

Van Nu en Straks. Nieuwe reeks. Jaargang 2

bron

Van Nu en Straks. Nieuwe reeks. Jaargang 2. Z.d., Antwerpen 1897

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/_van002189701_01/colofon.htm

© 2007 dbnl

Een Woord vooraf

VAN NU EN STRAKS neemt geen bepaald leerstelsel tot richtsnoer, en, zooals te voren, blijft het open voor de vrijste uiting van elke gedachte. De medewerkers zijn enkel verantwoordelijk voor wat door hen zelve onderteekend wordt.

In dezen jaargang zal aan zuiver letterkundige werken een ruime plaats gegund worden.

De algemeene geest van het tijdschrift blijkt uit het prospectus van den vorigen jaargang, naar hetwelk wij nog eens verwijzen: 'Nu wij misschien vóór de machtigste aller herscheppingen van het leven staan, vragen wij niet alleen de medewerking van al die wat doen willen voor de vlaamsche letterkunde, maar rekenen nog op wie in Noord of Zuid zich onafhankelijk genoeg voelen om alle waarheid te aanvaarden en uit te spreken, van waar zij ook kome en welke gevolgen zij ook hebben kan.'

Verzen

I

O weest mij goed, gij die mijn vrienden zijt
of simpel mensen, die de mensen mint;
ik ben zoo zwak, zoo droef, zoo lafgezind,
zoo zonder veêrkracht in den mannenstrijd

Ik ben als 't arm verlaten zwervend kind,
dat om zijn heengegangen moeder schreit, -
steeds zoekend dat heur stem zijn ziel verblijd' -
en haar niet vinden kan en nimmer vindt.

En 'k weet dat ik haar nimmer vinden zal,
en streef toch voort, met starren kinderzin,
trots menschervaring als geen' mensch geviel.

O weest mij goed in 't luid en ruw geschal
dier mannen, Forscher in hun menschenmin
dan 't droef-stil kreunen van een kinderziel.

II

Mijne eeuwge ziel, in 't rustelooze streven,
opgaand en dalend als de onvatbre golf,
die voortgestuwd en weer teruggedreven
ter wijde zee, zich-zelf een grafstee dolf
om, weer naar boven wentlend, om te spranklen
in 't gouden licht der zon, - mijn eeuwge ziel,
waarop zóó schaarsch Uw gouden zonlicht viel,
hijgt wild naar U, mijn God, in 't bochtig zwoegen,
en kent U, noch en ziet U, maar zij voelt
Uwe almacht en verneemt, met liefdebeven,
Uw mildheid aan elk toppunt van haar leven.

III

O klamme koude, die me 't krimpens herte
beklemt, en 't ál ontzielt en mijn gedachten,
als bloemen, dor vóór ze in de zonne lachten,
doet nederbuigen onder 't lood der smerte,

- doet nederbuigen in wanhopig smachten,
zoo droef, ach, o zoo droef, tot haar verterte
de tred des wandlaars, onbewust hoe 't herte
toch pijnlijk krimpen kán om al die krachten

verloren en niet eens dat lied gezongen,
vol liefde ruischend van miljoenen tongen
en rijk van ingetogen zieleleven.

Mijn hoofd valt zwaar, mijn stramme handen beven;
'k voel onmachtstranen in mijne oogen schieten
en heel mijn leven door mijn vingren vlieten.

IV

Ik voel mijn leven door mijn vingren vlieten,
dat leven zonder liefde en zonder zegen,
en de allerlaatste hoop dit hart ontschieten,
zoo afgebeeld langs alle martelwegen.

Geen trouwe borst zwelt ooit de mijne tegen;
geen milde hand zal mij genadig gieten
den zoeten wijn des levens. - Kalm bewegen
in teer genegen zijn en zacht genieten! -

O droom van hooge schoonheid, die mijn schreden
voorlichtte, - tot uw puursten glans gerezen
vervliet ge allengs...

En 't jammerlijk verleden
jaagt stormend door de diepten van mijn wezen,
in zulk een koorts van haat en woede aan 't loeien
als stond heel de aarde in vlammen bloed te gloeien.

V

Op 't wilde golven van mijn boezem gaat
de deining van mijn donkere gedachten,
onstuimig zwellend in dees nacht van haat
en razernij, met ongekende krachten,

en steigerend ten hemel op, al 't kwaad
hem tegenloeiend, dat ze aan mij volbrachten,
al wat mijn ziel met grimmige onmacht slaat
en naamloos leed dat niemand zal verzachten.

En lijk de storm, aan 't toppunt van zijn kracht,
zijn duizend stemmen breekt in eenen, éénen
oneindigen kreet van woede en toch weer zacht

gaat strijken en aan 't strand in kreunend stenen
uitsterven, zink ik neer, uit al die kracht,
in hopeloos gebed en machtloos weenen.

VI

Hoe eindloos lang die nachten van ellende!
Hoe lang nog in 't verschiet de dag die naakt,
nu 'k uit den korten koortsdroom half ontwaakt,
mij oprichte en den blik naar buiten wende.

't Is dag, maar toch geen dag voor mij, die kende
den vollen luister, die 't Heelal doorblaakt:
zie alles treurt zóó mat, zóó dor, zóó naakt....
maar dat de zon me een enklen hoopstraal zende

en 't schijnt me of weder, in 't verdord gemoed,
iets op gaat wellen en zijn vreugde spreiden
in en rond mij in gouden zomergloed.

En 'k wou zoo graag de minnende armen breiden
en weer het gansche leven benedijden,
met al zijn smarten nog in kracht zóó zoet.

VII

'k Wou laten wat me aan leven rest uitvloeien
in melodie zoo teer als 't zacht geklater
der spelensmoede bron, in 't groote water,
na schuimend stortgedruisch of kronklend stoeien,

heur laatste leven loozend.... Want wat baat er
mijn harte nog, nu al zijn edel gloeien
om niet is en géén hoop het meer kan boeien
dan zoeten dood wat vroeger of wat later?

Ik heb zooveel bemind met grooten hartstocht;
mijn ziel, die 't hoogste in vreugd en 't hoogste in smart zocht,
zinkt machtloos tot op de onderlaag van 't leven,

en vraagt nog enkel, na dat rustloos wanken,
zij die zich in haar volheid zocht te geven,
wat rust, en sympathie, en zoete klanken.

VIII

'k Weet niet of iemand, door dit boek bekoord,
ooit meevoelt met het harte dat daar klopt,
ziek van veel lijden, liefdeloos verkropt,
en van véél liefde, in lach en traan gesmoord.

't Zwelt niet, van al mijn voelen opgepropt:
soms kende ik vreugde of streed met daad en woord
't Is slechts mijn smart, die van den vollen boord
des bekers, traag, in zilte druppelen dropt.

Toch heel mijn hart is 't dat hier rustloos slaat:
- zoo 't uurwerk, dat aldoor zijn gangen gaat,
onopgemerkt als 't leven rustig vliet
en 't helder oog in blauwe verten blinkt,
doch ál te luide, in tijden van verdriet,
op scherpe maat de slepende uren tikt.

IX

Nu 'k u voorbij zie gaan in bleeke reien,
gij weeke kindren van mijn droef gemoed,
die nooit met de andre gingt uit spelemeien,
- bloô knaapjes in een hoekje, die, schuw, mijen
't wild spel der makkers dat hen siddren doet; -

nu 'k thans u zie in rouwstoet voortgetogen,
voel ik, zóó diep ontroerd, mijn jeugd daar treên,
onuitgesproken, ja, hoe fel bewogen,
maar duidelijk in uw tred en in uwe oogen,
heengaan, voor immer heen, voor immer heen....

Zóó arm aan leven, en toch rijk aan leven,
rijk in heurzelve maar zóó arm voortaan,
als wie zijn schatten kwistig heeft gegeven,
maar niets voor later spaarde om voort te streven
door banger dagen en langs ruwer baan;

zoo rijk aan lijdensvreugde en vreugdelijden,
die, bleek van trilling, greep naar álgenot,
roodgloeiend stormde in alle menschenstrijden,
maar nooit haar innigst-zelve liet ontwijden,
door dwang van buiten of door dwazen spot.

Ik voel die dierbre jeugd met u verzwinden,
voor immer henengaan, voor immer heen....
o mijn zielskindren, o mijn diep beminden,
geen troost meer zal ik in uw aanschijn vinden,
en 'k blijf thans eeuwig met mijn smart alleen.

X

Zwaardreunend door der tijden maatgang, schrijdt
de reuzenstoet, van stralend goud omgeven,
der groote kunstnaars, wier onsterflijk streven
nog om hun eeuw een laaie glorie breidt.

't Zijn hoofden, heet van d'innerlijken strijd;
't zijn harten, ál te groot voor 't aardsche leven;
wij zien hun lippen nog van álsmart beven,
en bloed afgudsen van hun godlijkheid.

Gij die zoo lustig treedt door 't uchtendblozen,
wie jeugd en gratie voeren naar den troon;

die kunst in 't leven hebt tot gids gekozen,
o ja, de kunst in 't leven is zóó schoon;

maar grijp niet diep in beide: pluk de rozen,
en laat aan anderen de doornenkroon.

XI

De orgeldraaier zingt:

Ik draag langs 's Heeren straten
mijn klagend orgel om,
en draai, op droeve maten,
mijn eigen 't wellekom.

'k Draai afgezaagde zangen
van 'een gebroken hart',
van 'onvoldaan verlangen'
en 'onbegrepen smart'.

't Volk luistert, onverschillig,
naar 't lied, van ouds bekend;
soms reikt me een vrouw, goedwillig,
een kruimel of een cent.

Soms waant men te vermoeden
't leed van den armen man:
kon de één mensch ooit bevroeden,
wat de andre voelen kan?

En 'k draag, door straat en stegen,
mijn klagend orgel heen,
en voel me, in 't drukst bewegen,
zoo moedermensch alleen.

XII

Ik had U niet gevraagd: gij zijt gekomen...
Veel bloemen bloeiden in mijn stillen tuin;
de zoele Meiwind wíegde kruin tot kruin
vol teere bloesems, frisch als lentedroomen.

Ik had U niet gevraagd: gij zijt gekomen,
Muze der smarten, in mijn stillen tuin;
daar bogen levenloos nu twijg en kruin,
en bloem en blad verschroeide op plant en boomen.

O geef mij weer mijn slanke en eedle jeugd,
mijne argelooze liefde en heldre vreugd,
nauw door een waas van weemoed overtogen.

'k Voel niets meer dan dien eeuwgen wanhoopsdrang,
maar, door uw felste woede en haat bewogen,
zal ik u vloeken tot mijn laatsten zang.

XIII

Gij zegt mij, vriend: 'o spreek uw lijdend hart
in schoonheid uit, die licht uw lijden stilt:
de stem der goudgelokte muze trilt
met dub'le glorie op de snaar der smart.'

Maar kent gij onrecht waarbij 't hart verkilt,
zóó diep wraakroepend dat men, 't oog verstard
voor immer, wars van troost, in haat verhard,
stom voor het Noodlot staat, en zucht noch gilt?

Ik ben niet van diegenen die men breekt
en dan, als kindren, zoete woordjes spreekt,
ze paaiend met een kaatsbal of een pop.

Mijn stomme smart, zij blijft de waardigheid
mijns levens, en mijn diep verzet, en 'k schrijd
in 't duister voort, en krop mijn tranen op.

XIV

't Is me of ik uit een langen droom ontwaakte;
weer slaan mij vreugdevlammen in 't gelaat,
en wat ik ál doorstond, in bittren haat,
gaat op in 't hoogtijdsvuur dat grootsch ontblaakte.

Hoe lang heb ik gedroomd - wie weet? het staat
geboekt op treurge bladen, - sinds daar kraakte
mijn gansche wezen en het leven staakte
zijn wondergang? - o bron van zooveel kwaad!

Maar 't is nog tijd: weer voel ik 't harte zwellen,
dat als een feestklok luidt, met vollen klank,
en 't heerlijk lied van bede én hulde én dank,
uit vrije borst mij naar de lippen wellen,
als 't leven zelf, éénklank van smarte en vreugd,
- diepgolvende uiting van dees wondre jeugd!

PROSPER VAN LANGENDONCK

Het internationaal Kongres te Londen in 1896

De Werkzaamheden van het Kongres

MAAR misschien getuigden de werkzaamheden van het kongres van meer ernst en schonken de laatste dagen, toen de parlementairen als 't ware onder elkaar waren, vergoeding voor hetgeen in de eerste verspeeld werd.

Immers mogen wij de Duitsche sociaaldemokratische bladen gelooven, dan is er 'gewerkt, hard gewerkt,' want 'de eigenlijke arbeid treedt niet aan 't daglicht in het volle kongres, evenmin als in den Rijksdag en in andere parlementen. Hij wordt verricht in de bureaux en in de kommissies en zij, die daar gewerkt hebben, hebben zich halfdood gewerkt.'

Inderdaad, het is om medelijden met de arme stumpers te hebben!

Zoozeer hebben de heeren reeds de parlementaire manieren aangenomen, dat zij den goedgeboovigen arbeiders hetzelfde praatje willen wijs maken, dat men gewoonlijk ook hoort omtrent de parlementen. Als iemand zelden of nooit spreekt in de volle vergadering, dan hoort men altijd zeggen: ja, maar ge moest eens weten hoeveel hij werkt in de afdeelingen!

En als men zich dan erop beroept dat het kongres zijn taak geheel heeft vervuld, als de *Vorwärts* durft zeggen, dat 'even betreurenswaardig het begin was, even verheffend het einde,' als dat blad verder getuigt van den 'onvermoeiden arbeid der kommissies, de treffende organisatie en zelfbeperking der sprekers,' waardoor het gelukt is de geheele dagorde af te werken,

als datzelfde blad beweert dat de 'sociaaldemokratie met een gevoel van voldoening kan terugzien op de werkzaamheden van het kongres,' dan is men van die zijde al met heel weinig tevreden. Immers, op weinig kongressen werd zoo weinig gedaan, wat de moeite loont om in zoo grooten getale op kosten der arbeiders tezamen te komen.

Reeds van den beginne af was het te zien dat het te doen was om door de aanneming van eenige vooraf klaar gemaakte resoluties tegenover de buitenwereld te toonen dat er heel wat gewerkt was. Of was het niet bespottelijk om vast te stellen dat elke spreker slechts vijf minuten spreektijd had? En dat voor onderwerpen, waarover heel wat te zeggen viel! Zoo maakt men de discussie tot een wassen neus, want wat degelijks kan men zeggen in vijf minuten tijds? Zeker om dezen maatregel bespottelijk te maken, riep een der afgevaardigden dat men niet meer dan drie minuten moest geven aan elken spreker! Nog beter ware het misschien geweest om één minuut te geven en het beste om eerst te stemmen en dan nog wat te praten, want op het stemmen komt het aan.

Allen denken er dan ook niet zoo gunstig over als de onverbeterlijke optimist in den *Vorwärts*, die blijkbaar vindt dat ook van dit kongres geldt 'que tout est pour le mieux dans le meilleur des mondes.'

Kautsky zegt dan ook, dat 'de overhaasting der debatten en stemmingen juist over de belangrijkste punten der dagorde, de straf was, die het kongres te dragen had voor de fouten die in de eerste dagen begaan waren. En die straf was groter dan men meent. Alleen hij die zich onder de afgevaardigden bewogen heeft, heeft een voorstelling van de groote som van kennis en verstand, van de beproefde degelijkheid die daar bijeen waren. De debatten over de zakelijke punten der dagorde hadden een trots kunnen zijn voor de sociaaldemokratie, een prachtige

proeve van den intellektueelen rijkdom, en in plaats daarvan werden zij op een minimum gebracht en werden de belangrijkste onderwerpen met den stormpas afgedaan. Dit moet onvoorwaardelijk vermeden worden in de toekomst. Liever een paar vraagpunten minder behandelen dan het herhalen van zulk afhameren.'

En toch konstateert hij met voldoening, dat 'het kongres wat het ontplooiën aangaat van de beste eigenschappen, waartoe de mensch in staat is, niet achterstaat bij eenige burgerlijke vergadering.'

Wanneer de vrienden zoo oordeelen over de verhandelingen, hoe kan men dan verwachten dat het oordeel gunstig zal zijn van hen, die geen reden hebben om zich bezig te houden met schoonververij!

Guérard zegt er dan ook over: 'men begrijpt dat het onder deze voorwaarden heelemaal onmogelijk was om eenige ernstige stemming te doen plaats hebben; de resoluties, in drie talen gedrukt, werden rondgedeeld aan de afgevaardigden op het oogenblik dat de discussie begon, en als zij het woord vroegen hetzij om ze te bestrijden hetzij om ze te amendeeren, dan weigerde het bureau, door den tijd gedreven en met den vasten wil om de geheele dagorde te behandelen, hardnekkig om het hun te verleen. Als de resoluties behandeld op het kongres te Londen niet het minste belang kunnen hebben, dan draagt de minderheid der Fransche delegatie daarvoor alle verantwoordelijkheid. Verschrikt, of liever zeggende geschrikt te zijn door een anarchistisch gevaar, oefende zij op 't kongres de slechtste individualistische anarchie uit.'

En hij eindigt met de woorden: 'zoo liep het Londensch kongres ten einde, dat aan u, Engelsche organisaties, zooveel moeite en zooveel geld kostte, uitgegeven als zuiver verlies door de schuld van eenige trotsche politiekers, die op het kongres drie

dagen lieten te loor gaan, welke men nuttig had kunnen gebruiken voor belangrijke en profijtelijke diskussies.'

Bernard Lazare getuigt ervan: 'het is geen kongres, maar een parodie op een kongres; men diskussieert er niet, men stemt er; men bestudeert geen vraagpunten, men zegt slechts *amen* op dogma's. Men kan zeldzaam een komedie bijwonen zoo brutaal en zoo ijdel; men kan zelden een sanhedrin bewonderen dat meer sektair, onverdraagzaam en bekrompen is dan het sociaaldemokratisch sanhedrin dat een blinde troep arme duivels leidt.'

Een der Engelsche Fabians, Bernard Shaw, een parlementair zonder meer, gaf een artikel over het kongres in *Cosmopolis* van September. In dat artikel spreekt hij over de Duitsche taktiek, die zich in de verscheidene resoluties openbaart. En hij heeft gelijk wanneer hij schrijft dat 'de taktiek der Duitschers sinds lang gefabianiseerd werd door de kracht der omstandigheden, maar dat hun de moed ontbreekt het te bekennen, en zij de kunst hebben bestudeerd om er hunne gewone en onschadelijke voorstellen revolutionair te doen uitzien, insteê van, als de Fabians, de gemakkelijker wijze waarmeê gewichtige veranderingen kunnen ingevoerd worden, te baat te nemen.'

De aanvallen die Hyndman doet tegen John Burns zijn precies dezelfde die Landauer richt tegen Liebknecht. Shaw wijst duidelijk aan, dat de taktiek der Duitschers in de praktijk neerkomt op hetgeen de Fabians willen, alleen 'zij worden nog ongelukkigerwijze beheerscht door de oude revolutionaire traditie en in plaats van de normale wereld te verzekeren dat zij tot hun verstand zijn gekomen, verzekeren zij op zenuwachtige manier aan de revolutionaire sekten dat zij nog dezelfde zijn.' Hij is een 'enfant terrible' als hij zegt: 'Liebknecht dekt nog elk kompromis met een verklaring dat de sociaaldemokraten nooit compromissen sluiten; hij durft geen enkele

der oude dwaasheden over boord werpen zonder te vertellen dat zij liegen, die beweren dat de sociaaldemokraten van hun beginselen zijn afgeweken.' Deze karakteristiek is treffend waar. De Duitsche sociaaldemokraten zijn geworden doodgewone radikalen en als 'Liebknecht in de gevangenis moet voor een redevoering die Arthur Balfour morgen kan houden in de Primrose League onder goedkeuring van geheel Engeland,' dan komt dat niet omdat Balfour zoo radikaal, maar omdat de Duitsche redering zoo uiterst reaktionair is. Woonde Liebknecht in Engeland, hij zou dood-gewoon beschouwd worden als een radikaal en met hem de geheele Duitsche sociaaldemokratische partij.

Wij zullen zien hoe nergens uit de resoluties iets socialistisch blijkt. Een kongres van radikalen had ze evenzoo kunnen aannemen, want de enkele socialistische uitdrukking staat er maar bij voor de vertooning. Overal sleept men er de politieke aktie met de haren bij, maar dat dient wel voor de reklame.

De lezers zullen wij zelve laten beslissen aan de hand der resoluties of een kongres, waar men zulke resoluties neemt, wel de moeite en het geld waard zijn, die er aan zijn besteed.

Allereerst komt de resolutie over het agrarische vraagstuk. Nu moet men weten dat te Zürich besloten is als eerste punt voor het volgende kongres het agrarische vraagstuk op de dagorde te stellen, opdat men overal de drie komende jaren te baat zou nemen om dit vraagstuk te bestudeeren. Men had dus recht te verwachten dat wij het resultaat van die studie te hooren hadden gekregen te Londen.

Maar wie zulks verwachtte, kwam bedrogen uit.

De resolutie luidt:

'De steeds verergerende misstanden, welke de monopolisatie

van de aarde en de kapitalistische exploitatie van den landbouw⁽¹⁾ voor den bebouwer van den grond evenals voor de geheele maatschappij voortbrengen, kunnen slechts volkomen afgeschaft worden in een maatschappij, in welke de grond evenals de overige produktiemiddelen overgegaan is in het eigendom der gemeenschap, die hem in het gemeenschappelijk belang laat bebouwen onder toepassing van de meest verbeterde methoden.

De grondeigendomsverhoudingen en de scheiding in klassen van de landbevolking in de verschillende landen zijn echter te verschillend dan dat het mogelijk zou zijn een voor de arbeiderspartijen aller landen bindend programma op te stellen met betrekking tot de middelen, die tot de verwerkelijking van hun gemeenschappelijk ideaal voeren, en dat van toepassing zou kunnen wezen voor alle klassen, die bij deze verwezenlijking belang hebben.

Maar er is voor elke arbeiderspartij een eerste en belangrijke zaak: de organisatie van het landproletariaat tegen zijne uitbuiters.

Uitgaande van deze grondstelling verklaart het kongres dat het zaak is, aan de verschillende nationaliteiten de zorg over te laten om de middelen van aktie te bepalen, die het best aan de toestanden van elk land beantwoorden.

Het kongres verklaart het voor wenschelijk, dat in die

(1) Seidel, een der Zwitsersche afgevaardigden die de teksten kon kontroleeren, omdat hij de verschillende talen kende, merkte op dat de Fransche tekst niet gelijklopend was met den Engelschen, want daarin werd gesproken van 'la propriété capitaliste' en niet van 'l'exploitation capitaliste.' Hij wilde den Engelschen tekst hersteld zien, maar Lafargue, vreezende dat men daardoor de kleine boeren zou ontstemmen, liet den tekst aannemen zooals hij daar lag. Eigenaardig dat meermalen de tekst in de verschillende talen niet overeenkwam! Was dit een onwillekeurig verzuim of opzet, in de hoop dat het niet opgemerkt zou worden?

landen, in welke door de arbeiderspartijen statistieke commissies opgericht zijn of opgericht worden, deze commissies de resultaten van haar arbeid zullen vereenigen en tot een geheel maken door wederkeerig elkander hare statistische gegevens mede te deelen.'

De eerste belangrijke (?) beslissing van het kongres was dat men... niets besliste. Commissies van studie zullen de zaak ter hand nemen. Drie jaren lang heeft men óf voorbij laten gaan zonder die studie, zoodat men onvoorbereid op het kongres kwam, óf gebruikt om tot het resultaat te komen dat men de kwestie moest gaan bestudeeren.

Moest men nu daarvoor de reis naar Londen ondernemen?

Maar het is waar, parlementaire socialisten moeten wel een slag-om-den-arm politiek volgen, zij kunnen niet eerlijk zeggen wat zij meenen of ze verliezen den steun der kleine boeren bij de stembus, dien zij zoo zeer behoeven.

Verbeeld u dat men volgens zijn eigen theorie vertelde aan die kleine boeren: de concentratie van het kapitaal doemt u ten ondergang en wij kunnen u geen middelen aan de hand doen om deze te voorkomen; zij zouden immers den rug toekeeren aan zoo'n partij. Daarom komt men tot deze konkluzie, die strijdt met de premissen: 'overwegende dat de kleine boeren moeten ondergaan, zullen wij trachten hen ter hulp te komen door de volgende maatregelen.' Maar dat kan men niet eerlijk zeggen en met een 'reservatio mentalis' leggen zij den nadruk op die maatregelen en verzwijgen de eerste overweging. Het kleinbedrijf moet dus op de been worden geholpen door allerlei beschermende bepalingen, waaraan zij zelven niet gelooven. Zie het agrarisch program der Fransche en Belgische arbeiderspartij. Zie het voorgestelde agrarisch program op den partijdag der Duitsche sociaaldemokratie dat wel is waar is verworpen maar gesteund werd door mannen als Bebel en Liebknecht en gij zult zien hoe men bezig is boerenbedrog te

plegen op de meest ergerlijke schaal. Om zich dus niet te veel in de kaart te laten zien, moet men wel een tweeslachtige resolutie aannemen, die feitelijk niets zegt.

Op een konferentie van anarchisten en anti-parlementairen, naast het officieele kongres gehouden in de avondure, werd een poging gedaan om de uitgesproken denkbeelden weer te geven in een resolutie. Deze werd niet in stemming gebracht, want waarvoor zou dit dienen? me weet toch dat in de praktijk elk zijn eigen gang gaat en zich niet stoort aan de genomen resoluties.

Die resolutie luidde:

‘De anarchisten en anti-parlementairen verwerpen de fatalistische en jezuïtische theorie van Marx die verklaart dat de voortgang van het kapitalisme op groote schaal en de opheffing van het kleinbedrijf de noodzakelijke voorwaarden zijn voor de verwerkelijking van het socialisme.

Ten opzichte van het agrarische vraagstuk verklaren zij:

1° Wij verwerpen de hulp van den staat, niet omdat wij wenschen de revolutie te voorkomen door hulp te krijgen van de kleine boeren-eigenaars, ook niet omdat wij het onmogelijk achten hen te helpen, maar omdat elke daad van staatstusschenkomst leidt tot de bestendiging van en exploitatie door den staat;

2° wij wenschen de beginselen van het vrije socialisme te verspreiden onder arbeiders en boeren;

3° wij wenschen dat boeren-eigenaren hun proletarisatie verhinderen door zich te vereenigen met hun arbeiders in koöperatieve landbouwassociaties en alzoo den groei van het landlordisme (heerengrondeigendom) beletten en organisaties in het leven roepen die de kiemen kunnen worden eener socialistische maatschappij.

4° waar het onmogelijk is om nu uitvoering te geven aan het bovengenoemde, bevelen wij de arbeiders, pachters en kleine

boeren aan om zich te vereenigen tot een energieken strijd tegen hun uitzuigers.'

Met zoo 'n resolutie durfde men natuurlijk niet aankomen, want men sloeg zijn eigen glazen in bij de volgende verkiezingen. En deze methode van het sparen van kool en geit was het eigenaardige kenmerk van het geheele kongres.

Toch zoo 'n resolutie opende een vruchtbaar terrein voor de discussie, want het is niet noodig dat men het allen daarmede eens is, neen men komt juist om van gedachten te wisselen en zoo nieuwe stof op te doen voor zijn eigen overwegingen.

Gesteld dat men eens een degelijke discussie gehad had over het zoo belangrijke agrarische vraagstuk, dat men daarin de vraag had hooren opwerpen en behandelen of het wel noodzakelijk was dat alle bestaande gemeenschappelijk grondeigendom, zooals men dit vindt in de Allmenden in Zwitserland, in de Mir in Rusland en elders, eerst den vorm zou aannemen van privaateigendom, zoodat men een landproletariaat in het leven riep, om dan weer uit de concentratie van het grondeigendom te komen tot de nationalisatie van het land, dan wel of de ontwikkeling een andere kon zijn in sommige landen. Men weet dat Marx, die bij zijn studiën bijna uitsluitend het oog had op Engeland, meende dat men overal hetzelfde proces moest doorloopen als aldaar, en deze meening wordt door anderen in twijfel getrokken.

Gesteld nu dat men daarover een principieel debat had gehad tusschen mannen, die zich het recht verworven hadden daarover mede te spreken en dat die discussies in een officieel rapport van het kongres waren uitgegeven, zou dit niet van veel meer belang zijn geweest, zelfs wanneer men niet meer behandeld had dat dit eene vraagstuk, dan het afhameren en afmaken van zoo 'n gewichtig onderwerp op de wijze zooals het nu is geschied.

Men leze de rapporten over de kongressen der Internationale

te Brussel (1868), waar het grondvraagstuk werd behandeld, en te Bazel (1869), waar de eigendomskwestie in haar geheel het onderwerp van beraadslaging uitmaakte, en men zie eens hoe mager daarentegen afsteekt het werk van 1896. Met recht kon Kropotkine getuigen: 'elk kongres was een schrede verder in het domein der denkbeelden, elk dier rapporten was een magistraal werk, geboren uit de Internationale.'

Maar het heeft niet zoo mogen zijn. De parlementairen drukten den stempel hunner eigen onbeduidendheid af op de werkzaamheden van het kongres, omdat zij de kiezers te ontzien hadden, en die hebben nu voor hen meer waarde dan het georganizeerde proletariaat.

Er was ook een rapport van de minderheid, dat echter niet in discussie werd gebracht en waarover niet werd gestemd.

Daarin daalde men een beetje af in bijzonderheden, zoodat werd aangedrongen op de socializeering van de middelen van transport en ruil, omdat deze, in handen der kapitalisten zijnde, een nieuw middel werden om zich te verrijken ten koste der voortbrengers, verder om de beginselen van landbouw te onderwijzen op de scholen en in overleg met den staat en de gemeenten een voldoende stelsel van technische opleiding in den landbouw in te voeren.

De resolutie der politieke aktie, een der hoofdschotels van het kongres, luidde aldus:

'1° Dit kongres verstaat onder politieke aktie alle vormen van den georganizeerden strijd ter verovering van de politieke macht en de gebruikmaking ervan op wetgevend en administratief gebied, in staat en gemeente, door de arbeidersklasse ten behoeve harer bevrijding.

2° Het kongres verklaart, dat de verovering der politieke macht voor de werklieden is *het voornaamste middel*, waardoor zij kunnen komen tot hunne emancipatie, tot hun vrijmaking

als mensch en burger, waardoor ze kunnen grondvesten de internationale socialistische republiek. Het roept de arbeiders van alle landen op zich te vereenigen onafhankelijk van alle burgerlijke politieke partijen en te eischen:

- a. Algemeen stemrecht voor alle volwassenen;
- b. gelijk stemrecht voor alle volwassenen;
- c. herstemmingen;
- d. recht van initiatief en referendum in staat en gemeente.

3° Het kongres verklaart dat de vrijmaking der vrouw onafscheidelijk verbonden is aan die der arbeiders en roept daarom de vrouw in alle landen op, samen te werken met de arbeiders en zich politiek met hen gemeenschappelijk te organizeeren.

4° Het kongres verklaart zich voor het recht van zelfregeering voor alle volken en sympathizeert met de arbeiders van elk land dat tegenwoordig onder het juk der militaire of nationale en andere verdrukking lijdt en roept de arbeiders van alle landen op, schouder aan schouder met de klassenbewuste arbeiders van de geheele wereld te strijden en gemeenschappelijk met hen zich te organizeeren voor de omverwerping van het internationaal kapitalisme en de grondvesting der internationale sociaaldemokratie.

5° Het kongres verklaart, dat, welke ook de voorwendsels omtrent godsdienst of zoogenaamde beschaving der koloniale politiek mogen zijn, deze niet anders is dan de uitbreiding van het gebied der kapitalistische uitbuiting in het uitsluitend belang der kapitalistische klasse.'

Dus wij weten voortaan dat de politieke aktie bestaat in de verovering der politieke macht en de gebruikmaking ervan op wetgevend en administratief gebied, dat die verovering der politieke macht is het voornaamste middel, het beste in het gebruik.

Maar er komt ook een leelijke haak in voor, daar de arbeiders worden opgeroepen om zich te vereenigen 'en un parti distinct de tous les partis politiques bourgeois'. Dus alle bondgenootschap met andere partijen is uit den boeze. Hoe zullen de Belgen, de Franschen doen? Men weet dat zij zich reeds meesters getoond hebben op 't gebied van kieskombinaties. Zullen zij die bondgenootschappen voor 't vervolg vaarwel zeggen? Ze denken er niet aan. Tehuis gekomen doet elk weer wat hem goeddunkt, ondanks alle besluiten van het kongres. Op het vorig kongres werd in de kommissie de vraag over de militaire dienstweigering besproken en toen zei Singer naar aanleiding van het gezegde van Domela Nieuwenhuis: 'il faut se soumettre ou démettre!' de volgende woorden die wij nooit vergeten zullen: 'nous ne nous soumettons pas.' Met andere woorden de kongressen mogen besluiten wat ze willen, wij luisteren er niet naar als men geen besluiten neemt naar onzen zin. En feitelijk doet elkeen zoo. Dus het anarchisme zit reeds zoo diep in de ziel zijner verwoede tegenstrevers, dat het zich op die wijze uit.

Bernard Lazare herinnert er nog aan, dat deze 'radicaux déguisés en socialistes' niet lang geleden in de Fransche Kamer bij de bespreking der koloniale staatkunde hebben goedgekeurd 'en une certaine mesure quelques expéditions lointaines.' Woorden en daden vormen een maar al te groot contrast!

En Shaw heeft gelijk, wanneer hij zegt, dat bewezen is dat 'noch ten opzichte van de landkwestie noch ten opzichte van de politieke organisatie eenig denkbeeld door het kongres is aanvaard, dat geen gemeenplaats was een eeuw lang van de radikalen en de Trades Unions.' Hij zelfs heeft daar niets op tegen, want hij is ook een radikaal en daarom te meer is zijn verklaring te meer waard, dat 'zij in dit opzicht niet slechter

zijn dan andere politiciers, maar zij zouden minder vervelend zijn als zij de pretentie opgaven zooveel beter te zijn.'

Juist zijn politiciers van de gewone soort, die hier als elke partij willen toepassen het bekende: 'ôte-toi de là que je m'y mette!

Kautsky meent dat vragen over de politieke taktiek geschrapt behoorden te worden uit de rij der vragen die ter behandeling worden gebracht op de internationale kongressen, want men kan geen gelijk richtsnoer aangeven voor alle landen. 'In geen land zijn de verhoudingen van dien aard, dat er geen mogelijkheid kan plaats hebben, waarin het voor de sociaaldemokratie een misdaad tegenover zichzelf en tegenover de arbeidersklasse zou zijn afstand te doen van het sluiten van een kompromis.' En dus met andere woorden dat elkeen vrij blijft om naar omstandigheden verbonden te sluiten of niet. Hij erkent dat 'de sociaaldemokratische partijen in Frankrijk oneindig versterkt zijn door een bondgenootschap met den linkervleugel van het burgerlijk radikalisme, dat de Belgen en Denen groot succes hadden met zulk een bondgenootschap, dat de Zweden op het punt staan gemeenschappelijk met de radikalen een veldtocht te beginnen voor het algemeen kiesrecht' en dus 'met het oog op die feiten zou het beter geweest zijn, dat de resolutie eenvoudig de zelfstandige politieke organisatie der arbeiders had aanbevolen en de burgerlijke partijen heelemaal buiten spel had gelaten.'

Zoo is het! Allemaal hebben ze geknoeid of gaan ze knoeien en dus waarom dan zulke plechtige verklaringen op het kongres afgelegd. Ziedaar de korte zin van de lange redevoering.

In deze resolutie is dus een beteekenis gegeven aan de politieke aktie zoo bekrompen en sektarisch mogelijk, omdat men niet rondweg het woord politiek wilde vervangen door parlementair en verder zijn er platonische verklaringen afgelegd, waaraan niemand van plan is zich te houden.

De resolutie over de economische en industriele aktie muntte uit door de gewone Duitsche breedsprakigheid, zoodat zij bij den besten wil der wereld moeilijk een punt van beraadslaging kon uitmaken, waar men haar even vóór de diskussie plotseling voor de oogen kreeg.

Eigenaardig in de overwegingen is het om op te merken dat men erkent de konzentratie der kapitalistische ondernemingen, maar tevens dat deze 'niet met macht kunnen bestreden worden, noch door de gewone Trades Unions noch door geïsoleerde politieke aktie.' Daarvoor is noodig een beter organisatie der arbeiders en een internationaal agentschap om de aandacht te vestigen op de handelingen dier ondernemingen, die dikwijls politieke intriges gebruiken ten einde hun doel te bevorderen en door nationaal en internationaal optreden te bevorderen dat zulke ondernemingen gesozialiseerd zullen worden. Tevens wordt erkent dat door al de voorgestelde maatregelen 'de exploitatie van den arbeid verminderd maar niet afgeschaft zal worden.' En dan wordt de politieke aktie er weer bij gesleept, om door wettelijke maatregelen dit alles door te zetten. En wij hooren hier verkondigen, dat 'de economische strijd de politieke aktie voor de arbeidende klasse noodzakelijk maakt. Want wat ook de verovering der arbeiders op hun ondernemers door openlijken strijd moge zijn, deze moet bevestigd worden door de wet om gehandhaafd te worden, terwijl konflikten in andere gevallen door wetgevende maatregelen overbodig zullen worden.'

Dus de politieke aktie de hoofdzaak waaraan de economische ondergeschiedt wordt gemaakt, precies het tegenovergestelde van hetgeen de oude Internationale leerde, die de economische aktie als hoofdzaak beschouwde om de politieke daaraan ondergeschiedt te maken.

Marx noemde dit socialisme een socialisme van kleine burgers en kruideniers, toen hij in zijn *Achttiende Brumaire*

schreef: 'Men heeft de revolutionaire punt der maatschappelijke eischen van 't proletariaat verstompt om die tot democratische vorderingen te maken.' Zij hebben het standpunt ingenomen van de kleine bourgeoisie, neringdoenden zoowel als kleine boeren, 'die gelooft dat de *bijzondere* voorwaarden harer ontvoogding de *algemeene* voorwaarden zijn waaronder de hedendaagsche maatschappij zich vrij kan maken, en den klassenstrijd vermijden.'

Dan volgen:

'Afschaffing der inkomende rechten, verbruiksbelastingen en uitvoerpremiën;

Doorvoering van eene internationale wetgeving ter bescherming der arbeiders.

Terwijl het kongres, wat dit laatste betreft, bij de besluiten van het Parijsche kongres zich aansluit, beveelt het aan de agitatie voor den eerstvolgenden tijd hoofdzakelijk te koncentreeren op:

- a. Het verkrijgen van een wettelijken achturigen normalen werkdag;
- b. de afschaffing van het zweetstelsel en de instelling van een doeltreffende wetgeving ter bescherming der huiswerkers;
- c. het verkrijgen van een volkomen vrij recht van vereenigen en vergaderen voor personen van beider geslacht.'

De resoluties van het kongres te Parijs waren:

- 1° De wettelijke achturedag met bijvoeging dat zes uren nachtarbeid gelijk staan met acht uren daags;
- 2° afschaffing van den arbeid voor kinderen beneden 14 jaar en beperking van den arbeidsdag tot zes uren voor kinderen tusschen 14 en 15 jaar;
- 3° verbod van nachtarbeid, behalve waar zulks noodzakelijk blijkt;
- 4° verbod van nachtarbeid voor beide seksen beneden de 18 jaar;

- 5° minstens 36 uur onafgebroken rust per week;
- 6° verbod van dien arbeid die schadelijk is voor de gezondheid;
- 7° afschaffing van gedwongen winkelnering;
- 8° inspectie van alle nijverheid, hetzij in de fabriek, hetzij in de werkplaats, hetzij in huis, door betaalde inspecteurs, voor de helft gekozen door de arbeiders zelve.

Verder verklaart het kongres 'dat het organizeeren van de arbeiders in vakvereeningen in den emancipatiestrijd der werkliedenklasse een dringende noodzakelijkheid is en beschouwt het als een plicht van alle arbeiders, die streven naar bevrijding van den arbeid uit het juk van het kapitalisme, om lid te zijn van de vakvereeningen, die door hun beroep zijn opgericht.

De vakorganisaties moeten, om een doeltreffende aktie mogelijk te maken, zich tot bonden, die het geheele land omvatten, aaneensluiten, en elke versnippering van krachten in afzonderlijke organisaties, is alzoo te verwerpen. De politieke overtuiging mag in den ekonomischen strijd geen reden tot scheiding zijn, het is echter de plicht van de arbeiders-organisaties, voortvloeiende uit het karakter van den klassenstrijd van het proletariaat, om hare leden tot sociaaldemokraten op te leiden. Men moet het als een plicht voor de vakvereeningen beschouwen, de vrouwen, die in het vak werkzaam zijn, als leden aan te nemen en er naar te streven, dat voor mannen en vrouwen de loonen gelijk worden, wanneer zij denzelfden arbeid verrichten.

Naast den strijd voor beter loon en betere arbeidsvoorwaarden moeten de vakvereeningen een waakzaam oog houden over de uitvoering van de arbeiderswetten, er naar streven, dat voor de gezondheid nadeelige bedrijfsvormen, het zweetstelsel en trucksysteem worden afgeschaft.'

Eindelijk spreekt men de wenschelijkheid uit van een

uniforme Trades Unions beweging en met dat doel moet er een centrale commissie der Trades Unions in elk land worden tot stand gebracht (zooveel als een nationaal arbeiderssekretariaat, zooals wij dit in Holland hebben). Deze commissien zullen statistieken verzamelen omtrent de arbeidersmacht en elkander regelmatig op de hoogte houden van al wat er in elk land gebeurt. Ook zullen de vakvereenigingen in alle landen zooveel mogelijk de arbeiders aansporen om leden te worden van hun vakvereeniging en niet te werken onder de loonen, door hun vakvereeniging vastgesteld. In geval van werkstaking, lock-outs en boycotts zullen de vakvereenigingen in de verschillende landen elkander met alle middelen behulpzaam zijn. De staat zal eindelijk de werkloozen werk moeten verschaffen of hun onderhoud bezorgen.

Bij dit punt zou de algemeene werkstaking ter sprake komen, want de meeste Fransche afgevaardigden waren opzettelijk voor dat punt gekomen. Maar deze wordt veroordeeld als onzinnig en onpraktisch door de politiekers. Natuurlijk, want deze gaat buiten hen en de parlementen om. Daarom is zij ook zoo wat weggemoffeld.

De minderheid der commissie kon niet tot een bepaalde resolutie komen, en daarom bepaalde zij zich in haar rapport tot de uitnoodiging aan alle arbeiders, om deze belangrijke vraag te bestudeeren, waarover een resolutie zal worden genomen op het aanstaande kongres.

Er schijnt meer geknoeid te zijn met deze resolutie, althans Guérard vertelt zeer verwonderd te zijn in plaats van de zinsnede: 'dat de propaganda voor dergelijke werkstaking (de internationale algemeene werkstaking) de vakvereenigingen nadeelig is' te vinden deze andere: 'Hetgeen in de eerste plaats vereischt wordt, is de organisatie van de werklieden in vakvereenigingen, omdat van den omvang van de organisatie de vraag

afhangt of zich werkstakingen over geheele industrieën of landen zullen uitstrekken.'

En nu is het gekke dat men de konklusie der minderheid, nl. om de algemeene werkstaking te bestudeeren, verwierp, terwijl men die der meerderheid aannam, waarin men zich reeds uitsprak ten gunste der algemeene werkstaking. Bij slot van rekening is hij dus tevreden met die verandering, want daarvan heeft het kongres zich tegen zijn zin uitgesproken voor het beginsel der algemeene werkstaking.

Eigenlijk is deze resolutie een wonderbaarlijk mengelmoes van allerlei dingen door elkander gesmeten, zoodat elkeen er iets in vindt van zijn gading. Er wordt zoo lang gegoocheld met de woorden politiek en economisch, dat het iemand groen en geel voor de oogen wordt. Het heeft veelal van den goochelaar, die nu eens zegt: hokus pokus, hier ziet ge de politiek en dan weer: hokus pokus en nu ziet ge haar niet meer, maar de economische aktie. Natuurlijk hier was weer het streven om de vaklieden niet van zich te vervreemden, en dat zou men gedaan hebben, wanneer de economische aktie *en bagatelle* was behandeld. En toch zijn geliefde alleenzaligmakende politieke aktie moest telkens door alles heenschemen. Zoo kwam een resolutie tot stand, die zoo wat alles en toch niets zegt en waarin men zoodanig verdrinkt in de veelheid van woorden, dat men bij het einde reeds lang het begin is vergeten.

De oorlogsresolutie zou zooveel drukte niet veroorzaken als op de kongressen te Brussel en te Zürich, toen namens Holland was voorgesteld de militaire dienstweigering in geval van oorlog. Holland was niet meer op het kongres - de anderhalve man die namens een klubje kwam, dat zich betitelde met den naam van sociaaldemokratische arbeiderspartij, konden zich toch moeilijk uitgeven voor de vertegenwoordiging van de Hollandsche arbeiders! - en dus de discussie over dat onderwerp was afgesneden.

Men nam dan ook een resolutie aan, waarin alweer in algemeene termen verteld werd, dat alleen de afschaffing der kapitalistische produktie de afschaffing van den oorlog ten gevolge kon hebben en door de verovering der politieke macht moest voorafgaan om de kapitalistische produktie af te schaffen; daarom moest deze eerst worden verkregen. De volgorde is dus deze:

- 1° Verovering der politieke macht;
- 2° afschaffing der kapitalistische produktie;
- 3° afschaffing van den oorlog.

En nu zijn ze tevreden met eischen, die op elk kongres van den Vredesbond werden aangenomen. Zij vragen namelijk:

- 1° De dadelijke opheffing der staande legers en de algemeene volkswapening;
- 2° de instelling van een rechtbank van arbitrage, die op vreedzame wijze en zonder hooger beroep de geschillen tusschen de natiën beslecht;
- 3° de eindbeslissing over de kwestie van oorlog of vrede wordt overgelaten direkt aan het volk in geval dat de regeeringen niet aannemen de uitspraak van arbitrage;
- 4° een protest tegen geheime traktaten.

Maar nog eens wordt er bijgevoegd dat de proletariërsklasse haar doel niet kan bereiken tenzij door de verovering der wetgeving en door zich te verbinden met het internationaal socialisme ten einde den vrede te verzekeren en de ware broederschap der volkeren tot stand te brengen.

Bernard Shaw noemt sommige stemmingen, vooral die over de oorlogsresolutie, verbazend gek (horribly foolish). Wij ook, al doen wij het misschien om andere redenen. Immers als men de politieke macht veroverd heeft, dan is men klaar en behoeft men die vier punten niet meer aan te nemen. En zoolang men deze niet heeft, behoeft men

geen oogenblik te denken dat de staande legers zullen worden afgeschaft.

En dan zou men waarlijk denken dat de ware broederschap der volkeren verkregen werd doordat de sociaaldemokraten de politieke macht veroverd hadden? Men moet al heel naïef zijn om dit maar een oogenblik aan te nemen. De houding van de meerderheid van het kongres beloofde in dit opzicht zeer weinig voor de toekomst.

Ja, men maakte zich bespottelijk door een vredesmanifestatie te laten voorafgaan aan een oorlogskongres!

De broederschap wordt niet verkregen, zoolang niet de vrijheid van ieder wordt geëerbiedigd en wie is onnoozel genoeg om te onderstellen dat de sociaaldemokraten vrijheid zullen gunnen aan andersdenkenden?

Men zegt altijd dat de volkeren geen oorlog zullen maken en dus dat bij volksstemming steeds beslist zal worden voor den vrede. Maar het zou gevaarlijk zijn om hier de proef mede te nemen. Laat een volksstemming beslissen over oorlog en vrede in Frankrijk. Als het volk had moeten beslissen over oorlog en vrede, toen de verhouding zoo gespannen was ten vorigen jare tusschen Engeland en Amerika, zeer zeker was er oorlog geweest. Dus daarop rekene men niet te veel.

Overigens zulke resoluties zijn voor de sociaaldemokraten, die zuiver in de leer zijn, zeer gemakkelijk en men kan er gerust een vast model voor ontwerpen, dat aldus luidt:

Daar de kapitalistische produktiewijze de oorzaak is van alle kwalen en dus de gevolgen niet anders wegblijven dan door opheffing van de oorzaak, daarom zal - en hier vult men naar gelang van de behandelde zaak in: oorlog, prostitutie, misdaad, drankmisbruik, enz. - de kwaal pas verdwijnen met de afschaffing der kapitalistische produktiewijze, die niet anders kan plaats vinden dan door de verovering der politieke macht.

Deze sleutel past op alle sociaaldemokratische sloten.

De resolutie van de kommissie van opvoeding luidde aldus:

‘1° Het kongres, hoewel ten volle erkennende de waarde der onafhankelijke proefnemingen in zake opvoeding, verklaart dat het een eerste plicht der overheid in ieder land is, gelegenheid te verstrekken voor een volledige opvoeding, onder openbaar democratisch toezicht, zich uitstrekkende van den kindertuin tot de universiteit [fysieke, wetenschappelijke, artistieke en technische oefening (handwerken)]; het geheel gelijkelijk toegankelijk gemaakt voor ieder burger door vrijdom van kosten, en onderhoud op algemeene kosten.

2° De minimum-leeftijd, waarop kinderen van school genomen zullen mogen worden, en het wettelijk geoorloofd zal zijn, ze in de industrie te gebruiken, hetzij in fabrieken of in de huisindustrie, moet zooveel mogelijk verhoogd worden in alle landen tot minstens 16 jaren.

3° Het gebruik van eenig kind onder 18 jaar in eenig vak, dat voor ongezond of gevaarlijk verklaard is, of in nachtwerk, zij volstrekt verboden bij de wet.

4° Om een behoorlijke voortzetting van het onderwijs te verzekeren en het onwettig gebruik van kinderarbeid door den kapitalist te beperken, zal het aan geen ondernemer geoorloofd zijn, eenigen jongen of eenig meisje onder 18 jaar in het werk te stellen, hetzij in de fabriek of in de huisindustrie, langer dan 24 uren per week (zoogenaamd halvetijd-stelsel); het voortgezet onderwijs zal voor de jongelieden verplichtend zijn.

5° Wat de kinderen betreft, moet voor alle gevallen de fabriekswetgeving van alle industriele landen eenvormig vastgesteld worden bij internationale overeenkomst.

Het kongres stelt vast, dat de verschillende regeeringen nog volstrekt niet de verplichtingen zijn nagekomen die zij plechtig op zich genomen hebben op de Berlijnsche konferentie in 1891;

de Britsche regeering in het bijzonder veroorlooft nog kinderarbeid vanaf den leeftijd van 11 jaar.

6° Voor de bescherming en opvoeding van kinderen in de industriele centra is het absoluut noodzakelijk, dat de industriele huisarbeid even nauwkeurig geregeld en geïnspecteerd worde als de fabrieksarbeid. Indien een kapitalistisch ondernemer, met het doel, de fabriekswetgeving te ontduiken, werk uitgeeft, dat in het huis der werklieden verricht moet worden, dan verklaart het kongres, dat hij er wettelijk verantwoordelijk voor gesteld moet worden, dat zulk werk gedaan worde onder goede hygiënische en andere voorwaarden, juist als werd het in de fabriek gedaan.'

Eén punt, dat voorgesteld was door de kommissie, is verworpen en wel het navolgende:

'Bij de schoolinrichting moet inbegrepen zijn een gezamenlijk maal per dag, zooals in de *schoolkantines*, zonder individueel onderscheid tusschen rijken en armen; maatregelen moeten getroffen worden voor het algeheele onderhoud en de opvoeding, volgens de beste methoden, van alle weezen of verlaten kinderen.'

Het is naar aanleiding daarvan dat zich een discussie ontspon, want Argyriadès verwonderde zich dat waar men zich te Brussel had uitgesproken voor integralen onderhoud van het kind op kosten van den staat, men nu kwam voorstellen een maaltijd per dag en alleen onderhoud voor weezen en verlaten kinderen. Argyriadès vraagt: 'Eten de heeren afgevaardigden maar eenmaal per dag?' En hij voegde den parlementairen zeer snedig toe: 'Heeren afgevaardigden, indien het noodzakelijk is wat toe te geven eer men de integraliteit dier socialistische hervorming bereikt, dan zult gij 't in 't parlement doen, - waar gij het zoo dikwijls doet. Maar, ik bid u, handhaaft heden de gehééle hervorming, want meer dan ooit dringt zij zich op, nu wij zoovele vaders en moeders, door de ellende van ons rampzalig

milieu genoopt, hun kinderen zien vermoorden, en daarna zelfmoord plegen.'

Nu die paragraaf is verworpen, al deed men nog een poging haar er door te halen, terwijl men de voorstanders van den 'algeheelen onderhoud' durft verwijzen naar de christelijke liefdadigheid, maar er kwam nu heelemaal niets voor in de plaats.

En hiermede was de hoofdzaak afgehandeld of liever afgehamerd, want een ernstige discussie heeft bij geen enkel punt plaats gevonden.

Neen, de werkzaamheden van het kongres zijn van dien aard, dat men geen reden heeft zich daarop te beroemen en zeer zeker kan men van dat kongres niet getuigen, dat het de socialistische of de arbeidersbeweging ook maar in één opzicht een schrede heeft voorwaarts gebracht op den weg hunner vrijmaking.

Het Oordeel over het Kongres

Het oordeel over het kongres is binnen den kring der socialisten verre van gunstig en wij, die er bij geweest zijn, wij zouden niet weten hoe het gunstig kan luiden bij een ernstig en onpartijdig persoon. Tevreden met den afloop kunnen feitelijk alleen de anarchisten en hun bondgenooten zijn, daar zij de parlementairen gedwongen hebben kleur te bekennen en hun verhinderd hebben het socialisme te hebben gemonopoliseerd. Indien de naam van socialistisch veranderd werd in sociaaldemocratisch, dan heeft men alles bereikt wat men wenschen kon en is voldaan aan datgene wat men vooraf had gewenscht.

Wij zullen de parlementaire sociaaldemokraten niet storen in hun kongressen - elkeen heeft het recht een kongres te beleggen, waartoe hij kan uitnoodigen wien hij wil en wie erheen gaat, heeft zich te onderwerpen aan de voorwaarden, vooraf gesteld voor de ontwerpers - maar men zorge dan geen onjuisten

naam te kiezen, waarop ook aanspraak hebben personen, die men er liever niet bij ziet.

Zoo onzuiver spiegelt het kongres den stand der partijen af, dat b.v. de Engelsche delegatie voor het meerendeel bestond uit personen die zeer weinig achter zich hadden. Bernard Shaw zegt, dat de Engelsche sekte 'was completely overrun by social-democratic delegates' en de Social Democratie Federation is niets anders dan 'a sect rallying round its favourite preacher, mr. Hyndman,' terwijl de Trades Unions, die de sterkste organisatie zijn, den minsten invloed hadden. Gevolg hiervan was dat de afgevaardigden van de Trades Unions spoedig meer dan genoeg van het kongres hadden, zoodat er zaterdags slechts enkelen hunner nog aanwezig waren.

Kropotkine beklagde zich daar ook over in de volgende woorden:

'Persoonlijk heb ik het genoeg de meeste Engelsche sociaaldemokratische arbeiders uit de provincie te kennen. Zeer brave lieden, geheel verkleefd aan de socialistische propaganda. Maar, zouden er wel duizend zijn? Ik twijfel er aan. Nochtans hadden zij meer dan honderd afgevaardigden (118) die zich de zwaarste opofferingen hadden getroost, enkel om het getal te vergrooten en in de stemming meegerekend te worden, zonder eenige hoop een verstandhouding te zien bewerken of iets belangrijks omtrent de arbeidersbeweging te vernemen op dit kongres.'

Hooren wij nu wat Keir Hardie, de voorzitter van de Independent Labour Party zegt over het kongres in het uitvoerig geïllustreerd rapport, dat de Labour Leader erover heeft uitgegeven. Vooraf ga de opmerking, dat noch Keir Hardie noch de Independent Labour Party kunnen ingedeeld worden bij de anarchisten.

'De kwestie is deze. Op het vasteland bestaan twee scholen

van socialisten. Hun doel is hetzelfde - de socialisatie van alle vormen van eigendom. Echter hun taktiek verschilt. De eene, voornamelijk de Duitschers, gelooven in staats-socialisme; de andere, zooals Domela Nieuwenhuis, verkiezen een vrij koöperatief kommunisme.' Hij vergelijkt ons met William Morris en de Socialist League en zegt dan: 'mannen als Domela Nieuwenhuis te behandelen als vijanden, hen buiten onze kongressen te sluiten, en bittere dingen van hen te zeggen, dat geeft slechts verwijdering waar zij niet moest bestaan en verdeelt in oorlogvoerende partijen een beweging die één moet zijn vóórdat zij kan slagen.'

Eindelijk voegt hij hieraan toe: 'ik ben geen anarchist, maar ook geen verstijfd staats-socialist. Wij hebben beide sekties noodig om een goed evenwicht te bewaren. In Duitschland is de vrijheid een onbekend ding en voor zooverre ik kan zien, willen de leiders der socialistische beweging in dat land onder socialisme verstaan een stelsel waaronder Liebknecht en Singer de plaats zouden innemen van keizer Wilhelm en Bismarck. Hadden zij de macht, zij zouden even onverdraagzaam zijn tegenover allen die van hen verschilden als hun officieele opponenten het nu zijn tegenover hen. Zij alleen hebben, volgens hen, den sleutel aller wijsheid omtrent de socialistische beweging in hun bezit.... Toen Singer en Liebknecht niet tegenwoordig konden zijn op het kongres - het was woensdagmorgen - kon het kongres niet vergaderen. Voor mij is dat alles hatelijk omdat het ondemokratisch is en een werkelijke bedreiging voor de socialistische beweging. Vrijheid kan alleen verkregen worden door vrijheid, en onrechtvaardigheid kan slechts te voorschijn brengen onrechtvaardigheid. Dit zijn mijn gevoelens, al mogen ze dan ook niet onder de revolutionaire gerangschikt worden. De arbeidersbeweging is te groot dan dat een kliek er den baas over mag spelen in het belang van een deel.'

En voor de toekomst zou hij de kongressen aldus willen ingericht zien: 'de Trade-Unionisten vergaderen tezamen in één zaal en bespreken daar hun vraagpunten, de sociaaldemokraten in een andere de hunne, de vrije kommunisten in een derde evenzeer de hunne, en ook de anarchisten in een vierde. Op den vijfden dag zou dan het heele kongres bijeen komen om de rapporten van elke afdeeling te overwegen. Op die manier zou botsing worden vermeden, de vergadering zou internationaal zijn in den waren zin des woords en enkel kongressen van die soort zouden de geheele arbeidsbeweging in 't gevecht brengen om een solied front te vormen tegenover den vijand. Zoolang als elkeen door zijn buurman wordt uitgeworpen, is de onbevooroordeelde overweging van elkanders denkbeelden onmogelijk en persoonlijk gekrakeel neemt de plaats in van een flink debat.'

Dit denkbeeld lacht ons wel toe, alleen wij zien niet slechts een persoonlijk krakeel in dit alles, neen, daarachter schuilt wel degelijk een beginselverschil. De scheiding moet geschieden tusschen de sociaaldemokraten, die nu, ja, socialist zijn voor de verre toekomst, door sommigen reeds genoemd het millenium of duizendjarig rijk, maar die voor het heden gewone radikalen zijn en de revolutionaire socialisten, die blijven staan op het klassen-standpunt van de oude Internationale.

Guérard, evenmin een anarchist maar een vakvereenigingsman, schreef aldus over het kongres:

'Dit kongres beloofde te zijn een grootsche uitdrukking van het universeele proletariaat dat het kapitalistisch juk afwerpen wil, maar, dank aan den sektengeest, de verwaandheid en het drieste autoritarisme van eenige burgers, is er niets uit geworden dan een erbarmelijke komedie zonder zedeles.

Het kongres van Londen heeft geen besluiten genomen, het heeft geen voorstellen besproken; ondanks de pogingen eener klaarziende minderheid, heeft het zich moeten bepalen tot het

boekstaven van besluiten, zooals deze *op voorhand vastgesteld* waren door de leiders der sociaaldemokratische partij.

Want, al droeg het Londensch kongres den naam van “internationaal kongres der arbeiders en der vakvereenigingen,” het was niets dan een politiek kongres, waar de vakvereenigingen beroepen waren, niet om een meening te uiten, maar om de staatkundige almacht te erkennen en de eerezucht te begunstigen van hen die ernaar streven de arbeidersbeweging te besturen.’

Ook hij is het met ons eens dat men te Londen vlak tegenover de leer van Karl Marx verklaard heeft, ‘dat de economische aktie ondergeschikt zou wezen aan de politieke aktie.’

En om dat erdoor te halen, heeft men de economische groepeerings gediskrediteerd, ‘door haar voor te stellen als hebbende enkel een denkbeeldige waarde.’

De heeren hebben verdeeldheid gezaaid tusschen het element der vakvereenigingen en het politieke element. ‘Daar zij er niet in gelukken de vakvereenigingen op sleeptouw te nemen, om ze als stemmachines te gebruiken, zouden zij wellicht niet vreezen ze te verdeelen om ze te vernietigen, daar zij ze niet ten gerieve hunner beschouwende politiek kunnen inpalmen. Maar de vakvereenigingen zullen zich niet laten ontredderen en meer dan ooit als haar vasten wil doen kennen dat de verkiezings-politiek met haar korporatieve belangen niet vermengd worde.’

Guérard zegt duidelijk dat zijn brochure niet is een bestrijding der politieke aktie, die hij steeds noodzakelijk heeft geacht, maar dat zij dient ‘om de arbeiders wantrouwen in te boezemen jegens de politieke mannen die hen willen leiden.’ Hij wil de arbeiders, ‘welke hun denkwijze ook zij,’ vereenigen op korporatief gebied, om hun economische bevrijding te verkrijgen door de vakvereenigingen en de algemeene werkstaking. De politieke aktie wordt dan wel ter hand genomen, maar in de politieke groepen.

‘De verovering der openbare macht, die noodwendig is om het ontvoogdingswerk te *voltooien*, zal geschieden, 't zij zeer snel door de revolutionaire aktie, of langzaam, zeer langzaam, door het stembriefje; maar, in 't laatste geval, bedriegt men de arbeiders, wanneer men hen wil wijs maken dat de economische vrijmaking uitsluitend bij middel der wetgeving, mogelijk is.’

Men ziet dus hier niet te doen te hebben met een anarchist, maar met een eerlijk man, die doorziet de intriges der politiekers, wien het alleen te doen is om de vakvereenigingsmannen te spannen voor hun zegekar, en gelukt dit niet, dan zullen zij zich niet ontzien om de vakvereenigingen te ondermijnen en naar den kelder te helpen.

Argyriadès, evenmin een anarchist, schreef over het kongres in sterk afkeurenden zin. ‘Zooals zekere afgevaardigden te werk gingen, hadde men gaan gelooven, dat zij alle gezond verstand, alle staatkundig begrip verloren hadden.’ En wie zijn de oorzaak der ‘scènes regrettables’ volgens hem? Niet de anarchisten, die daar niet gekomen waren om de werkzaamheden in de war te sturen of de diskussies te beletten maar met het vaste voornemen om kalm te beraadslagen over de vraagpunten, maar de politieke heeren, die het kongres ‘sans inquiétude et sans vergogne’ bezig hielden met persoonlijke kwesties.

‘Door ál te slim te willen zijn en al te ras hun eerezucht te laten uitschemeren, door de beginselen op zijde te schuiven en hybridische verbonden aan te gaan, verliezen de Guesdisten alle aanzien bij de socialisten, bij hen die hun bestaan wijden aan de propaganda, en hun eigen belangen, en die hunner gezinnen, opofferen om de hervorming der gruwelijke maatschappij waarin wij leven te helpen bewerken.’

En hij zegt dat het de plicht is van de ‘oprechte socialisten aller partijen dit schandige parlementarisme te bevechten en de weerbarstige leiders te herinneren dat zij plichten hebben, dat,

onder socialisten, de omgang steeds eerlijk en loyaal dient te zijn.'

Men ziet dus dat wij lang niet alleen staan in ons ongunstig oordeel over het kongres te Londen.

Zelfs van bevriende zijde oordeelde men niet gunstig, zooals blijkt uit het reeds aangehaalde artikel uit de *Neue Zeit*. Daarin wordt gezegd: 'dat allereerst het kongres buitengewoon veel te wenschen overliet, wordt eenstemmig erkend. Drie van de vijf kongresdagen, waarover het kongres feitelijk had te beschikken, zijn voorbijgegaan over formaliteiten, die ter nauwernood één dag hadden mogen innemen. En het is niet juist, om de schuld daarvan uitsluitend te schuiven op de anarchisten en hun beschermers.' En ook nog: 'drie dagen discussie over de toelatingsvraag, twee dagen discussie over de zakelijke onderwerpen - ziedaar het resultaat van het zooeven afgeloopen internationaal socialistisch kongres, zooals het zich vertoont aan iemand die de dingen van buitenaf beschouwd. Geen wonder dat de burger-kapitalistische pers het kongres eenstemmig een mislukking noemt. Wij hebben het recht niet van hen bizondere vergelijking te verwachten en in dit geval te minder, daar een dergelijk oordeel ook geveld is door mensen, die welwillend gezind zijn tegenover het socialisme.'

Nu komt het woord aan den anarchist Bernard Lazare. Hij schrijft: 'laat ons trachten een algemeen overzicht van dit kongres te geven en er een meening over uit te brengen. Men kan het zich onmogelijk anders voorstellen dan als een kakofonisch kongres waar sektarisme en onverdraagzaamheid zegevieren,' en elders: 'deze pseudo-revolutionairen hebben al een raar begrip van de vrijheid, zelden heb ik een partij gezien, die meer sektair is, zoo besloten langs eiken weg te gelukken, aldus goedgeheten in tegenspraak met haar eigen beginselen. En het zijn dezelfde die de kapitalistische partijen verwijten geweld

te gebruiken om hun samenkomsten te ontbinden en die hen beschuldigen stelselmatig hun stem te overschreeuwen.'

In de brochure *Les Révolutionnaires au Congrès de Londres*, wordt gezegd, dat 'het kongres dat betiteld werd: internationaal kongres der arbeiders en der vakverenigingen, was noch een socialistisch noch een arbeiderskongres. Niemand zou durven volhouden, hoe groot zijn onwetendheid of zijn schaamteloosheid ook weze, al ware hij ook afgevaardigde en zelfs socialistisch afgevaardigde, dat dit een arbeiderskongres was. Het arbeiderselement werd stelselmatig op zijde geschoven, beleedigd, om den tuin geleid, door het element dat burgerlijk in zijn oorsprong en thans klein-burgerlijk in zijn strekking is.'

Eindelijk Kropotkine, die zijn artikelenreeks begint met de woorden: 'het is moeilijk kalm te blijven als men over het Londensch kongres spreekt. De intriges die voorafgingen, de pretenties die er gebleken zijn, het hooghartig misprijzen uitgesteld tegenover de *arbeidersbeweging* - niet alleen in wat door dien hoogmoedigen weetniet Jaurès werd uitgekraamd, maar in het geheele kongres - de onvergeeflijke verspilling van tijd en geld der arbeiders door die heeren - dat alles doet u koken van gramschap, want het heeft niet alleen niets gedaan, geen enkele gedachte bevestigd, zelfs geen denkbeeld - behalve het besluit aangaande de opvoeding, hetwelk door een onzer Fransche vrienden opgesteld werd - maar het is onder den algemeenen walg afgeloopen.' En waarin bestaat dat fiasko? 't Is het fiasko der socialistische regeering welke men aan de internationale socialistische beweging had willen opdringen. 't Is de scheiding der *ekonomische arbeidersbeweging* van de *halfburgerlijke politieke* beweging, die onder den naam van sociaaldemokratie of parlementair socialisme, de socialistische beweging onzer eeuw dreigde op te slorpen.'

Hoe wenscht Kropotkine de kongressen te zien ingericht?

‘Op elk kongres zullen twee of drie belangrijke vragen ter studie gelegd worden voor het volgende. Deze vraagstukken zullen gesteld en besproken worden tusschen twee kongressen door, eerst in de arbeidersgroepen, daarna in de kleine gewestelijke of nationale kongressen, en eindelijk in het jaarlijksch internationaal kongres. Mannen van goeden wil zullen overeenkomen om zorgvuldig bewerkte verslagen op te maken, waarin de besprekingen der groepen en gewesten saamgevat worden; en deze verslagen zullen als basis voor de bespreking op het volgende kongres dienen. In de kongresverslagen worden zij gedrukt, en naderhand zullen zij stof geven tot discussie en tot propaganda in de bladen.’

Natuurlijk zoo'n kongres moet dienen om den gezichtskring te verruimen, om onderling van gedachten te wisselen. Dan kunnen zij wel degelijk hun nut hebben. Het streven moet zijn 'uit al de vereenigde intelligenties partij te trekken om de leerstelsels en strevens die thans voor socialisme doorgaan te herzien, en te helpen de *stelling* van het socialisme bepalen tegenover de talrijke bewegingen die het omringen.’

Wie zal het nut van zoo'n kongres ontkennen? En als dan de verslagen worden gepubliceerd, dan zullen de arbeiders daarin de stof vinden ter overweging van allerlei vraagpunten, die opdagen.

Wij hebben geen behoefte aan een internationaal arbeiders-parlement, dat van bovenaf zijn bevelen stuurt naar de verschillende landen, maar wel aan een onderlinge gedachten-wisseling.

Zal men daarvoor belangstelling genoeg vinden?

Het is mogelijk, maar de kongressen, te Zürich en te Londen gehouden naast de officieele, lieten ook in dit opzicht veel te wenschen over. Wij hadden zoo gehoopt dat men voor de behandeling van het agrarisch vraagstuk getoond had hoe men

deze zaak degelijk wist te behandelen in plaats van haar af te raffelen als op het andere kongres, maar het bleek dat men te weinig voorbereid was en daarom beantwoordde ook die konferentie niet aan hetgeen men zich wel had voorgesteld. Werd de wensch door enkelen uitgesproken, om zelven zoo'n kongres te zamen te roepen in 1898, anderen verklaarden zich met dat denkbeeld niet ingenomen, zoodat wij twijfelen of het wel tot uitvoering zal komen. Wij voor ons ondersteunen het denkbeeld van Kropotkine, waar hij zegt: 'het blad, het vlugschrift, het boek zullen het terrein voorbereiden. Maar dat moet ook met ruchtbaarheid geschieden in kongressen - door bespreking in de groepen voorbereid - waartoe zouden uitgenoodigd worden al wie de opklaring der gedachten ter harte nemen, of zichzelf willen inlichten. In *die* richting zal moeten gewerkt worden.'

F. DOMELA NIEUWENHUIS.

BRONNEN: Illustrated Report of the Proceedings of the Workers Congress, held in London. (Labour Leader).

Socialism at the International Congress by Bernard Shaw. (Cosmopolis).

Les Congrès internationaux et le Congrès de Londres par Kropotkine. (Les Temps Nouveaux).

Le Congrès de Londres par Guérard.

Les Révolutionnaires au Congrès de Londres.

Kritisches zum internationalen Londoner Sozialisten- und

Gewerbschaftskongress. (*Neue Zeit*, N° 47).

Le Congrès de Londres et les Divisonnistes par Argyriadès. (La Question Sociale).

Artikelen van Bernard Lazare in de '*Echo de Paris*'; de '*Vorwärts*' en andere bladen.

Sonnetten

I

Thans daar het hart zijn laatste strijden streed,
niet meer gelooft in reine maagdenmin,
wil ik het sluiten, stille-droef van zin,
tot mijnen dood, onmenselijk koel en wreed.

Ik wil me weven, als voor een vorstin,
uit al mijn vroeger zielesternpend leed,
met treurig lied, en vlijtig-snel gespin,
voor 't ledig hart een sterk en prachtig kleed.

En onvermoeid, ik draai mijn wiel en zing
van doode liefde vol met bittren gal;
dra hang ik 't kleed in woest gebaar om mij...

Al weet ik dat de droeve herinnering,
gelijk een mot, wier onverdelgbaar ei
in 't kleed besloten ligt, 't verknagen zal.

II

En al de dagen, waar geen minnevlam,
met smartgeluk mijn tranen stil deed vlieten,
waarin de hoop op engelvlerken kwam
haar levensbalsem oogensterkend gieten;

Ze vormden aan mijn tranenvloed een dam,
die mij noch heil noch smarte laat genieten,
waar al mijn krachten als een zwierend ram
in onglukzoeken vruchtloos tegenstieten.

'k Zou willen in mijn ongevoeligheid,
weer langzaam weenen, droevig-stil verblijd,
om mijn verdorde ziel te kunnen laven.

Wie zal er komen in dees wintertijd,
en met één ruk, vol noeste woeste vlijt,
den hechten dam in zijnen stroom begraven?

III

Mijn koude ziel is als een marmerblok
die van 't besef van eigen kracht niets weet,
en met den tijd een verren afstand schreed,
omdat een domme macht hem henentrok,

die niets en weet van vroeger vreugde of leed,
maar thans een zaag, met loom en ruw geschok,
eentonig immervoort, reeds lang doorsneed,
verveling, o dit eeuwig-droef genok!

Mocht ik slechts weenen in mijn eenzaamheid!
Mocht ik nu drinken in een tranenzee,
mijn ziel, al werd mijn oog gansch blind geschreid!

O God van smart! verhoor mijn laatste bee,
dat ik dit angstig knarsen niet meer hoor,
dat mijne ziel doet duizlen op haar spoor!

IV

Van al de smarte die 'k nog lijden moet,
gesproten uit mijn lange herinneringen,
zou 't willen maken, met een psalmenzingen,
een zeker gift, traag doodend, wonderzoet.

Ik zou het gieten in mijn hartebloed,
en leven op mijn hechte droomenzwingen;
in zaalgen waan en stil-bedwelmd voor goed,
zou 'k zweven enkel in begoochelingen.

'k Zou leven weder gansch mijn wijd Verleden,
in hemelsch heil, daar al mijn vreugd in smart,
en al mijn smart in vreugd veranderd werd.

En kwam ik weer tot mijn ontgoocheld Heden,
dan stierf ik trotsch, in mijn vergiftigd bloed,
den blik gebaad in laatsten zonnegloed.

JEF MENNEKENS.

V

't Zijn werelden die van het leven branden,
't zijn volkeren die hoog als vlammen slaan,
en menschen, die met saâmgewrongen handen
en smachtende ooge', in vuur en vlam vergaan.

Daarbuiten is het stil van doode landen,
zwart-liggend naast elkaar; geen zon of maan
zendt licht over die aldóór-stille landen,
dood nu, wijl al hun schoon is heengegaan.

En toch ligt in die stilte dáár verzwolgen
wat eeuwen droegen als hun gloriemacht,
en door een heele menschheid werd aanbeden.

En 't wordt mij bang als 'k denk dat wij ééns volgen
de grootheid die daar zwijgt in eeuwgen nacht
van onbegrepen dood, - en duistren vrede.

LODEWIJK ONTROP.

VI

Waarom weerstaan den drift der twintig jaren?
Genoopt door 't langzaam aangehoopte wee
van droomen die voor mij zoo lokkend waren
doch nooit verstaan, mij lieten kalm-gedwee.

Mijn drift! 't Is al de woede van die zee
wier wild en wilder opgegloeide baren
staag-overvloeiend, heide en berg en steê
het al in één oneindig meer vergâren.

De zee! de zee!.... zie langzaam schuift ze henen
omgolvend 't weeldrig lijf der vrouw, die lacht
zóó rustvol daar, en droomt - in liefde ervaren! -

Waarom weerstaan den drift der twintig jaren?
Mijn teed're! 'k Zal voor u zijn o zóó zacht:
zacht als een kind dat niets nog kan dan weenen.

FERNAND TOUSSAINT.

Moe Lied

De luchten hangen vol dagen, -
de dagen hangen vol smart....
Ik zal te zwak zijn, om te dragen
wat mij de wereld tegen-sart;

ik zal te ziek zijn, om te wezen
wat uw wil star me tegen-slaat,
o mijne dade': alleene weezen
die door 't gewoel bang henen gaat.

Ik, die te trotsch was om te leven
in stalen palen enklen tijd, -
ik zal te moe zijn, om te weven
het pal werk van een eeuwigheid...

En mijn leede armen moeten schragen
de bruischende onmacht die me tart
der luchten, dreigend vol dagen,
veel dagen, hangend vol smart.

KAREL VAN DE WOESTIJNE.

Kerstavond

GINDER hooge tusschen de sperren stond zijn huis. Hij woonde er alleen met de boomen en de vogels en keek er elken morgen de zonne rijzen en 's avonds weer wegzinken. Hoeveel jaren reeds!

's Zomers dreven de witte wolken hooge boven zijn hoofd, de merels lierlauwden in 't hout rond zijne deur, en vóór hem, in een blauwig vergezicht, lag heel de wereld.

Als zijn oogst binnen was en de dagen kortten, als de lucht toeging, de droge sperren lutterden en wiegden in den droeven wind en de kraaien, lijk zwarte vladen neervielen en kwamen krassen, dan sloot hij zijn vensters en zette hem in den donkeren te mijmeren. - Nu moest hij, ginder diepe, omleege... naar 't dorp.

Hij haalde zijn sterre van den zolder, herplakte de gouden bloemen en papieren kwispels en maakte ze vast in 't geled van den langen draagstok. Dan deed hij zijnen grooten frak aan, trok de kap over zijn hoofd en vertrok.

Van achter de zwarte wolken kwam een klaarte, een mat koperkleurige gloed zonder stralen, tot hooge in de sterren; de wolke bleef zwart. Die klaarte zette goudene boorden aan den rand van de wolken. Er verscheen een streepke gloeiend koper... dat groeide, groeide... een sikkkel werd - een halve schijf... en eindelijk een reuzige groot-ronde goudene mane, die rees, rees. Ze ging op lijk een eendlijke roode sienappel achter de wolke en van langs om sneller - 't was een opschieten - hooge de lucht in, altijd verminderend tot het een heel gewone mane werd: de lachende maan tusschen de sterren.

Hij alleen had het gezien.

Nu nam hij zijn sterre op zijn schouder, dook zijn hoofd diep in zijn kappe en daalde 't wegelke neer, alover de sneeuw naar ginder waar lichtjes brandden. 't Was eenig, doodsch dat wit veld onder dien klaren hemel; en hij alleen, de zwarte vent op de sneeuw. En de wereld zag hij zoo groot, zoo eentonig blak: een platte, witte woestijne met hier en daar een pijlde populier en een reeke zwarte, magere kopwilgen.

Hij ging... tot bij de lichtjes.

Het dorp lag stil. De strate liep zwart van de menschen. Heele drommen wijven, in zwarte kapmantels gedoken en geduffeld, trappelden lijk in een droom langs de huizen op de sneeuw, die piepte. Ze schoven van deur tot deur, staken hun magere handen uit en vroegen klagend om het 'godsdeel'. Ze verdwenen tenden de straat en gingen dompelen in den eindloozen manesching.

Jongens liepen met lichtjes en sterren en stonden in groepen geschaard; hun zwarte gezichten gloeiden in den schijn van hun lanteerns; zij maakten eendlijk gedruisch met hun tuithoorns en rommelpot en zongen van:

't Kinneke geboren in 't strooi...

en

De herderkens komen hier,
ze brengen hout en vier
en nog al 't een en ander:
brengt ons nu een kruikske bier.

Zotte Wanne liep alleen; - ze dweerschte gedurig de strate, met haar lange beenen die ver uit haren rok staken, en heur armen hield ze wijd open onder haren kapmantel - lijk een duivelachtige vleermuis. Ze neuzelde iets van:

't Hagelde, 't sneeuwde en 't maakte kwaad weer
en de wind die vloog over de daken.
Sint Jozef tot Maria sprak:
Maria, wat zullen wij maken?

Top Dras, Wulf en Grendel, drie venten lijk boomen, leurden ook.

Ze waren de drie Koningen: Top had zijn groote veste gekeerd en zijn wezen gezwart; Grendel droeg een wit laken over den rug en blies een hoorn; en Wulf had een mijter op en droeg een groote ster met lanteern aan eenen stok. Zoo trakelden ze langs de strate en zongen overal aan de deuren:

Drie Koningen met een ster
kwamen gereizen al van zoover,
over hoogten, bergen en dal,
om te gaan zoeken
in alle de hoeken
om te gaan zoeken den God van Al.

Hun grove stemmen dreunden en drie groote schaduwen wandelden verre vooruit, in lange schaduwen op de witte straatsneeuw. Al dat volk ging en keerde en draaide deureen en kwam en vertrok. Elk zong zijn eigen liedje en knees zijn kriepende bedde. Boven dat alles ging het dof-ronkend getuit van 's bakkers hoorn die gestadig riep: heet brood! heet brood!

Hooge dreef de mane en pinkten de sterren, en fijne, witte pijlekes vielen deur de lucht, overal op, lijk zilveren stuifmeel. - 'Maarten van den berg!' vezelden de jongens van achter de venster. - 'Maarten de Vriezeman!' en ze kropen weer diepe in de keuken bij 't vuur. En de zwarte man stond buiten aan de deur, te snokken aan 't touwtje van zijn draaiende sterre en hij zong door zijn neuze:

Wel sterre, wel sterre ge moet zoo stille niet staan!
Ge moet er meê met mij naar Bethlehem gaan,
Bethlehem, de schoone stad,
waar Maria met heur kinneke zat....

Te lande stonden de boerenhoven ingesneeuwd, met zwarte slagvensters die blekten en 't licht binnen hielden; en stompe

schouwen waar dikke rook uitkuilde. Binnen zag men niet klaar; 't lichtje hong aan de zoldering in een hof van damp en rook en alles lag zwart en over einde. In den heerd lag de kerstblok aan 't vuur. De boerinne bakte wafels en gooide ze effenaan rond den vloer op 't strooi.

In den eenen hoek, onder 't lichtje en heel in tabaksdamp gewonden, was het werkvolk aan 't kaarten. Ze zaten verslonden, gebogen over hun tafelke heel stille. Nu en dan ging er een halven vloek en een dreunenden vuistslag op tafel, en dan weer rustig kappelen, steken en leggen met hun kaarten.

De Vriezeman zat rondom in de jongens, die met hun mond wijd open, zaten te luisteren naar zijn vertelsel van 'den fellen Jager'. Zijn sterre stond in den hoek.

Later werd de groote tafel uitgetrokken en 't avondeten opgediend. Allen zetten hen bij en aten. Er kwamen eerst aardappels met zwijnsvleesch, roôkoolen met hoofdvleesch, dan gestoofde appels met worsten, en wafels, wafels, wafels. Men dronk bier uit kleine glazekes. De tafel werd geruimd, de koffie opgegoten, druppels uitgehaald en genever gebrand met siroop. Dan werden de stoelen bij geschoven, dichte in den heerd, en Maarten stond recht, nam zijn sterre, streek zijnen langen baard effen, en op mate dat zijn hand het koordeke snokte ging het:

Op den Kerstnacht
is Jesus voortgebracht.
Hij heeft ons verlost
uit 's vijands macht.
In een kribbe geleid.
Sa mensch maakt u bereid
en dient uwen God met neerstigheid.

Die God van Al
is nu op 's wereldsdal
geboren in een armen stal.

Drie uit 't verre land,
 drie vorsten vol verstand,
 doen hier het kinneken offerand'
 goud, wierook, myrrha meê.
 't Was daar nu al vol vreê.
 Een ieder daar zijn offrande deê.

De engelen zoet
 ze vallen God te voet.
 Ze zeggen: Heer Koning gegroet.
 De engels vol genâ
 ze zingen gauw en spâ
 den lieflijken zang van Gloria.

Het bleef alles stil; de mannen zaten te drinken aan hun dampende ruimers, de kinders horkten met hun hoofd scheef en de boerinne met heur handen te gaar op heur dikken buik zat te weenen.

De deur ging open en de 'Koningen' stonden te midden den vloer. Ze waren wit besneeuwd en hun aanzichten blauw van de koude; 't ijs hong in Grendel's knevels. Ze keken verweerd van onder hun hoed naar de tafel, den heerd en de druppels en naar Maarten die nog rechte stond. Wulf deed zijn sterre draaien, Top duwde op mate aan zijn rommelpot en ze zongen:

Drie Koningen kwamen uit den Oosten
 't Was om Maria te troosten...

Als 't liedje uit was kregen ze elk twee druppels; dan mochten zij vertrekken.

Grendel vloekte.

- 'Die verdoemde bergduivel slokt het al op,' grolde Wulf. En ze vertrokken deur de sneeuw.

Nog lange werd er gezongen, gespeeld en gekaart, en 't was

reeds late als Maarten zijn sterre nam en met een 'Goên nacht, tot 't naaste jare,' de deure toetrok.

't Was nog altijd klaar buiten, maar de lucht hong vol sneeuw; - hooge, een grijze vacht en leeger een kriemelen van groote witte vlokken die traag wemelend neervielen, d'een op d'andere.

Hij schoot er diep in... Het was nog zoo lange te gaan; en zign huis en zijn sperren, hij had het alles zoo ver laten liggen...

Hij was zoo oud, zoo alleen, 't was zoo koud en alle wegen waren wit... al hemel en sneeuw. Ginder in de leegte lag het dorp: een groepke slapende huizen rond den witten kerktoeren; en erachter zijn berg, maar 't was lijk een wolke, een vormeloos gedrochte heel veraf. Boven zijn hoofd sterren, sterren bij heele reesems. Hij stond stil om te zoeken en hij vond er éene, die van alle avonden: een bleeke, doode sterre, lijk een oude kennisse, en die moest hem leiden - voor den laatsten keer misschien - weer naar hooge, naar huis.

En hij dompelde voort.

Drie smalle boogvensters van de kapelle waren verlicht, en binnen rinkelde de belle. Hij ging bij den muur wat rusten. Wat een geruchte, gewoel en beweging van avond... en genever, en die ruwe gasten hadden hem zoo wreed bekeken. Hier binnen was er stilte; ze blonken zoo klaar, die vensterkes, en achter den belleklank ging het zoo zacht, een vrouwestemme: Venite Adoremus... Dan viel alles stil, de lichten gingen uit. - En hij vertrok.

't Dorp lag achter hem en de weg begon te klimmen. Daar rechts stond de 'Stropuit'; nu herkende hij zijn wegen en 't en was niet ver meer van huis. Van uit de gracht komt er daar iets gekropen, een zwarte gedaante, die loopt over 't veld, en schettert lijk een ekster... Zotte Wanne met heur magere beenen en heur mantel wijd open; ze liep al wat ze loopen kon en verdween achter de herberg.

Hij had verschoten; 't werd hem zoo aardig, ongerust, dat hij den stap verhaaste en verlangde om 't huis te zijn.

Er was nog licht in den 'Stropuit' en geruchte van dronkenmans. Als hij er reeds voorbij was keerde hij nog weer... om zijn laatste liedje te zingen, volgens oude gewoonte. Men opende de deur en ze vroegen hem binnen. Hij zag Grendel zitten en wilde weg. Dan sprongen ze met drieën buiten en riepen achter hem. Als ze zagen dat hij voortging, zetten zij het aan een loopen.

- Sta, loeder!

- Hier met uw sterre!

- O, gij verdoemde liedjeszanger! huilden zij en liepen en haalden hem in en wierpen hem op den grond. Grendel duwde zijne knie op zijn borst en hield zijne armen wijd uitgestrekt tegen den grond. Wulf en Dras grepen heele handvollen sneeuw en stopten ze hem in den mond, en altijd voort tot heel zijn aangezicht hooge togedekt was en hij machteloos bleef liggen. Dan plantten ze zijn sterre bij hem in de sneeuw en begonnen te draaien en zongen dat 't helmde:

A, A, A,... in excelsis Gloria!

E, E, E,... op aarde peis en vreê!

I, I, I,... komt allen bij en zie!

O, O, O,... zijn beddeke van stroo!

Lijk een schicht schoot zotte Wanne voorbij en wierp snijdende schreeuwen uit. Wulf smet zijn stok tegen haar beenen. Ze zwaaide met heur armen onder heur mantel, en verdween in 't duister.

De drie mannen zetten hen langs de gracht luidkeels te lachen. Dan trokken ze naar 't dorp. Lange nog ging het:

Drie koningen kwamen van uit den Oosten,

't Was om Maria te troosten...

Groote witte vlokken vielen uit den klaren hemel, kriemelden, wemelden d'eene op d'andere.

Slenteren

Hij ging... altijd gaan, met dien traag trantelenden stap van dolende dompelaars die nievers thuis en zijn.

Z'hadden hem afgedankt - overtijd, en nu liep hij alleen lijk een wildeman. Heele dagen had hij geleurd door de heide, van d'een hofstee tot de andere, zijn kost zoekend lijk de honden. Nu kwam hij in een breede lindelaan en vóór hem lag de stad, in slaap. Hij trok er in. De straten lagen dood; de deuren gesloten, de vensters toe - alle menschen rustten, en hij slenterde. Dat was triestig, zoo alleen loopen, overal buiten, en met zulk een lichaam, - een reus met eendlijke beenen en armen die gedoemd waren niets te doen; en die buik, die onverzadelijke buik dien hij overal meedroeg.

En niemand wilde van hem; 't was alsof ze bang waren van zijn forsche leden en zijn stoeren kop; - omdat zijn gloeiende oogen niet gedwee genoeg konden smeeken, en zijn rakkersplunje...

't Werd ochtend, 't werkvolk was reeds te been. Magere mannen en bleeke vrouwen, hun ketel en etenbeurzen aan de hand, klopten met hun kloefen op de gletsche plankieren. Deuren en vensters vlogen open; er kwam leven, iedereen liep beslommerd, wist waar naartoe en ze verdwenen hier en daar, in een groote poorte of achter den slag van een smalle deur. Karren met groensel, wagens met zand en kolen reden over en weer. Venten met melk en brood liepen rond en 't werd een geruchte van roepen en schreeuwen, al om ter luidst.

En hij slenterde. - Niemand bezag hem, merkte hem op of had hem noodig. T' halven den voornoen had eene juffer hem lang gezien en zei tegen haar moeder. - 'Wat eendlijke vent!'

Hij had het gehoord, en 't deed hem deugd. Hij keek om, maar moeder en dochter waren reeds weg achter een hoek en stonden te kijken aan een winkel van linten-en-strikken.

't Begon vreezelijk te woelen in zijnen buik, en zijn maag deed zoo'n pijn en zijn beenen waren moe.

De huizen en straten liepen hem uit de oogen, en al die vreemde menschen. Hij wilde weg, ver weg, en volk zien lijk hij: werkers zonder werk, die honger hadden!

Hij zocht de nauwe steegjes en 't arm geweste.

Uit een zijstrate kwam een stootwagen aangedokkerd. Een tiental arbeiders lagen in den schoerband of leunden met al de macht van hun lijf tegen de karre die lastig voortrolde. 't Was eene lading vlas, die in groote vierkante balen opgepropt was en d'eene tegen d'andere stond, heel de karre vol. 't Getrek klotste met 't rechterwiel in de groeve van eene waterleiding die open lag, en 't bleef er boutstille, scheef geheld, lijk geplant. D'arbeiders pijnden hen dood om 't wiel eruit te krijgen, maar 't ging niet. Dan bleven ze elkaar staan bezien, radeloos en vragend, in de oogen van dien grooten vent die daar bij was komen kijken. Zonder zeggen of spreken greep hij met elke hand een speeke, drumde met zijn machtigen schouder tegen 't binnenste van 't wiel, praamde en wrong, en in eenen draai bracht hij de kar op 't effene. Dan ging hij van achter, bij 't ander werkvolk gaan helpen steken. Ze bezagen hem zonderling, lijk om te zeggen dat ze zijne hulp niet meer behoefden, en hem liever hadden gemist. De karre rolde voort, nog een strate of twee ver en dan in de opene poort van 't pakhuis. D'arbeiders keken in malkaars oogen, verlegen, liepen rond, trokken de balen van de kar en sleurden ze wat verder langs den muur. Dan hindselden ze weg, één voor één langs een binnendeurtje, en hij stond daar alleen, lijk een zot. Wat later hoorde hij ze ingehouden lachen en vezelen. Als hij moe was van wachten trok hij weer de straat op.

Niemand, niemand, niemand wilde van hem!

Zijn tanden knarsden en zijn vuisten spanden. In de straat waar hij door moest, zaten op de pleinen vóór de hotels, heeren en dames te peuzelen aan vreemde spijzen en slorpten aan wijn uit lange ruimers. Ze taterden vroolijk en proefden en keesden met vieze lippen en opgetrokken neus. De knechten liepen verslaafd alhier, aldaar. Die streelende reuken staken lijk priemen en stookten booze gedachten in zijne hersens. Zijne maag knees geweldig en zijn ijle kop draaide.

Hij haastte hem weg.

In een strate met blinde gevels, zonder menschen ging het hem beter. Hij liet zijn lijf leunen tegen den ijzeren paalstaak van een gas-lanteern, stak zijn handen in zijn broekzakken en bleef daar staan kijken naar de straatsteen. Nu zou hij verdoemd geen stap meer verder en hier liever kreveeren lijk een beest; dan zouden zij hem toch opnemen en moeten weten dat hij bestond.

De jongens die van school kwamen begekten hem; ze dansten in een ronde en lieten hem, den grooten vent in 't midden. Ze hingen papieren vendels aan zijn rugge en zongen:

Hoed, hoed,
leelijken hoed!
Hij dient voor pispot en voor hoed!

Hij roerde niet.

Ginder kwam een melkmeisje aangereden op eene hondekar. Hij kreeg een krijsseling in zijne armen, er schoot een straal bloed naar zijn hoofd en 't docht hem al met eens dat er iets ging gebeuren.

Als ze juist voor hem reed legde hij zijn groote hand op den boord van 't karreke, nam met eenen trek een koperen kanne uit heur strooi, zette ze aan zijn mond en dronk... dan ronkte hij de kanne in de venster van 't eerste

't beste huis dat de ruiten rinkelden. Rondkijkend - lijk onthutst en in gang gezet, opgewonden door 't geen hij gedaan had - ontwaarde hij het verschrikt boerinneke. Er speelde een spotlach op zijn wreed aangezicht... hij sloeg zijn fellen arm om heur lijveke en hefte 't meisje uit de karre hooge tot tegen zijn aangezichte in eene driftige omhelzing.

De jongens waren tierend weggevlucht. Hij voelde twee paar handen trekken van onder aan zijn mouwen. Hij liet het meisje los en zag twee politie-mannen die hem vasthielden en geboden meê te gaan. Ze hielden langs weerskanten zijn arm vast en stapten haastig om zijn groote schreden te kunnen volgen; en keken verlegen naar dien eendlijken vent met zijn booze oogen en dan naar malkaar als om te vragen wat ze zouden doen.

Ze kwamen in een nauw straatje zonder menschen, voor eene kroeg.

- 'Zou-je geen borrel pakken, kameraad?' vroegen ze hem.

Hij keek onthutst, verwonderd. Ze trokken alle drie binnen en dronken elk een bierglas genever.

De politiemannen vezelden iets ondereen, - de oudste veegde den drank van zijn knevels en zei dan heel streng:

- 'Maak je nu maar gauw uit de voeten, en hou per naast je manieren!'

Hij was weer buiten, en slenterde voort langs de huizen.

STIJN STREUVELS.

Onze Taal voor den Senaat en voor Buysse

DE Senaat heeft het wetsontwerp De Vriendt verworpen: heeft onze taal niet willen erkennen als de gelijke van het Fransch, dat alleen officieel blijft.

Wit ik denk over het doelmatige van vlaamschgezinde wetten, en het flamingantisme als politieke strekking, heb ik in de *'Kritiek der Vlaamsche Beweging'* uiteengezet, en ik kan geen enkel woord aan veranderen:^(*) liefst bleef ik van alle wetten verschoond. Wat nu gebeurde versterkt mij nog in de meening, dat het parlementarisme maar een onzuiver wapen is. Zeer ver reikte zeker de invloed niet der 'vaderlandslievende' redevoeringen die in de Kamer uitgesproken werden, en, had de Senaat met dezelfde haast en onbezonnenheid gestemd, dan zouden nu nog de Vlamingen, en de flaminganten in 't bijzonder, zachtjes voortdommelen. Eerst in den Senaat bemerkte men wat voor gevolgen dat ontwerp op de verdere wetgeving hebben zou. Maar, buiten verheven woorden van Picard, en al beweerden die heeren herhaaldelijk dat zelden zulk een 'ampleur de vue' hun beraadslagingen beheerscht had, toch klapwiekte 't gebabbel der meesten nogal laag bij den grond: zullen nu de beambten die de twee talen kennen de meeste plaatsen wegscharrelen? veel verder zijn de tegenkanters van het ontwerp niet gegaan. Ja toch: stemt het ontwerp al of niet overeen met de Grondwet? Zou het Kongres van 1830 die wet gestemd hebben? Zoo sloften zij uren lang voort, op onze taal schimpend met de sterke kalmte der

(*) *Van Nu en Straks*, N.R., 1^e jg. N^r I. Terloops bemerk ik hoe zwak de houding der flaminganten is, die dat eerlijk-doordacht artikel nog geheel onbeantwoord laten, ofschoon zijn werking geenszins ontkend kan worden.

onwetendheid, voldaan door hun eigen flauw gescherts, dat enkel eenige bejaarde suffbollen tot een lachje kon opkittelen. Wat voor verdronkene koeien hebben zij niet uit de sloot gehaald, wat voor langbegraven domheden opgerakeld, tot zelfs het denkbeeld dat Vlaamsch, Hollandsch en Nederlandsch drie verschillende talen zijn! En de hatelijke slinksche streken dier oude vossen! De wijziging Lejeune, die in de laatste zitting de wet kwam vernietigen, was zelf een streek. Op andere middelen rekenen zij niet meer. Is het niet te vreezen dat wij ook dien weg op zullen, en ons eindelijk verheugen wanneer we die lui met hún wapens overwonnen hebben?

Maar juist dat het wetsontwerp De Vriendt gevallen is schijnt mij 't gelukkigst. Daardoor is er onder de vlaamschgezinden een woeling ontstaan, zooals er sinds 1873 geen meer was, daardoor broeit er nu een beweging door heel het vlaamsche land, en de slaperigsten voelen de woede naar hun hoofd slaan. Die opschudding kunnen wij gebruiken om de gemoederen wakker te porren, om het bewustzijn van 't volk op rechtstreeksche wijze open te trekken, - en nu zullen er wel andere woorden gaan vallen, indien partijenpolitiek de zaak niet verlammen komt. De omstandigheden zijn uitmuntend geschikt: het beginsel zelf van den taalstrijd wordt hier klaar gesteld. Dat wetsontwerp is alleen de bekrachtiging van een beginsel, en van meer: dat beginsel is de algemeene vorm waarin iets werkelijks uitgedrukt werd, iets werkelijks dat diep in elk van ons leeft: 't gevoel dat mijne, dat onze taal - het beeld zelf mijner, onzer zelfstandigheid - moet geëerbiedigd worden en op denzelfden voet gesteld als welke andere ook, omdat zij de onze is, en voor geen andere reden. Is het zelfs niet heel zonderling dat de parlementaire vlaamschgezinden er eerst nu aan gedacht hebben, over het beginsel zelf hunner eischen te laten stemmen? Wordt het goedgekeurd, dan volgen hieruit noodlottig, als eenvoudige corollaria, al de andere

vlaamschgezinde wetten, en o.a. de eerlijk-doorgedreven vervlaamsching van 't onderwijs. En nogal merkwaardig ook, dat die wet juist moest voorgesteld worden door een man, die, gelukkig voor hem en voor ons, in de politiek niet bedreven is, terwijl de oude vertegenwoordigers van 't flamingantisme, sinds lang in 't parlementair gareel, eerst door hem meegesleept werden.

De hoofdzaak is, dat de zelfbewuste Vlamingen nu in gang zijn: wat politieke lui hebben onze waardigheid willen krenken, onze taal bespot, het eigenste wat we bezitten. Er zijn er daar, die van 't Vlaamsch gesproken hebben als van een vreemde indringster, en beweerd dat het Fransch de nationale taal der Vlamingen was. Waarom niet bewezen dat het Vlaamsch niet bestaat? Dat sterk en zekere opkomen van 't Vlaamsche *volk*, dat zich uit zijn rust langzaam opricht met een nieuwen blik op de dingen, is 't dát wat die heeren senatoren schrik op 't lijf jaagt? Die handvol bourgeois, die dat gemeens met alle bourgeois hebben, dat ze de oorspronkelijke gedachte niet eerbiedigen, en den vorm zelf der oorspronkelijke gedachte, de eigen taal, die handvol bourgeois wil ons het Fransch als officieel opdringen. Maar onze taal zal geen sleepdraagster van hun koningin zijn, zij is zelf een koningin. In 't Walenland mogen zij doen wat zij willen, wij bekreunen er ons heel weinig om, maar wij willen meester in ons huis zijn, en dat ze hun pooten op de taal van Vlaanderen niet leggen! Zij spreken van toegevingen, inwilligingen, die zij zich zouden verwaardigen af te staan, alsof zij ons niet *moesten* weergeven wat ons toebehoort, en alles wat ons toebehoort! Niet omdat wij de meerderheid zijn willen wij onze taal geëerbiedigd zien als welke andere ook, maar al waren we maar duizend, al waren we maar honderd, die taal is de onze, zij is onszelf, en meer hoeven wij niet in te brengen. Wat zouden we hier gaan redetwisten, nog eens gaan uitleggen waarom elk van ons, en het gezamenlijk volk zelf, zich volgens zijn eigen innerlijke noodza-

kelijkheid ontwikkelen moet, met zijn eigen taal als teeken van zijn eigen zelf? Wij gaan niet meer bewijzen dat we gelijk hebben wanneer we natuurlijk willen opgroeien. Wij *willen*, en dat zij voldoende. 'Jetzt, zegt Börne in een brief, sprechen sie für die Freiheit wie ein Advokat für einen Besitz: als käme es hier noch auf Gründe an!' Hier valt er niets meer af te bedelen: *wij willen!* En vermits die heeren, zooals 't burgerdom over 't algemeen, alleen het 'voldongen feit' erkennen en goedkeuren, dan zullen we ze stellen vóór voldongen feiten.

Dertien Vlaamsche senatoren hebben de verminkte spotwet gestemd. Dat die afvallen is een gering verlies. Maar dat er dertien waren bewijst nog eens hoe wel de Vlamingen 'vertegenwoordigd' zijn... Die afvaardiging naar 't parlement herinnert mij een vertelseltje uit een zestiende-eeuwsch kluchtboek: 'Daer was een Boer, die bycans half sot was: dese hadde eenen goeden keese in zijn kiste, oft in zijn schappraye, daer hem de muysen aen quamen, ende allen den keese aten. Die Boer hadde een groote Catte, die sette hy in die schappraye, die soude den keese bewaren: die Catte at die muysen ende oock den keese.'

Maar het bedroeft te zien hoe er gebruik kon gemaakt worden van een artikel van Cyriël Buysse. Wij moeten wel van hem spreken, daar hij vroeger een opsteller van dit tijdschrift was. Zeker blijft onze bewondering voor een goed deel van zijn werk dezelfde. Maar wanneer uit den zuiveren kunstenaar zoo iets wordt als een candidaat wereld-literator met een zeer uitgebreid aanpassingsvermogen, die, uit de hoogte zijner haachs-geworden foorneemheid op onzen geheelen strijd zonder eenig onderscheid schimpt, onze geheele literatuur (buiten V.N. & S.) met één schop in het niet stamp, en de vlaamsche taal zelf vernederen wil, dan is onze droevige verbazing wel te begrijpen. 'Het Vlaamsch, schrijft hij, is een arme, kleine taal, en een schrijver van talent kan het maar diep betreuren dat hij over geen beter

voertuig van gedachten-verspreiding beschikt. Daarom, verre van 't hem euvel te duiden, kan men niets anders, dan hem toejuichen, wanneer hij er in slaagt eene grootere taal machtig te worden.' En Buysse gaat nu een fransch boek uitgeven; wij moeten toejuichen, want 'hij is er in geslaagd, eene grootere taal... enz.' De heer Buysse spreekt kwaad van onze taal, zooals men kwaad spreekt van een vrouw wier gunst men niet kon winnen. Want, Buysse, gij hebt *nooit* Vlaamsch geschreven, en fransch waren altijd de wendingen van uwen stijl. Voor u, wanneer men iets te zeggen heeft, 'is de mooiste en de beste taal deze waarin dat iets op de gemakkelijkste en de vlugste wijze door het grootste getal menschen kan begrepen worden.' (sic!). En in een brief aan de *Etoile Belge* komt ge er op terug: 'On conçoit que le dialecte flamand (sic), en sa fruste saveur, puisse tenter la plume d'un curieux littéraire ou l'étude d'un philologue fureteur, mais quelle arme triste pour la conquête des idées et la conquête du pain, en un pays comme la Belgique!' Dat ge zoo verachtend van uw taal spreekt bewijst dat gij die nooit oprecht hebt kunnen voelen, organisch voelen: maar wie er vooral op uit is, om op de *gemakkelijkste* en de *vlugste* wijze door het *grootste getal* menschen begrepen te worden, die zal *geen één* taal voelen, en zal nooit een groot kunstenaar kunnen zijn. De diepe echtheid van den man, die alleen gehoorzaamt aan den drang van 't onbekende dat in hem tot schoonheid opgeroepen wordt, die bezit gij niet, en gij zult misschien verdienstelijk werk leveren, maar werkelijk groot kan het niet, echt en diep gegrond zal het niet zijn. Want het komt er weinig op aan, begrippen voor de massa uit te wisselen: het rijk van de kunst ligt elders, maar kunt gij dat wel begrijpen? Gelooft ge niet dat de waarde van een werk aangegeven is door het geld dat het opbrengt, vermits gij in uw artikel zoo betreurt dat er in Vlaanderen geen centen te verdienen zijn met de kunst?

Waarom schrijven wij Vlaamsch, wij die toch allen een oppervlakkig artikel even gemakkelijk in 't Fransch zouden opstellen? Omdat wij onze taal als een innerlijke noodzakelijkheid van onze kunst voelen. Men zou ons evengoed kunnen vragen: Waarom schrijft gij? De vlaamsche taal, o 't is zoo banaal: wij hebben ze gesproken in vadershuis, met de moeder die ons opgekweekt heeft, door die taal heeft zij ons gegeven wat zij geven kon. Die taal is met onze gedachten zelf geboren, en dat is uit ons wezen niet meer te wisschen. Onze polders en onze bosschen, al onze avonden en morgenden met al hun weiden en wolken, zij hebben de kleur der Vlaamsche woorden, die woorden ademen dezelfde ontastbare lucht om zich uit, elk woord dat we uitspreken verbindt ons inniger met de aarde die ons gemaakt heeft. Wie kan de liefde voor de taal verklaren? Er zijn in de taal zooveel, zooveel onuitlegbare dingen, verre herinneringen en overeenkomsten, die allen hun grond in ons diepst eigen zelf hebben. Het eenvoudigste als het grootste kunnen wij slechts in onze taal juist, organisch uitdrukken. Wij gaan nu door onze jeugd, zien de menschen rond dwalen, weenen, beminnen, en wanneer in ons zelf eene breedere kracht komt opbeven, als een naklank van wat wij zelf bemind en geweend hebben met alle, alle menschen, maar ook als een engelachtig voorgevoel van 'k weet niet welk volkomener leven, harmonischer en schooner dan al wat ons nu, in den tijd gebonden, werkelijk schijnt, en wij willen dan klanken vinden om te zeggen wat de menschen God noemden, dan weer kunnen we alleen de geluiden van onze, onze eigene taal hooren, die in zich iets dragen van 't geheime leven zelf van ons zuiverste verlangen. Zoolang er in Vlaanderen eenigen zijn die dát voelen, en de woorden van hun voorgevoel neêrschrijven, o mijn taal, mijn taal, dat ge officieel zijt of niet, ge kunt niet ten onder gaan, gij zijt iets van het hoogste leven.

AUGUST VERMEYLEN.

Botticelli: Reisnota's

I Londen, Augustus 1894.

DAT wij ons zoo machtig tot de praeraphaëlieten voelen aangetrokken is ongetwijfeld te wijten aan menige diepe overeenkomst tusschen onze ziel en de hunne. Met minder bewustzijn leden zij aan eene kwaal, die aan de onze gelijk. Het oud christen geloof had voor hen zijne almacht verloren: het werd te klein voor de wereld en de mensch had verzuchtingen, die het veroordeelen moest. Voor hem die naar de eenvoudige natuur streefde, ging de oudheid open met hare schatten en hare leeringen; hij stond verbaasd over zooveel wetenschap en genie, hij voelde zich tegenover krachten, zoozeer boven de zijne verheven dat hij vaak navolgde in plaats van zich te laten leiden. Zoo kreeg het heidendom langzamerhand invloed op de bewonderende zielen en hield het christen ideaal op, voor haar het absolute te wezen. De innerlijke strijd, zoo zichtbaar in heel de florentijnsche kunst der XVe eeuw, is bij Botticelli tot den hoogsten graad gestegen.

In zijn leven, evenals in zijne kunst, zou Botticelli ongelijk geweest zijn, onrustig door twijfel en wroeging gekwollen, nu hier, dan daar geslingerd door tegenovergestelde stroomingen, nu eens ging hij vurig aan zijn werk, dan weer liet hij het varen om zich in overdaad te storten⁽¹⁾; van heidensche

(1) Tot staving hiervan heb ik enkel het getuigenis van Vasari (uitg. Gaet. Milanesi, bdz. 309 en volg.), dat van weinig waarde zou wezen, want Vasari dient dikwijls tot tolk voor eenvoudige werkplaats-vertelseltjes, ware 't niet dat het goed overeenstemt met den zielstoestand van Botticelli, zooals die uit zijne werken blijkt.

onderwerpen ging hij tot christene onderwerpen over, ze samenmengend, ze verwarrend, zijne maagden tot zusters van Venus makende, zijne engelen tot broeders der liefdegodjes. Bij al zijne personages raadt men innerlijk lijden, twijfel, iets onrustigs en onvoldaans, geen is vatbaar voor breede, mededeelende vreugde; *geen kan lachen*.

In de schilderij der National Gallery waarop *Mars en Venus* zijn afgebeeld, is Mars naakt, gebogen of veeleer met het hoofd neergevallen op zijn harnas, waarin een jonge sater al spelend is binnengeslopen. Dat hoofd van den van liefde vermoeiden god schijnt bijna dood te wezen. 't Is een zware, drukkende slaap die hem heeft neergesmaakt, een slaap zonder droomen, en hij ligt daar met half openen mond, de wenkbrauwen als twee zware deksels gesloten, eenen pijnlijken rimpel over het voorhoofd. De kleine saters spelen met zijne wapenen, zetten den helm op hun hoofd, lichten de speer op. Venus op het eerste plan gezeten, heeft het aangezicht van een zeer jong meisje: de neus is klein, de mond heeft sterk geteekende, gevleesde, zinnelijke lippen; zij staart in de verte - men weet niet waarheen - met breed geopende oogen, onvaste en benevelde oogen.

Dien raadselachtigen blik der vrouwen van Botticelli, wiens mysterie mij zoolang ondoordringbaar scheen, begin ik thans te begrijpen; door dien blik geven zij ons de kwaal te kennen die aan hare ziel kleeft, evenals aan de ziel van den kunstenaar die ze schiep. Evenals hij hebben zij den zin van het leven verloren. Zij hebben het voor gevoel eener eenvoudige en zuivere liefde die haar de kalme kracht der wijsheid zou geven, die haar bepaald tot vrouwen maken zou. Maar die liefde, die zij immer meenen te vinden, ontsnapt haar immer. Haar verlangen is nooit verzadigd, zij vallen van ontgoocheling in ontgoocheling, immer bedrogen, immer zoekende. En 't is dat grenzeloos, dat onuitputbaar verlangen dat haar tot eeuwige maagden maakt;

want nergens, zelfs niet in den dood, zelfs niet in God, zullen zig die volmaakte vereeniging vinden die zij droomen, die volheid van liefde die haar vervormen zou. Christene en heidene, zij zijn alle zusters en worden door hetzelfde lijden ondermijnd.

Ziehier een Maagd⁽¹⁾ onder de trekken van een zeer jong meisje, die recht voor zich uitstaart, vast, met haar oogen van nevelig blauw, zoo verschillend van het zuiver en tot in den grond doorschijnend blauw van de oude vlaamsche schilders; zij heeft de goddelijke toenadering ondergaan, maar zij heeft het geloof niet, het mysterie der onbevleete ontvangenis begrijpt zij niet; zij voelt zich niet vervuld door de goddelijke vreugde. Maagd ja - meer dan ooit! - moeder Gods, neen! Zij let niet op het kindeken Jezus dat aan haren boezem hangt; zij glimlacht naar de verre, onbekende liefde die zij droomt. Die kleine mond met vleezige lippen is te zinnelijk en men voelt dat iedere menschelijke begeerte bij hem zal verwijlen. De herinneringen aan het heidendom hebben de zielen doordrongen, er eenen droom wekkende van vrij leven waar al de krachten van het wezen zich harmonisch zouden uitspreiden, een droom van liefde zonder band, zonder zonden.

De Venus waarvan ik zooeven sprak is slechts de oudere zuster dier Maagd. Zij heeft de liefde gekend in de algeheelheid harer menschelijke uitingen, in hare volle natuurlijke kracht.

(1) Tondo: *De Maagd met het kind Jezus, den H. Johannes den Dooper en eenen Engel*. De echtheid dezer schilderij wordt door sommigen betwist. Ulmann meent dat het door eenen leerling gemaakt is volgens een kanton van den meester; hij oordeelt dat men daarin niet vindt 'Botticelli's eigene Tiefe der Empfindung, Zartheit der Form und geschickte Raumaussfüllung', oordeel dat niet verwondert van wege eenen schrijver die *Mars en Venus*, waarvan hiervoren sprake, kenschetst in deze woorden: 'ein anmutiges Genrebild voll gesunden Humors, nicht mehr.' De *Venus met de Liefdegodjes* waarvan verder wordt gesproken wordt over 't algemeen niet aanzien als een echt gewrocht van Botticelli. Maar het is rechtstreeks door hem ingegeven.

Maar de vurigste omhelzingen, de meest intense uren van eene drift die heel het wezen omwoelt, hebben haar heimelijk verlangen niet bevredigd. De jonge god is in sluimer verzonken, vermoeid van genot, vermoeid van liefde. Zij blijft wakker en onverzadigd. Zij ziet zelfs den onmachtigen minnaar niet meer dien zij vermoeide en die thans als een lafaard slaapt. Zij volgt in de verte haar ongenaakbaren droom die door haar innigst verlangen met nog meer luister omgeven wordt.

In een andere schilderij schijnt de Venus, half uitgestrekt in haar lang kleet met menigvuldige plooien, nog ouder in de ziel, alhoewel altijd maagd, met de korte trekken van een jong meisje en haar kinderlijken en gulzigen mond. Hier is haar onmacht duidelijk; de glans der vroegere droomen is getaand; na zooveel ontgoochelingen zoekt zij nog, maar vindt geen vorm meer om haar verlangen in te belichamen: en dat verlangen blijft ongeschonden - *absoluut!* Hoe treurig het vermoeid gebaar der liefdegodjes die de te zware rozen van 't genot oplichten! Wat oneindig lijden in die vrouw met haar hoofd van keizerin die alles weet, die alles kan, en die zelfs die volheid, die voldoening, die vreugde niet kan vinden die genoten wordt door het wijf dat den man ontvangt, door het dier dat paart.

II Parijs, November 1894.

Van 't begin der XVe eeuw af worden in de italiaansche schilderkunst twee onderscheiden stroomingen zichtbaar: onder den invloed der beeldhouwkunst die zich het eerst op de anatomische studie van 't menschelijk lichaam toegelegd heeft, ontstaat het realisme; de christene mystici sterven uit en laten als opvolgers idealisten na, die om langs hoe meer tot het zuiver menschelijke neigen.

Men moet tot een vroeger tijdperk teruggaan om den oorsprong dier verscheiden strekkingen te vinden. De opbouwing en de versiering der kerk was eerst de eenige taak die den kunstenaar tot doel aangewezen werd. De bouwkunst had noodzakelijk de overhand, de beeldhouw- en de schilderkunst waren van ondergeschikt gewicht. De beeldhouwkunst zag men als verheven-werk in het paneel der deuren, en als ornamentatie der zuilen kapiteelen, consoles; dan verschenen, weggeschild in nissen, de standbeelden, die nog geen eigen waarde bezaten en slechts daar waren om den indruk van 't geheel volkomener te maken. Binnen in de kerk waren het mozaïek en later de wandschildering onafscheidbaar van het gebouw, en moesten het algemeene motief zijner lijnen volgen, zich aan het heerschend licht aanpassen.

De beeldhouwkunst ontvoogdt zich het eerst. Het viel lastig de beelden er zoo onpersoonlijk te doen uitzien, dat zij deel zouden uitmaken van het heerschend versieringsmotief: zij moesten de lichamen met hun vormen en houdingen nabootsen, zonder de kunstgrepen van het perspectief in de schilderkunst gebruikelijk, welke niet zoo rechtstreeks aan 't beginsel van soliditeit onderworpen is. De studie der ontleedkunde begint daar op de weerstandbiedende stof, die men naar het beeld van 't menschelijk lichaam bewerken kan, en om zoo te zeggen op hem boetseeren.

Het was een vreugde al de vergeten lijnen, al de verloren vormen de eene na de andere terug te vinden: men stortte zich toomloos in de nieuwe studie. De schilders volgden, en op hunne beurt legden zij zich met geestdrift op de anatomie toe: maar zij verloren het juiste besef van de natuurlijke uitdrukkingsmiddelen hunner kunst, en volgden de beeldhouwers in alles na. Hun kleur ontaardde, werd tevens dof en hard: zij maakten hout, steen, brons, maar geen menschen vleesch meer. Zij namen

den afgestroopten mensch met al de zichtbare uitsprongen der pezen en der spieren, met de aderen uitkomend als koordjes, en bedekten hem met een oud perkament dat op de van bloed doorvloeide huid niet meer geleek. Het gebaar, de uiterlijke houding, de gezichtsvertrekking, de ledenverdraaiing, waren de eenige middelen waardoor zij de zielsbewegingen uitdrukten; smart en vreugde gaven zij weer door wijdopen monden, ingekrompen gezichten, zwaaiende armen en gewrongen lichamen. Zij vergaten dat de beeldhouwers noodzakelijk het meest gewicht aan 't gebaar moesten hechten, het op het kenmerkendste oogenblik vatten, het zelfs overdrijven, daar zij den glans der oogen, het leven van den blik niet kunnen weergeven, en geen kleur tot hun dienst hebben. Ook hebben die realistische schilders somtijds zoo zonderlinge uitdrukkingen aan hun personages gegeven, dat men niet weet of ze weenen of lachen: eene *Pietà* van Cosimo Tura, in den Louvre, levert ons een treffend voorbeeld hiervan.

Al wijkt men dikwijls van den weg af, toch is de nieuwe studie vruchtbaar: men leert dat menschelijk lichaam kennen, waarvan de heidenen al de verhoudingen hadden gemeten, al de vormen weergegeven, en dat de christenen beschouwden als voortgebracht in de erfzonde, als een substratum ontvankelijk voor het kwade zaad, en Satan's verkoren weg naar de ziel.

De beweging breidde zich uit, reikte tot de kerken, wijzigde de frescokunst, weerklonk tot in de afzondering der kloosters. Tot zelfs de schilders die het meest aan de godsdienstige overlevering verkleefd waren, moesten dien invloed ondergaan.

Gedurende geheel de XVe eeuw openbaart zich werking en tegenwerking van stroomingen, die, schijnbaar met elkander strijdig, er langzamerhand naar streven zich te vereenigen, een eenige richting aan te nemen. De eerste realisten hebben den weg gebaad voor hen die het bezielde lichaam zullen bestudeeren,

den vrij bewegenden naakten mensch. De studie der kunstwerken uit de oudheid wijzigt machtig den blik op de natuur. In de overgeleverde onderwerpen verschijnen nieuwe, vreemde bestanddeelen. Ieder poogt het gebied zijner kunst te verwijden, hare middelen te verbeteren: te midden dier werkzaamheid welke zich in alle richtingen ontwikkelt schijnt de eenheid verloren, en bij den eersten blik gelooft men dat verwarring heerscht. Maar de aandachtige beschouwer erkent weldra het bestaan eener diepe, eenige beweging: al die zoekers gehoorzamen onbewust aan eenzelfde stuwkracht, elk hunner brengt een nieuw bestanddeel bij tot de toekomstige samenvatting.

In de tweede helft der XVe eeuw vermoeden eenigen die synthesis, zonder die reeds duidelijk te kunnen uitspreken: bij Botticelli is dat vermoeden niet ver van een intuïtie, maar hij bezit noch de gewetenszekerheid noch de wilskracht die verwezenlijkt. Het gemoedsleven van al zijn schepselen is zoo intens driftig, hunne verlangens zoo vurig dat zij veroordeeld zijn tot gedurige smart op deze aarde die zij nochtans beminnen, maar die in hunne verbeelding, nog vervuld van den ouden godsdroom, paradijsschoon geworden is, zooals zij nooit zijn kan. Die ontwikkeling der gevoeligheid ten koste van den wil, die wij bij hen ontdekken, bestaat ook bij Botticelli: het volledige werk waarvan hij droomt zal hij niet volbrengen. Hij zoekt, zoekt verder, door twintig verscheidene stroomingen gedreven, heidensche en christene, realistische en idealistische, nu eens beïnvloed door de beeldhouwkunst, dan weer tot zijn natuurlijke neigingen terugkomend. Zijne techniek is nog onvolkomen: hij gelukt er niet in, sommige bewegingen weer te geven, zekere verkortingen vallen verkeerd uit. In zijn schilderijen werken de verscheidene deelen niet alle meê tot een eenigen indruk: de achtergrond is dikwijls de eerste de beste; hij zelf beweerde dat men slechts een spons vol kleur tegen een muur behoefde te

gooien om er den toeschouwer een schoon landschap te laten in ontdekken. Toch heeft zijne intuïtie hem soms die kalme-zeeën-horizonnen doen vinden, en die schemeringstinten die zoo wel overeenkomen met de algemeene atmosfeer van zijn werk.

Onder al de Quattrocentisti schijnt Botticelli degene, welke het vurigst naar volkomenheid gestreefd, het meest verlangd, het meest bemind heeft, terwijl hij eenig gebrek van zijn genie moest gevoelen, 't ontbreken van eenige hoofdeigenschap die hem belette het vermoede doel te bereiken: de diepste aandoeningen met een volledige beheersching der vormen weer te geven.

De intuïtie der zwakke zijde zijner eigen natuur moest langzamerhand in hem een gewisheid worden, want hij kende dengenen zelf die het opperwerk verwezenlijkte, al de pogingen zijner voorloopers samenvatte, de synthesis van al hun droomen en hopen volbracht, de vereeniging in de eenvoudige menscheijkheid van heel hun verlangen naar God, van heel hun liefde der vormelijke schoonheid: Leonardo da Vinci.

III *Florence, April 1895.*

De schijnbare tegenspraken die men in 't werk en in 't zoo weinig gekende leven van Botticelli ontmoet laten mij toe te gelooven dat gevoel en verbeelding de vermogens waren die bij hem de overhand hadden, en dat hij impulsief, schoksgewijze handelde. Al wat hem, vormelijk of zedelijk, schoon voorkwam verwekte zijn geestdrift; hij beschouwde de wereld niet als een aestheet, maar als een mensch die een groot verlangen naar een schoonheidsideaal gevoelt en er niet in slaagt, dat ideaal duidelijk uit te spreken, noch zelfs het geheel bewust te worden. Botticelli vatte met het zelfde vuur een hartstocht op voor een werk, voor

een denkbeeld, voor eene vrouw, telkens steeg zijn ziel geweldig op in dezelfde richting en met dezelfde hoop: een voor hem zelve onbepaald verlangen te verwezenlijken. Vandaar eenige wankelbaarheid in het karakter, een gebrek aan volharding bij de inspanning, vandaar dat gebrek aan logische ontwikkeling in zijn werk.

Het schijnt me dat Botticelli's psychologie zeer verwant is met die der vrouw: insgelijks bij de vrouw treffen wij die tegenspraken aan, die veranderlijkheid van 't gemoed, dat overwicht van 't gevoel die onbewustheid, dat ontbreken van alle doordreven gedragslijn. Het raadsel is hetzelfde. En die verwantschap zou kunnen verklaren waarom vooral de schoonheid der vrouw Botticelli aantrok, waarom hij ze met zooveel schakeeringen en een zoo waar gevoel voor haar mysterie heeft kunnen weergeven.

IV München, Juli 1895.

In de Pinakothek, eene *Pietà* van Botticelli, misschien het volmaaktste zijner werken.

Hier werkt alles meê tot den indruk van 't geheel: in 't midden, het drama in zijn wezenlijkste personages: de moeder met haren dooden zoon op de knieën. Rond haar gedrongen staan de drie heilige vrouwen en de H. Johannes, en hun smart barst uit in snikken. Op het achterplan staan drie heiligengestalten, met eene diep ernstige en heftig ingetogen droefheid. Daarachter het graf in de uitgeholde massa van rotsen wier breedte en dikke tafels trapsgewijze liggen.

De in onmacht zinkende Maagd weerhoudt met uitgestrekte armen het lichaam van Christus, wiens hoofd en voeten naar den grond hangen. Bleek, de oogen halfgesloten, schijnt zij bijna te bezwijken, maar de heftigheid zelf der pijn belet haar het

bewustzijn te verliezen; zij leeft en is tevens dood; hare ziel sterft weg, want zij was onafscheidbaar van haren zoon, en indien wij ze nu nog voelen trillen, dan is het door hare oneindige smart, de smart die voortaan 't eenige is wat hem met haar verbindt.

De dood onder zijn stoffelijken en brutalen vorm - de verrotting - heeft het lijf van Christus niet aangeraakt: dat lijf is schoon als dat van een ingesluimerde jongeling; het baardelooze hoofd is kalm, zonder herinnering aan de folteringen; geen stralenkrans omgloort het. Heeft de schilder daar vergeten dat hij een christene was, en heeft hij alleen nog gedroomd van de schoonheid der naakte lichamen die hem de heidensche oudheid geopenbaard had? Of dacht hij dat die onverderfelijke jeugd de godheid het best zou uitdrukken, volgens de middelen zijner kunst?

De H. Johannes steunt met zijne twee armen de Heilige Maagd: zijn saamgewrongen gezicht is vertrokken door de smart. Nevens hem kijkt eene der heilige vrouwen met strakken blik op de nagelen der marteling, die zij in haar rechte hand naar omhoog heft. De twee andere knielen op het voorplan: de eene kust wanhopig het hoofd van Christus; Magdalena laat als golven haar blonde haar op de voeten van haren geliefde neervloeien, en geheel hare houding roept hunne eerste ontmoeting in 't geheugen.

In die schilderij is geen enkel hoekje hemel zichtbaar, geen straal van hoop op die gezichten met hun oogleden neergezonken op uitgedoofde oogen. Het is de noodlottige, onherroepelijke, onverhelpelijke dood. Tevergeefs zoek ik onder al die gezichten een enkel dat een voorgevoel heeft van de verrijzenis.

De indruk van onuitputtelijke droefheid die uit dat werk ademt, laat me gelooven dat Botticelli het kort na den dood van Savonarola opgevat heeft, toen de gebeurtenissen aan die zielen,

welke het wrekende en bevrijdende woord van den Dominicaner tot geestdrift vervoerd had, kwamen bewijzen dat hun droom voortaan niet meer verwezenlijkt kon worden.

Zijne gebreken zelf kwamen Botticelli hier te stade: zijn zoeken naar beweging, zijn pogen om zijn samenstelling leven te geven, dat er zoo dikwijls op uitloopt de lichamen te misvormen en de lijn onbepaald te maken, brengen ditmaal een gelukkig effect te weeg: het is of over die hoofden welke allen in éene richting nijgen, één zelfde verwoestende waai heengaat.

JAC. MESNIL.

Wit Leven

GELIJK het beekje onder 't gras een zomerschen zondagnoen, liep haar leven daarheen; in eene kalme afzondering ver van alle gewoel, gedoken, gezapig onafgebroken voort met die kleine altijd weerkeerende dingetjes, rustig naderend den ouden dag. In haar wit kamertje achter de mousseline gordijntjes zat zij te spellewerken. Haar huizeke stond innewaarts langs de straat te blinken achter een net gerakeld bloemhoveke.

De deur altijd toe en de vensters zorgvuldig geblind. Binnen was het kraaknet: effen, naakte muren en zoldering versch bestreken met melkwitte kalk waar een greintje zacht blauw door blonk, en die klare helderheid sober afgewisseld met de dingen die aan den muur hingen. De meubels en stoelen stonden met zorg geplaatst als tegen den vloer genageld; op het schouwberd hing de kopere Kristus, een magere uitgerokken Lieve Heer met hoekige uitsprongen die blonken als er de zon op kwam; een wezentje dat daar zoo lange dood reeds, blijft vastgenageld en zoo vreedzaam keek uit de donkere schaduwlijntjes van zijn aangezicht.

De stoof stond versch geblonken met gedraaide zandkronkels op de glimmende buis. Boven de vautedeur hong het glazen kastje met wassen Lieve-Vrouwbeeld, een in breede witte vouwen gekleed meisje met hoogroode kriekwangjes dat lieflijk lonkt naar een popje dat zij op den arm draagt. Aan den anderen muur een speierend kadertje waarop een kindeke Jezus dat rollebollend speelt met krullekopkens van engels in een bontgroen boschje waarachter een zonnig vergezicht blinkend van paradijsche wellust.

Aan de zoldering, in een wissen kooi hong de kanarievogel die heel den dag door van 't een stokje op 't ander sprong zonder

ooit te schuifelen. Op de vensterbank, achter de gordijntjes bloeiden hoog opgeschoten geraniums en floksen die deur de mazen van de neteldoeken gordijntjes een zaligheid van reuken door 't kamerke zonden.

't Leven ging daar zijnen eentonigen gang, afgemeten op den traagttikkenden slag van de hangklok - dat groot dom-lachend aangezicht dat zoo onbermhartig zijn twee ongelijke vingers ronddraaide. Buiten in 't gebuurte ging de stalen klok van den smidshamer of de bijtende vijl die knersde tegen haren muur.

't Zonneke dat zoo lieflijk loech deur de vensters en al die dingen in wit blinkend licht kwam stellen straalde dwarsdoor tot in haar wit zielken; 't was, lijk dat van een kind nog, onschuldig gebleven, nooit vuil of gestoord geworden, en nu dat de slechte onweerstijd voorbij was lag het stil in de rustige driftloosheid van het afgaande leven; heel ingenomen met alle slag van onschuldige bezigheden, devoties en aangeleerde manieren van een godvruchtig, oud vrouwmensch. Haar gezicht, dat in een ronde witte pijpmuts gekranst zat, hield de glad-gele wasbleekheid van het Lieve-Vrouwbeeld uit de kerk, en haar wezenstrekken de matig strenge vriendelijkheid van biddende nonnetjes. Zij was gekleed in zedige stijfvallende plooiën van ongefrommelde malve zijde lijk koninginnen op oude prenten.

Die stille lange dagen sleet zij vóór haar kantkussen. Dat was al haar verzet, haar schat: die halfronde boog in glad, blauw papier op een houten tandstoelken, bezet met een drom koperen spelden met gekleurde glazen kopjes, en aan fijne witte draden neerhangend nevenseen, of opgestapeld achter een stalen priem, fijn gedraaide houten blokjes met slanke halsjes en gekertelde buiken. Heel die foefeling van spelden, gaatjes, schoven en bakjes had voor haar een eigen vorm en bediedenis: een klein wereldje waar ze heel goed den weg in kende. Haar fijne witte

vingers wisten die blokjes te werpen, te wisselen, te vangen, te rapen zoo behendig, zoo gezwind; ze stak zoo juist en zoo zeker haar spellen die 't garen zijn ligging en vorm moesten geven, en onder haar hand groeide die kant, tot een licht in draden gesponnen netwerk, traag, traag onmerkbaar, mede met de blaren en bloemen van haar geraniums en floksen en 't stil voortschuiven van den tijd.

't Was een heele feest als ze 's avonds het afgesponnen eind afwond en de witte webbe zorgvuldig bezichtigde. Ze vervolgde nauwkeurig al de knopen, krullen en draaien van die deurzichtige adertjes en 't was met tegenzin dat ze de kant weer opwond en in 't schuiflaadje wegdook.

Als al haar vreedzame gedachten uit en tenden gepeinsd waren, als heel dat leven van alle dagen, heel die gelijke aaneenhang van voorvallen, lijk witte vlokjes drijven aan den zonnigen hemel - deur de gedachtenkamers van haar ziel waren voorbijgeschoven en 't buiten en binnen duisterde, nam zij haren paternoster en bad, uren lang, traag tellend de gladde beiers tusschen hare vingers tot ze, als 't al te donker werd, wakker schoot en gewaar wierd dat ze een toelang aan 't tellen was de slagen van den smidshamer aan den anderen kant van den muur. Dan legde zij haar in de witte lakens en trachtte te slapen.

Eergister brak de rooster uit haar stoof en vandaag had zij hem doen vermaken; ze was naar den smid geweest en 't geen ze daar gezien had wilde haar nu uit den geest niet -: een zwarte konkeloven, drie trappen diep, een donker hol behangen en bezet overal vol van zwart ijzeren gereedschap, en in al dat gewirwar achter een aanbeeld en rood begloeid deur den dansenden schijn van het smisvuur: een klein vernukkeld zwart ventje, onkennelijk gedoken in die duisternis, een krom mager menschje in een leêren schootsvel gewonden, en met een zwart aanzichtje waaruit twee goed-geestige oogen, door de blinkende ronden van

een koperen bril haar toeglaarden, lijk twee lichtjes in den donkere. Ze was die drie trappen afgedaald, schuchter rondkijkend benauwd van 't vuil worden, had heur zaken uiteen gedaan tegen dat spookig ventje en was dan haastig die hel ontlucht. Nu scheen et dat die twee oogen haar zoo vriendelijk aangekeken hadden, en ze was verwonderd hoe men kon leven in zulk een hol en kristen mensch zijn... en toch zag er die mensch goed uit.

's Anderdaags dacht ze weer aan dat manneke en zijn donker spookhol en ze snoof met een nieuw genoegen den geur op van haar geraniums en zij bezag met meer vreugde haar kraaknet woningske en haar kantkussen. Zij genoot, besepte nu met al de zinnenweelde van haar ziel dat gerust leven, iets lijk het geel wassen Lieve-Vrouwbeeldje 't daar moest voelen ginder hooge aan den muur onder zijn glazen bokaaltje. En toch beklagde zij haren braven gebuur; 't moest zoo triestig zijn alleen, en in al die vuiligheid... Zij spellewerkte, bad en trachtte op niets meer te peinzen.

Hij bracht den nieuwen rooster zelf naar huis. In 't begin was zij verlegen met dien man; zij stond op, ging bij de stoof, keerde weer, en durfde maar nu en dan den smid bekijken, al onder uit. Hij was verslonden in zijn werk, stond over de stoof gebogen en trachtte den rooster vast te leggen. Zoo in den klaren gezien kwam dat ventje haar heel anders voor; hij was niet meer jong, zijn adem jaagde, maar in heel zijn doening lag er iets zoo vriendelijk, zoo goedig, bijna welgemanierd dat zonderling strookte met zijn vuile kleeren en zijn zwart gezicht. 't Smidje was in 't dorp gekend als een geestig mensch, die eenzaam leefde, maar ook een gezelschap verzetten kon: hij wist zijn klanten te kennen en kon met iedereen omgaan. Hier zwichtte hij hem wel den vloer vuil te maken, hij spoog zijn tabaksap in den koolbak en ging nievers aan met zijne handen. Als de rooster eindelijk vast lag bleef hij nog een weinig praten;

hij sprak over haar net huizeke, haar mooie kanarievogel en haar geestig leventje in al die witte dingen; maakte complementen over de schoone bloemen en 't blinkend koper, en ging dan dichtbij gaan kijken op haar kankussen. Eindelijk, ziende dat zij op haar gemak niet was, zijn gezeide zoo kort aarzelend beantwoordde, schoof hij even eens aan zijne muts, weigerde haar schuld te zeggen en met een wipsprongje was hij de deur uit.

Eenen zondag na de vespers kwam hij weer binnen, groette vriendelijk, haalde een papierke uit zijn onderlijfzak en zette zich op eenen stoel nevens de stoof. Dat bezoek stak haar tegen; met de snelheid, waarmede vernepen menschen rondpeinzen en overwegen, gingen haar oogen naar 't venster om te zien of niemand zijn binnenkomen bemerkt had, en alzo kwade tongen had doen klappen. 't Kon bijna niet anders, en om hare eer onraakbaar te houden, zette zij de deur open met een gemompel van 'warm weder en dat de tabakrook haar deed hoesten.' Zij ging in de kamer, haalde geld en betaalde. De smid bleef zitten, klopte zijn steenen pijpje uit en stak het in zijn binnenzak; - hij bezag zijn geld niet en met zijn heesch stemmetje begon hij te spreken over heel gewone dingen, weêr en wind en 't loopende nieuws uit het dorp; altijd voortkouten op denzelfden toon, een mengsel van aaneenhoudende lange reken.

Vandaar over zijn verdrietig eenig leven, die eentonige stilte, en gevaren van dieven, ziekte en subiet sterven. Zij sprak geen woord, maar op de klare venstergordijn ging het scherpe, zwarte profiel van haar aangezicht mede met de pijpen van haar witte muts, gedurig knikkend op en neêr, ter bevestiging van al 't geen hij zegde. Op 't einde vond zij er smaak in hem te hooren vertellen en nu zag zij dat witgewasschen aangezicht op ver na zoo leelijk niet. 't Deed haar zelfs deugd daar iemand te zien zitten die de eentonigheid van dien langen zondagavond kwam

vergeestigen. Met haar toelating had hij een versch pijpje ontstoken, en nu zat zij dien ongewonen reuk op te snuiven, die van achter de stoof in kleine walmpjes opsteeg en de kamer vol lange reesems blauwe kronkels rond dreef. 't Was of zij bedwelmd werd door dien heel nieuwen reuk van tabak, en had goest om te slapen; ze stond op, om die verlamming te verjagen, stak de voordeur toe, en zonder te overdenken wat ze deed, vroeg zij of hij wilde koffij drinken. Hij knikte, tevreden.

Zij zette water op en maakte de kan gereed, haalde de beste tasjes en lepels en witte suiker. Als de damp uit den moor ruischte goot zij op en ze zetten hen elk aan een kant van de tafel om den smakelijken drank met kleine teugjes op te slurpen. In lang en had zij haar zoo goed niet gevoeld en voor 't eerst dacht zij met tegenzin aan haar eenig leven. 't Was reeds laat als hij naar huis ging; zij kwam mede tot aan de deur,... en zag op straat zwarte gestalten die voorbij dwaalden, en hem misschien hadden zien uitkomen. Heel den nacht had zij bange droomen... De menschen wezen haar met den vinger en kwâtongen strooiden leelijke dingen over haar uit. Gansch den volgenden dag was zij met haar gedachten in de smis; ze vaagde met meer zorg en verder 't plankier af, ging nu en dan kijken aan 't venster en haar gordijntjes bleven met eene spleet openstaan. Gister had zij vergeten den kanarievogel versch drinken te geven. De menschen bezagen haar op straat; twee, drie godvruchtige gezellinnen hadden haar geen wijwater aangeboden bij 't verlaten der kerk en buitengekomen waren zij blijven staan vezelen, en hadden haar alleen laten naar huis gaan. Dat deed haar veel verdriet, en 't was of woog er dag en nacht een zwaren last op de borst, en toch speet haar 't gebeurde niet. Dat waren kleine dingen die haar geluk niet konden doen vergeten. Zij deed met evenveel zorg haar gebeden en kleine werkjes en leefde voort, alleen.

Den zondag ging zij heel vroeg naar de kerk en bad er lang; 't deed haar zoo'n deugd die smakelijke preveling met God, dien goeden Lieven Heer die haar zoo verduelig aanhoorde en haar altijd met nieuwen moed liet vertrekken, versterkt om op 't lastig levensbaantje met moed voort te wandelen. Soms was zij verschrikt over haar handelwijze; er knaagde haar een verwijtend gedacht: dat zij de rechte baan af was, voor God alleen niet meer leefde, haar lieve heiligen vergat en bezig was met zondige gedachten. En als zij alles wel overlegde was er toch niets gebeurd dat haar berispelijk scheen; heel dien omkeer in haar leven was als van zelf gekomen en tegen haren dank, en daar lag toch eigenlijk geen kwaad in. Zij bad voor dien braven man die wel zeker haar geestelijke hulp noodig had; hij ging zoo weinig ter kerk en leefde in zulk een triestig, zwart hol. Haar gebeden en aandacht gingen hem voorzeker tot betere gevoelens brengen. En toch moest zij waken, haar sterk houden, de gevaren vermijden; hare eer was een teeder ding en de menschen waren boos. Zij bleef langer dan naar gewoonte in den biechtstoel en bad bijzondere gebeden voor iederen heilige uit de kerk.

Weer thuis gekomen, was zij begonnen aan de kleine zondagwerkjes; 't kantkussen was dien dag weggezet en zij deed niets dan effen zetten, in orde plaatsen, een versch bloemtuiltje trekken in het porseleinen vaasje voor 't Ons-Lieve-Vrouwbeeld en voor eten zorgen. Zij kuischte de droge bladeren uit de geraniums, bond de takjes van de floksen tegen het laddertje en gaf ze met een gebloemd kanneke, versch water. Zij hield bijzonder veel van haar muskuspotje, het stond tegenover haren stoel op de vensterbank, met zorg geleid in een biezen stelling rond het plantje, in d'aarde gestekt en langs boven met een draadje samen gebonden. Soms nam zij het op den schoot, boog

er haar aangezicht over en snoof in lange trekken den aangenamen geur op, tot zij er als dronken van werd.

Na den noen zette zij haar voor 't venster en las uit Thomas a Kempis. Dan bleef het overal volslagen stil, geen hamergeklop achter den muur, geen jongens op straat, enkel het zacht tikken van den kanarievogel in zijn etenbakje en de slinger van 't uurwerk; alle dingen hongen rustig lijk in slaap getooverd. De zon gloeide door de blaren der geraniums en sloeg breede ronden schaduw op den vuurrooden vloer, die heel den achtermiddag noodig hadden om van de stoofpikkels tot de voordeur te kruipen.

De vliegen zoefden rond op de rebben van de zoldering of liepen langs de greppen der witgeschuurde tafel. Haar gedachten dwaalden moe en lui door de wijze spreuken van haar boek en ze bleef soms turen op het aardig maaksel van een gekleurde hoofdletter, die na lang kijken, een zoo dom figuur werd: dat hoegenaamd geen letter meer leek, maar iets in den vorm van een vijlstaak... De reken liepen ineën, de spreuken zegden haar alle slag van zotte dingen, haar oogen vielen toe, haar hoofd knikkebolde en zij zonk, mede met al die stille dingen, in de opperste rust.

Achter eten was hij wat gaan slapen, dan waschte hij zijn gezicht, deed zijn beste kleeren aan en ging voorbij haar venster, naar de vespers. Tegen avond zag zij hem nog eens dat hij naar de klanten ging om een pintje bier, - nu had hij haar vriendelijk toegeknikt.

Voor haar ging de zondag voorbij lijk al de andere dagen; zij bad langer en sloot vroeger haar slagvensters uit vrees voor de dronkaards. Na het zeggen van een lange reeks van buiten geleerde dankgebeden trok zij naar haar slaapkamer. In de bevangen lucht van dat gesloten bovenplaatske, lag zij te peinzen. Ze had geen slaaplust en 't ging zoo wel bij die avondstilte, in die witte lakens gedekt, met haar oogen door de spleet van de

witte gordijnen te liggen kijken naar de maan die buiten hong te blinken.

Nu liet zij vollen toom aan haar gedachten tot dat alles weer rond- en uitgepeinsd was. Dan werd het haar zoo aardig, 't was alsof ze nu lang dood was en aan 't drijven in eene welriekende bleeke lucht mede met lieve heiligen en engels... o, zoo onduidelijk wazig, 't onsnapte haar altijd als ze 't van bij wilde genieten en 't ding wilde noemen.

't Was reeds nacht als de smid naar huis kwam, een beetje bij drankte, bedrogen door zijn grooten dorst en de dubbele werking van 't bier met dat warm weer. Hij was danig welgezind, zonder eigenlijk gekende reden, iets lijk een zacht ziedend vuur dat door heel zijn lijf liep en hem zoo krevelend gelukkig maakte. Z' hadden hem van avond begekt met de kwezel van nevens zijn deur en hij voelde nu goesting om 't haar eens te zeggen.

Was 't nu geen schand hier zoo stil te liggen en verdrietig voor twee menschen door een muurken gescheiden en die elkaar hadden kunnen verzetten? - Zijn witte geburin sliep nu zeker... en als hij eens dorst... en met de daad rapper dan het voornemen gaf hij drie lichte klopkjes op den muur, en bleef liggen luisteren, gespannen. - Drie gelijke klopkjes antwoordden! Dat was zoo onverwacht dat hij in 't eerst bleef zitten peinzen of hij zijne ooren mocht gelooven; dan begon hij te zwemmen in zijn bed en te spartelen, beet op de tanden om zijn overlopenden wellust niet uit te huilen en ging aan 't trommelen op den muur, met zijn vuisten nu. Van avond kon 't niet meer zijn, - morgen, zou hij tot haar gaan, en vragen... en dan gingen ze beiden... en alleen niet meer zijn nu, altijd alleen, en iemand hebben die hem oppastte, hem bezorgde... in al dat geluk dompelde hij zachtjes weg, gewiegd in een andere wereld, lijk een wassen popje in een bleekblauw papieren doosje.

Zij was uit haren slaap geschoten door die drie klopjes en had geantwoord niet wetende waarom, dan was ze bevreesd geworden van dien wildeman achter haren muur, was opgesprongen en had licht ontstoken en bleef zitten wachten tot dat gedruish ophield; dan bevoel zij haar ziel in de handen van den Heer en sliep zachtjes in.

Den eersten keer hij haar wilde bezoeken vond hij de deur gesloten. Eens dat hij haar ontmoette langs de straat hield zij zedig de oogen neergeslagen en ging voorbij zonder groeten. Haar gordijntjes bleven toe, en zij kwam nooit meer aan de deur. Hij ging naar huis en bleef zitten mijmeren op zijnen anebilk. Heel zijn plan was in duigen, hij vond zich deerlijk bedrogen en werd gloeiend kwaad als de menschen zinspelingen maakten op zijn lieve geburin. Hij hamerde en vijlde van 's morgens tot 's avonds; en zij moest nu spellewerken.

De tijd schoof voort in gelijke dagen gedeeld, langs een rimpelloos baantje den schuinsschietenden zomerberg af. De blaren vielen van de geraniums en floksen. De fijn uitgeknipte papieren vliegenvanger werd weggedaan en de lamp in de plaats gehangen. Met de triestig korte dagen kwam de grijze nevellucht, de ziepelende rouwregen en de witte sneeuw. Het dorp bleef de helft van de dagen dood, donker met hier en daar een straalke licht dat door de slagvensters glom.

En 't werd van langs om triestiger bij haar; die kalme rust, waar zij vroeger zulk zuiver genot in vond, was nu een drukkende verveling. Zij verlangde naar verandering, naar iets anders dat zij niet juist bepalen kon, of om weer te kunnen leven lijk vroeger, alleen en met niets dan haar zelf. Zij had gepijnd, gevochten, om van die bezetenheid verlost te zijn, maar 't volgde haar overal; zij zag hem voorbijgaan zelfs als haar oogen wegkeken, op het kantkussen, de stoof, den stoel waarop hij gezeten had, en dat gedurig kloppen en krevelen achter haren muur,

overal ontwaarde zij die twee goedige oogen achter de koperen randen van den bril en zij betrapte haar soms dat zij met voldoening de vriendelijke trekken van zijn zwart wezentje naging. Zij had gebeden meer dan ooit en heel nieuwe heiligen aanroepen, en nu liet zij haar mededrijven op godswil, zelfs niet meer denkend op haar toegevingen. Misschien was zij een werktuig der H. Voorzienigheid om blindelings het goed te bewerken.

Sedert lang waren de gordijntjes weer opengeschoven en elken keer zij naderende voetstappen hoorde, ging haar hert aan 't kloppen en haar oogen keken nieuwsgierig of 't bij geval... hij niet was.

Soms dreef eene angstige gejaagdheid haar aan de voordeur, waar zij eenige stonden bleef staan rondkijken en dan, beschaamd over haar zelf, weer in huis keerde. Heel buiten haar gewoonte maakte zij nu gebruik van den spiegel; te midden haar werk ging zij kijken of de twee zwartglimmende haartressen goed op haar voorhoofd lagen en of de lintjes van haar muts recht geknoot en gestrikt waren. Zij droeg haar kleeren met meer zorg en plooide en herplooide haar borstdoek tot hij in mooien vorm haar lijf omdekte. Van voor zij ter kerk ging begon haar hert te kloppen; zij sloot met meer gerucht haar hekkenpoort en stapte luid op het plankier tot zij aan 't eerste venster van den smid kwam, voor vast besloten dezen keer toch op te kijken en goên dag te zeggen; maar altijd kwam er iemand in 't gemoet die haar opmerkte en zij was reeds in de kerk als zij met een zucht haar voornemen tot 's anderdaags uitstelde.

's Avonds in 't bed lag zij al die kleine gebeurtenissen te overdenken en 't was haar een blijde of droeve dag geweest naar volgens zij het smidje min of meermaal ontwaard had.

Een avond na het lof zag zij hem komen aangewandeld onder de boomen van 't kerkhof. Geen mensch die hen zag.

Nu moest zij toch durven; maar daar kwam haar 't bloed weer naar de keel en zij voelde dat 't nog eens op niets zou uitloopen. Hij had even eens omgezien eer zij bij hem kwam en dan zette hij hem neer op 't knielbankje van den Kalvarieberg, als wilde hij daar op zijn gemak met haar kouten. - "n Avend Sofie," zei hij glimlachend, 'ge zijt gaan bidden? doet ge dat ook soms geen beetje voor mij, 'k heb 't zoo noodig; mijn zielke is zoo zwart als mijn schootsvel en 'k kan niet eens in een kerkboek lezen...' Hij zegde heel die reek op een fleemend zacht toontje en bleef dan meesmuilend zitten kijken wat zij hem zou antwoorden. Zij vroeg niets beter dan zijn zielke te kunnen helpen. 'Kunt gij den paternoster lezen?' vroeg zij. - 'Ja, maar 'k heb er geen.' - 'En zoudt gij er van mij eenen willen?' - 'O, dat!.. als gij zoo goed zijt.' - Zij boog haar dicht bij hem en vezelde aan zijn oor: 'Kom hem halen, morgen avond als 't donker is.' Zij wandelden samen over 't stille deemsterend kerkhof en gingen met een hertelijken goên avond welgezind naar huis.

Het was voor haar een eindeloozen dag; heel den tijd stond zij te overleggen van wat ze hem al zou spreken. Hij ging komen en daar weer zitten rooken achter de stoof! Zij hoorde reeds zijn aangenaam vezelende spraak en zij zag zijn goed opblikkenden oogslag. Zij liep onrustig rond om alles in orde te schikken. Vroeg reeds waren de vensterluiken dicht en brandde de lamp. Nu ging zij nog eens buiten zien en, 't was pikdonker, nievers geen maan. Op slag van acht uren ging de deur open, hij was daar. Met zijn zondagsche vest aan, zijn rooden halsdoek, en schoenen. Zij was uiterst vriendelijk, maar wist in 't begin niet hoe 't gesprek aan te vangen.

Hij ontstak zijn pijp en neuzelde wat nieuws uit 't dorp en van de menschen die getrouwd, ziek of dood waren. Zij maakte koffij, draaide de lamp op en zette de deur van haar slaapkamer open om den tabakdamp te laten wegtrekken.

Recht over hem, diep in 't schemerduister, zag hij heel dat wit doeringske: tegen den muur stond het bed onder een witten hemel van geplooid gordijnen, afgezet met witte bollekens, verder een knielbank met pane kussens waarboven een H. Hertebeeld met gouden bloemen en aan een koperen ketting een eeuwig lichtje pinkend in een rood glazeke; en overal rond aan de witte muren beeldeken en zantjes, lijk een innig tabernakelke, blinkend van netheid. Zij dronken hun geurig kopje koffij en knaspten klontjes witte suiker. - 'En mijn paternoster?' vroeg hij. Zij haalde hem uit het schuiflaadje van haar kankussen en kwam dicht bij hem zitten om te leeren hoe hij er moest op lezen. - 'Hier aan 't Kruiske, het 'k Geloof in God den Vader; dan op iedere beier, de groote, een Onze-Vader, en op de kleintjes, een Wees-Gegroet.' Hij zat met zijn beenen onder den stoel getrokken, zijn éen hand aan de kin, goedmoedig te luisteren, en glimlachend herhaalde hij alles wat zij hem kwam te leeren. Haar oogen blonken van welgezindheid. Nu ging het volop over zaken uit de kerk en al de dingen van haar godvruchtig leventje; zij toonde de zantjes uit haar kerkboek en miek hem duidelijk al de bijbehoorten van de heiligen en vertelde lange histories uit hun leven en marteldood.

Hij ook herging haar zijn jongenstijd, toen hij zijn eerste communie deed en 't braafste manneke was van heel 't dorp. 't Sloeg tien uren als hij naar huis ging. En hij had haar beloofd nog weer te komen luisteren. Alle avonden, als 't duister werd, zat hij te loeren of er niemand op straat te zien was en sloop dan voorzichtigjes haar hekkentje binnen. Hij bracht haar oude boeken van zijn zolder; en binst hij zijn pijpje rookte, ontstak zij 't keersken voor 't O.-L.-V.-beeldeken en ging aan 't vertellen, heel zoetjes om buiten niet gehoord te worden. Zij las heele kapittels uit 'Thomas a Kempis,' uit den 'Godvruchtigen Pelgrim,' 'Duyveken in de Steenrots,' den 'Geestelijken

Bruidegom' of de 'Zalige Meditatiën.' Zij zaten daar uren lang elkaar te bezien en te glimlachen. Als 't laat werd ging zij kijken op straat en was 't oogenblik gunstig zoo liet zij hem voorzichtig uit. Zij dankte Ons Lieven Heer omdat hij haar zoo gelukkig maakte en zij bad veel opdat het zóo zou mogen voortduren, en zij het zielken van den smid voor den hemel had mogen winnen en opdat hun doenwijze toch voor de booze menschen zou mogen verdoken blijven.

Op Sint Eloi is 't smids- en landbouwersmesdag. 's Morgens gingen ze al te zamen naar de mis en van daar achter druppels om dan hunne jaarlijksche rekening te gaan vereffenen bij den smid, 's Noenens was 't groote maaltijd in de afspanning. Er werd veel geëten en meer gedronken; van in den namiddag tot laat in den avond leurdten de smidsgasten en boeren door de straat en zongen lallende liedjes. De gezapigsten wandelden pratend van d' eene herberg tot de andere. Ze waren bijna allen dronken. Dat zat zij af te loeren achter heur gordijntje en zij was verergerd door al die baldadigheden en... eenigszins blijde omdat zij 'hem' nog nievers gezien had. Zij zette heur 't avondgebed te lezen en was te weeg naar bedde, als zij de deur hoorde opengaan en de smid binnentrad.

Hij had zijn pijp met den bak omgekeerd in zijnen mond, zijne oogen verwilderd en zijn spraak hield niet samen. Zij had hem nog nooit zóo gezien en zij werd benauwd van zijn vreemde gebaren. Zij wilde hem doen neerzitten maar hij kwam met zijne armen open naar haar toe als wilde hij haar vastgrijpen. Zij trad verschrikt achteruit, duwde hem van haar weg. Zijn adem stonk naar den drank en zijn magere beenen lutterden. Zij begon met te smeeken dat 't reeds laat werd en dat hij nu toch zou willen naar huis gaan, dat de menschen 't zouden weten... Maar zijne oogen bezagen haar schelmachtig en met zijnen gebogen kop en zijne armen uitgestoken wilde hij altijd maar nader. Zij aarzelde

weg achter tafel en stoelen met de vrees op 't lijf, kermend: 'Believe het u, believe het u, Sander, ga naar huis, gij maakt me benauwd!' Op eens neep hij met zijn vingers het vlammeke der lamp dood. 't Was volslagen donker.

- 'Sander, Sander! wat wilt gij? Menschen! hij is dronken! En ik ben hier alleen! Heere God, Sinte Katrien sta mij bij!'

Hij sprak nog altijd geen woord, maar grolde leelijk en zij hoorde zijne handen zoekend langs den muur wrijven, tegen haar. Zij snokte de deur van haar slaapkamer open en vluchtte de trappen op en viel ineens in den hoek nevens haar bed. Daar bleef zij tendelen adem, zitten wachten. - Ja, zijn zware schoenen hadden de trappen gevonden en altijd voort grollend kwam hij op de vaute. Hij betastte het bed, legde hem op den buik en reikte met zijn arm rond; dan vond hij haar zitten zuchten. Zij voelde die twee houterige armen haar leden omgrijpen en bleef daarin genepen lijk in een ijzeren singel. Zij moorelde en schreeuwde om hulp. Zijn vuile slijmerige mond drukte haar lippen... en dan voelde zij haar wegzinken, buiten de wereld. De menschen die 't geroep hoorden waren binnen komen zien wat er haperde. Z' hadden den dronkaard buiten gesleept en haar op 't bed gelegd. Als zij zagen dat 't beterde waren ze weer vertrokken.

Zij lag lam uitgestrekt in den donkere. Eerst heel bedwelmd nog, lijk slaapdronken kwam zij stillekesaan, door die duistere warreling van stormende gedachten tot de beseffing van het gebeurde; - heel haar ongeluk dat daar gaapte lijk een diepe zwarte put. Zij was beschaamd, vies van haar zelf en voelde een diepen afkeer, een walg voor heel de wereld: de menschen waren een bende brimstige zwijnen. - En hij ook... dat was nu al ineens uit, voor altijd uit. En hij... neen, hij had haar bedrogen, deerlijk onteerd. En nu zóo moeten voortleven. 't Was onherroepelijk

gedaan: zij was gestraft om haar betrouwen... en diezelfde goedige oogen, en dat vriendelijk gezicht; gister nog hadden zij te zamen hun avondgebed gedaan, en met welk een godsvrucht! O, 't was zoo jammer! En de menschen... En de pastoor... en Ons Heer en al haar lieve heiligen... Van langs om dieper viel zij in wanhoop en zag nievers geene uitkomst. Heel veraf blonk haar zuiver leventje van vroeger, haar rustig, wit zielke zwemmend in die rimpellooze blauwe heiligheid, en die geurige deemstering van alle avonden,... en dat alles... had hij nu in één oogenblik vermorzeld, in stukken gestampt. En deze was dood met wien zij zoo zoet gedroomd en in blijde verwachting geleefd had. In haar ellende stond zij moedermensch alleen, verlaten lijk een schamel kind in de koude. Zij duwde haar aangezicht diep in de witte lakens en hilde; z' had daar willen versmachten in die goede duisternis en nooit, nooit den dag meer zien.

STIJN STREUVELS.

Aischylos' Promêtheus in de Boeien

Eene rotse aan de palen der wereld.

Komen Promêtheus, Hêfaistos, Kracht en Geweld.

KRACHT

Der aarde ja ten uitersten rande zijn wij gekomen,
aan Skythias boord, menschenlooze wildernisse.
Hêfaistos, u nu gehooft het te beramen de bevelen
die u Vader oplei, en dien, aan rotsen
hooggetopt, den vermetele te binden.
Uwe bloem immers, den glans van het vier, aller kunsten oorsprong
ontroovende, aan stervelingen bezorgde hij die, en ja van zulke
zonde, ulieden Goden moet hij betalen boeting;
dat hij wel eens leere Zeus' heerschappij
eeren en menschlievende handelwijze dáar laten.

HÊFAISTOS

Kracht en Geweld, ja uwe last van wege Zeus
heeft uit, in der waarheid, en niets meer en houdt u hier nog.
Ik integendeel en kan het niet herden eenen bloedverwanten God
te boeien geweldig aan dien rotstop dien de storm zweept.
Maar alleszins 't noodlot zulks mij durven doet.
Verwaarloozen immers Vaders woorden, zwaar is 't.
O gij der rechtoordeelende Themis wijze zoon,
ondanks u, ondanks mij, met onbreekbare klompen
zal ik u nagelen aan die menschenlooze rotspille,
dat gij noch stemme noch gestalte van stervelingen
vernemen zult; blootgesteld aan de zon hare brandende stralen,
uw bloeiend kleur zult gij verliezen; u verheugende
zal de bontgekleede nacht verbergen het licht,

maar den rijm des morgens smelt de zonne weêrom;
 en immer de last van het daarzijnde kwaad
 zal u drukken; de verlosser trouwens nog niet geboren wierd.
 Zoo boet gij de menschlievende inborst.
 God immers zijnde, der Goden niet vreezende de woede,
 den menschen eene eere bezorgdet gij buiten recht,
 waarom gij deze heillooze rotse waren zult
 rechtomhooge, slapeloos, met ongebogen knie,
 en veel zuchten en klachten onnuttig
 zult gij slaken: Zeus trouwens, onverbiddelijk is zijn herte
 en elkendeen werkt dóor, die nieuwelings gebiedt.

KRACHT

Welaan, wat eerzelt gij en beklaagt gij vruchteloos?
 Waarom der Goden vijandlijksten God niet haten,
 die den menschen overleverde uwe eigenschap?

HÊFAISTOS

Het verwantschap in der waarheid machtig is en het verkeer.

KRACHT

Met u beken ik het; maar niet aanhooren Vaders woorden,
 wat is dát dan? Hoe en vreest gij dát niet méer?

HÊFAISTOS

Altijd ja in der waarheid hard zijt gij en ruwheidsvol.

KRACHT

't En helpt immers geenszins hem te beweenen: Gij dus,
 wat niet en helpt en pijn er u niet omme vruchteloos.

HÊFAISTOS

O zeer hatelijke handigheid.

KRACHT

Waarom ze haten? Des lijdens toch, om onbewimpeld te spreken,
nu tegenwoordig en is geenszins schuld uwe kunste.

HÊFAISTOS

Alleszins, had ze een andere mogen bekomen!

KRACHT

Alles gehoor den Goden, buiten opperheerschappij:
onafhankelijk immers en is er niemand buiten Zeus.

HÊFAISTOS

Ik ondervond het hierin en niets tegen te spreken heb ik.

KRACHT

Waarom dan u niet haasten den band rond hem te slaan,
dat u dralende niet gewaar worde Vader?

HÊFAISTOS

Reeds ja veerdig ziet gij de ringels bij.

KRACHT

Grijp ze en rond de handen, met krachtig geweld,
ze met den hamer sla; nagel hem aan de rotsen.

HÊFAISTOS

Voltrokken is het ja, en niet vergeefs, dat werk.

KRACHT

Klop harder, duw en niets slap en laat:
Schrikkelijk immers is hij om te vinden zelfs uit middellooze zaken uitkomst.

HÊFAISTOS

Vast nu ja ligt deze arm onbevrijdelijk.

KRACHT

En den dezen nu vestig hem zeker, dat
hij ondervinde, alhoewel wijs, toch flauwer dan Zeus te zijn.

HÊFAISTOS

Buiten dien niemand met recht mij verwijten zal.

KRACHT

Des stalen klomps nu den fellen tand
dweersch door zijne borst boor hem krachtig.

HÊFAISTOS

Aiai, Promêtheus, over uwe pijnen stene ik.

KRACHT

Gij dus wederom eertzelt en over Zeus' vijanden
steent? Dat gij maar over uw zelven niet en klaget eens.

HÊFAISTOS

Gij ziet een schouwspel onzienlijk voor de oogen.

KRACHT

Ik zie hem krijgende wat hij verdient;
maar rond de lenden banden sla.

HÊFAISTOS

Het doen moete ik. En gebied niet te veel.

KRACHT

Nogtans zal ik u gebieden en u aanprikkel en derbij
Kom afwaarts en de beenen ringel fel.

HÊFAISTOS

Dat werk is ook gedaan zonder grooten last.

KRACHT

Krachtig nu nagel de dweerschende voetspijkers;
want deze ja die onderzoeken zal uwe werken is zwaar.

HÊFAISTOS

Gelijkvormig uw wezen uwe tonge spreekt.

KRACHT

Gij, ontferm u, maar mijne stoutheid
noch mijner gramschap ruwheid mij niet en verwijt.

HÊFAISTOS

Gaan wij, want hij zijne leden gansch ombeslegen heeft. (*af*).

KRACHT

Hier nu spot, en der Goden eere
roovende, aan wezens van éenen dag die geef. Wat voor u
kunnen stervelingen om u te ontdragen dezen pijnen?
Met valschen name u de Goden Promêtheus 'voorzinder'
heeten, uw zelve immers ontbreekt een Promêtheus
op welke wijze gij u dezen gevalle ontwingen zult (*af met Geweld*).

PROMÊTHEUS

O goddelijke barnlucht, en rapgeveugelde winden,
en stroombronnen, en der zeebaren
ontelbaar monkelen, en allerwezen moeder, Aarde,
en allesziende zonnebol schoon,
aanschouwt mij wat ik van de Goden, God, lijde;
ziet met welke mishandelingen
verscheurd, ik door den tienduizendjarigen
tijd zal lijden. Dát de nieuwe
Meester der Heiligen uitvond voor mij,
schandelijken band.

Ho Ho. Het wezende en het toekomende
 kwaad beklage ik. Hoe eens dezer kwalen
 moet het einde opkomen?
 En toch wat zegge ik? Alles voorzie ik
 schitterend dat worden zal, nochte mij nieuw
 zal eenig lijden overkomen. Het vastgestelde lot moet ik
 dragen ten gemakkelijkste, wetende dat
 des noodlots onwederstaanbaar is de kracht.
 Maar noch zwijgen noch niet zwijgen deze lotgevallen
 mogelijk mij is. Den stervelingen immers eere
 bezorgd hebbende, aan dit noodlot ik gebonden ben, ongelukkige.
 Er een narthêksriet mede vullende trouwens roofde ik des viers
 oorsprong, dievelings, dat meester van de kunsten
 altemale den menschen wierd, en groote hulp.
 Door zulke straffen die misdaden boete ik
 met hemelhooge banden gevestigd zijnde.
 Ho Ho Lacy Lacy!
 Welk gerucht, welke geur bevliegt mij, onzienlijk?
 van Goden of menschen of van de twee?
 kwam er tot den verre rotstop
 een, der pijnen mijn aanschouwer, of wat toch willende?
 Ziet, in de boeien, mij, eenen ongelukkigen God,
 Zeus' vijand, die aller Goden
 haat doorleed, zooveel er
 Zeus' hof bewonen,
 om mijne te groote liefde der menschen.
 Ho Ho! Wat nu wederom een klepperen hoore ik
 hierbij van vogels? en de lucht, bij het slaan
 hunner vlerken gezwind, zoeft.
 Al mij schrikkelijk is dat naast.
De Okeaninen komen bijgevlogen.

OKEANINEN (eerste wandel).

En vrees niet: vriendig trouwens deze rei,
 bij der vlerken vluchtig klepperen,
 kwam tot deze rotsspille, het vaderlijk
 gemoed met moeite overkout hebbende.
 Rapvoerend ja mij brachten de windekes.
 Des slaans immers van 't ijzer het geruchte
 drong tot in onzer krochten bodem, en verjoeg uit mij
 die edele schuchterheid,
 en ik sprong ongeschoeid op den gevleugelden wagen.

PROMÊTHEUS.

Aiai aiai,
 der vruchtbare Têthys telgen
 en van hem die rond geheel de wereld wentelt
 met rusteloozen vloed, kinders
 van Vader Okeanos, beschouwt, beziet
 met welken band geboeid
 aan deze rotse hare toppen hoog
 ik eene wacht onbenijd zal houden.

REI (eerste wederwandel).

Ik zie, Promêtheus, en van afschrik over mijne oogen
 een nevel toog vol
 tranen, uw lijf aanschouwende
 op den steen verdorrend
 bij deze stalen mishandelingen.
 Nieuwe stiermans trouwens
 zijn den Olympos meester, en met nieuwe wetten ja
 Zeus onrechtig gebiedt,
 en het eertijds geëerbiedigde nu verdelgt.

PROMËTHEUS.

Indien hij mij toch onder Aarde, leege bij Haidês
 den doodenweerd, in den onbezoekelijken
 Tartaros had gezonden, in banden onlosbaar
 wreed mij gewenteld hebbende, dat noch God
 noch iemand el daarin hem verheugen mocht.
 Maar nu der winden speeltuig, de ongelukkige
 zijnen vijanden tot vreugde lijdt.

REI (*tweede wandel*).

Wie zoo hardhertig
 onder de Goden, wien dat verheuge?
 Wie niet medelijdt met de ongelukken
 dijn, buiten ja Zeus? want deze met woede altijd
 opleggende den onplooibaren zin
 temt des hemels
 kroost, nocte ophouden zal hij
 voor hij ja voldeed zijn herte, oftewel dat, met eenen aanslag ievers,
 iemand het moeielijk om rooven gezag roove.

PROMËTHEUS.

Ja zeker, nog mijns, alhoewel ja met harde
 ledenboeien onteerd,
 nood hebben zal der Heiligen meester,
 om te toogen den nieuwen raad bij den welken
 scepter en eer hij zal gestolen worden.
 En mij zal hij niet met der overtuiging zeemgetongde
 tooverzangen overhalen, en de harde
 bedreigingen nooit vreezende en zal ik dat
 veropenbaren, voor hij mij uit wilde
 boeien losse, en boete betalen
 dezer mishandelingen wille.

REI (tweede wederwandel).

Gij toch zijt stout en ja uwe bittere
 smerten geenszins onderdoet,
 al te vijandig;
 mijn herte kwelt doordringende vreeze;
 ik ben benauwd om uw lot;
 hoe eens dezer pijnen
 gij moet, havende, het einde
 zien naken. Onroerbaar immers eene inborst en een herte
 onoverkoutbaar bezit Kronos' zoon.

PROMËTHEUS.

Ik wete dat hij trotsch is en naar eigen zin
 recht Zeus. Maar algelijk
 zachtergezind
 wordt hij eens, als hij alsdus verbrijzeld zal zijn;
 en dan den ontembaren wrok stillende
 ten bond met mij en vriendschap,
 begeerende tot den begeerenden, zal hij eens komen.

REIHOOFD.

Geheel de zaak ontdek ons en doe ze ons geworden,
 om welke beschuldiging Zeus u nam
 en aldus zonder eere zoo bitter mishandelde;
 meld het ons, zoo 't u niet wat en pijn bij dat verhaal.

PROMËTHEUS.

Smertelijk ja voor mij is het te vertellen die dingen.
 Smertelijk ook te zwijgen: langs alle kanten pijn.
 Toen eerst begon der Goden wrok
 en een geschil tusschen elkander oprees,
 de eene ja willende werpen van den troon Kronos
 opdat Zeus heersenen mocht alzoo, de anderen integendeel

ijverende opdat Zeus nooit beheerschen mocht die Goden.
 Dán ik, het beste radende, overhalen
 de Titans, kinders van Hemel en Aarde,
 niet en vermocht, maar de slimme treken
 misprijzende, met harderen zin
 zij meenden zonder moeite met geweld te winnen.
 Maar mij moeder, meer als eenen keer, Themis,
 de Aarde, met veel namen enkel wezen,
 de toekomst hoe zij volbracht zou zijn voorspeld had:
 dat men bij geweld noch bij macht
 moest, maar wel bij list, de beheerschers overweldigen.
 Dit als ik het hun met woorden voorhield
 zij en geweerdigden in 't geheele niet mij te bezien.
 Het beste dus voor mij in deze omstandigheden dan
 scheen te zijn, medenemende mijne moeder,
 gewillig den welwillenden Zeus bij te staan.
 Door mijnen raad, des Tartaros somber gediepte
 schuilplaats door den oudgeboren Kronos,
 met zijne medekampers. Alzoo door mij,
 der Goden heerscher geholpen,
 met zulke kwade pijnen mij loonde.
 Zij is trouwens in zekeren zin der heerschappij eigen,
 de ziekte, de vrienden niet te betrouwen.
 En wat gij mij vroegt, de reden waarom
 hij mij mishandelt, dat zal ik klaar uit een doen:
 Als eerst op den vaderlijken troon
 hij zat, rechtuit den Geesten deelde hij eere uit,
 andere den anderen, en schikte
 het bestier; maar van de rampzalige menschen geene rekening
 hoegenaamd hield hij, maar vernield hebbende het geslacht
 geheel, hij wilde er een ander doen worden nieuw.
 En dáar niemand tegenkwam buiten ik,

maar ik, ik dierf; en bevrijdde de menschen
 van verbrijzeld naar Haidês te varen.
 Daarom dus onder zulke straffen ben ik gebogen,
 pijnlijk om lijden, deerlijk om zien;
 en de stervelingen in deernis genomen hebbende, deernis te bekomen
 ik niet weerdig geacht wierd zelf, maar onmeêdoogend
 zoo wierd ik doorkorven, voor Zeus een onteerend zicht.

REIHOOFD.

Een ijzeren hert en van steen gemaakt
 is hij Promêtheus, die niet medelijdt
 met uw' pijnen. Ik immers ze niet zien
 ik had het gewild, ze ziende leed mijn hert.

PROMÊTHEUS.

En inderdaad voor vrienden erbarmlijk om zien ben ik.

REIHOOFD.

Zijt ge eentwaar niet wat verder gegaan dan dat?

PROMÊTHEUS.

De stervelingen ja deed ik ophouden te voorzien hun lot.

REIHOOGD.

Welke gevonden hebbende bemiddeling dezer kwaal?

PROMÊTHEUS.

Blinde hoop hebbe ik in hen gesteld.

REIHOOFD.

Een groote hulpe aldus gaaft gij den menschen.

PROMÊTHEUS.

Daarbij ja nog het vier ik hun verschaft.

REIHOOFD.

En nu het schitterend vier bezitten wezens van éenen dag?

PROMÊTHEUS.

Bij het welk ja vele kunsten zij zullen leeren.

REIHOOFD.

En om zulke beschuldigingen u dus Zeus mishandelt, en geenszins lost uwe kwalen, noch is er des leeds een einde u voorliggend?

PROMÊTHEUS.

Geen ander en der waarheid geen één, buiten als 't hem belieft.

REIHOOFD.

Believen? Hoe? Welke hope? Ziet gij niet dat gij zondigdet? Maar dat gij zondigdet, geenszins aan mij het te zeggen aangenaam is, en voor u, pijn. Maar van deze dingen ja genoeg, en des leeds eenige verlossing zoek.

PROMÊTHEUS.

Gemakkelijk voor die buiten het lijden den voet heeft, te bepreken en te waarschuwen deze die het slecht stellen. Ik ja dat al wist:

Wetens en willens zondigde ik, en zal het niet loochenen.

En de stervelingen helpend ik zelf straffe zocht; toch niet ja door zulke straffen in der waarheid meende ik te moeten verteerd worden aan rotsen hoog, mij behorende die eenzame rotsspille zonder buurt.

En 't mij bijzijnde leed niet en beklaagt, maar nederdalende de toekruipende lotgevallen aanhoort, dat gij vernemet tot het einde het geheele.

Doet wat ik vrage, doet het; hebt medelijden met hem die nu lijdt. Zoo ook toch zwevende andermaal eenen andere het lijden aangrijpt.

REIHOOFD.

Aan welwillenden geboodt gij
het, Promêtheus,
en nu met lichten voet den rapgevoerden
zetel verlatende en de lucht, zuivere
bane der vogelen, tot den steilen
grond zal ik naderen, en uwe pijnen
wil ik geheel en gansch hooren.

Okeanos komt toegevlogen.

OKEANOS

Ik kome, eener lange reize het einde
doormeten hebbende, naar u Promêtheus,
dezen rapgevlakten vogel
door wille, zonder teugel, richtende,
en met uwe lotgevallen, weet het, medelijden heb ik.
Want mij, meen ik, het verwantschap dus
dwingt, en, zonder het verwantschap,
geen is er wien ik meerder deel
deelde dan aan u.
En weten zult gij dat het waar is, noch dat ijdel
zoetspreken bestaat in mij... Welnu
toon hoe gij moet geholpen worden.
Nooit immers zult gij zeggen lijk Okeanos
een vriend is er zeker voor u.

PROMÊTHEUS.

Hoe, wat dingen! En gij ook dus mijner pijnen
komt aanschouwer zijn? Hoe dierft gij, verlatene

en den met uwen naam genaamden vloed en de met rots bekleede
 henzelven uitknagende krochten, naar dit ijzermoerig
 land komen? of om te zien de lotgevallen
 mijn kwaamt gij en medelijden te hebben met der kwalen.
 Bezie het schouwspel, deze Zeus' vriend,
 die hem zijne heerschappij hielp vestigen,
 onder welke pijnen ik door hem gekromd sta.

OKEANOS.

Ik zie het, Promêtheus, en u aanraden
 wil ik het beste, al zijt gij veelvindig.
 Ken uw zelven, en kleed u in doening
 nieuw: nieuw trouwens ook de heer onder de Goden.
 En indien gij alzoo stoute en scherpe redens
 roeit, wellicht u, zelfs veel hooger
 zetelende, kome Zeus te hooren, zoo dat u het geweld nu
 tegenwoordig der pijnen kinderspel te wezen schijne.
 Maar o rampzalige, die woede die ge in u hebt laat ze daar,
 en zoek der pijnen verlossing.
 Ouderachtig misschien u schijne ik te spreken alzoo;
 zulke nogtans der al te hoog sprekende
 tonge, Promêtheus, de belooning wordt.
 Gij doch, nog niet ootmoedig, en wijkt voor de kwalen,
 en bij de tegenwoordige ja nieuwe verkrijgen wilt.
 Gij en zult dus niet, wilt gij mij gelooven,
 aan den prikkel het been bieden, ziende dat
 een felle meester onverantwoordelijk heerscht.
 En nu ik ja, ik ga en proeven zal
 of ik vermoge u te verlossen uit deze pijnen.
 Gij, wees stille en niet te wild en klap:
 weet gij dan niet wel, zijnde alleswijs, dat
 tonge stout de straffe vermorzelt?

PROMÊTHEUS.

Ik benijde u daarom, dat gij buiten zake u bevindt,
en alle dingen gedeeld hebt en gedurfd met mij.

Nu, laat varen en geenszins u moei:

Geener wijze toch overtuigt gij hem; immers niet te overtuigen is hij;
maar let op dat gij zelf niet en lijdet om der reize.

OKEANOS.

In der waarheid veel beter om uwen naasten te raden zijt gij
dan uw zelve; bij daad en niet bij woorden ben ik het bewezen
Den spoedenden toch niet tegenwerkt;
ik betrouwe immers, betrouwe, deze genade mij
geven zal Zeus, u te verlossen uit deze pijnen.

PROMÊTHEUS.

Daarom ja u love ik en nooit late dat eens:
Van ijverswege immers niets gij verzuimdet; maar
niet en pijn: ijdel toch en zonder hulpe
voor mij zult gij pijnen, zoo gij ja wat pijnen wilt.
Maar blijf stil, uw zelve uit de voeten houdend.
Ik immers niet, zoo ik ongelukkig ben, daarom
zou willen dat aan velen pijnen overkomen.
Neen toch. Want mij ook nog eens broeders lot
verplettert; van Atlas, die bij de avondlanden
staat, de zuile van Hemel en Aarde
met de schouders schragend, last niet wel dragelijk.
En het Aardkind ook, der kilikische krochten bewoner,
ziende, betreurde ik, het vijandig gedrochte,
honderdkoppig, met geweld getemd,
Tyfôs den stouten, die allen Goden tegenstond,
met schrikkelijke muilen blazende de dood;
en uit zijne oogen straalde Gorgônsblik blikkerend,

lijk om Zeus' heerschappij te vernielen met geweld.
 Maar kwam op hem Zeus' woeligslapende schicht,
 neêrwaarts schoot de weêrlicht blazende vlammen
 en hem sloeg uit hoogschreeuwende
 pocherijen. Want tot in de ingewanden geslegen
 wierd hij verzengd, en verdonderd zijne kracht.
 En nu, onmachtig en uitgestrekt lijf,
 ligt hij bij de engte der zee,
 geperst onder de wortels des Aitnas;
 en, op de tinnen hooggezeten, smeedt
 Hêfaistos; van waar stijgen eens
 stroomen vier, verslindende met wilde tanden
 van 't schoonbevruchte Sikelia de wijde velden:
 Alzoo Tyfôs spuigen zal zijne woede
 met de brandende schichten eens onverzadelijken maalstroom
 alhoewel ja bij den donder Zeus' verkoold. -
 Gij, 't is waar, en zijt niet onervaren, noch mij leermeester
 behoeft gij; uw zelven red gelijk gij het goedvindt:
 ik het aanwezigend lot zal dragen,
 tot dat Zeus' gemoed losse den toorn.

ALBRECHT RODENBACH.

Albrecht Rodenbach schreef deze vertaling als twintigjarige collegiejongen. Dat zij thans verschijnt hebben wij te danken aan zijn meester, Hugo Verriest, die er ons het volgende over meedeelt: 'Drij mijner studenten vertaalden, in 1876, Promêtheus in de Boeien; niet als schoolwerk, maar als vrijgekozen dichtwerk voor de letterkamer. - Zij trachtten den griekschen dichter zoo bij mogelijk te blijven, en beoogden niet alleen den zin, maar ook den phrasengang met diepten en hoogten, en ja met iets van den rythmus.' Die vertaling, voegt hij er bij, 'zal eene herinnering zijn aan den prachtigen studententijd, toen onder de vlaamsche studeerende jongens, als eene zee in hoogtij, schoonheidszin en genot van eigen vrij wezen naar boven woelden en geweldig sloegen tegen... de duinen.' Wij geven hier slechts het werk van Rodenbach.

Banquo's Geest

Hij bezag me recht in de oogen, en viel uit:

‘Heeft Banquo's geest zich nooit neergezet aan uw tafel?’

Hij hield een oogenblik op, dan ging hij voort met doffe stem: ‘Kijk me zoo verwonderd niet aan. Er is niets vreemds in mijn vraag..... Ik ben niet gek, mijnheer: ik vraag u niet of gij al hallucinaties gehad hebt..... Dát is het niet, in 't geheel niet..... ja, ik weet, ik heb aan mijn vraag een zonderlingen vorm gegeven, een vorm - hoe zou 'k zeggen? - die symbolisch schijnt... Maar dat is het ook niet... Ik wil het u uitleggen, want gij zoudt waarschijnlijk niet kunnen begrijpen... ik ook, vroeger, zou niet begrepen hebben, ik had misschien geglimlacht, zooals men glimlacht over dingen die geen antwoord verdienen.. Ik dacht toen dat alleen Macbeth Banquo's geest gezien had... Maar luister, mijnheer, ziehier wat ik erkend heb, zie, dit is schrikkelijk: wij zijn allen Macbeths, allen, allen, zeg ik u!... Ge gelooft me niet, niemand gelooft me wanneer ik dat zeg; de menschen willen zich niet kennen, zij willen in zichzelf niet kijken, zij hebben schrik, zij hebben schrik bewust te worden. Gij zijt blind en ik ook en wij allen, halsstarrige blinden, die er zich aan onttrekken, het licht te zien... Nu heb ik dat gevat, ik heb dát reeds gevat, ik zie klaar op één punt, één enkel: vrees niets, mijnheer, ik wil op mijn superioriteit niet pochen. Heb ik begrepen, 't is louter toeval: de omstandigheden hebben me gedwongen te begrijpen... Gij weet niet welke omstandigheden, ik zou u dat willen zeggen, en ik lijd zoodanig iedermaal ik er aan denk... en toch moet ik u iets zeggen, ik moet het, anders zoudt ge u verwijderen, en ge zoudt me voor een gek houden en ge zoudt niet bewust zijn.

Luister, mijnheer, gij weet niet, gij zult nooit weten wat ze voor mij was, en niemand zal het weten, en ik zelf, al heb ik nu begrepen, ik zou niet in staat zijn het u duidelijk uit te leggen. Ik zou u heel eenvoudig moeten zeggen dat zij mijn moeder was, maar wat baat het: gij gebruikt de woorden in den alledaagschen zin, zooals men ze op straat gebruikt om zich tot den eersten den besten voorbijganger te richten, en gij kunt niet bevroeden al wat dat woord bevat wanneer ik het uitspreek... mijne moeder, mijne moeder... hoort gij al de diepe weergalmen daarvan?... geen oogenblik heeft ze opgehouden mijne moeder te zijn, vóór álles mijn moeder te zijn, alleen dat, niets dan dat: mijne moeder, mijne moeder... luister toch: dat is schooner dan alles...

Een dagelijksch mirakel is er geen: de wonderbaarste dingen schijnen ons niet wonderbaar wanneer wij die elken dag zien. Dit is een eenvoudige opmerking, mijnheer, niets meer: ik wil mijn misdaad niet verklaren. Mijn misdaad! ik ga u mijn misdaad vertellen, en dan zult ge begrijpen... 't Is afgrijselijk, maar beef niet... Zie: mijn moeder, *ik* heb haar gedood... ja, ik de eerste, ik vooral, ik alleen... Elk mijner aandoeningen weerklonk door haar; mijn vroolijkheid werd haar vreugde, mijne droefheid was haar een pijn, mijn minste wee veroorzaakte bij haar eene diepe smart, al wat ik gevoelde, dat gevoelde zij krachtiger dan ik; mijn leed sneed scherper in hare ziel, en werd doodelijk. Zij leefde door mij... Dat ten minste, dat wist ik, 'k wist het sinds altijd, ik moest het weten... en toch was 't alsof ik het vergeten was, alsof ik het nooit geweten had... Ik heb haar niet geëerbiedigd in mijzelf, ik heb haar niet bemind in mijzelf. Ik heb mij overgelaten aan mijne booze neigingen; ik heb mijn eigen smarten met wellust aangekweekt; ik heb haar die aanvertrouwd, ik heb haar die met pijnlijke zorgvuldigheid uiteengezet, ik heb haar die de een na de andere doen aanraken. Iedere wonde die zij trachtte te verbinden, zag ik bij haar opengaan: haar bloed

vloeide waar het mijne had gevloeid... Welke demon me er toe dreef zoo te handelen, dat alleen dat weet ik niet... Ik gevoelde een duivelachtige behoefte haar te folteren: zij kuste mij, zij glimlachte, en hare oogen stonden vol tranen, tranen die zit uit al hare kracht wilde terughouden, en toch ben ik er soms in gelukt die te doen uitspringen... Dat is alles niet: er zouden nog veel andere dingen zijn, maar het doet me zoo wee die zegen... en zij zijn niet gruwelijker dan deze... Zoo heb ik voortgeleefd, zonder wroeging tot op 't einde... Rond haar sterfbed berstte elkeen uit in snikken, ik alleen weende niet, onverschillig, als de misdadiger... En dan is de tijd voorbijgegaan, ik heb me vereenzaamd gevoeld, ik ben tot mezelf ingekeerd; mijn geheugen was als een trouwe spiegel en ik heb het beeld gezien van den mensch die ik geweest ben, ik ben bewust geworden, ik heb eindelijk begrepen... en sinds dien verlaat me Banquo's geest niet meer... Tracht hem niet te bespeuren, gij zoudt hem niet ontwaren, ik zelf kan hem niet ontwaren... en toch hij is daar, rond mij, onvoelbaar maar werkelijk, hij omhult mij, onstoffelijker dan de fijnste nevel, hij scheidt me af van de wereld rond mij, ik zie u aan mijn zijde en toch zijt ge voor mij zoo ver dat ge mij tot een ander heelal schijnt te behooren, en indien ik den arm uitstrekke zou ik u niet aanraken.

JAC. MESNIL.

Fervaal van Vincent d'Indy

OM over dit zeer belangwekkend werk rechtvaardig te oordeelen, moet eerst de plaats bepaald worden die het onder de hedendaagsche opera's inneemt. Zijn componist, of liever zijn dichter, Vincent d'Indy, is het hoofd der fransche wagneriaansche componistenschool. Zeer schaarsch zijn de ernstige of zelfs ernstig gemeende werken in de moderne fransche opera. Ik vind slechts *Carmen* van Bizet en *Samson et Dalila* van Saint-Saëns; want wat hebben wij gemeens met de musici die in Faust of Hamlet slechts een libretto met handeling zochten en er hun zoetsappige of gemeene muziek rond pleegden? Dat deze werken nog voortbestaan, en misschien nog langer zullen voortbestaan dan *Fervaal*, bewijst niets dan dat het zielszwak geslacht, waarvoor ze geschreven zijn, nog niet vergaan is, terwijl het nieuwe zijn trachten en willen machtiger en vollediger geuit wil zien dan in *Fervaal*. Dus nevens *Carmen* en *Samson* hebben we nu *Fervaal*. Dit laatste beweegt zich in een hooger, meer tragischen kring, maar de kracht ontbreekt om het daarin statig zwevende te houden; in de andere, die hun doel niet zoo hoog gesteld hebben, zijn vorm en idee tot eene meer hechte eenheid samengesmolten. Zij zijn dus van een gezonder, meer levens-krachtigen aard.

Welke plaats *Fervaal* inneemt onder het werk van de navolgers van Wagner, die vraag is meer ingewikkeld. Wagner heeft eenen nieuwen kunstvorm, het lyrisch drama, geschapen, waarin elk element eene nauwkeurig bepaalde rol speelt; iedere kunst streeft er naar, het hare bij te dragen tot de meest intens mogelijke uitdrukking van de tragische idee. De navolgers van Wagner, indien ze enkel dit wilden blijven, hadden dus logisch

gehandeld, indien ze dien kunstvorm ook tot den hunnen gemaakt hadden. Maar neen, zij nemen één van die kunsten, de muziek, en gebruiken ze, zooals ze door Wagner voor de behoeften van zijn lyrisch drama vervormd is, in den vorm van de symphonie of van het 'symphonisch gedicht,' een vorm dus waarin het uitdrukkingsvermogen van de muziek absoluut zijn moet, waarin zij, de muziek alleen, de muzikale idee van den kunstenaar volledig teruggeven moet. Die volgers van Wagner zijn in werkelijkheid eerder navolgers van Liszt en Berlioz; doch zij beroepen zich op geen van beiden, omdat Berlioz te romantisch is voor ons kunstgevoel en Liszt's orkest een te leelijk geluid heeft. In Duitschland staat aan hun hoofd Richard Strauss, die, hoewel nog heel jong, reeds over eene verbazende zekerheid in de instrumentatie beschikt. Maar om wat te zeggen? Een van zijn eerste werken, veel klaarder doorwerkt dan zijn latere, *Tod und Verklärung*, kon veel goeds doen verwachten, vooral omdat de componist zich daarin op eene hoogte beweegt waar de instrumentale muziek zoo schoon het echte middel van uitdrukking zijn kan. Maar dit is zeker het geval niet voor latere werken zooals: *Don Juan* of *Eulenspiegel*. Wat in muziek gezegd wordt, moet eerst en vooral muzikaal gedacht worden. En zooals Strauss ze opgevat heeft, zijn noch Don Juan noch Eulenspiegel muzikale ideeën. Niets in den eerste van den mephistofelischen Prometheus die zijn dilettantisme hooger stelt dan menschelijk of goddelijk gebod; geen spoor in den tweede van den volksheld, die met het oog lacht en in de ziel weent. De eerste is een brutale geruchtmaker, en de tweede rijdt te paard, breekt borden en wordt opgehangen. Men zegt dat Strauss aan eene symphonie werkt: *Also sprach Zarathustra*. Maar wat mogen wij verwachten van de plastische verwezenlijking van filosofische overwegingen, indien hij in figuren, die, als Don Juan en Eulenspiegel, bronnen van waarachtig proteusachtigen

rijkdom van plastiek zijn, niet heeft kunnen dringen tot hun muzikalen kern. Enkel het schilderachtige geeft Strauss terug; maar daarvoor behoef ik geen muziek, en dat kan onmogelijk de rol van de muziek zijn. Bij ons hebben we Paul Gilson; *La Mer* is een zeer ernstig, echt muzikaal werk en getuigt vooral in een deel in de *Ronde des Gabiers*, van een oorspronkelijkheid die wij heden maar al te zeer missen moeten; maar met *Francesca de Rimini* vervallen we in de gemakkelijkste 'Tonmalerei' en in echt Berliozachtig geruchtmakend romantisme. De Franschman Vincent d'Indy is wellicht de meest muzikale onder de volgers van Wagner. *Wallenstein*, *Sauge fleurie*, *Istar* zijn muzikale figuren; buitendien is er een waas van goedheid om, dat ons voor den componist inneemt. Ik weet wel dat dit geen kunstkriterium is, maar ik voel daardoor de noodwendigheid eene wezenlijke eigenschap van die werken in 't licht te stellen, die immers zeer muzikaal zijn kan en, voor mij ten minste, eenigszins het gebrek aan kracht vergoedt.

Nu schenkt Vincent d'Indy ons een lyrisch drama, namelijk: *Fervaal*; hij betreedt dus daarmee Wagner's eigensten bodem. Humperdinck had dit ook gedaan, maar heel voorzichtig met een kindersprookje: *Hänsel und Gretel*. Het ding is dom en de componist schijnt zelfs niet te beseffen hoe noodig het was eerst en vooral door de muziek een atmosfeer te scheppen die genoeg poëtische kracht had om het onderwerp diep in ons gemoed te doen dringen en het aldus op het tooneel waarschijnlijk te maken. Zelfs van het gunstigst standpunt oordeelende, kan men enkel zeggen dat de kunstenaar zich in een hoekje heeft schuil gehouden, om maar niet in Wagner's kolossale schaduw verloren te loopen. Daarentegen gaat d'Indy stoutweg, blindelings op het doel af, gelijk de meester het beveelt. Hij ook put zijn onderwerp in sagen, of beter, schept toestanden die met degene uit die sagen overeenstemmen, ook hij laat goden optreden, ook hij laat zijn

helden bezwijken in den kamp met het noodlot, hier onder den vorm een nieuw opkomend geloof; er is enkel dit verschil dat het bij Wagner germaansche goden en helden zijn en bij d'Indy keltische. Daar zeker vele onzer lezers het werk niet gezien hebben, zal ik wel best doen er hier den inhoud in 't kort van mede te deelen.

Fervaal is de laatste afstammeling van een goddelijk koningsgeslacht dat te Cravann, eene streek in de hooge Cevennen, heerschte en dat, uitgezonderd den tienjarigen Fervaal, in een ongelukkigen veldslag gesneuveld is. Fervaal wordt in een heilig woud opgevoed door Arfagard, den laatsten der aartspriesters. Arfagard onderneemt met den jongeling tochten naar het zuiden, tot waar de Saracenen reeds doorgedrongen zijn. Op een dezer tochten wordt Fervaal zwaar gewond in een gevecht met verwilderde boeren. Hier begint het proloog. Guilhen, de dochter van den emier die deze streek veroverd heeft, heerscht over dit land. Zij vindt Fervaal op het oogenblik dat de vijanden hem zijn kostbare kleedingstukken willen afrukken, en neemt hem onder hare bescherming. Zij belooft aan Arfagard dat zij Fervaal genezen zal en deze, na eenig weifelen, laat toe dat men Fervaal naar haar paleis draagt. Het eerste bedrijf brengt ons in den tuin van Guilhen's paleis. Landschap uit het zuiden. Fervaal droomt onder eenen boom. Arfagard brengt helm, zwaard en sporen, wekt Fervaal en deelt hem mede dat zij vertrekken moeten. Fervaal kan er moeielijk toe besluiten. Hij heeft het zoo goed hier, klaagt hij. Arfagard leert hem nu zijn oorsprong kennen, herinnert hem den druïdischen eed dien hij gezworen heeft:

'Amour, sois maudit!
Femme, sois maudite!'

en verklaart hem welke groote taak hem door het noodlot werd opgelegd. Arfagard heeft eens de 'oude stem uit den berg' gehoord die riep:

'Tzeus est mort,
Esus dort,
Jésus veille,
Jésus vient.'

.....

'L'ère nouvelle est commencée;
de la bise et du vent Cravann est menacée;
unique, unique est le Sauveur:
Le chef élu,
Le fils des Nuées,
unique, unique est le Sauveur.
Mais qu'il soit pur,
et que l'Amour jamais ne trouble son corps ni son âme.'

Bij 't vallen van den avond zal Arfagard Fervaal uit de verte roepen en dan moeten zij vertrekken, terug naar Cravann, waar de raad bijeenkomt om den opper-Brenn te kiezen. Fervaal blijft alleen. Guilhen komt uit haar paleis. Zij ziet dat Fervaal zich wapent en ondervraagt hem vriendelijk. Fervaal, eenigszins verlegen, ontwijkt de vraag en verhaalt zijn jeugd zoo menigmaal vol 'Vreugde' tot op 't oogenblik dat zij hem verschenen is. Zij ook, eens zoo zorgeloos, vindt geen rust meer sinds zij hem gezien heeft. Liefdeduët waaruit de roep van Arfagard uit de verte hen opschrikt. Fervaal springt op, stoot Guilhen achteruit, vloekt de Liefde en vlucht. Guilhen, een poos verbijsterd, weeklaagt en breekt eindelijk in verwenschingen uit. Zij stort neer. Uit de verte nadert het rumoer eener menigte; 't zijn de saraceensche boeren die, hongerig en plunderziek, het paleis van Guilhen willen binnendringen. Guilhen verschijnt op den dorpel van de deur, omstraald met licht. Zij roept de menigte op tot den kamp tegen Cravann, het land dat overvloeit van brood en goud. De Saracenen volgen geestdriftig.

Het tweede bedrijf verplaatst ons naar Cravann, in het woud

voor het druïdisch altaar. Daar verschijnen voor Fervaal en Arfagard eene reeks gezichten; de wolken rond het altaar nemen aan 'des Formes primordiales', wanstaltige planten- en dierenvormen, eindelijk de slang, Kaïto, de oorsprong van de wereld, en dan, na de bezwering van Arfagard, dezelfde Kaïto onder den vorm eener vrouw, die spreekt:

'Si le serment est violé,
si la loi antique est brisée,
si l'Amour règne sur le monde,
le Cycle d'Esus est fermé...
Seule, la Mort,
l'injurieuse Mort
appellera la Vie:
La nouvelle Vie naîtra de la Mort.'

Daarna verkondigt zij haar eigen einde, nooit zal zij nog kunnen opgeroepen worden.

't Wordt dag. De nevel stijgt langzaam. Arfagard slaat op een metalen schild. Druïdische priesters en priesteressen komen op. Tweede teeken op het schild. Eene reeks stamhoofden treden geleidelijk op. Algemeene twist over de keus van een opperhoofd. Arfagard komt op en verkondigt de aanwezigheid van Fervaal. Deze verschijnt op zijn roep en wordt met vreugde begroet. Druïdische ceremonie. Fervaal wordt tot opper-Brenn uitgeroepen. Een bard stemt een lied aan ter eere van Fervaal en zijn geslacht. Plots dringt uit de verte een noodkreet. Een bode treedt haastig op en vertelt dat eene verschrikkelijke menigte Cravann binnendringt en alles vermoordt en neerbrandt. Elk hoofd wil terug naar zijn eigen streek om ze te verdedigen, maar Fervaal roept ze tot eendracht op en verlangt dat ze samen den vijand aanvallen. De hoofden hooren op de stem van Fervaal; deze deelt bevelen uit. Elk loopt naar zijn post. Fervaal

blijft alleen met Arfagard en bekent dat hij niet de reine held is dien Arfagard hem waant; maar nog kan hij aan het noodlot voldoen, hij zal den dood zoeken in den aanstaanden veldslag. Arfagard is vernietigd. Nog eens komen alle mannen op. Fervaal heft met geweldige stem den krijgsgang aan.

In het derde bedrijf is de veldslag geslagen en verloren voor de Kelten; midden in een wild landschap van rotsen, onder de gesneuvelden waarop de sneeuw valt, staat Fervaal. Arfagard zoekt hem onder de dooden. Fervaal, die te vergeefs den dood gezocht heeft, verlangt nu van Arfagard dat hij hem doode om de goden te verzoenen. Arfagard stemt toe. Op het oogenblik dat het mes neerzinkt om Fervaal de borst te doorsteken, hoort deze uit de verte de stem van Guilhen die hem zoekt. Zij komt op, Fervaal wil niet meer sterven; hij wil niets meer van de goden weten; voor de liefde wil hij leven. Arfagard, die zich hem in den weg stelt, velt hij neer. Fervaal en Guilhen storten malkaer in de armen. Maar deze, door koude en koorts uitgeput, sterft. Fervaal is uitzinnig van smart. Volgt hier eene reeks bliksems, donder, maneschijn, sterrenglans, afwisselend met een mystischen zang uit de verte, die telkenmale zijne hallucinatie eene andere richting geven, tot hij eindelijk alles rood en dood ziet en uitroept:

'La Mort est la rançon du monde....
Les temps prédit sont arrivés:
c'est le règne d'Amour, le règne de Lumière!'

En nu nog eens roept hij, op den zelfden zang als in het tweede bedrijf, de telgen van Cravann op om hem te volgen in het nieuwe rijk, nu niet meer het eenige Cravann, maar een veel grooter vaderland:

'Ah! j'entends, je vois, je sais;
.....

le Dieu nouveau commande...

.....

la nouvelle Cravann est née....

Mais ce n'est plus Cravann, la Patrie est plus grande!

A l'orient la Lumière a brillé

et la Joie embrase le monde.

Partout s'étend la Paix féconde:

La jeune Amour est vainqueur de la Mort!

Vol begeestering neemt hij het lijk van Guilhen in zijne armen, en stijgt met haar zingende de bergen op. Eene 'ideale zon' verlicht het landschap.

Moet ik hier bijvoegen voor degenen die maar eenigszins vertrouwd zijn met het gewone repertorium van onze operas, dat wij hier in eene wereld leven die eene veel meer ideale, eene meer muzikale is dan die waarin zich onze gewone libretti bewegen. Is het niet heerlijk dat op een zoo plat tooneel, als onze dagelijksche opera, zoo hooge vraagstukken als het worden van een nieuw geloof gebracht worden? Getuigt het niet van Wagner's overweldigenden invloed, dat hij een publiek van journalisten en abonné's eerbied heeft kunnen afdwingen voor zulke gedachten? Zal door werken als *Fervaal* bij vele simpele menschen niet ten minste eene Ahnung opstijgen van hoogere ideeën die onzen tijd naar zijne toekomst leiden? Zijn er dan geen menigte jongelingen, die, geestdriftig zonder te begrijpen, in zulke werken iets van hun eigen wording vermoeden? Wordt daardoor niet een geslacht grootgebracht dat eens verstaan zal wat de tijd wil, en wat wellicht eens in meer bewuste en krachtvoller werken zal neergelegd worden?

Laat het ons maar onmiddellijk bekennen. *Fervaal* is een mislukt werk. Het heeft wieken maar zij zijn met lamheid geslagen. Het kan niet op van de aarde naar die hoogten waar het zoo gaarne zweven wou. Het is een bestendig aanloop nemen

naar de hoogte van het gedachte en telkenmaal een terugvallen in de onmacht. De idee was te groot voor den dichter zelve, hij kon ze niet volkomen machtig worden en ze verwezenlijken; hij is onder Wagner bezweken.

De lezer zal reeds uit den inhoud van het stuk opgemaakt hebben, hoe zeer het aan de *Nibelungen* en aan *Parsifal* herinnert. Dit zal ook mijn verontschuldiging zijn als ik wat al te veel Wagner's werken ter vergelijking oproep. De dichter heeft het zoo gewild; meer nog: hij daagt uit het te doen. Ik voeg er onmiddellijk bij dat dit in de muziek veel minder het geval is dan men verwachten zou. De leitmotiven zijn heel oorspronkelijk en onmiddellijk reeds hebben wij in hen den maatstaf van het kunnen van den kunstenaar. Eerlijk schiep hij ze uit zijn eigen; zijn eigen is niet rijk aan poëtische vormingskracht; als men deze leitmotiven gehoord heeft, kent men de zwakheid van hun schepper. Aamechtig kwijnen zij door een, ten hoogste tweemaal, en 't is uit.

Leitmotiven moeten in zich zelf eene kracht hebben die hen aan ons meest onbewust erkenningsvermogen opdringt. Zij zijn niet, zooals ze meestal valschelijk opgevat worden, signalen die ons komen verwittigen, die ons verstandelijk geheugen verwittigen, dat deze of gene persoon gaat optreden of die of gene toestand in haar gaande is. Het is enkel eene en dezelfde stemming die zij steeds en op nieuw in ons wekken en die ons innerlijk voorbereidt op 't geen gebeuren moet. Er wordt maar al te zeer over 't hoofd gezien dat zij muziek zijn en slechts muzikale idee uitdrukken van den held die op het tooneel leeft. Maar als zoodanig geven zij het essentieele van zijn wezen en zij verkrijgen daardoor eene beteekenis die in hen hoogtepunten van de muzikale uitdrukking veronderstelt. Is dat nu zoo in *Fervaal*? Het motief van *Fervaal* zelve heeft niets heldhaftigs. Waarom ook doet het ons denken aan *Siegfried's* leitmotief dat ons zoo wel

zegt hoe een held het bekende en het onbekende, het bewuste en 't hem niet bewuste tart! Beter geslaagd is het motief van Guilhen en, het stuk door, als indruk zeer goed herkenbaar. Steeds als het weerklinkt wekt het 't gevoel van het openbeven van de liefde. Maar toch hoe zwak blijft het bij 't geen die liefde torschen moet.

De dichter zal onze aandacht vestigen op geweldige wordingen, op tijden die uit hun gewrichten gerukt, hulpeloos wapperen in den storm met hun aan stuk gescheurde flarden. En dát is de held die den tijd zal doen keeren en dát is de liefde die machtiger is dan de goden? Neen, aan zulke leitmotiven kunnen wij nooit meer gelooven.

In het proloog is d'Indy het meest onafhankelijk van Wagner; noch handeling, noch muziek herinneren aan den meester; de muziek, heel eenvoudig gehouden, meer fransch dan al wat volgt, is waar als uitdrukking en volkomen op de hoogte van het tooneel, hier is nog niets van den wanklank tusschen willen en kunnen, alles bevredigt.

Het begin van het eerste bedrijf gaat in den zelfden zin voort. Het voorspel, dat dit bedrijf voorafgaat, is een der best geslaagde stukken van de partituur. Onmiddellijk brengt ons een zoet streelend thema in het zuiden. Er waait een zoele lucht, een milde natuur neemt ons op in haar schoot en reeds nu vermoeden wij hoe zwaar Fervaal het afscheid moet vallen. Als het doek opgaat heeft het tooneel voor ons licht en lucht. Het is stellig een der schoonste voordeelen die de dichter-componist op den dramatischen dichter heeft, dat de muziek hem toelaat lucht en wind, licht en zon onmiddellijk te laten spreken, en den toeschouwer reeds in de stemming brengt van het tooneel alvorens het doek opgaat. Tot welk een heerlijk, poëtisch effect dit leiden kan, weet men uit het derde bedrijf van *Tristan*! Welk eene macht van dramatisch effect ligt niet in dat eenvoudig engelsch hoornsolo! De handeling zwijgt nochtans. Maar hoe deint het tooneel

voor ons. Eene wijde zee, links en rechts eene uitgestrekte kust, de zon in een onmetelijken hemel, alles ligt voor ons in zijn eigen atmosfeer; en daaruit waait lucht, lucht die diep in de borst dringt! Hoe gelooven wij aan zulk een tooneel en wat een onweerstaanbaar bewijs van de echtheid van Tristan en Isolde's liefdedood!

Of d'Indy aan dit engelsch hoornsolo gedacht heeft, toen hij zijn voorspel schreef? Thematisch herinnert het er voorzeker niet aan; maar als dramatisch effect, op mindere schaal wel is waar, brengt het in eene stemming die van den zelfden aard is als die in *Tristan*. Hier is d'Indy stellig een gelukkige leerling geweest; men is hier weer eens heel gelukkig, buiten den eenigen Wagner, zoo reine aandoeningen te gevoelen. In het verhaal van Arfagard, dat nu volgt, treft, als tegenstelling, een echte, geheimzinnige woudtoon. De wederzijdsche liefdebekentenis is geslaagd in woord en muziek. Het stoort nochtans eenigszins dat de beide naïeve menschen zingen van de Vreugd, 'la Joie', met een hoofdletter. Dat woord valt bloedloos in een anders zoo gezonde, zoo jeugdige, zoo kinderlijk reine liefdeverklaring, die wereldbreed verschilt van de frazen die gewoonlijk geliefden op dit tooneel malkander amoroso of con passione toezwaaien. Het zal ook de laatste totale indruk zijn voor den toehoorder; van hier af mag hij afscheid nemen van het werk; wel zal hem hier en daar nog menig merkwaardig stuk treffen, maar een werk dat de eenige oorspronkelijke uitdrukking is, de plastische synthesis van het zieleleven van een dichter, mag hij niet meer verwachten. Van hier af voelt hij steeds meer hoe weinig d'Indy in zijn eigen onderwerp tehuis was. Zoodra het liefdeduo begint, gelooven wij niet meer. Als bouw doet het al te zeer denken aan *Tristan en Isolde* en die vergelijking houdt geen d'Indy uit. De vlam die in *Tristan* twee menschenlevens verteert laait hier niet uit de muziek. D'Indy is niet de zanger van de passie.

Het tweede bedrijf begint met die verschijningen, die ons handtastelijk moeten voorstellen hoe het goddelijke in 's mensen handelen ingrijpt. Indien d'Indy het niet zoo ernstig voorgesteld had, indien niet eene zoo doodernstige muziek deze verschijningen begeleidde, men zou ze haast belachelijk vinden, want voor het overige houdt het de kritiek min uit dan al de rest. En dat de auteur zich niet op Wagner beroepe. In de *Nibelungen* treden de goden op handelende als menschen, zij vallen niet omdat een nieuw geloof opkomt, maar door eigen schuld, door hebzucht, en omdat zij gevallen zijn door eigen schuld breekt het nieuwe geloof, het rijk der liefde, aan. Het is zonderling dat het vervolg van dit tweede bedrijf, ofschoon als tooneelwerk zeer goed gebouwd, zoo weinig indruk maakt, ik zou haast zeggen vervelend is. Ik kan het me niet anders verklaren dan door een gebrek aan gevoel voor het heldhaftige bij den componist. De muziek schiet te kort. Het getuigt van d'Indy's eigenaardige begaafdheid en van zijne eerlijkheid dat hij voor een tooneel dat als dit, zoo echt operaächtig is, geen muziek heeft kunnen schrijven die ten minste schitterend was.

In het derde bedrijf valt de onevenredigheid tusschen het trachten van den kunstenaar en zijn kunst het meest in 't oog. Zeker, hier doelt hij op het hoogste, doch zijn kunnen schiet te kort; overal voelt men hoe zwaar hij te tillen heeft aan zijn gedachte en hoe hij ze niet heeft kunnen doorlouteren tot poëzie. Men moet koud begrijpen om te weten wat de dichter gewild heeft; niet uit de handeling, niet uit de poëzie zelve van het tooneel groeit de stemming die begrijpen baart. En wat is de slotsom van dat begrijpen? De liefde van zulk een paar menschen zou het geloof van gansch een geslacht ten onder brengen? Wat ging dan voor, wat voorspelde ons dat zij zoo oergeweldig in het noodlot grijpen konden? Zou die liefde eens den goddelijken bouw in vlammen doen opgaan omdat haar oorsprong van ouder adel

is dan die der goden? Niets hebben wij daarvan gehoord, noch op 't tooneel, noch in de muziek. En nu zelf, op 't oogenblik dat zij triomfeert is de gang toch al te lam. Wij kunnen niet gelooven aan het overgaan in de ziel van Fervaal van die liefde voor eene vrouw tot eene liefde voor gansch het heelal. Het komt ons toch te onverwachts, dat die brave jongen zoo plots zou kunnen door liefde begrijpende worden. D'Indy gaat hier buiten de palen van zijn talent. Hij, die in het proloog en in het eerste bedrijf zoo echte muziek schiep uit zijn gemoed, wordt intellektueel; hij heeft de muziek van zijn derde bedrijf gemaakt.

Nochtans tot op het einde toe blijft het werk belangwekkend en geen enkele maal daalt het onder het peil waar het platte begint. Wij hebben een kunstenaar van adel voor ons, en dat blijft ons eerbied afdwingen voor zijn werk, moge het dan ook vallen door zijn overwegende zwakheden. De kunstenaar, die het scheppen kon, denkt edel, en dat hij ons in den kring van die gedachten brengen wou, opdat ook wij edeldenkend worden, daarvoor moeten wij hem dankbaar zijn; en ik kan slechts herhalen dat me dit doodgeboren kind met den zielenadel op 't voorhoofd van 't geen het worden kon, me veel, veel liever is dan al die domme, in schijn gezonde, maar in den grond scrofuleuse mannetjes, die ons hun gemeen deuntje jaar in, jaar uit opdringen. Ik denk wel dat zij een laatste geslacht verrot hebben; werken als *Fervaal* zijn teekens op den weg van het nieuwere, en voor ons teekens dat dit nieuwere ook het betere zijn zal.

ALFRED HEGENSCHIEDT.

Op den Dool

GE moet verdoeme zwijgen, en slapen! snauwde Treze en haar magere handen nepen de jongens bij de keel. Dan wierp zij het deksel over hunne hoofden en trok de kamerdeur achter haar dicht.

Ko en Djakske, die daareven nog zoo'n plezier hadden, lagen nu te snikken alleen, en in 't donker achter een gesloten deur. Moeder liep rond over den vloer; zij koterde 't vuur op in de stoof, keek naar 't uurwerk en zette haar, de handen onder haar voorschoot gedoken, achterover geleund op eenen stoel, te druilen.

't Was hondenweer buiten; de regendreupels sloegen tegen de lage ruitjes, en 't water striemde bij gulpen van d'euziën en pletste in de garren van 't plankier. De wind ronkte door den schoorsteen en blaasde heele trekken rook door de geborstene stoofschijf.

In haar djoezeling hoorde Treze stappen op de steenen, die naderden, halveling stilhielden vóór de deur..... neen ze gingen voort en verdoofden in de verte en zij bleef zitte dommelen. Later schrikte zij ineens op, ontstak de lamp en schoof met zorg de vuilwitte gordijnen vóór de vensters. Nog eens moest zij weten hoe laat het was, of de jongens nu wel sliepen; en dan ging ze weer zitten tegen den muur geleund. Zij luisterde naar den tik van het uurwerk en den wreedten blaas van den wind, buiten over 't veld.

En weer gingen er stappen vóór de deur; dezen keer werd de klink gelicht en door de geopende spleet kwam een oudewijfsgezicht dat scherrelend in 't ronde keek, om te weten of er geen onraad was.

- Ha, Triene, ge komt laat...

- Slecht weer, Treze, en 't oude wijf duwde de deur achter

haar toe, wierp den rok van haar hoofd en schudde 't water uit de kleeren. Van onder haren arm haalde zij een brood en legde het op tafel.

- Nog niemand gekomen? Zou'n ze wel vermoord zijn?
- Ze zullen komen, Triene.

Zij zette haar bij de stoof en legde hare natte handen te drogen op de stalen roeden langs de buis.

- Pruime en komt niet thuis van avond?
- 't Zal wel morgenuchtend zijn; hij heeft geld.

Triene geeuwde, horkte naar geruchte dat zij meende te hooren en siste een deuntje door haar fijne lippen.

De deur ging weer open en van achter de lijs kwam Lite Lo, haren rok op het hoofd en zijpelend van den regen.

- Heere-menschen! een weer om tooverheksen te thuis houden, en ze ontknoopte, onder een foefeling van gescheurde borstdoeken, twee flesschen genever die over haar herte te slingeren hongen aan een koorde.

- Hier is mijn deel, Tante Trees, en waar zijn d'ander nichtjes?
- Moeten nog komen, Lite.
- Daar zijn ze.

Buiten gingen snebberende stemmen.

- 't Zijn Stiene Pon en Lamme Zende, zei Treze die ging opendoen.
- Goed volk in slecht weer!

De nieuwgekomenen keken verbijsterd rond, - de duisternis nog in de oogen; schudden hun natte rokken open, haalden van onder hun borstdoek of uit hun diepe zakken, d'eene, een pakje suiker, d'andere eene flesch genever of groote sneden brood, en legden dat alles op tafel.

- Baas Pruime niet thuis? vroeg Stiene Pon, en ze streek de natte haartressen van voor de oogen.

- God zegene hem, zei Zwarte Seis.

- We zullen nu toch eens op ons gemak kunnen bijeen zijn.

- Kijk Triene ge zijt hier al lang, gij? vroeg Lamme Zende.

- Ja, 'k meende hier alleen te blijven, met 't slecht weer.

Van alle kanten werden de stoelen bijgeschoffeld, in een halven kring om de stoof.

- 'k Ben tot over de knieën in 't water geschoten, zei Stiene Pon en zij schrabbelde haar rokken op en trok haar natte kousen uit. Achter een plooi, uit den zak van haren onderrok kwam de krop van een flesch bloot; Lamme had ze gezien, greep ze vast nu moest ze te voorschijn en bij d'andere op tafel komen.

Het wierd een eindelijk gesnepper en gekakel met al die stemmen die overluid vertelden, dreigden en tierden.

- Geen tijd verliezen, schreeuwde Treze en zij zette de theeketel op 't vuur.

- Hebt ge suikerij mede, Seis?

- Dàar een heele zak, en Lamme heeft koffie en dáar is suiker.

- Als we ons verdoemd met iets bemoeien, dan is 't ook in orde, he Stiene!

- Toe, Zende, snijd gij brood; 't is boter van vrouw Linthout; 'k heb ze na veel knijzens gekregen: peist, 'k heb de sloore wijs gemaakt dat ik te naaste week vijf en twintig frank rijk was, dat Pruime zijn weekgeld zou inkomen!

De wijven schetterden het uit. 't Water brobbelde op de stoof; de kan werd gereed gedaan en de tassen gezet.

Elkendeen bij tafel nu, aan de koffie. Veel boterhammen en aten zij niet, maar zopen met vermaak den warmen koffie op en lieten den geurigen damp in haar neusgaten kronkelen.

- Veel eten is slecht voor menschen lijk wij, meende Lite Lo; we moeten te dikwijls zonder gedaan - een glazeke,

nu en dan, is beter, en zij lonkte met haar één oog naar de drie volle flesschen.

- Hoeveel hebt ge gekregen voor uw twee brooden, Stiene?

- Een halve flesch, maar 't is brandewijn en goeie, hoor! Zes bierglazekes werden van 't kaafberd genomen en Triene wrong met haar knokkige vingers 't kork van d'eerste flesch.

- Zou-je niet best de deur sluiten, Treze?

- Ja, er zijn altijd kwâ-tongen; en arme-menschen's hutsepot stoort ver.

- Uw reputatie is gemaakt, Lamme, ge draagt ze op uwen purperen neus, gekte Seis.

- En d'uwe staat in blauwe plekken onder uwen rok gestampt; 'k en zou niet geern met uw vent's kloefen kennis maken.

In kleine zeupkes werden de glazen uitgezogen en de flesch glokte ze gierig weer vol. Al de oogen gingen mee in de ronde waar er geschonken werd. Achter 't eerste paar geraakten de tongen los; heel 't dorp werd overlegd, - de goeie schooiposten uiteengedaan, en kwaad gestookt, - leelijke dingen verteld van malkaars venten, en iedereen babbelde om ter luidst zijn fijne tegenkomsten in 't geheimzinnige ambacht en wisten zij ievers een luizige streek, dan staken ze de hoofden te gaar, de wenkbrauwen gingen op, de oogen laaiden, 't voorhoofd kwam in rimpels en, smekkend van genot, fluisterden zij 't nieuws met stille woorden, malkaar in de ooren.

- Toe, menschen, en laat het zoete drankske niet verschalen! Seis stond recht en hield het glazeke klaren bij de lamp, bezag het met een gelukkigen lach en keerde het met één zwelg in de keel.

Overhand staken zij hun mageren arm over tafel, grepen de flesch en goten hun glazeke vol. Treze dronk gezapig, met smaak; de lippen tegeneen geduwd liet ze den drank door de keel stroelen en bleef dan zitten, de oogen opgeslagen, genietend lijk iemand

die de zaken kent en op zijn gemak en thuis is. Triene proefde en goot herhaaldelijk met kleine zwelgskes en smekte lijk een kat in een melktasje. Lamme met een stouten zwaai, keerde de glazen om en, zonder smaak, door de keel en woelde met armen en beenen en zong. Seis hield haar lippen met een geuleken open, liet er de genever stillekens doorloopen, gorgelend in de keel en dan neep zij de oogen toe alsof 't zeer deed.

Nu gerochten zij verhit en ongedurig; sprongen recht van hun stoelen en keken met verwarde oogen... achter nóg.

- Eerst het patersglazeke, dan een sprongske en dan naar huis, zei Stiene en ze nam haar flesch en goot ze klokkend in de ijzeren pan op 't vuur. Allen kwamen errond staan kijken. In ieder glazeken werd een klompke suiker gelegd. Een warme bedwelmende reuk ging door 't huis, 't prikkelde de wijven aangenaam in den neus en zij voelden 't lijf als doorgoten met een zoete lamheid.

- 't Zal gaan, zei Treze en zij ontstak een sulfer en hield hem voorzichtig boven den warmen genever. Een lichte flap! en een blauw vlammeke zweefde, danste boven 't vocht. Dat ging zoo leutig, zoo aardig - dat brandend water en die kriemelende, lekkende, blauwendige kronkels; ze legden, liepen, rechtten en keerden zoo blijde zoo zachtjes, lijk een schoon, schoon feestvuurken. De wijven bezagen malkaar en hun bleeke, geluwe spookwezens, zoo akelig geklaard in dien groenachtigen weerschijn. De zwarte rimpels in hun vel, rokken uit in duivelsche grijnstrekken en hun lippen spletten wijduit boven hun tandeloozen mond, zwart lijk een oven. Z'hadden er plezier in zoo leelijk te zijn en schreeuwden en zongen, grepen malkaar bij de leden en sprongen overhoop rond de tafel. Hun beenen gingen hoog boven hun hoofd, hun oogen laaiden diep in de zwarte kassen van hun doodskopwezen en hunne handen deden onnoemelijke dingen.

- Help mij! riep Treze die uit al haar krachten boven de pan aan 't blazen was. Ze kwamen en hielpen om de vlam uit te doen, bliezen overhand hun asem door de opgespannen lippen, maar 't ging niet. Ze moesten een-twee-drij tellen en met de kin tegen den boord gezamenlijk, met een korten blaas hun volle kaken lossen. - 't Was uit en de genever lag stil te dampen. Ze gingen met hun glazekes scheppen en goten den drank zoo maar vuurheet binnen. Dat schroeide en kittelde hun de keel en heel hun lijf gerocht in gloei. Zij vielen al erger aan 't tieren en hun lamme armen grepen tastend in 't ronde om kwaad te doen. Het lawaai helmde dóor 't spatten van den regen en 't loeien van den wind, ver buiten, over 't donkere veld. Zwarte Seis kreeg een loenschen lach op haar leelijk wezen en haar venijnige oogen keken naar Treze die waggelend over de stoof geleund lag, en met haar glas genever putte. Zij opende omzichtig de deur der slaapkamer, vlocht haar mager lijf tusschen 't bed en haalde de jongens uit.

Djakske en Ko stonden daar nu, twee dutskes in hun hemdeke, bedwelmd door de klaarte, hun vuisten in de oogen te boren en dom opkijkend naar die dronken furies. Elk snapte naar de jongens en trok om ze bij te hebben. Seis had Djakske in de armen en hield het krampachtig tegen haar lijf gesloten. Lamme Zende lag op den grond te razen en keek met haar begeerige oogen en trok Ko bij zijn hemd. De jongens huilden en nu hief Treze het hoofd op. Met een reutelenden vloek sprong ze toe, viel, en trok het kind uit Seis'es armen en ze rolden, wijven en kind, over den vloer in een sparteling van armen en bloote beenen. Treze gerocht boven en trok en rukte aan 't kind dat geweldig schreeuwde en zij sloeg met geloken vuisten in 't open van Lamme's aangezicht, om Ko dien zij altijd nog tusschen de beenen gesloten hield, er uit te krijgen. Als zij los gerochten, werden de jongens weer achter de deur geduwd, en in bed.

- Wat! mijn jongens!... grolde Treze, haar lippen beefden, en, plots weer opschietend, sprong zij met haar vuisten gespannen op de wijven op den grond. Daar in 't donker, vochten zij voort. De tefel danste, de stoelen kantelden en de glazen rinkelden; heesche kreten kwamen uit hun toegewrongen kelen en een wolke stof en zand warrelde op rond de lamp. Lite Lo lag aan den eenen kant, lijk in bezwijming te verzuchten en nu en dan stak zij een arm of een been in de hoogte. Stiene zat scherrelings op eenen stoel te zingen zwaaide een ledige flesch. Onder tafel gerochten zij uit van 't vechten en, doodmoe, blazend, bleven zij liggen nevenseen.

- Allengerhand wierd het stil lijk in een huis waar ze plots al overhoop, dood gevallen lagen. Het lampke danste in den rook en warme brandewijnlucht. Buiten viel de wind bij vlagen en dan uit de stilte stormde hij weer op in lange rukken, vaagde over de heide en blaasde zingend door de spleten der deur en dreunde in den schoorsteen. De regen trommelde gestadig tegen de ruiten. Dat duurde uren lang. Het lampke blekte lijk een geschilderd lapke vuur onder den blaker en begon stillekesaan te minderen en weg te kruipen in den koperen bek; de ronde klaarte op tafel en vloer trok haar ringen toe en 't duisterde. 't Werd nu een vreezelijke boel in die schemering, van uitgerokken beenen en armen wijd open, en vale gezichten; een akelige hoop lijken met bleeke oudewijfswezens, tusschen slensen en rokken lijk beuling dooreen gewroeteld. Het lampke danste in kleine snokjes, piepte nog even eens uit, kroop weg, weer uit en dan voor goed, bleef het weg en er vunsde een schreefken met een viezen reuk. 't Was nu zwart lijk de nacht, en allemaal dood.

De wind blaasde nog, heel zoetjes, de stoof ronkte niet meer, maar spokte en kraakte als 't ijzer koud kreeg, en buiten pruttelden de regendruppels tragend. Later kwam het venster bloot en een bos door de gordijnen kleuren. Op den steenweg gingen stappen van menschen en peerden en eindelijk rolden er zware

karren en wagens. Treze hief 't hoofd op wreef haar verlepte oogen open, liet ze gaan over dien naren boel in de schemering, dom op die gevallen stoelen en al die dingen op den grond; zij tastte aan den pikkel van de tafel nevens haar, liet de moede oogen weer toevallen en bleef zitten peinzen tot dat opnieuw het gerucht op straat haar deed verschieten. Ineens sprong zij recht, snakte de gordijn open en... 't wierd dag, buiten!

- Toe, luizevolk! op en uit mijn huis! Pruime zal inkomen en u allemaal aflossen.

De boel op den grond ging aan 't roeren; alhier en aldaar kwam er leven in: een arm werd traag opgelicht, een been ging omhoog en viel neer, de rokken werden effen getrokken en de wijven wreven met hun hakige handen hun verrunselde wezens wakker. Treze hield de deur open en een voor een, gebogen en moe, in stilte drentelden zij voort, elk al zijnen kant.

Zij bleef nu alleen; eerst stond zij te dubben, keek op naar 't uurwerk dat stilhield en eindelijk liet zij haar neerzakken onder de stoof en sliep.

Pruime vond de deur open, waggelde binnen, hield hem vast aan den deurstijl, bleef strak staan kijken op die tafel met ledige flesschen 'uitgezopen'! hij wierp zijn natte pet tegen den grond en sukkelde tot aan den zoldertrap. Daar viel hij neer, en kroop over handen en voeten in het donker hol onder den steiger. Hij wroetelde rond op de knieën, bleef op zijn handen geleund zitten glariën uit zijn hok en nu ontwaarde hij zijn wijf onder de stoof.

- Treze! riep hij, Treze!

Treze en hoorde 't niet.

- Treze! hier, komen! hier bij mij, rosse!

Zij en roerde geen lid.

Hij werd kwaad, grijsde en kwam uitkruipen.

- O, gij zatte dweil, hier, óp, bij mij, hoor!

Hij gerocht bij haar, bezag ze een stonde liggen slapen,

monkelde en ging weer naar zijn hok toe, maar hij stootte tegen eenen stoel en viel met zijn aangezicht tegen een hard ding op den grond; zijn oog bloedde en zijn mond, en 't liep uit zijn lippen over zijnen baard. Hij tastte, zijn hand was ál bloed. Grollend en vloekend krasselde hij recht, steende en nu naar zijn wijf toe. Hij schopte met zijn zware kloefen op haar beenen, op haren rug, op haar hoofd, overal waar hij ze krijgen kon. Treze en roerde niet. Hij ging ophouden en neer gaan liggen maar in 't omkijken zag hij haar oogen die steeds open en seffens weer toe doken. Nu raasde hij en 't schuim kwam hem op den mond.

- Ha, teef, dood moe-je nu, dood hoor!

Hij trok ze voort bij een vendel van haren rok, sleurde hem over haar hoofd en heelegansch alzo mee over den vloer, tusschen de tafel, over de stoelen tot bij de deur; daar plofte hij met zijn knieën op haar herte en sloeg met geloken vuisten, lijfsgenâ slaan op haar blooten buik. Ineens schoot haar hoofd recht en haar langen hals; haar magere armen sloegen lijk twee stalen koorden en grepen hem bij den kop - en alzo met een snijdenden schreeuw en een grollen trok zij hem bij. Lijk de weerlicht beten haar tanden zijn rechter oor af en zij spuwde ze uit op den vloer. Dan liet zij haar weer vallen, uitgestrekt lijk dood. Pruime had geweldig verschoten, voelde 't bloed in zijnen hals, tastte en schreeuwde lijk razend. Hij gaf haar een geweldigen stamp op de borst dat 't dreunde en kraakte.

Zij kwakte, opende den mond en bleef liggen.

- Z'is dood, meende Pruime en hij ging de deur uit zonder ommezien.

Als hij nu een eindje weg moest zijn, sprong Treze recht, nam haren wissen pander, scharrelde er haar beste muts in, wat broeken en vesten, nam het uurwerk van den muur, de koffiekan en 't kruisbeeld en vertrok.

De zonne zat reeds uit en te spelen door de kamervenster,

maar niemand die de jongens kwam oproepen. Zij zetten hen recht in bed te joelen met de balen en voddën en deksel, maar Ko kreeg honger op 't einde en hij riep achter moeder. Nog wachtten zij en dan kropen er uit. Ko trok zijn broeksken en zijn vestjen aan, maar Djakske en vond niets tenzij een langen kiel en kloefen. Zij wrikkelden de deur open en keken verdaan op al dat omgeworpen goeds en gebroken flesschen en glazen... en nievers noch vader noch moeder. Djakske raapte dat aardig lapken vleesch op en ze loechen omdat het een oore geleet te zijn, maar de jongen liet het zoo gauw weer vallen: er kleefde bloed aan.

- Moeder! riep Ko, moeder! moeder!!

Zij hoorden alleen hun stemme en buiten en zagen zij niemand en niets tenzij verte en zonneshing.

- Kom, zei Ko en hij nam Djakske bij de hand en zij gingen samen het wegelink op, gaan zoeken naar moeder. Zij keken rond over het blakke veld en gingen, altijd gaan, maar zagen niemand. Als zij moede waren en bijkans dood van den honger zetten zij hen langs den gerskant en weenden. Niemand die 't hoorde; zij stonden weer op en gingen opnieuw, nog sneller nu, altijd de strate voort, recht vóór hen. Tegen den middag kwamen zij in een vreemd dorp, daar de school juist gedaan was en er veel jongens over straat liepen. Ko zette Djakske op den trap van den kerksteen en ging aan de jongens vragen 'of zij moeder niet gezien hadden?'. Maar z'en antwoordden hem niet, bezagen den aardigen jongen gütig, loechen en wierpen met aardkluiten naar Djakske die daar zoo aardig met zijn beenen ineengetrokken zat te zien, zonder broek aan en heel zijn buikske bloot.

Ko had willen vechten, en de rakkers te keere gaan, maar der kwamen groote menschen gegaan en... hij nam Djakske bij de hand en voort.

Tenden 't dorp kwamen zij aan een grooten hof waar jongens hun plezier hadden met steenen te gooien in de groote kastanie-

boomen die over het slotmuurken hongen. Ko kwam daar ook bij en seffens waren zij 't eens en hij hielp steenen smijten.

- Over 't muurken, daar moesten er veel kastanien liggen, gasten!
- Zeker, maar erover kruipen, dat durfde niemand.
- Wat hebt gij daar in uwen zak? vroeg Ko aan een jongen.
- Mijn boterham voor in school.
- Een keer bijten? vroeg Ko. 't Smaakte, en...
- Geeft hem mij heel en 'k haal u veel, veel kastanien over 't muurken.
- Seffens, eerst halen!?

Ko klauterde liet hem aan den overkant vallen en vulde zijn zakken met blinkend bruine kastanien die daar gruisdik te rapen lagen. Hij kreeg zijnen boterham.

De eerste was voor Djakske, en nu nog eens gaan rapen voor den tweeden boterham. Hij geriefde al de jongens en kreeg zijn handen vol brood. De jongens moesten nu naar school en Ko bleef met zijn broerken alleen in de steendoode straat.

En moeder was nievers te zien. Zij drementden voort heel den achtermiddag, aarzelend bij iedere kruisstraat, en hun duikend voor de menschen die ze gemoetten. Zij zaten te midden een groot stuk land en aan 't spelen met een aardmuis, als ze al met eens geen zon meer en zagen en 't avond ging worden, zonder dat ze thuis en bij moeder waren. De menschen op 't land kuischten hun alm af en gingen weg.

Djakske weende, zijn voetjes deden pijn en 't was slepen dat 't deed aan Ko zijn hand, die nu volstrekt op de groote baan wilde en menschen zien.

Dáar en gerochten zij niet verder, vielen op de knieën in 't zand en huilden.

Ginder langs kwam een wijf... 't was moeder!? Ja 't was moeder, in heuren zwarten mantel, z'had haar blauwen voor-

schoot aan, ze naderde... maar nu sloeg ze een zijstraat in. De jongens gingen toeloopen.

- Moeder! Moeder!!

Die keek om, en... 't was moeder niet, maar een wijf, die weer voortging.

Nu werden zij vreezelijk vervaard daar alleen, zoo ver en Ko gruwelde, hij zag den donkeren avond komen en den nacht en nievers geen uitkomen uit die benauwelijke dingen! Nu wilde hij weg naar de menschen en huilen dat hij en Djakske naar hun huis zochten en naar moeder. Zij bleven tegeneen geklest hun armen rond malkaars rillend lijf.

Er kwam gerucht op straat en ver, uit den schemer, zagen zij een zwarte voermanskar die naderde. Het trantelend ding tusschen de tramen pikkelde traag stappend op den steenweg en de kar volgde, gezapig dokkend op haar hotsende zware wielen.

- Moeder! Moeder!! tierde Ko.

Het hoofd van den voerman kwam van onder de zeilkap kijken met zijn verwonderd verlegen oogen, of hij wel iemand mocht verongelukt hebben.

- Wat is er jongens?

- Moeder is weg, griende Ko, half in vrees en beschaamd voor dien grooten donkeren man en zijn zwarte kar.

- Wat, waar is moeder en hoelang staat gij daar al?

Ko vertelde, snikte en weende al wat hij wist, van thuis en de stoelen en flesschen en dat ze alleen en gaan zoeken waren heel den dag...

De voerman bleef met de kin in zijn hand, zitten peinzen, schudde zijn hoofd en eindelijk:

- Kom hier jongens.

Zij aarzelden, Ko had lijk willen weten of die man naar hun huis reed...

De vent liet zijn langen arm hangen en, Djakske eerst,

dan Ko, omgrepen die vuist lijk een boomtak, voelden hen opheffen en werden neergezet op een zacht ding diep onder de kar in 't pikdonker.

- Juu, Pieter!

De rug van 't peerd ging aan 't wikkelen en de kar ook en de jongens schudden en robbelden en loechen door hun tranen heen van de pret en z'hadden gewild dat 't zóo bleef duren. Dan seffens weer heel ernstig zaten zij te kijken al onder de wijte naar de boomen die als zwarte balken aan 't roeren en draaien waren elken keer met eenen zwaai als gingen ze krakend op de kar neerdaveren.

De voerman moest nu nog veel dingen weten: hun naam, en waar en hoe ze woonden en leefden..... maar zij wisten bijne niets en de kar maakte zoo'n helsch gedruisch en Djakske wilde maar altijd weten of ze nog niet thuis en waren.

Vóór de balie van een groote hofstêe deed de voerman stilhouden. Hij sprong van de kar en ging lutteren aan den ijzeren grijper van de schuurpoort.

- Boer Castele nog op?!

Een dikke, groote vent kwam opendoen, in zijn hemdsmouwen en de handen diep in de broekzakken geduwd.

- Is er slaping voor twee menschen, boer?

Castele beet op zijn pijpesteel.

- Slapinge... ja; wat volk is't?

- Luistert, boer; 'k heb twee jongens gevonden langs de bane, ik kan ze missen, maar gij en hebt er geene... ze zijn verdoold of verlaten, zie ge kunt gij daar weg mee; - toe gastjes kom en toont u even eens hier, en hij hief ze onder de oksels uit de kar.

- Hier kunt ge slapen en eten... braaf zijn: morgenuchtend kom ik u halen en we rijden dan naar moeder.

De jongens bezagen hem, ongeloovig eerst, dan vragend en

benauwd van dien eendlijken boer... ze zouden liever nu seffens maar meerijden naar huis.

- Moeder zou vannacht naar hen zoeken, kermde Ko.

- Dat kan niet; morgenuchtend vroeg, dan... en de voerman knipte een oog met den boer en ging langs den eenen kant.

- Zie, Castele, spreekt gij morgen eens den burgemeester en 't zijn de uwe; zie eens, kloeke gasten te weeg; binnen een paar jaar hebt ge twee struische knapen, gratis.

Lina - Castele's zuster - was bijgekomen en ze moest nu van hen heel die historie kennen.

- Zoo, jongens, tot morgen, vroeg op zijn, hoor! en de voerman verdween in zijn donkere kar.

De groote schuurdeur viel toe en:

- Kom mee, zei Lina en zij ging voorop over den messing tusschen twee luidblaffende honden in huis.

Ko en Djakske drumden tegen malkaer, dreefelden langs den muur en de lange tafel, benauwd in die groote zwarte keuken en ze zetten hen dichte bijeen, de beenen ingetrokken op de bank tegen de lijs. Lina vroeg en hervroeg ze, maar 't was zelden dat zij een kopknikken of schudden of een schuchteren ja of neen voor antwoord kreeg. Zij zette hun een schotel pap met roggen boterhammen voor. Dat was kermis! Zij schepten en beten hun volgepropte kaken dik.

Lina stond met de handen op tafel geleund monkelend dat spel af te kijken.

- Is't goed, jongens?

Zij knabbelden en zwolgen, tastten rond met hun mijde handen, bekeken elkaar in de blijde oogen en schoten te gaar in een schetterlach.

De schotel gerocht ledig en de stuiten op en de jongens veegden met hun mouw hunnen mond af.

- Kunt ge lezen? vroeg Lina.

Ja, dat konden zij; ze mieken elk hun kruis en Djakske las luide een Onze Vader.

- Nu gaan slapen jongens, alhier. -

Lina nam de lantaarn en zij gingen weer over den messing tusschen de zwarte snauwende honden naar den koestal. Bij 't opentrekken der deur woei hun een warme wind tegen. Djakske hield Ko bij de vest en keek met groote oogen naar die lange reek groote beesten die liggend of staand in den schemer hun goeie koppen zoo traag kijkend ommekeerden en zachte beurelden.

- Langs hier, gastjes, en Lina leidde hen ver in een kalfsliet; strooide een schudde-bondel open en:

- Daar zult ge warm liggen.

Zij bezagen haar vragend, en... de voerman met de kar, morgen uchtend?...

- Ja, hij komt u halen, slaapt maar.

Zij kropen diep in 't warm strooi, dichte tegeneen en zij keken naar den dansenden schemerschijn van de lantaarn nevens die groote zwarte boerin, naar de kwispelende reek koesteerten en boven hen naar de kromme dilttestaken met neerhangende strooipijltjes.

De deur werd toegegrendeld en zij lagen nu in 't donker... tot morgen uchtend.

STIJN STREUVELS.

Zang

Kom, laat ons gaan door 't land der herfsten... Ooft-beladen
glooit, in haar vruchten-rust, naar 't laatste dage-rood,
glooit de aarde, in 't plooiën-kleed der goud-zwaar' herfst-gewaden
moede als een moeder is van voede' en van verzaden,
zóo: moede en blijde, in de armen van de Dood; -
in de open armen van de Dood, zoet als de haven
waar verre tochten zich aan hope komen laven; -
in de open haven, troostend als een goden-schoot...

Kom, laat ons gaan door 't land der herfsten... Zomer-dagen
laaien hun laatste brand van zwaar gebroei... o kind
dat vóór mijn zijn uw wijze liefde hebt gedragen,
en ál de sterren weet die we in veel nachten zagen,
en de' adem van den Tijd in de' adem van den wind:
Zomer laait uit nu, kind, in 't staêge licht-ervagen;
de aard laat de barens-daad ter vlije rust vertragen, -
- en 'k voel dat de eeuwigheid in deze' avond begint...

We zullen gaan door 't land der herfsten, en, verloren
in herfstige eenzaamheid, zal ons veel vrede zijn...
Zie, de avond graaft in de aard zijn laatste zonne-vore;
en wij, - ons liefde werd in wetens-ernst geboren, -
't geweten van den herfst zal om ons leden zijn...
Ons liefde is moe van lam gezeur en mooie logen. -
We gaan door 't land van herfst; - o, sluit uw levende oogen, -
we gaan ter zoete Dood in 't kallem Aard-gedein.

KAREL VAN DE WOESTIJNE.

Albrecht Rodenbach

ALBRECHT RODENBACH was mijn leerling. Ik heb hem gekend, zoo naar als men eenen mensch kennen kan, en toch is het mij moeilijk over hem te spreken.

Hij was te veelvoudig, in zijne eenvoudigheid; zijne hoedanigheden en veerdigheden liepen te verre uiteen; zijne gedachten en gevoelens rezen te hoog, en lagen met al te diepe gronden, zijn dichterlijk wezen sprieteelde te los en te veelvoudig en te ver.

En daaronder, onder dat uitwendig schoon kleed van den student, leefde er een wezen, met zulke wondere krachten, met zulke vreemde hoogten, zulke onpeilbare diepten, zulke ontrustende verscheidenheden en ontstellende scheppingsmacht, dat geen menschenhand mij machtig schijnt dat te teekenen, machtig dat in woorden te vatten, te doen bestaan en tastbaar te maken.

Hij is en blijft mij ongrijpelijk op het papier en in het woord.

Ik zeg op het papier en in het woord; want vóór mijnen geest en hert staat hij levend, doorkeken, doorgrond en verstaan.

Nu nog geniete ik hem, en één woord uit zijne gedichten verwekt in mij zijn geheel, levend beeld: Ik zie hem!

Zwarte kijkers, positief met benauwlijke glansen, ovaal en aristocratisch vriendelijk wezen; gebogen hoofd, met schielijk om en naar boven zien en luisteren; nette, vaste, korte, heusche stap en beweging. Door alles, een zekere angst en gejaagdheid.

Ik zie nog beter zijnen binnenkant: zijne ziel, of liever die innigste innigheid van zijnen geest en hert met al hunne krachten.

Ik schrijf dus een eerste blad over hem; wel wetend dat ik het, onvoldaan, zal laten varen, en, mijn hoofd schuddend, zeggen: Neen, nog dát niet, ik blijf er verre onder; hij strekt verre daarbuiten.

Toch zullen dezen die dit lezen hem misschien juister kennen en hooger schatten.
Dat is mij genoeg.

Eerst wil ik een woord schrijven over die wonderlijke hoedanigheden die bekend, of kenlijk zijn uit zijne schriften. Daarna een tweede woord over hetgeen ik in mijnen leerling, uit dagelijksch werk en verkeer en vriendschap, hebbe mogen zien en bewonderen.

In den jongen dichter, Albrecht Rodenbach, woelde er een alleronstuimigste drift, een jacht, gelijk een dravende zee vol stormende baren, - niet gebaard, maar waar; - en toch bleef hij koel en zijn eigen meester. Hij droeg een afgrond, een vuurberg, van binnen; maar bleef koud en koel van boven en al buiten. Ik zou zeggen dat hij, onder zijne handen, hevige, hitsige peerden hield van zuiver bloed, maar ze geenen stap buiten zijnen wil en richting zetten liet: Meester!

Leest die *Walkuren Rid.* - De storm woedt en huilt over de rotstoppen. Zij, de speremeiden, de wilde luchtmaagden, jubelen, en door de vlagen en windzweepen, op wilde rossen, zij rinkelen op den schild en tuiten op de hoornen: spel en wilde luchtleute:

De Speremeiden rijden onder 's hemels hal.
Zij geren wilden rid door storm en wolkgevaarte.
Hun haren schijnen vlammen in de vale klaarte
die valt van tusschen 't wervelen der grijze lucht.
Zij huilen van genot, en slaan in hunne vlucht
het rinklend klinkend schild met blixemende zweerden.
Hun tieren jaagt hun dikgemaande reuzenpeerden:
zij ijlen hijgend, steigrend, door den storm verblind,
en schudden brieschend roste manen in den wind.

Maar daar hooren zij, uit de verte, Wodan naderen, den god, tegen Bronhild verbolgen! Ziet hoe levend, driftig en juist:

Zij beeft uit al haar leden, kijkt verwilderd om,
wijst bachten haar, en zoekt of 't waar' zich in den drom
te bergen, als vervolgd' haar iemand. 'O erbarmen.'

.....

En allen zien verstomd Woêns liefste dochter aan.
Zij schruwelt al met eens en zinneloos van smerte
klamt zich aan Waltrauts kniën. Woên nadert in de verte.
En de heldinnen bevend wegens Bronhilds lot
verwachten bleek van schrik den naderenden God.

Leest *Sneyssens*, leest dat 'Gent!' als gij macht en adem en stem genoeg hebt om
in ieder 'Gent!' de snaar heviger, inniger, dieper te doen klinken, tot springens toe,
en onder 't geruisch van de stormende peerden, den man, den krijger, den kimpe,
den Gentenaar kunt doen uitkomen, die onwrikbaar, strijd en sterft voor zijne stad,
voor zijn volk! en beziet dan haastig die edellieden die, met gevelden zweerde, den
doode hulde bieden, terwijl, ginder ver, benden vluchten.

En op een bloedigen lijkenwal daar staat in 't vale tweelicht
de vaanderik alleen en blixemt voorts,
pal. 'Geeft u over' schreeuwt men. 'Gent' juicht hij en splijt een ruiter.
Het hagelt zweerden op hem: 'Geeft u over!'

- 'Gent!' juicht hij en zijn weêrlicht snijdt die ruiters door den stormhoed,
en steigerend wijkt de stormloop. Huivrend schudt
de vaandrik zijne linker hand. Zij valt. Een bloedstraal speerst.
Maar bloedig sluit zijn arm 't gescheurde vaandel.
'Geeft over' schreeuwt men. 'Gent' huilt hij, en bleek en zwijmelend staat hij
in 't bloedig wederlichten van zijn zweerd,
afgrijselijk schoon. Een nieuwe storm behagelt hem met zweerden,
maar wijkt gekneusd en steigerend terug.

‘Geeft over’ schreeuwt men. ‘Gent’ huilt hij en zwaait en bloedige scherve,
maar stort doorkorven op den lijkenhoop.

‘Geeft over’ schreeuwt men. ‘Gent’ zucht hij en wanhopig zich rechtend
kwetst hij een ruiter met des vaandels punt,
bezwijmt en zieltoogt, krampachtig des vaandels flarden grijpen,
zucht nog eens ‘Gent,’ spuigt bloed en sterft. En siddrend,
de zweerden neder, stil en stom bewonderen hem de ruiters.....

De vlucht verdwijnt in 't donkeren van de verte. -

Bij die drift en jacht, lag in onpeilbare diepte een soort van afgrond ‘waarin de stormen liepen’. Leest *Freier*. Maar eerst, gelijk de vedel die spelen gaat, stemt akkoord met het algemeen gevoelen van het stuk; want hier ligt de drift en stormmacht stil en geborgen. Zij wordt alleen gemeten door hare diepte, en eene nauwelijks wellende ontsteltenis der zielenzee, onder dumsterend avond, bij 't vergeruisch der wateren, door het klemmen van dat angstig voorgevoel, in die lucht van innige stille liefde:

Het lag een donkre nacht gespreid op slot en zee en landen.

En al wat leefde lag in diepen slaap.

Maar in des grooten Högne's lijf was onrust met den slaap

aan 't kampen, en hij druilde en droomde pijnlik.

Voor dat hij op de legersteê zijn moede leden strekte,

bezag hij langen tijd ter koele venster

de zwartgeplekte donkerheid des hemels, en hij horkte

naar 't ver geruisch van 't rustelooze zeerot,

en zweeg in sombre mijmering. Dan bij 't roode licht der toortse

die spokkend in haar bronzen handhaaf brandde,

bezag hij lange en tederlik zijn vrouw, de schoone Hilde,

en in de wieg den blonden Ragenär,

zijn trots en Hilde's vreugd en sprak geen woord, maar toen zij hem

omarmend diep in de oogen schouwde, zag zij,

stom antwoord op de stomme vraag, des krijgers oogen vochtig.

.....

..... En langzaam

verwon de vaak des koenen helds gedachten,
en spreidde door zijn moede leên dien rusteloozen slaap
waarbij de geest, half wakker half in sluimer,
in wanstaltige schepping nog zijn koortsig werken voortzet.

En over hem gebogen hoorde Hilde,
met ongeruste ziel en de ooge ompereld en omneveld,
onduidelik woorden op zijn lippen zweven...

Waarom nu wilde ik hierbij, en niet elders, *De Zwane* drukken? Waarom begere ik ze U te doen lezen en ze zelf te lezen? - Ik en weet het niet. - Nergens vinde ik den band die *De Zwane* aan 't voorgaande bindt. Misschien ook en bestaat hij niet. Maar waarom dan komt *De Zwane* mij in de oogen spiegelen, achter *Freier*, en haar genot ontwekken? Waarom schijnt het mij dat *De Zwane* de diepten volledigt van dien geest, en de diepte latend, er stilte in dalen doet, ingetogen stilte en eindloos avondgenot? Nescio, maar er liggen verholten en verrestrekkende snaren tusschen sterren en aarde, tusschen hoogten, diepten en vlakten van het gevoelen.

Hier dan *De Zwane*; en luistert maar: Avondstilte!... eindeloos... en zoet... geen rimpelken ook in letter- of sylbenklank:

De Zwane

Des hemels spiegel, mild en frisch
de lucht in 't ronde lavend,
daar ligt de vijver maagdelik schoon
in stillen zomeravond.
En kalm in haren avondlust,
bij 't zoet gesching der mane,
ligt langzaam drijvend op het meer
de droomerige Zwane.

De dichterlike vogel mint
 het maagdelike water,
 en baadt wellustig, spiegelt, drinkt
 aanhoort het lief geklater.
 En onbewust bemint hem 't meer
 en streelt zijn blanke veder,
 En klatert zacht en spiegelt hem
 zoo teêr zijn beeldnis weder.
 Doch weiger en bescheiden in
 bewondering verslonden,
 Nooit heeft des vogels reine min
 die maagdelikheid geschonden.

In Rodenbach lag er een zicht en gevoel van eindeloosheid: l'Infini; en te zelfder tijde eene klaarheid en juistheid die alles, bepaald en afgeteekend, deed voor zijne oogen staan. Zijn geest strekte en wentelde over alles en pegelde die verten waar alles samensmelt en verzwindt in damp: Eindeloosheid! En daaronder in eene eindlooze ijdelte des herten, teekende hij en bracht tot leven die klare beelden, groote en kleine: *Weelde! - Regendag - De Stoet - Avond*; en zuchtte door den *Abyssus*, en keek en bouwde door zijn *Geschiedenisse*, met verder zicht, met langen adem, en halfdroeve hoop.

Eindeloosheid in lucht en verte en gevoelen, maar vlugge, juiste, welgezinde teekening van beelden.

Ik vluchte geern de stede bij het dumsteren van den dag.
 De zon smelt weg doch monkelt nog een rooden avondlach
 alover 't veld dat, uren lang doorploegd en omgereden,
 nu rusten gaat. Nu rusten ook des landmans moede leden.
 Daar staat de brave boer en leunt op zijnen warmen ploeg,
 en vaagt zijn eerlik zweet af, en 'tot morgen uchten vroeg'
 is zijn gedacht, daar hij een stond zijn oogen en gepeinzen
 alover 't veld dat daar zoo schoon geploegd ligt heên laat reizen.

En dan beziet hij nevens hem de kinders hand in hand
die spelend achter vader zijn gekomen op het land
waar hij hun brood wint...

En dan die schoone schildering van 't naar huis keeren; van den avond in huis; van den vallenden avond, en van het laatste eindelooze rustgevoelen.

En moeder die ze naderen hoort komt in het deurgat staan
met 't kleintje, en wijl de kinderen een liedje uit schole kraaien
doet zij het dansen op haar arm en zijne handjes draaien;
van hare lippen loopt de lach op 's vaders moê gelaat,
en 't kindeken lacht mede omdat het niets eraan verstaat.
Het huisgezin trekt bin. Reeds lang is 't kaafken aan het rooken,
en leutig hangt de papbrokke in den zwarten heerd te koken.

.....

..... Bij den man

komt weêr de vrouw, de moeder bij den moegewrochten vader,
en zij en zeggen al niet veel, maar schuiven beiden nader,
en laten zwijgend hunnen blik en droomerig gepeis
in 't ronde zweven, onbewust in onbepaalde reis,
gelukkig, 't hert in vrede, vol van dezen schoonen avond
zoo onbegrijpelijk zalig, zoo verkwikkend en zoo lavend
voor wie den alledaagschen plicht van zwoegen is gewend.
O rust en vrede, zaligheid mij vreemd en onbekend!

Uit zijn gevoel en zicht van oneindigheid komt dat verre-strekkend phrasen gedacht;
komen die heldere, grootsche, lange zinnen, waar, zonder moeite en spanning, het
gedacht en gevoelen openwentelen grootsch en harmonisch gelijk de baren van de
zee.

Uit dat bepaald, klaar, net, juist zien en teekenen, zingt 'zuiver en helder' het
liedeken:

Het drijven watten wolkskens
van zonnelicht doorboemd.
De jongeling ziet ze drijven
en droomt...

En onbewust elk wolfsken na
 drijft zachtjes een fantasia,
 doch in de ruimten smelten beï
 voorbij, voorbij,
 voorbij.
 Het drijven blanke zeilen....

Ja, ook draagt hij een geest vol theoriën, die hij drijven zou tot de verste verten;
 maar, veel nader zijn leven, eene werkelijkheid die hem droom en theorie misprijzen
 doet, en 't gedacht en beeld in drij woorden vatten.

Hij heeft nog een juist bepaalde wetenschap en eene heele wereld juist gekende
 wetendheden van oude en nieuwe wereld.

Daarbij die groote, die allergrootste gave van lijn en kleur en samenstel, zoo juist,
 zoo zeker, zoo stralend en levend dat niets daaraan kan vergeleken worden.

Zijne tafereelen staan in twee trekken op het papier, en ieder deel en man staat
 levend onder eigen pluim en hoed.

Lafontaine zeide:

Maître corbeau sur un arbre perché
 tenait dans son bec un fromage.
Maître renard....
Capitaine renard allait de compagnie
 avec son ami *bouc*....

Rodenbach spreekt, en tijd en plaats en volk en omstandigheden staan en roeren
 onder klare lucht:

Fierheid

Sinds lang bevocht de grave Gent de vrije stede,
 en grave en Gentenaars verlangden naar de vrede;
 men staakte moord en brand, en op een zeekren dag,
 ter vrije vreê gereed en eerelijk verdrag,
 reên Gentenaars, gemanteld en in 't goud geregen,
 den hertog-graaf Filip aldoor de velden tegen....

De Coninck verlost.

De steê leed Walendwang en Leliaardsverraad.
 Ter zale in 't Prinsenhof te midden zijnen raad
 zat Châtillon en sprak van halsrechten en hangen.
 In 't onderaardsche kot de Coninck zat gevangen...

Ter venster.

Een gilde tiegt voorbij met vane en slaande trom...

En in het groot en grootsche *Gudrun*: soldaten zijn aan 't kijken. Camillus komt er tusschen; maar vrijmans houden aan hun recht: Kamp, kamp! Hoiho! zij vechten en Wate:

Kamp, kamp! Ik heb 't gehoord, gezien. Het is
 geen droom. Mijn hand heeft naar het zweerd gegrepen
 aan mijne zij, het zweerd ontwend, helaas!
 O Moerland, wouden, duinen, heilige zee,
 hebt gij den ouden wapenkreet gehoord?.....

en 't spel is op den wagen.

Eindelijk in Rodenbach ligt er eene ziel waar eene geheele wereld, een levende wereld in weêrspiegelt, van aan het gerzeke tot aan de sterrenwereld, waarin geheel de menscheijkheid weêrspiegelt, en eene scheppingskracht die alles waar, lustig, levend, in schrift en dicht, doen bestaan.

Ja de levenmchtigheid, de schepping van levende wezens die uiterlijk en innerlijk, uit hun eigen ingestort leven, hun doen en laten, hun denken en voelen, hun spreken en zwijgen halen: dat was de groote macht van Albrecht Rodenbach.

Dat schreve ik en beweze ik hier, maar moete er over handelen in dat tweede deel. Ik laat het dus; maar zegge nog hoe geheel de dichtwereld geuit staat en gekleed in onvergelykelijke zeggingskracht en woordenpracht; en hoe zij is; het ware

woord van zien en gevoelen. De mond spreekt en zingt zoo de ziel, de zee roert en waagt.

Ja, zing en dicht - maar steeds
 beheersche Waarheid in het vroedend voorhoofd
 gerust en kalm gedregen, Dicht en Zang.
 Geen valsche zuchten en geen valsche tranen,
 geen mom op 't aangezicht des noordschen Zangers,
 geen nietig speeltuig van uw ziel gemaakt,
 dat licht en jankt naar men de wrange draait;
 maar, lijk gij 't leven in u leven voelt
 en rond u, dwing het in uw lied te leven,
 o Zanger, echt en trouw gelijk een kind.

Bij Albrecht Rodenbach was dit alles beheerscht en gericht door 't gedacht van Vlaanderens herworden.

En nu mijn tweede woord, of een tweede deel, waarin ik beschrijven wil en bekend maken wat, van Albrecht Rodenbach, min bekend is, en wat ik in mijn dagelijksch verkeer met mijnen leerling en den student van later dagen, gezien, gevonden en bewonderd heb.

Er lag in Albrecht Rodenbach een mysterie; een mysterie voor ons, meer nog een mysterie voor hem zelve.

Hij was de jonge student, mijn leerling van de letterkamer en van rhetorika, en hij ging en leerde en las en leefde tusschen zijne kamaraden, en gelijk zijne kamaraden.

Maar in hem ontwaakte, leefde en groeide er als of het ware een tweede macht, een tweede wezen, wonderbaar! waarover hij zijn zelve ondervroeg, en dat hij monkelend en als zelf verwonderd bekeek.

Hij luisterde in zijn eigen als naar een soort van echo, een weêrklank van de buitenwereld; van al wat hij hoorde, van al wat hij las, van al wat hij zag, van al wat hij bewonderde.

Van alles bleef er iets en wierd er iets in hem, dat gelijk een tweede wezen was dat hem bezielde.

Er liep van alle gevoelens eene trilling door zijne ziel, of door eene ziel, eigen en half vreemde, en die hij, koel, met genoeg ontwaarde en nakeek.

Daarin lag een wilde 'sehnsucht' een wilde zienzucht.

Daarin lag een onvoldane wetenzucht.

Daarin, een vreemde begeerte en een vreemd genot alle bloemen en bladeren te overrieken, alle schoonheden te bewonderen, alle mysteriën te doorgronden en onderkijken, en dat éene, het éene licht of woord te hebben, het slot van alles. Hij stond als voor den sfinx.

Hij ontwaarde zijn halfander zelven, en rechtstaande met gebogen hoofd, verwonderd over alle diepten die in hem opengingen, over alle klaarten die in hem uit de hoogten schongen, alle verten die binnen hem verder en verder strekten, alle trillingen die hem doorzinderden, alle vormen die schoon vóór hem crystallizeerden, verwonderd ja maar verheugd, benauwd en beraden, monkelend, doorschouwde en doortastte hij zijn eigen vreemd tweede wezen.

Daarbij en uit dit tweede wezen dat hem geheel vervulde, overmeesterde, bezielde als met de verdoken ziel zijner ziel, gevoelde hij, in zijn eenvoudig studentenwerk 't gene ik zou moeten noemen: die evenmachten.

Hij was evenmachtig!

Hij zag niets, of in hem rees het onbewust gedacht en woord: Ik zou dat ook kunnen. *Anch' io son' pittore.*

Hij zag geen schilderijen met roerend leven en lucht, of 't was: Ik zou dat ook kunnen.

Weet gij het nog, studenten, hoe hij vro en vrij in levende en stormende beweging, op die prachtige feestplakaten, uwe spelen teekende? Neen, zijne proefteekeningen in huis en studie

van hetgene hij niet gezien heeft geven daar geen gedacht van; maar wat hij dagelijks onder de oogen heeft, dat teekent hij, in eens, met zeker hand op het roerend papier. Alzoo in alle kunst.

Alzoo bijzonderlijk in zijne letterwereld.

In zijne jongere studiejaren las hij nooit, hoorde hij nooit een meester- of wonderwerk, of dat onbewust: 'Ik kan dat ook,' ontwaakte in hem; niet als een onnoozel hooveerdig zelfbetrouwen, maar als het ontwaken of als het onbewust levendworden van ingewikkelde slapende machten, die zulk eene wereld, nieuwe wereld, nieuwe schepping en bezieling, in hem deden ontstaan, en die hij ook verwonderd bezag en als of het ware toetste.

Hij las Homeros en hedendaagsche andere kunstwerk uit den oosten; en daaruit die beelden en schilderijen vol oostersche pracht en lucht, zoo veel schooner in zijne eerste frissche proza.

Hij las die comediën van Plautus en schreef die haastige loopende leutige studentenspelen voor malen en gilden.

Hij las Joinville en schreef voor schoolwerk in oud fransch, die wondere redevoeringen die ik hier vóór mij liggen heb.

Hij las de tragoediën van Aischulos en vertaalde *Prometheus*, en teekende en dichtte ze na, met die oude ziel, uit zijne verbeelding.

Hij las Schiller en liever Goethe en voelde verwonderd 't Goethewezen in hem ontstaan en hem doorwaaien; en hoe wijsdom-vattend ook, voor Shakespeare schudde hij zijnen jongen kop en zei: Neen! al monkelend peizen en voelen: Ja!

Welke ook de uitwendige vorm en gedaante was van die meesterwerken, welke ook hunne allerdiepste bezieling, die wondere macht wrocht in hem om, in evenmacht, hun werk en wezen over te nemen en er mede hunne schepping te herscheppen.

Zoo droomde hij zijnen 'Later' vol wonderwerken.

In 't algemeene was hij vriendelijk voor alle man, maar natuurlijk gesloten. En wederom was die vriendelijkheid, die heuschheid deze van den gekenden, goeden, allerbesten student en braven jongen. Dat was meer uitwendig en oppervlakkig. Inwaarts was hij schuchter, en schuw van 't vreemde. Hij deed voor niemand open, en liet over al wat er in hem omging gelijk de plooien liggen van een prachtige mensch, onaangeroerd, tenzij somtijds, ja niet altijd, voor hem zelve, en 't gene aardig is om hier zeggen, voor mij.

Hij stond voor 't onbekende. Hij stond voor iets dat wordend, was dat hij beminde, waar hij preusch over was, maar dat hij mistrouwde.

Hij droeg in mijde handen, een kostelijke, eene allerkostelijkste gave, die hij wilde of dacht te willen weiger en bescheiden genieten en ter bezieling van zijn werk en van wat van hem worden mocht, weerhouden bezigen.

Wat ging er uit hem groeien? Wat ging hij worden?

Die crystallizatie tot een geheel wezen voelde hij wel, als overrijke macht, maar in hem lagen alle kiemen.

Hij zou geworden zijn de Zanger, de Minnezanger van eertijds:

.....

Nog zwerft alhier de zanger
 en doolt stilzwijgend rond,
 doch, houdt hij zijnen mond,
 zijn ziele is liedrenzwanger.

Zweeg vreemd gezang en dorper lied,
 verstiet men zijne tale niet,
 nog zou de zwerver komen
 en rijzen in de zaal,
 vol beelden en vol droomen
 en klang en bonte taal.

Weêr zong hij u de *sagen*
 van uit den ouden tijd,
 der helden grootschen strijd
 en grootscher nederlagen:

De lichte *sprook* met vroeden zin,
 het lied der abele dichtermin,
 het lied ons ingeschapen
 dat niemand zingen dorst:
 het lied der Dietsche Knapen,
 dat smacht in veler borst.

Hij was de Jongeling die zou oogenblikkelijk geweest zijn de duitsche Student,
 Kantist, Hegeliaan, die de gemeene wereld over den schouder werpt en zijn jongen
 Ik verheft hemelhoog.

Diesz ist der Jugend edelster Beruf!
 Die Welt, sie war nicht, eh' ich sie erschuf;
 Die Sonne fuhr' ich aus dem Meer herauf;
 Mit mir begann der Mond des Wechsels Lauf;
 Da schmückte sich der Tag auf meinen Wegen,
 Die Erde grünte, blühte mir entgegen;
 Auf meinen Wink, in jener ersten Nacht,
 Entfaltete sich aller Sterne Pracht.
 Wer, auszer mir, entband euch aller Schranken
 Philisterhaft einklemmender Gedanken?
 Ich aber frei, wie mir 's im Geiste spricht,
 Verfolge froh mein innerliches Licht,
 Und wandle rasch, im eigensten Entzücken,
 Das Helle vor mir, Finsternisz im Rücken.

Hij zou gegaan zijn door de natuur, onverschillig, heusch, grootsch, misprijzend, en
 toch alle mogelijke theorie genegen en begroetend, maar zeggend: al wel, al wel,
 en mij eender! en leve 't jonge leven!

Hij zou ook geworden zijn de droomer, de zoeker door allerdiepste en duistere theorie, smachtend achter verklaring en angstig bezwijkend om het ongevonden woord en licht; mysterium:

Zoo schreef hij in zijn collegiejaren: 'Want mijn verstand heeft licht nodig, licht en zekerheid; want letter verstaat het omdat het alles te oneindig vindt! Nauwelijks heeft men iets gevonden en meent men het te vatten en te vâmen, of men ziet hoe schrikkelijk verre het strekt al alle kanten. En van daar lijk een angst en gejaagdheid en onzekerheid in het studeeren.'

Hij zou gedooled hebben misschien, God weet hoe of waar; maar angst naar orde, licht en waarheid waren hem meester geheel en gansch.

'Als gij spreekt, dan voele ik het licht door mijne ziele stroomen, en ik en ben dan niet gejaagd, maar versta, begripte en omvatte, en hebbe meer verstand dan anderszins.'.... 'O wistet gij, hoe dat uw woord somtijds valt lijk dauw in de bloeme, lijk regen in het brandende zand, voor die gejaagd was en ongerust, hakend naar orde en vrede, en dorstig naar goede hoop.'

En later mocht hij dichten:

Ter Waarheid streeft mijn twijfelend gedacht,
ter Waarheid streeft mijn rustelooze ziel.
ter Waarheid wille ik steeds met al mijn krachten,
ter Waarheid, bron van balsemende vrede.

In dat wonderlijk wezen lagen die drij grondhoedanigheden:

Hij zag het leven en teekende het na; - hij had de scheppingskracht; - hij had eene rustelooze bedrijvigheid, werkzaamheid, en - 't gene ik niet en weet hoe noemen, - eenen rijkdom, eenen overvloed van wordende beelden en wezens en werelden.

Hij zag het leven. - Gij zult mij misschien antwoorden: Ja, dat ziet iedereen; dat zien wij ook.

Kwestie!

Of liever, neen, wij zien het leven niet, in de Kunst. Wij en zien het zelfs dikwijls niet in de levende natuur.

En hier moete ik, om mijn gedacht vatbaar te maken, wat schoolwetenschap en uitleg bezigen:

Neemt eenen man die den trap opgaat. In iederen stap dien hij stelt is er, in geheel het lichaam, een heffen dat maar eenen stond en duurt.

Doet dien man 'poseeren,' en bijgevolg gebaren dat hij den trap opgaat: De voeten staan wel waar en zoo zij moeten staan, en nemen 'pose', gelijk van een opklimmenden man; maar die voeten en al de deelkes van het lichaam, al de pezekes en spieren, zijn doorzonken; of liever zij en hebben die gespannenheid, dat wezentlijk werken, dat dragen niet naar boven; anderszins, zij zouden naar boven gaan, en er ware geene 'pose'. 'Pose' is dood; de 'pose' is de dood; en duizenden zijn er die studiën op 'pose', studiën op het leven noemen. - Doorzonken en dood! - Zij en zien het leven, het roerende, het heffende leven niet, het leven zonder gebaren, het ware, met de dracht naar boven.

Ik zou u honderde namen noemen van befaamde kunstenaars, die, - levende en roerende? - neen, - maar poseerende beelden hebben doen bewonderen. Dat hebben zij gedaan met penseel en beitel, en meer, veel meer nog, in dicht en proza.

Poseerende beelden genoeg; declameerende beelden genoeg; - levende beelden bijna nooit.

Die ééns het leven geschapen heeft, hoe klein, hoe gebrekkelijk, hoe vol fouten ook, hij, hij gaat ter glorie en ter eeuwigheid. Dat is de 'Genie.'

Die maakt, alleenlijk maakt, fijn en kunstvol, hij wint voorbijgaande befaamdheid. Dat is het 'talent'.

Rodenbach zag het leven, het inwendig roerende leven; hij bespiedde het; hij bespeurde het; hij minde het leven, en tee-

kende het na. Het leven deed hem monken; het deed hem bewonderen; het deed een wederleven in hem ontstaan; het deed gelukkig zijn; en hij teekende het na.

En niet alleen teekende hij het leven na, maar, hebbende 'die scheppingsmacht', bezielde hij al zijne beelden met dat innig levend leven. Alzoo zijne uchtend- en avondbeelden, alzoo zijne natuurzichten; alzoo zijne tafereelen uit geschiedenis, uit hedendaagsche werkelijkheid, uit gedroomde werelden; alzoo zijne dramas, zijne mindere tooneelen en studentenspelen, waar menschen niet alleen, maar aarde en duinen en zee en lucht en zonne en natuur, van leven doorstraald zijn en tintelen. Het leven!

Rodenbach en maakt niet; hij schept levende wezens, wien hij geen woord of daad geven moet, maar die natuurlijk hunnen weg gaan, hun werk doen, hun woord spreken; niet van dichterswege, maar uit eigen levend wezen.

Door de kracht van dat innere wezen dat in hem lag, en waarin alle evenmachten speelden, miek hij eigen, geheel eigen, alles wat hij in de kunst en in de natuur mocht tegenkomen en bewonderen.

Beelden speelden voor zijne oogen onder oostersche lucht: Faraô en de maagden van Egipten:

Een blanke schare daalde langs een grijzen steenen trap,
verlatend het paleis des Faraô's.
Het waren bruine maagden van 't gezengde Egiptenland,
met groot zwart oog vol helle vonkelingen,
met gouden ring aan de ooren en den arm in gouden banden,
in vlottend blank gewaad de lenden sluitend,
en met een gouden band rondom de blanke huiken boven
de zwarte lokken waar het windje in speelde.
En vlijtig zwierig daalden zij, al klappen en lachen
en huivren van den frisschen morgenwind,

de trappen af en Nilwaarts, langs de ruischende hooge palmen.

En diep en breed daar lag de heilige stroom,
blauw even als de reine lucht, maar vurig rood en glanzend
al 't oosten. Boven den doorschongen sluier
der licht omnevelde eilandjes, de vleriken wijd open.

dreef hier end daar de Ibis, d'heil'ge vogel:
Ginds, boven 't platte en bloote land, daar staken in de vernte,
als drie vier bergen hunne scherpe toppen,
de graven uit der Faraô's in 't rood gesching des morgens.

De blanke stoet stond op den groenen oever,
en zag de zilveren visselkens in 't blauwe water smakken,
en de eilandjes daar liggen in den smoor,
den Ibis vliegen hier end daar, in de eedle zonne dagen
en glanzen, beeld des heiligen Faraô's.

Aischulos' en Homeros' helden leden en streden in zijnen herscheppenden geest;
Van Eyck en Hemlinck dichtten hunne kleurensymphoniën voor zijne oogen, in pure,
rilde, heuschbuigende wezens, vol innigheid en stille diepten, in symbolenwoorden;
Rubens en van Dijck en geheel de school zongen voor zijne oogen hun bloeiend,
gloeiend, bloedvol, luide naturenlied;
Onze Schilders en Houwers droeg hij in prachtige natuur en beeldenreien, in zijne
bewondering;

De Zangers deden in hem weêrhelmen hun citharenlied, of hunne allerdiepste en
wijdste zee- en zielharmonieën;

De Dichters van alle tijden zongen en spraken binnen hem, in echo en dieptrillenden
weêrklank;

Van alles bleef er iets in hem, dat wies en wierd en groeide tot een geheele macht en
tot een geheel wezen.

Maar dit alles was voor hem, alleenlijk penseel, veerdige hand, getuig en macht.

Uit hem, uit zijn eigen zin en voelen, uit zijn eigene macht,

schiep hij die luchtige, zonnige, schaduwvolle beelden, de zijne, vol leven, vol tintelende leven, vol bloed.

Dat was zijne macht: het leven scheppen, het ware, het mindere, het groote en grootsche, alle leven, met eene trilling van het oneindig schoon.

Zoo schiep hij *Gudrun*, de onovertroffene, de onevenaarde Gudrun.

Ik spreke van het drama niet; ik spreke van het beeld, het vrouwen-, het maagdenbeeld, Gudrun.

Rodenbach heeft Gudrun geboetseerd met liefde en ingetogenheid; en bewonderend, gelijk die Griek voor zijn standbeeld, heeft hij geroepen: sta op en leef en wandel. Gudrun leeft in hare jonge, reine schoonheid, onsterfelijk! Zij leeft, van aan den lichten plooi van haren voet, door den wentel van lijf en leden, tot het kijken van oog en hoofd. Zij leeft in geest en hert, en hunne ontelbare weerspiegelingen en weêrklanken op natuur en gevaarten, onder klare of donkere lucht. Haar woord is de klank van een levende ziel.

Wate, de droomer, de dweper, gaat de runen werpen:

O wilde kracht die het Heelal omzweeft:
blind schikkende Almacht voor wie Woden beeft,
beziel een stond die levenlooze stalen
en laat ze blind uw blinde schiksels talen!

Hij staat gebogen in het zand over de teekens. - Gudrun, daar hoog, verschijnt op de dunen:

Gudrun

Hoe glanst in 't zonnelicht de blauwe zee
onmeetbaar! O hoe groot, hoe schoon, hoe schoon!

.....

Och waarom weene ik nu? De lucht is rein,
de zee is blauw, hel glimt het duinenzand

in bakerenden zonneschijn, 't is alles stil,
 de bare alleen der rusteloze zee
 zingt zoet en vreemd in zwijgende eenzaamheid.
 En moete ik daarom weenen? Ben ik droevig?
 Neen. Vreudig ook niet. 'k Weet niet hoe ik ben,
 noch hoe de ontroering heeten die mijn kele
 beklemmt, en daar iets snikken doet, terwijl
 de tranen in mijne oogen perelen.
 Welk een vreemd schepsel ben ik toch geworden?
 Mijn speelgenoten zijn mij even vriendlik.
 Zij spelen nog dezelfde spelen eertijds
 mijn meesten lust en eenigen wenssen. Waarom dan
 verzoekt mij nu zoo dikwijls de eenzaamheid
 en 'k weet niet welke zoete droomerijen
 die mij den tijd zoo haastig doen vervliegen?
 Waarom beschaamt mij wen ik zit te droomen
 de lach die mij eensklaps verschiets doet?
 Waarom beschaamt mij dan mijns vaders blik?
 Och ja, ik ben een aardig ding geworden!

Daarbij die werkende scheppende geest was onuitputbaar. Uit hem, door zijne
 studiën, door zijne lezingen, door zijne kennissen, door al hetgene hij in kunst en
 natuur mocht genieten, welke in rijkdom en overvloed, een dichte drang van
 wonderbare beelden, verschillend van lijn en kleur, van leed en vreugde, van woord
 en zang, van ziel en zinnen, van uitborrelende leven.

In hem lag een chaos, waaruit zijne scheppende geest, de geest, gedurig, in
 schoone droomen, beelden en dramas en een wordende wereld deed ontstaan, als
 een overschoone levende panorama.

Zijne gedachten, met hunne tafereelen en tooneelen, rijzen aan den ingang van
 den tempel, den allergrootsten, den allerrijksten, den Pantheon, dien hij bouwen
 ging, en waarin in over-

prachtige levende beelden, hij een volk, eene wereld, herscheppen wilde, zijn eigen volk ten toone en ter herwording.

Wat ging hij worden?

De dichter, de ziel, het hert, de geest van het herwordend Vlaanderen! -

Strijdend, met penne en woord, vooruit, op eersten rang.

Want ja, dat nog moet ik hier bijvoegen: Was zijne macht het leven te scheppen in zijne Gedichten: dat leven, die levensmacht legde hij ook in alles wat uit zijne hand kwam.

De Gilden, de Bonden, de Kamers die hij stichtte, bezielde hij met zijn alles doorstralende, alles doorsprietelende, alles overstromende leven.

Als geheel het studentendiet van Vlaanderen roerde: in alle geesten straalde, in alle herte zong die naam: Albrecht Rodenbach.

Kwamen de knapen ergens te gaâr, een naam weêrklonk: Rodenbach.

Rodenbach, de twintigjarige student, was in Vlaanderen, een licht geworden, een vuur, eene macht, eene hoop, eene toekomst!

Wat ging hij worden?

Dat woord herhale ik:

De Dichter, de Ziel, het Hert, de Geest, het Woord van het *Herwordend Vlaanderen!*

HUGO VERRIEST.

Drie Brieven van Albrecht Rodenbach

Aan den Eerw. Heer Hugo Verriest.

I (*Rousselare, Dec. 75*).⁽¹⁾

IK bedank u, Mijnheer, dat gij mij de gelegenheid verschaft u te zeggen wat ik u anderszins nooit en had kunnen zeggen waarschijnlijk. Al dezen die van hier weggaan na onder uwe handen te zijn geweest, dragen in de ziel eenen schat mede, hun geluk, hunne macht, voor nu en voor later, en ter zelve tijde eene erkenning die weinigen rondom hen begrijpen, voor u, uit wiens handen en ziele zij den schat ontvingen. Maar daar zijn er die om reden van bijzonder wezen of gesteltenisse, u meer dan de anderen verschuldigd zijn. Van dezen ben ik, Mijnheer. Voor dat ik bij u was, is er mij van tijd tot tijd een woord ontsnapt hoe ik licht en sterkte en raad en hulpe noodig had; en hoe ik verlangde om bij u te zijn en kunt gij niet peizen, Mijnheer. Want mijn verstand heeft licht noodig, licht en zekerheid; want letter verstaat het omdat het alles te oneindig vindt. Nauwelijks heeft men iets gevonden en meent men het te vatten en te vâmen, of men ziet hoe schrikkelijk verre het strekt al alle kanten. En van daar lijk een angst en gejaagdheid en onzekerheid in het studeeren. En dan, misschien om reden daarvan, nooit en kan ik mijnen geest dwingen bij iets te blijven, en hij zweeft zoo dikwijls van 't eene naar 't andere, beelden scheppende, en dwalende verre verre van den boek die daar openligt, of zelfs - maar dat niet in uwe klassen - verre van den meester die spreekt. Als gij spreekt dan voel ik het licht door mijne ziele stroomen, en ik en ben dan

(1) Albrecht Rodenbach was toen negentien jaar oud.

niet gejaagd, maar versta, begriipe en omvatte, en hebbe meer verstand dan anderszins. En gij leert ons 't aanhoudend werk en het machtig grijpend gepeis.

En het herte dan. O ik beminne wel wat groot en edel en schoon is, en spiegel van Gods pracht en volmaaktheid; mij verblijdt wel de bleuzende kimme, en de stille avondschemering en de zilveren manesching, en 't leven door het penseel geschapen of uit marmer en steen gekapt, en Zang en Gespel, en zingend Gedicht, en bijzonderlijk dat gedacht dat menschen schept en leven doet, en de Kunste geheel en gansch met al wat zij heeft bijroept om 's menschen leven en geschiedenis te verbeelden; ik bemin wel dat al, en, in de onstoffelijke wereld, Orde en Waarheid en Vrede, voor zooveel ik daarvan versta; o ja, ik beminne wat groot en edel en schoon is, maar dat en bemint geheel mijn ziele niet, of beter zij hangt daar lijk door twee krachten vastgegrepen, in eene soort van evenwicht en evenkracht dat de ziele niet stijgen kan, en dreigt de dalen. O dan, peis ik op u Mijnheer, en op uw woord en leven en treurig herinnere mij:

‘Hebt gij ooit den edelen arend...’

O Mijnheer wistet gij hoe dat uw woord somtijds valt lijk dauw in de bloeme, lijk regen in het brandende zand, voor die gejaagd was en ongerust, hakend naar orde en vrede en dorstig naar goede hoop.

.....

Het is ook gij die in mijn herte de liefde beteugelt en richt voor ons heilig arm Vlaanderen. O waarschijnlijk is het omdat ik mij altijd zoo alleene gevoeld hebbe dat een grooter deel mijner ziel aldaar is gekeerd, en van daar waarschijnlijk die wilde liefde voor Vlaanderen en al wat hem aangaat. Gij die met ons doet wat gij wilt, gij hebt ze beteugeld en, dewijl de macht het geweld niet en is maar de wel bespaarde krachten, gij hebt die liefde krachtiger gemaakt.

Dat peisde en schreef ik voor dat ik u dezen uchtend in school hoorde. O 't en is niet genoeg gezeid. Ik had moeten schrijven op die oogenblikken van begeestering als men dieper peist en gevoelt, en nog! Zulke dingen en willen van onze lippen niet en wij voelen ze beter dan wij ze zeggen kunnen. Zoovele zou ik nog willen schrijven, maar de studie gaat eindigen. - Ik bedank u dan, Mijnheer, en wensch u een Zalig Nieuwjaar, geluk en zegen voor u en al die u lief zijn.

II. Leuven, zondag achternoen (Nov. of Dec. 1876).

Mijnheer,

Ik hebbe alsdan willen schrijven en dagelijks gezeid: vandage, maar de dagen vliegen voorbij, en men heeft toch maar letter tijd ook in dit Leuvensch vrijdom. Alles wat gij mij gezeid hebt is waar, Mijnheer, en alles wat gij mij schrijft ook: dit leven hier gaat mij, alzoo zijne kamer hebben, zijn leven mogen schikken en alles mogen doen in de ruste en de orde. Ongelukkiglijk wat er nog lijdt, 't is de wille en de kracht om het geschikte te doen. O ik zegge wel: op zulke ure opstaan, lezen, studeeren zulk en zulk werk voor zulke ure, zulke eene ure voor de wandeling achter eten, dan studeeren; dat gaat al zeer wel om te schikken, maar, ik moete het bekennen te mijner schande, mijn wille is te flauw, en 't leven gaat niet regelmatig genoeg, tenzij nu end dan 'nen dag; 't en is nooit voor niet lange, en alle onregelmatigheid zet voort, leerdet gij ons, en zoo gaat het. Toch heb ik den wille, ik wille dat het ga ten lange laatsten, met dagelijks te trachten. En dan nog iets, Mijnheer, nog iets dat lijden doet, 't is het alleen zijn. Gij hebt mij kwalijk verstaan, Mijnheer, in mijnen brief. Ik sprak van het kamergenot, en zei

dat ik op mijne kamer zoo gelukkig was; ja, dat is waar, maar toch aleene zijn is altijd niet geestig, en daar zijn wel oogenblikken dat die eenzaamheid, zelfs op de kamer, te midden schriften en boeken, lastig valt. 't Is dan dat de droomen komen en die vreemde ijêlte. Ik ben hier immers heel aleene. Ik hebbe wel ja vrieden, deze van de klasse, en andere die ik kenne; en nu is alles wederom op zijn plooi; de oneenigheden die, eenige dagen lang, mieken dat het min wel ging, zijn effen; wij komen allerbest overeen. Maar toch, dat en is dât niet, en als ik met hen mag klappen, 't en is toch op die wijze niet die maakt dat het herte wat ontsluit de diepten. Dat en kan men bij iedereen niet; en het gedurig gestolen zijn pijnt somtijds. Maar dat was bijzonderlijk in 't eerste, als alles mij vreemder toogde dan nu dat ik het Leuvensch leven wat gewoon ben. Als mij die gedachten aankomen, dan peize ik op Rousselare en het kollegie, en zegge: 'k ga schrijven, en schrijven in het gedacht, en als ik al met eens uit mijnen droom schiete, dan is het te late om nog den brief in der waarheid te schrijven. Dat is al meest 's avonds, gelijk ik zei. De avond is een aardig dingen. Alles vergroot en verdiept dan. 't Is lijk het uitwerksel van licht en vergrootglas op de printen: alles komt beter uit en leeft nog levendiger. Ook is de avond voor mij ofwel vol genot ofwel dubbel droevig... of verdrietig, 't gene nog het ergste is. Neen, de avond waar men niets anders doet dan zijne pinte drinken en smooren, als er daar niets bij is, en gaat mij niet. Ik leze dan gemeenlijk eene gazette, en ik doe al wat mogelijk is om die avonden te vermijden. Zoo gaan wij dikwijls wandelen, in 't manesching. Wij hebben alzo eens naar de abdij van Park - of Perk? - geweest late reeds in den avond, en 't was zoo schoon langs den hollen weg met hoogten al wederkanten, als de mane door de struiken schong; en dan tusschen de gebouwen der abdij die algelijk schoone deed in den manesching, al was 't geen middeleeuwsch: 't is al schoone 's avonds.

Wij hadden geschikt ten minsten éenen avond alle weken te vergâren op de kamer van een van ons: dat is onmogelijk; eenige van onze bende hebben nog zekere dingen te kort van welvoegelijkheidswege en..... 't was fiasco complet; zoo in de plaatse van het op de kamer te doen, houden wij vergadering alle weke op eene kamer ons toegestaan in 'de Halve Mane.' - Komen daar ook Zeger, en Alfons Jooris die er aan hield, een grooter gedacht van de zaak hebbende dan wat zij waarlijk is. Maar dan nu, daar zijn er die dat bemerkt hebben, dat wij alzo vergaarden; en 't is uiterst kwalijk genomen geweest; zelve, bij gasten die wij noch van verre noch van bij en kennen. Zij hebben het bijzonderlijk op mij, en het schijnt dat zij mij mijne zaligheid hebben gezeid, of beter, zij en hebben ze aan mij niet gezeid, ik en was er niet bij. Zij hebben mij van alle soorten verweten, het eene geestiger als 't andere. Uw name kwam daar te passe, Mijnheer, lijk nog al dikwijls hier, bijzonderlijk in 't begin der schooljaren, als men binst het verlof provisie heeft gedaan van achterklap.

.....

Gij schrijft mij daar zoo schoone, Mijnheer, van later werk, van werk voor allichte, zegt gij dewijl gij er bijvoegt: nog een jaar of twee studie voor u; o gij kunt peizen hoe ik dat zou geren, en hoe het mij reeds deugd doet van nu, met alleenlijk erop te peizen. Hoe zou dat zijn, Mijnheer? Ware dat anderszins nog en nader, dan in die eenheid die van eigen altijd bestaan zal tusschen u en verre het meestendeel uwer leerlingen? O dat zou mij gaan.

Gij hebt mij ook in den tijd gesproken van 't Doktoraat in filosofie, maar dan en wist ik niet, hoegenaamd niets, van de Leuvensche studiën, nu zelfs wete ik er heel letter van - en ik en hebbe niet wel onthouden hetgene gij mij juist aanriedt. Wat moet ik doen? - De rechten studeeren en niets anders, ofwel

na het bereiden der studiën in rechten, dat is, na de eerste studiën in wijsgeerte, moete ik voortdoen in de wijsgeerte en Dokter worden? Schrijf mij daar eens over a.u.b. Mijnheer. De wijsgeerte geeft gerustheid en voldoet het verstand, tenzij nu en dan, als men de ruimten nadert en het oneindige vermoedt waarin men verdooft. Toch zelfs dát geeft eene soort van gerustheid te midden zelfs van het haken om meer te weten. - Maar 't staan algelijk 'farcen' in de wijsgeerte ook, 'k wille zegge in de boeken van wijsgeerte.

Ik zou schrijven en blijven schrijven, Mijnheer. Ik groete UEd. eerbiedig.

ALBRECHT.

Aan den Heer Max Rooses.

III. Leuven, 25 Oct. 1878.

Weerde Heer,

Ik hebbe beloofd u te schrijven en ik gebruike er mijne eerste vrije stonde toe. Het spijt mij dat ik van uw welwillend aanbod mijn drama in uw tijdschrift over te nemen, geen gebruik en kan maken. Daar hebbe ik twee redens voor. Vooreerst aan het hoofd van het Nederlandsch Mus. staat nietwaar Dr Heremans. Welnu, ik ben, met alle de krachten die het mij mogelijk is in mij te ontwikkelen, man der jonge reactie, der volstreckte vrijzinnigheid, tegenover het dogmatism in zake van kunde en kunste. Onnoodig erbij te voegen: *te evens niet vergetende den rechtmatigen eerbied die men meerdere kunde en rijpere ondervinding schuldig is*. Anderszins ware zulke eene houding belacheliker wijze onredelik. Dr Heremans hebbe ik leeren kennen - gij laat mij toe rechtuit te spreken, nietwaar? - als een fanatike voorstander van het versleten scolasticism. Zoo zoude het zijn zelven

verbieden dat mijn drama in een tijdschrift opgenomen worde waar Dr Heremans aan het hoofd staat.

De andere reden hebbe ik u reeds laten hooren. Ik ben katholiik. Of beter, neen, dat woord en drukt juist niet uit wat ik eigenlijk ben. Ik mag u vertrouwelijk spreken, nietwaar, Mijnheer? Men komt alzoo soms in het leven menschen tegen voor wie men genegen is zich te onstluiten. Zoo hebbe ik u tegengekomen, en, al en kenne ik u eigenlijk niet, toch voele ik mij genegen u van die eigene dingen te laten lezen in mij, die men gewoonlik onder die beschaafte en bezorgde oppervlakte duikt waaruit iemands uitwendige personaliteit bestaat - voor den gemeenen man. Ik ben dus katholiik, zegde ik. Het is te zeggen. Ik voele mij liberaal geboren, ik voele mijn gedacht overstroomden van liberalism. Mijne volkomene vrijheid achte ik mijn eerste goed, en ik ben wel besloten mij nooit aan het is gelijk welke partij te *verslaven*, even min aan eenen 'Cercle catholique' als aan eene 'Loge.' Voeg daarbij - hetgene ik beurtelings als eene gave en als eene straffe aanzie, en nog al genegen ben als zijnde beide dingen terzelter tijde te beschouwen - voeg daarbij, zegge ik, de hardnekkigste genegenheid tot den twijfel, en, van eenen anderen kant, eene stille begeestering voor de weinige zekerheden die wij hier end daar al tastende rondom ons kunnen grijpen en vasthouden. Alzoo besta ik. Dat al en ziet er niet zeer katholiik uit, nietwaar, Mijnheer? En toch spijs alles ben ik katholiik in het herte, en hebbe, God zij gedankt, nog wat geloove. En ik mag blijde zijn in der waarheid; want hadde ik dāt geluk niet, het beste nog dat ik mij zoude kunnen wenschen ware van in sommige zaken al te strenge logiik te vermijden. Ik ben katholiik dus, en brengen mij de zaken die eens menschen leven richten en wijzigen den eenen of den anderen keer, later, op het politiek terrein, wij zullen er, naar alle waarschijnlijkheid, al verschilligen kant staan. In allen gevalle, het tijdschrift waarin gij medewerkt

bevecht de kerke, en ik wille, spijs een deel van mijn zelven, der kerke getrouwig zijn. Bij gevolg ik en mag niet aanveerden. Gij zult het wellicht wat naïef vinden van mijnen wege dat ik u die reden ontwikkel. Ik doe het o.a. om u des te beter nog iets te doen verstaan dat ik nog nooit de gelegenheid gevonden hebbe aan sommige menschen te zeggen aan wie ik het geren hadde gezeid, te weten dit: Dewijl de gedachten verschillen over de oorgonden der menshelike werkzaamheid, zoo en is het maar natuurluk dat er des gestreden worde onder deze die in het besturen dier werkzaamheid hun deel hebben; en, brengt alle strijd 'soldeniers' bij, zoo en is het maar natuurluk dat een deel des strijds eene brutale worsteling van 'soldeniers' weze, die elkander in het haar vliegen en desnoods hand en tand gebruiken. Maar een deel des strijds, ja de eigenlike strijd, wordt door zulke mannen gevoerd dat hij behoore op dat brutaal fanatisme af te steken door eerlike en heerlike ridderlikeheid. Welnu, het dunkt mij, van langs om meer verdwijnt dat onderscheid van strijden, het fanatisme geraakt boven, en van langs om meer geraken de zaken dérwijze gesteld, dat het genoeg is, in hetgene men *politiik* noemt, van gedacht te verschillen, om rechtuit in alle zaken, ja, als persoonlike vijanden tegenover elkander te staan. Het is een ongeluk, o.a. voor onzen vlaamschen 'Culturkampf' - ik neme het woord in etymologische zin, niet in zijnen historische - die, wat men ook op de daken schreeuwe, aan het slabbakken is. Het is ook van eenen anderen kant voor sommige menschen eene pijn zich meer dan het verschil van gedachten naar recht en rede bijbrengt vijandelik te zien bejegenen door menschen die zij eeren en hoogachten; des te pijnliker pijn dat men ze duiken moet. Hetgene waarop ik daarmede al eigenlik wille uitkomen is dat er menigeen, rondom mij, denkt aangaande die zaken zooals ik u mijne denkwijze kome uiteen te doen. Gij zijt een der aanzienlikste mannen der liberale Vle Beweging en

gij moet er voorzeker uwen invloed hebben. Daarom, Mijnheer, hebbe ik deze gelegenheid waargenomen u dat al eens te schrijven. - Ik ben blijde met u kennis te hebben gemaakt, herhale u mijne welgemeende dankzegging voor uwe belangstelling - die de jongelingen altijd zooveel deugd doet - en voor hetgene gij mij zoo welwillend zijt komen aanbieden, en groete u vriendelik.

ALBRECHT RODENBACH.

Uit Westerloo

De linden der abdij van Tongerlo

Aan den Eerw. Heer Kanunik Daems.

Sieraad en glorie dezer vlakke, kalme streken,
steunvaste en eeuwenoude wachters der abdij,
staan pal de linden die, bij vrede of stormgetij,
geen voet, geen vingerbreed van hunne standplaats weken.

Wat hebben ze ál getrotst! - En tóch, de vogels kweken
er, zingend, 't vinnig jong, springlevend als de mei,
dat dra de vleuglen rept en 't nest ontschiet, om vrij
in 't jubelende lied wijschaatrend los te breken.

Maar ziet gij daar niet plots hun breede kruinen nijgen,
en breiden zij niet zacht hun takken zeegnend uit,
waar heimelijk gefluister schijnt door hen te zijgen?

- 't Is dat daar zinnend treedt - wat broedt dat weeral uit? -
hun oude en immer jonge zanger, die hun twijgen
gaat roeren door het zoet akkoord van luit en fluit.

De Zon...

De zon speelt in het loof der vorstelijke dreven,
die kruisen heinde en ver om 't vorstelijk kasteel;
de zon valt blinkend neer op toren en kanteel;
de zon doet levend goud op de oude kruinen beven.

De zon is overal. - Om 't wislend veldtafreel
verbreidt ze een waaiend waas, uit zijde en licht geweven.
Zij trilt in elk gezang, zij leeft in alle leven,
en leeft in ieder deeltje, en leeft er toch geheel.

O zon, laat mij nog eens in al uw luister baden.
Doordring mij gansch; dring door in 't diepste mijner ziel,
die brandend naar u haakte en toch in nacht verviel.

O kon ze, - u volgend, langs de nooit betreden paden,
waarheen zoo menig streefde en geen u volgen kon,
- verteren in den gloed der goddelijke zon.

Langs de Nethe.

Aan mijn vriend Dr. Graevell.

Lijzig rimplend vloeit de Nethe
door de diepe dennenwouden,
door de weiden, langs de dreven.
in dit land van peis en vreê,
bosschen, lanen, vee en hoeven,
slanke, scherpgespitste torens,
en den dun bewolkten hemel
wentlend in heur rimpling meê.

Glijdende uchtendzonnestrallen
zilvren fijn den lichten nevel,
langzaam wuivend om het landschap,
als een sluier maagdelijk blank,
en geen klank trilt in die stilte
dan, - van verre, o ver! gevaren,
slechts, bij pozen, halvling hoorbaar, -
een verdoofde torenklank.

Schoone droom! Hier, bij die Nethe,
zacht het hoofd ter ruste leggen,
en verzinken in die diepe,
 blauwe en groene, oneindigheid...
Niet meer denken, niet meer droomen,
niet gevoelen, niet beminnen,
zwaar van 't borlend sap der aarde,
 dat u loom in de aadren glijdt.

En met lijf en ziel vergroeien
in dat zielloos plantenleven;
onder ijs en sneeuw gedoken,
 slapen er, den winter rond,
om eens, door de lente ontzwachteld,
als een reus weer op te rijzen,
rijk van 't diep en krachtig leven
 van den milden moedergrond.

PROSPER VAN LANGENDONCK.

Westerloo 10-17 October 1897.

Voor Peter Benoit

ER zijn namen van kunstenaars die, wanneer men ze hoort uitspreken, opeens een groote stilte schijnen te verwekken. Denk aan het geheimzinnige dat zweeft rond dit ontzaglijke woord: een Schepper - en al het onbekende dat daarinbesloten ligt. 't Is als bij de plotselinge verschijning van een wonderschoonen vreemden man te midden het drukke gewoel der straat: de voorbijgangers staan stil, keeren zich om en oogen hem zwijgend na; 't is of een onbekende wereld daar voorbij is gegaan; het luide geklap der tongen verstomt; een onduidelijk gevoel van angst heeft hen aangegrepen... hij is uit de oogen, en, nog steeds onder den indruk der verschijning, beginnen de lieden onder elkaar te fluisteren, sommigen praten reeds luidop, het gewoel herneemt, de geruchten stijgen, de driftigsten roepen en schreeuwen, zij die stil voelen denken nog...

Peter Benoit is een dier namen, waarrond zulke geheimzinnige vreemde stilte, dunkt mij, nooit geheerscht heeft. Zoolang ik mij herinner heb ik niets bemerkt dan druk gewoel en gepraat, - zeer zelden werd een stem vernomen van een die met eerbiedige aandacht het werk van dezen kunstenaar in zich liet bezinken, en dan eens stil ging spreken met anderen over wat hij gehoord en gevonden had, voor zichzelf, in dit werk.

Er zijn verschillende soorten van menschen die over Peter Benoit spreken. Van die welke, ook zonder ooit naar hem 'geluisterd' te hebben, toch dwepen en jubelen, en het, uit a priori-nationaaltrots, voor een der dogma's van den 'waren Vlaming' aanzien, dat elkeen 'onze vlaamsche muziek' aanbidde als de ideale, de onovertrefbare (bijna een argument tegen het 'wufte Zuiden'), neen, van zulke geestdriftige bewonderaars - en

er zijn er - moet ik niet veel hebben. Maar onbegrensd medelijden moet men gevoelen voor een ander slag belgische mensen, waaronder de goedwillige kleingeestige verfranschte dagbladschrijvers uitblinken, welke zich min of meer geringschattend of soms schertsend over dezen kunstenaar, over zijn streven, zijn arbeid van een kwart eeuw, durven uitlaten.

Er zijn echter ook sympathieke lieden, niet zoo ver van de kunst, niet hermetisch gesloten voor het oorspronkelijke van een kunstenaar die in een anderen dampkring verwijlt dan de hunne - en onder hen ken ik er, die Peter Benoit, naar mijn gevoel, niet waardeeren zooals hij 't verdient.

Ik zou hier willen zeggen hoe ik het werk van den vlaamschen toondichter gevoeld heb, waarom ik behoor tot dezen die hem bewonderen, die hartelijk van hem houden.

Misschien moet men van dit land zijn, om deze kunst te beminnen. Is het ook niet voor zijn eigen volk dat Benoit gewerkt heeft, werken wilde en moest?

Want dit volk heeft menschen noodig, die zich thans uitsluitend aan hem, en aan hem alleen wijden. Wanneer nu een kunstenaar geboren wordt die geheel aan de behoefte van het land en den tijd waarin hij leeft voldoet, dan ontstaat daaruit een eenheid tusschen dit volk en dien kunstenaar. Zoo heeft Conscience zijn volk begrepen en heeft het gegeven wat het verlangde, wat het verdragen kon en wat hij ervoor doen kon.

Zulke kunstenaars bereiken misschien niet wat men dwaas 'het hoogste' noemt - wat is 'het hoogste', en wanneer hij zich geheel geeft zooals hij is, wat kan de kunstenaar meer? - maar zij helpen hun volk op de baan om zichzelf te vinden en voort te ontwikkelen.

Het vlaamsche, meer dan een ander volk, is een kind gebleven, een min of meer verwaarloosd kind. Het is een begaafd volk, naïef en intuïtief, schuw van elken band; geen is eigenlijk zoo

weerbarstig aan 't openbaar gezag en verlangt zoo hartelijk 'in vreê gelaten te worden'. Maar, wat erger is, de tucht die het versmaadt waar deze hem opgedrongen wordt, kan het zichzelf niet opleggen, en het slentert en is verstrooid, het vat zichzelf neit; het is wat verwilderd; het amuseert zich 'met geweld' (zooals onlangs een boeremeisje zich tot een vriend uitdrukte), het 'geniet luidruchtig', het houdt bliksems veel van uiterlijken praal en decoratie, leeft naar buiten, naar de oppervlakte, en ontwikkelt zich niet in de diepte; het kan zichzelf niet baas.

De schoonste edelste samenvatting van dit zinnelijke uitbundige volkswezen moest uitgedrukt worden in de kunst waarvoor de Vlamingen van oudsher het meest aanleg getoond hebben: de schilderkunst. Rubens heeft met titanische macht de vlaamsche gulheid en gemoedelijke gezondheid verheerlijkt.

Alsof zij zich in de kleur, en daarin alleen, volkomen konden uitspreken, schijnt het of in de pogingen welke de andere kunsten doen om zulke synthese te bereiken de eigen middelen te kort schieten. Ook zal men spoedig van een vlaamschen schrijver zeggen: hij is een goed schilder, hij ziet met schilderssoogen; en van een toonkunstenaar zal men gaarne getuigen, dat het hem niet aan lokale kleur ontbreekt, dat hij een schitterend koloriet bezit, en zoo voorts. Maar elke kunst beschikt over eigen middelen en zij vermindert zich door te trachten naar resultaten die door de middelen eener andere kunst alleen het hoogst verwezenlijkt kunnen worden.

Wat onze schilders - de oude - zoo groot maakt is, dat zij eerst en vooral schilders zijn. Neen, onze oude Nederlanders speelden geen literatuurtje, zij bekommerden zich om geen abstracties en bereikten in hun naïeviteit de kern van het echte dagelijksche leven, dat hen voor hun trouwe liefde dan ook beloonde door zich aan hen te leveren.

Muzikanten moeten nu ook niet alleen schilderen. Zij zingen,

beelden in tonen. De onvatbaarste gewaarwordingen kan de muziek vertolken, de dingen die zweven, de stemmingen (een echt muzikaal woord) welke door het stellige woord schier niet kunnen benaderd worden. Vandaar dat zij ons ook dieper, onmiddellijker aangrijpt dan het loutere woord. Zooveel poëzie schuilt geheimzinnig in een onbepaalden klank, waar woorden of lijnen niet meer toereikend zijn. De muziek is de uitverkoren kunst van het oneindige. Zij moet niet hoofdzakelijk plastische beelden opwekken als de schilderkunst, noch gedachten die woorden verduidelijken; zij gaat rechtstreeks tot die diepere strooming, welke de geheimste wil der natuur is, en kan uitdrukken waarvoor alle andere kunstvorm te precies, te scherp is.

Ik geloof dat Benoit ook zeer veel een schilder is - men heeft het genoeg herhaald - en daarin ook weer is hij vóóral van zijn ras.

Herinnert gij u de schetsen van Rubens en sommige zijner leerlingen voor zegebogen bij kermissen en blijde intreden? Het is zwaar en schier lomp, log van bouw, zooals de schonkige lijven der antwerpsche natiepaarden. Welnu, me dunkt, Benoit maakt van die vlaamsche feestmuziek. Het is het vlaamsche leven der straat. Heel de uitstortelijke ziel van den Zuid-Nederlander ligt daarin, de groote tevredene machtige beweging van gulle welgedane lichamen, en men denkt aan de weidsche stoeten en optochten, welke onder die zegebogen paradeerden, en aan de behoefte naar praal en pracht die onzen stam eigen schijnt.

Meer dan elders komt deze grondtrek van het vlaamsche karakter uit in de stad waar Benoit thans gedurende het vierde eener eeuw leeft: de vermaarde koopstad, zoo trotsch op haar welvaart en haar oude faam, waar de rijkdom en de weelde steeds gaarne majesteitelijk uitgestald werden - de meest vlaamsche stad van Vlaanderen: Antwerpen. Wel, Benoit heeft de *ideale antwerpsche ziel* uitgesproken.

Wandel op een gemoedelijken zomeravond door de bedrijvige volkswijken der Scheldestad. Door de smalle stegen, langs straat en plein, slieren geärmde theorieën van keerlen en deernen, luidkeels zingend. En 't is het poenige straatlied, het gore deuntje met zijn vieze bijzonderheden en zijn ruwe geluiden. Maar luister, daarboven uit ontrolt zich onverwacht een langzaam slepende geweldige rhythmus, de grofheid wordt kracht, en het ruwe gehuil smelt weg in een breed joviaal gezang, dat breeder en breeder gaat deinen en waarin nu en dan iets opflakkert als een wilde hartstochtelijke gloed. Ontroerd heb ik ze menigmaal nageluisterd, terwijl ik des avonds doolde door mijn oud kwartier, de dolende straatloopers die hun stoute deunen tegen de spaansche puntgevels der huizen aansloegen, en de enge straten met opene galmen vervulden.

Tot zuivere en machtige gezonde melodie heeft Peter Benoit den kreet van dit losbandige tuchtschuwe volk gelouterd.

Hij heeft de menigte, haar beweging, haar gebaar, in zijn muziek verheerlijkt: ja, voor mij is Benoit de epische geluider der vlaamsche straat.

De man van de straat! In een zijner cantaten buldert een kanon, in een ander mengen de beiaard van den toren en de bonzende klokken hun spartelende of beierende klanken in het rumoerend feestgeschal van een reuzenorkest. Er is hier een behoefte tot het bezigen van alle mogelijke middelen; het ziet er soms bont uit, het lijkt gemakkelijk, zoo maar uit de mouw geschud - maar ontgaat u de grootheid van dit boordevolle uitspattende leven, bemerkt gij niet het schitterende heldere licht dat over heel het tooneel wemelt? Het klinkt alles zoo mannelijk, zoo gemoedelijk blij - zoo 'ik-en-kan-niet-anders', en men móet meê met dit feestgeruisch, men luistert toe, blij en onbezorgd, en neemt een bad in die optimistische lyriek, welke misschien nog het best onzen goedgeefschen vlaamschen aard weerspiegelt.

Ik weet wel dat subtieler muziek mogelijk is, dat sommigen zich moeten afwenden van deze louter decoratieve klanken, die 't volk geestdriftig maken en doen opspringen.

Maar Benoit is de man van een herwordend volk, dat nog in zijn strijdperiode is, dat nog niet tot kalmte en fijner doorvoelen gegaan is. Zijn taal is die van een volksmenner, die met één gebaar van zijn arm geheele drommen van geluid omhoog heft, en die uitwendige ontplooiing van macht, die liefde voor het gebaar om het gebaar zelf, dat is geheel Benoit. Zie hem op het verhoog staan met zijn leeuwenprofiel: zijn arm teekent grootsche lijnen in de lucht en duizenden voert hij met zich mede. Het is een ziel die geheel naar buiten leeft, in den roes der vlaamsche kermisvreugde. En die vreugde is niet gewild, niet gemaakt; zij is droppelfrisch naïef.

Benoit is een populair genie, de man der menigte. Als de volksredenaar houdt hij van groote pathetische gebaren en is zijn psychologie simplistisch. Van de breedste decoratieve ontplooiing kan hij nochtans somwijlen, als in zijn fijnste liederen, overgaan tot het teedere en naïeve gevoel. In zijn pompeuze oratorio's en in zijn bewogene lyrische drama's loeien tegen elkaar aanstormende legermachten op, grandioos uitwendig, onmiddellijk als de zwellende kreet der opgehitste menigte, met soms iets van den grooten adem van zee en wind, en vooral met den eindeloozen horizon der vlaamsche polders. Want hij heeft een eigen atmosfeer en een eigen landschap: men voelt het 'lage land' in deze muziek, het platte land dat men nooit ziet eindigen, dat in uw oog en in uw ziel iets stort van de vage mijmering welke men soms in de loome oogen der droomende koeien meent te ontwaren: een onbepaald gevoel van het oneindige, het wijde, het onaflijnbare.

En op dit land leven en streven, gaan en loopen, lijden en feesten gezonde menschen, met eenvoudige harten, geesten die

zich niet met gedachten afmatten, waarin de dingen zich langzaam afspiegelen...

Ik kan in Benoit niet het alles-omvademende genie ontdekken, dat zich uit de diepste afgronden tot duizelige hoogten opzwaait, het laagste en het hoogste van het menselijke voelen uitgraaft en tot klaar besef brengt, dat de geheele muzikale ziel der dingen uitput en die in zijn zang laat beven, den héélen mensch in u bevredigt, in het weeldegevoel van de volkomen overwonnen aardsche en hemelsche machten - o Beethoven! - maar op zijn afgeperkt gebied is Benoit een groot en oorspronkelijk kunstenaar. Hij heeft het *handelblijje leven*, het onbezorgde gebaar van het volk vertolkt met de stoere kracht van een weelderige primitieve natuur. Als Rubens is hij ook vooral een lyriker, - hij heeft over ons land een klaterenden vloed van gulle en blijde klanken doen stroomen.

Het heerlijke in Benoit en tevens zijn belooning is dat het volk zich in hem erkend heeft. De torens en de klokken niet alleen, het volk en de kinderen der straat zingen zijn liederen. 'Amoureux de la foule, la comprenant, la sentant au point d'en devenir l'âme', zooals Georges Eekhoud uitmuntend zegt, is hij, na Conscience, en gezonder dan Conscience, degene die het dichtst het groote hart van ons volk benaderd heeft.

Wie het gewicht van zulk een spontaan één-voelen niet beseft, wie niet begrijpt dat alleen een groot kunstenaar zoo een geheel volk kan meeslepen en overwinnen, moge deze populariteit geringschatten, maar erkenne tevens dat het volk steeds, zijn duisteren drang volgend, tot de machtigen en de sterken gegaan is, in wier gewrocht het zich weerspiegeld en verheerlijkt terugvond.

Bestaat er geen ander vlaamsche volk dan deze feestende menigte, en is de droom van hen die dit volk tot heden het hoogst uitzongen, al die genietters, die wellustigen, die zinnelijken, het volkomen beeld van Vlaanderen? Bewegen geen

andere hartstochten het vlaamsche wezen dan die uiterlijke vreugde, die roes van weelde en genot? Neen, er zijn diepere snaren die nog niet aangeroord werden, gevoelens die nog op hun dichters en zangers wachten. Maar het vlaamsche volk, zooals ik hiervoren zeide, is altijd een beetje een kind gebleven, dat uitbundig is en gaarne juicht en spoedig voldaan is. Wanneer de straten bevestigd zijn, en de klokke bimbamt over de stede, de Reuzewagen rijdt uit, muziek tiegt door de straten, de vendels en standaards wapperen en klapperen in de glorende zon, wel dan is het verdriet weggewolkt uit de levenslustige harten, de hoofden worden weer in de lucht gestoken, de menschen loopen al lachend en in bont krioelen door de straten...

Dát is het uitwendige leven, en dat heeft Peter Benoit gezeid, trouwhartig en breed, en daarom heeft men hem lief, omdat hij de groote feestklok van Vlaanderen is.

Oct. 97.

EMM. DE BOM.

Walt Whitman

Een Bijdrage tot de Literatuur- en Zedengeschiedenis der XIXe Eeuw. ⁺

DE amerikaansche beschaving is eene der meest kenmerkende verschijningen der wereldgeschiedenis. Zij gelijkt op een zeldzaam kind, dat het verleden van een zeer oud man achter zich heeft, en toch jong en nieuw de toekomst tegemoetleeft. Zij is het voortbrengsel van een jeugdig krachtig, volwassen volk, dat over al de veroveringen eener duizendjarige kultuur beschikt, ja dezelve met eene ontzaglijke in het ras liggende drijfkracht altijd vermeerdert en voorwaarts stuwt. Het is een geval, dat men met de zoo dikwijls voorkomende overname van oude beschavingen door nieuwe volksstammen, zooals die der klassieke beschaving door de Germanen, of die der europeesche door de Japanners, niet vergelijken kan. Want het zijn noch barbarenstammen noch volkeren met vreemdaardige kultuur, die de onze opnemen, maar het zijn nakomelingen van onze eigene beschaving, de kinderen en kleinkinderen van Europa, welke in den historischen toestand van een verhuizend oer-volk gebracht worden.

Zoo is het geen wonder, dat we in de amerikaansche literatuur verschijningen ontmoeten, die gelijktijdig kenmerken van de hoogste geestelijke ontwikkeling en van het eerste stamelen der oer-tijden dragen. Hoe grooter, hoe oorspronkelijker, hoe meer uit de diepten van zijn wezen scheppend een dichter in Amerika optrad, hoe inniger hij 't hem omgevende leven en handelen gewaarwerd en opnam, hoe meer moest hij dat dualisme der amerikaansche kultuur uitdrukken. En het bewijst alleen hoe zeer het klare zien bij de ontwikkelden in Amerika verdoft is geworden door de verwijdering der literaire kringen

⁺ Dit artikel verschijnt gelijktijdig in het weensch tijdschrift *Die Zeit*, waarvoor het oorspronkelijk bestemd was.

van het leven des volks, door de salon- en bibliotheeklucht, die zij gewend zijn in te ademen, door de kritisch-historische formules waarin zij zich gewikkeld hebben, wanneer zij nog altijd weigeren, in Walt Withman hunnen volmaaktsten, oorspronkelijksten, heerlijksten dichter te erkennen.

Hij is uit het volk gekomen - de zoon van een timmerman⁽¹⁾ hij zelf vroeger een letterzetter, en heeft in het volk geleefd, zooals de zwervende zangers en rhapsoden der oudste tijden gedaan hebben, en tevens wist hij, zonder daarom veel tijd te verkwisten, zonder lichaam en geest af te matten, zich het beste van de kunst en het weten van onzen tijd eigen te maken. Zijn gedichten zijn eenvoudig en vormeloos als de liederen der Psalmen of de hulplooze verzen der Edda, maar dezelfde diepkrachtige adem waait er door, dezelfde meeslepende geestdrift en dezelfde vreeselijke ernst. Zooals men de oudste uit ruwe blokken opgetrokken muren van grieksche gebouwen cyklopische muren genoemd heeft, zoo zou men zijne verzen cyklopische verzen mogen noemen. Maar die cyklopische verzen verkondigen gedachten, die de laatste vrucht en de rijpste uitkomst der negentiende eeuw zijn. Eene vrij-rhythmische zegswijze, beelden en gewaarwordingen uit de gronden der menschheid gehaald, eene natuurlijkheid en een volkszin gelijk die van 't Oude Testament of van Homeros' zangen, - maar 't eerste gedicht van dezen zanger uit het verste verleden sluit met de woorden: 'Den modernen mensch zing ik.'

Ja, hij nam modern leven op, zooals het geen andere lyriker vóór hem gedaan heeft, hij nam het op in al zijne volheid, met zijne steden, zijne machienen, zijne fabrieken en zijn politiek, hij nam het als het geheel natuurlijke, als dat wat hem overal

(1) Walter Whitman, uit eene in de 17de eeuw naar Amerika gewekene engelsche familie; de moeder Louiza van Velsor was van hollandsch bloed, en Whitman zelf hechtte hieraan groot gewicht.

omgaf, zonder de kwaal van het historische standpunt, hij vond nooit een woord te modern om het te gebruiken, hij greep in het leven van zijnen tijd zoo vol en naïef, zooals de dichters van den Bijbel en de Oudheid of die van de Renaissance in het hunne grepen. Hij vond daarin niets ondichterlijks, en meer als wie ook zal hij voor de toekomst als de zanger van ons tijdvak moeten verschijnen.

Hij sprak niet alleen gansch uit zijnen tijd, hij sprak ook gansch uit zijn land en zijne natie. Emerson zegde in den 'Dichter': 'Wij hebben tot nog toe in Amerika geen genie gehad, dat met tyrannenoog de waarde van ons onvergelykelyk materiaal erkend heeft, en in de barbaarschheid en 't materialisme van onzen tijd een ander carnaval heeft gezien derzelfde goden, wier beeld hij in Homeros zoo zeer bewondert... De handel van 't Noorden, de plantages van 't Zuiden, Oregon en Texas zijn nog onbezongen. En toch is Amerika in onze oogen een gedicht, zijne machtige geographie verblindt de fantazie, en het zal op zijne metra niet lang meer moeten wachten.' De voorspelling was reeds volbracht, de man reeds geboren, en tien jaar later moesten de metra verschijnen, door Emerson eerst begroet, maar ook door Emerson niet geheel erkend. Walt Whitman's liederen zijn inderdaad de 'Zang van Amerika'. Amerika's bergen en oer-wouden, zijne reuzenstroomen en prairiën, zijne jonge staten van 't Westen, - en vooral zijne ontzaglijke steden met hare stroomende en wilskrachtige bevolking, zij hebben dit boek gemaakt en zijn erin weerspiegeld. 'Ik heb de wet mijner eigen gedichten gevonden', schreef Whitman in den herfst van 1879 in zijn dagboek, toen hij op den top van den Kenosha, de 'ruggegraat van Amerika', stond. Eene zijner 'Opdrachten', is 'aan vreemde landen' gericht, en luidt:

Ik hoorde, ge vraegt naar iets, te beproeven dat raadsel, de Nieuwe Wereld,

En te verklaren Amerika, zijne athletische democratie,
Daarom zend ik u mijn gedichten, dat ge er in schouwt, wat ge verlangdet.

Het verwondert me dat niet iederen Amerikaan, hoe verstikt ook in decentie en goeden toon en valsche aristokratie, het hart zwelt bij de verzen van de ode: 'Gij moeder met 't gelijk gebroed!' of van 't gedicht: 'Pioniers! O Pioniers!' Het verwondert me, dat ze niet in alle scholen van buiten geleerd worden; zij zijn zoo vol elektrischen brandenden gloed, dat hun dat niet schaden kan.

Maar meer nog, dan wijl hij van zijn tijd en zijn volk zong, berust zijne originaliteit daarop, dat hij geheel en gansch zijn eigen wezen, zijn Ik kon uitdrukken, volkomener en oorspronkelijker dan misschien welke andere dichter, want hij heeft nooit verzen 'gemaakt', bijna niet gevijld, zijne gewaarwordingen zijn niet in vormen gegoten, treden niet driemaal en viermaal gefiltreerd en kunstig of kunstmatig geboetseerd vóór ons, maar zóó als ze oorspronkelijk opkwamen, uitgestooten en uitgejubeld. Ook is 't dikwijls maar een stotteren en stamelen, een oorlogsroep of een schreeuw van vreugd, en geenszins altijd een melodisch en statig zingen. Maar ieder vers is een 'geslingerde speer', die nog van de kracht des zwaais trilt en zoo de machtig levendige hand verraadt, waaruit ze gekomen is. Alle poëzie zal steeds een compromis zijn tusschen vorm en stof, tusschen gevoel en uitdrukking. Hoe volkomener de snede, hoe meer moet er van de edele massa verloren gaan. Walt Whitman wilde de mogelijkst onmiddellijke uitdrukking van 't gevoel, de mogelijkst volkomene openbaring, en zoo is hij dus vormloos, dikwijls smakeloos; hij laat zich geheel gaan, breekt hier af en knoopt daar aan; het zijn vaak slechts 'disiecta membra poetae,' maar welke leden, de romp van een reus! 'Een boek kwam voorlaatsten zomer in New-York uit', schreef Emerson aan Carlyle, 'een

gedrocht van onbeschreven aard, maar met schrikkelijke oogen en buffelkracht, en onbetwistbaar amerikaansch'. Er ligt inderdaad iets dierlijks in hem, de onschuld, de ruige ruwheid, de spelende lust van het dier, en een 'brutale kracht' hebben zelfs de meest verbitterde vitters hem willen toestaan; maar die brutale kracht is beteugeld door eene alles overstralende menschenliefde en goedheid, en gedragen door de hoogste zedelijke en profetische geestdrift. Een physisch en psychisch volkomen mensch is opgestaan, die de onschuld en de kracht van den menschenvoortijd bewaard heeft, die tevens uit lang verledene bijbelsche tijdperken meegeschreden is, alle geschiedenis en alle werken van den tusschentijd vervolgd heeft, en nu plots naar voren treedt en als een nieuwe Messias zijne stem verheft, om al wie van de natuur afdwaalden weer tot haar te drijven, zonder daarom het waardevolle te verliezen van 't geen zij inmiddels erlangd, maar wel terug te winnen, wat zij op den weg ter kultuur verloren hebben. Hij wist wel zijn vormloosheid, maar ook de door niets te vervangen oorspronkelijkheid van zijn gedicht.

'Ik ben ongetemd als de gevlekte valk en onvertaalbaar,
En ik laat mijn barbaarschen roofvogelschreeuw klinken over de daken der wereld.'

'Grashalmen' heeft hij zijn gedichten genoemd, als wilde hij zeggen: geen tuin-, zelfs geen veldbloemen, geene zachte kleurige starren met geordende kringen van meeldraden breng ik u, maar het gansch gewone, ongeachte, dat wat ge met voeten treedt, en dat wat toch de lenteaarde hare kleur geeft, en ze voor uwe oogen zacht en verdragelijk maakt, zonder dat de bloemen zelf onverdragelijk uit den verlaten naakten grond spruiten moeten, dat breng ik u. Hier en overal wilde hij toonen, dat er niets nederigs, niets onheiligs, niets gemeens, en geen gemeenplaats is, dat alles in de natuur Gods werk en even heerlijk is, zooals het een van den geest verlichte oog het schouwt. In eene zijner

‘Opdrachten’ schreef hij voor zijn boek die eenvoudige aankondiging:

‘Sluit niet uw deuren voor mij, trotsche boekerijen!
 Want dat wat meest ontbreekt op uw gevulde planken, doch noodig het meest, ik breng
 't.
 Uit den krijg opdrijvend, heb ik een boek gemaakt,
 De woorden van mijn boek niets, de drijfkracht daarin alles.
 Want gij, onuitgesproken verborgenheden, zult trillen op ieder blad!’

En hij mocht dat zeggen. Juist omdat hij zich in geen vorm opsluiten liet, kon hij, als geen andere, de ‘onuitgesproken verborgenheden’ in zijn gedichten laten meêzingen, en zijne gansche persoonlijkheid in zijn boek leggen, de gezondste, kracht- en liefdevolste, levensvreugdigste persoonlijkheid, die sinds Wolfgang Goethe over de aarde ging.

‘Well, he looks like a man!’ zeide Abraham Lincoln, toen hij hem voor de eerste maal zag, met bijna dezelfde woorden, die Napoleon bij 't binnenkomen van Goethe gebruikte. Eene prachtige verschijning, van opvallende mannelijke schoonheid, het gezicht van goedheid en mildheid als overwalmd - ook de beelden uit zijne laatste jaren hebben iets van het betooverende dat hem zelf omgaf. Daarover zijn allen het eens, dat een zeldzaam boeiend magnetisme van hem uitging - was het nu zijne stem, was het de atmosfeer die hem omgaf, - bijna niemand heeft zich aan den overweldigenden indruk van zijn aanwezigheid kunnen onttrekken. Talrijke voorbeelden worden hiervan gemeld: menschen gingen als dronken, begeesterd, die met hem gesproken hadden, schildwachten hebben onwillekeurig voor hem gepresenteerd, rijtuigen aangehouden, omdat men vragen wilde, wie hij was. Altijd even onbevangen, even liefderijk, bewoog hij zich onder de voornaamsten als onder de geringsten; geen mensch

heeft hij gehaat, geen veracnt, geen gevreesd. Nooit heeft hem iemand toornig, nooit iemand verschrikt gezien; nooit heeft hem iemand weten spotten, nooit iemand een dubbelzinnig woord van hem gehoord. Onder zieken, bedelaars en misdadigers ging hij als de Heiland, had voor ieder een liefdedienst of een broederlijk woord, voor den ellendigste en armzaligste, van wien allen zich met walging afkeerden, had hij niet alleen hulp maar een handdruk, eenen kus.

Ik zei, wat hij spreekt komt gansch uit hem zelf; en dat hij twee en vijftig liederen uitgaf, die hij den 'Zang van Mijzelf' noemde, hebben onverstandige critici hem als een ongehoorde onbescheidenheid verweten, ofschoon de eerste regels van 't eerste lied hun den diepen zin die daarin lag had moeten leeren:

'Ik roem mijzelf, en zing mijzelf,
En wat 'k mij aanmatig zult gij u aanmatigen,
Want elk atoom behorend tot mij behoort even goed tot u.'

Of de aanvang van 't vierentwintigste lied:

'Walt Whitman, een kosmos, van Manhattan de zoon,
Onstuimig, vleezig, zinnelijk, etend, drinkend en telend,
Geen sentimentalist, geen staander boven mannen en vrouwen, of afgezonderd van hen,
Niet bescheiden, of onbescheiden.'

Den kosmos, de wereld, die zich in 's menschen geest weerspiegelt, kan geen buiten zich zelf vinden, en wanneer hij zijn eigen liefdevervuld rijke Ik tot het groote Ik der mensheid verwijdde, zou hij in zijn Zelf het Al kunnen bezingen.

Hij is groot en alomvattend. Hij was overal thuis en bezat uitermate, als Mirabeau, 'le don terrible de la familiarité'. Hij begroette allen en alles. Geen insekt, geen blad, geen grashalm, en vooral geen mensch scheen hem gering, en geen deel van een

mensch. Misschien geen mensch heeft zich zoo met alle zinnen in de natuur gedompeld. Alleen in Knut Hamsun's 'Pan' heb ik iets dergelijks gevonden. 'Als ik het kunnen van Homeros en Shakespeare kon kiezen', schreef hij, 'ik zou er van afzien, indien ik het golven van een zeebare in mijn gedicht kon brengen'. En wie de oden 'Sea-Drift', of 'Uit de Wiege eindeloos schommelend' leest, zal vinden, dat zijn wensch vervuld is, dat het geheimste leven der natuur, de zouten wasem en het ruischen van den oceaan, de storm, de maannacht, en de smart van den klagenden vogel, door dezen mensch gegrepen en in zijne verzen vastgehouden werden. In de volgende reeds beroemde regels uit den 'Zang van Mijzelf' heeft hij eene wandeling door eenen zomernacht geschilderd.

'Ik ben die, die wandelt met den teederen groeienden nacht,
Ik roep tot de aarde en de zee half-gehouden door den nacht.
Druk dichtër bloot-boez'mige nacht - druk dichtër magnetische voedende nacht!
Nacht van zuidwinden - nacht van de groote weinige starren!
Stil knikkende nacht - dolle naakte zomernacht.

Glimlach, o wellustige koel-ademende aarde!
Aarde van de sluim'rende en vervloeiende boomen!
Aarde van weggeganen zonsondergang - aarde der bergen nevel-getopt!
Aarde van 't glazige gestort der volle maan even getint met blauw!
Aarde van glans en duister bespikkelend den vloed van den stroom!
Aarde van 't klaar-vochtige grauw van wolken, heller en klaarder om mijnentwille!
Ver-neerschietende bochtige aarde - rijke appel-bloes'mende aarde!
Glimlach, want uw minnaar komt.

Kwistig-gevende, ge gaaf me liefde - daarom geef ik u liefde!
O onuitsprekelijke, hartstochtelijke liefde.'

Deze gloeiende, geestdriftige, persoonlijke toon gaat door alle gedichten. Een gezonde, vreugdige mensch spreekt uit iederen regel. Over 't algemeen vinden we in de moderne amerikaansche literatuur niets grijsaardachtigs, geen zwakke zwaarmoedige klachten, geen gevoel van 't ontoereikende, geen spoor van decadentie, geene on-natuur, maar krachtvolle gezondheid, hoop en levensvreugde, optimisme en daadkracht. En bij geen zoo zeer als bij Whitman. In eene groep latere gedichten die hij 'Van den Noen tot den Starren-Nacht' genoemd heeft, is er een stuk 'Excelsior', en daarin de verzen:

'En wie was de gelukkigste? O 'k geloof ik - 'k Geloof dat geen enkel ooit gelukkiger was dan ik...
...En wie ontving de liefde van 't meest vrienden? Want ik weet wat het is te ontvangen de hartstochtelijke liefde van vele vrienden,
En wie bezit een volmaakt en verliefd lichaam? Want ik geloof niet dat iemand een volmaakter en verliefder lichaam bezit dan het mijne,
...En wie heeft passende hymnen gemaakt voor de aarde? Want ik ben dol van verterende extaze om te maken vreugdige hymnen voor de geheele wereld.'
En in een der vroegste gedichten noemt hij zich:
'Welgeteeld, opgekweekt door eene volmaakte moeder.'

En verder:

'Geen sierlijke Dolce Affettuoso ik,
Gebaard, zon-verbrand, donker-genekt, gebiedend, ben ik aangekomen.
Op! dat ge worstelt met mij, in 't voorbijgaan, voor de werkelijke prijzen van 't heelal,
Want die zal ik uitreiken aan al wie kan volharden tot hij ze wint.'

Hij was een mensch die zich, buiten alle vormen en vooroordeelen, bevrijd van alle hinderpalen, uitsprak, in zijn leven als in zijn werken. Altijd voelen we de sympathieke nabijheid van een mensch, die rechtstreeks en onmiddellijk tot ons spreekt. Waar vonden we ooit gedichten die tot den lezer spraken:

‘Wie ge ook zijt, nu leg ik mijn hand op u, dat ge mijn gedicht weest,
Ik fluister met mijn lippen, dicht bij uw oor,
Ik heb veel vrouwen en mannen bemind, maar geen bemin ik meer dan u.’

Alle waren voor hem gelijk, en op de vraag naar den grondslag en het leitmotiv van al zijne gangen kan alleen het woord ‘liefde’ als antwoord gegeven worden:

‘Vertellers van komende tijden,
Komt, ik wil u leiden onder dit onbeweeglijk uiterlijk, ik wil u zeggen wat ge van mij zeggen zult.
Verspreidt mijn naam en hangt mijn beeld op, als van den teedersten minnaar,
Als van den vriend en den geliefde, dien de vriend en de geliefde het meest beminden,
Die niet trotsch was op zijn zangen, maar op de onmeetbare zee van liefde in hem, en die ze vrij stroomend uitgoot.’

Of in het gedicht: ‘De Grondslag aller Metaphysiek’:

‘Want onder Sokrates zie ik klaar, en onder Christus den goddelijke zie ik
De teedere liefde van den man tot zijn makker, de neiging van vriend tot vriend,
Van den welgetrouwdten echtgenoot en zijne vrouw, van kinderen en ouders,
Van stad voor stad en land voor land.’

En in deze onmetelijke menschenliefde heeft hij zich van

niemand afgezonderd en zich boven niemand verheven gevoeld, en zooals Goethe eens zei, dat hij de kiemen van alle misdaden en ondeugden in zich voelde, en zooals Goethe in de 'Wanderjahre' het wezen van het Christendom daarin vond, 'nederigheid en armoede, spot en verachting, smaad en ellende, lijden en dood als goddelijk te erkennen, ja zonde zelf en misdaad niet als hinderpalen maar als bevorderingsmiddelen van het heilige te vereeren en lief te hebben', zoo zeide ook Whitman:

'O bewonderaars, roemt mij niet, laat uw gelukwensen, ge doet mij sidderen,
Ik zie wat gij niet ziet - Ik weet wat gij niet weet.
Binnen achter deze borst-beenderen lig ik bevlekt en verstikt,
Onder dit aangezicht dat zoo onbewegelijk schijnt, loopen gedurig getijden der hel,
Lusten en boosheid kan ik wel aannemen,
Ik wandel met misdadigers met hartstochtelijke liefde,
Ik voel me een van hen - ik behoor zelf tot die misdadigers en veile deernen,
En voortaan wil ik ze niet verloochen - want hoe kan ik mezelf verloochenen?'

Insteê van de goddelijke mildheid en deemoed dezer woorden te erkennen, waren critici en publiek eng- en laagdenkend genoeg, om te vragen: Wat mag die allemaal uitgezet hebben?

Alleen uit dit gevoel van onuitsprekelijke liefde en volkomene gelijkheid is hij de zanger der democratie geworden, die voor hem eene liefdeleer is, eene natuurlijke gelijkheid van vrije krachtige mensen, die zich als kameraden en vrienden voelen. Hij dacht hierbij geenszins aan die perverse gelijkheid, naar welke de nijd der geringen streeft, welke Grillparzer verwenschte, toen hij schreef: 'Bis alles gleich, ei ja, weil alles niedrig', maar aan die gelijkheid, die hij zelf gevoelde, die uit de liefde en de bescheidenheid der voornameeren spruit. Demokratische vrij-

heid en gelijkheid is noodig, opdat de echte aristokraten zich zouden kunnen ontwikkelen, en niet eene kunstmatig omhooggehoudene aristokratie de heerschappij zou voeren. 'Alle beschavingen, alle regeeringen', schreef hij, 'alle leerstelsels, alle dichtkunst is daar, om individus te vormen'. Hij noemde zichzelf den zanger der persoonlijkheid, der vrijste ontwikkeling. En er is inderdaad, tusschen juist opgevatte democratie en echte aristokratie geen tegenspraak. De democratie, wil ze voor het menschengeslacht van waarde zijn, moet er toe leiden, dat elk mensch, in welke stelling ook, hetzelfde natuurlijke zelfgevoel, dezelfde voornaamheid bezitte, - een geslacht van 'Adelsmensen'. Elke vernederde, elke gehoonde menselijke verschijning onteert en beschaamt me, al ware ik de voornaamste en gelukkigste. Maar onze tegenwoordige aristokratie - en het stelsel is in onze maatschappij doorgevoerd tot in 't laatste dorp en de laatste werkplaats - heeft haren grondslag in de vernedering der anderen, niet in de eigen waarde, en daarom is zij een kanker in onze kultuur.

Daarom verkondigde Whitman een nieuw menschenideaal, dat even aristokratisch als democratisch is; mannen en vrouwen in gelukkige vrijheid, met volmaakt, gezond lichaam, vrije inzichten zonder kleingeestigheid, vol zelfgevoel maar zonder hoogmoed, vol goedheid maar zonder zwakheid. En hij verwacht die ontwikkeling in zijn vaderland:

'Als Amerika doet wat beloofd is,
Als door deze Staten honderd millioen heerlijke mensen wandelen,
Als het kroost der volmaaktste moeders Amerika kenmerkt,
Dan vinden ik en de mijnen 't genot dat ons toekomt.'

Hij wilde geen valschen ootmoed, geen bescheidenheid vol huichelarij of zwakheid:

'Ik zing den zang van gulheid en trots,
Wij hebben buigen en smeeken genoeg gehad.'

of:

'Een man is een oproep en een uitdaging,
Vergeefs sluipt ge weg - hoort ge dat spotten en lachen? hoort ge de ironische echos?'

Hem, die den kosmos en zijne volmaaktheid zong, die een volkomen menschengeslacht in den geest zag en reeds heden, de orzaken van ziekelijke ongelijkheid erkennend, de gelijkwaardigheid van allen erkende, kon natuurlijk ook de vrouw niet minderwaardig of den man onderworpen schijnen, en zoo is hij de dichterlijke advocaat geworden van die rechtsgelijkheid der geslachten, welke de angelsaksische volkeren met snelle schreden naderbijkomen, terwijl Europa langzaam en lusteloos achteraan hinkt; hij zong van zich zelf:

'Ik ben de dichter des mans, evenals der vrouw,
En ik zeg 't is even groot een vrouw te zijn als een man,
En ik zeg, er is niets grooters dan de moeder van menschen.'

Het is overal dezelfde gedachtengang; in gansch verschillende rassen en landen, van gansch verschillende standpunten uitgaande, verwachten zoo velen van de grootsten en de besten onder ons, na de uitvoering van volledige maatschappelijke en zedelijke hervormingen - die in den grond 't zelfde zijn - een geslacht van adelsmensen: Goethe in Wilhelm Meister, Tschernyschewski in zijn roman: 'Wat doen?', Ibsen, weliswaar wanhopend, in Rosmersholm; en in vele andere geschriften, die het niet zoo open uitspreken, ligt het sinds geslachten groeiend, als de hoogste, de eenige hoop van 't menschedom.

Hij nu was zulk een ideaal volmaakte mensch, en daarom schreed hij als een gelukkige koning door het leven, bemind van ieder die hem zag, zoo dat hij zelf bijna verbaasd vraagt:

‘Hoe komt het, dat ieder man en iedere vrouw me goed zijn?
 Weet gij wat het is, als de vreemdling u liefheeft,
 Weet gij wat het is, als ieder oog u vriendlijk nablikt?’

Wij verwonderen ons niet meer, die van zijne koninklijke goedheid hooren, die hooren hoe hij overal willekom, dienstvaardig en vreugdebrenghend verscheen, hoe hij niet alleen zijn geheele inkomen wegschonk maar nog meer dan dat, iedereen zijne liefde gaf, hoe hij den oververmoeiden tramway-koetsier eten zond, en kalm, zonder dat iemand iets te zeggen vond, den wagen voor hem voerde, hoe hij de oude vrouw hare te zware vracht afnam, hoe hij in de gasthuizen, in de gevangenissen, op de slagvelden verscheen en werkte, welke verfrissching zijne woorden voor de meest neergebogenen waren. De liefde en vereering, die hij in zijne vaderstad New-York genoot, was zoo groot en alombekend, dat, toen zijne eerste gedichten verschenen - hij was in zijn zeven en dertigste jaar - en een aantal preutsche lieden hem wegens die zoogezegde onzedelijkheid een proces wilden aandoen, zij daarvan weer moesten afzien, omdat zij spoedig begrepen dat er in geheel New-York geen jury was, die Walt Whitman veroordeeld hadde.

Dit leidt ons tot het thema, dat steeds op 't tapijt komt waar van Walt Whitman spraak is, zijne ‘twijfelachtige moraliteit’, waarover men, vooral in Amerika, niet tot rust komen kan. Zijn lied bezong de volmaaktheid en heerlijkheid der schepping; hoe had hij kunnen nalaten dát te roemen, wat de schepping in stand houdt, en de wezens, in wie zij zich tot nog toe het volkomenst uitspreekt en weerspiegelt, niet alleen het hoogste bestaansgevoel en de onvergelykelijke verrukking verschaft, maar ook den weg tot de diepste erkenningen opent: het geslacht en zijne overgrootte beteekenis in 's menschen leven en in de natuur? Hij zelf, een volkomen gezond mensch, bezat eene machtige zinnelijkheid, die hij zich uitspreken liet, als ieder krachtelement in zijn wezen,

eene zinnelijkheid die zich niet geil en geestig uitsprak, als die van een roué, niet beschaamd en heimelijk, als die der 'welopgebrachte' menschen, maar eene groote, vrije, trotsche en vruchtbare zinnelijkheid, als die van een griekschen god, en zonder een spoor van laatgrieksche lichtzinnigheid. Voor hem is alles heilig en niets onrein, zooals voor de natuur. En niet omdat hij den geest zoo weinig achtte, maar omdat hij den geest in alles zag, prees hij het lichaam, en niets kon hem onnatuurlijker schijnen, dan het lichaam te minachten, niets zondiger, dan het lichaam in het verderf te storten, 't zij door onnatuurlijke ondeugd of door onnatuurlijke deugd. In vele gedichten heeft Whitman dit thema behandeld, maar vooral in den cyclus: 'Adam's Kinderen', waarvan het eerste gedicht 'Tot den tuin der wereld opnieuw opgaande' als orgeltonen aanvangt, om ons de gansche plechtigheid van 't onderwerp te laten gevoelen. En dan begint de dichter als volgt:

'Uit bedamde, zeer-doende stroomen,
Van dat van mezelf, zonder wat ik niets ware,
Van wat ik vastberaden wil luisterrijk maken, al stond ik alleen onder de menschen,
Met mijn eigen stem weerklinkend, zingend den phallus,
Zingend den zang der voortteling,
Zingend de behoefte aan heerlijke kindren, en daaruit heerlijk groeiende menschen,
Zingend der spieren drang en de paring,
Zingend der bedgenooten zang...'

En zoo is Whitman de zanger der geslachtsliefde en harer vreugden geworden, - en dat openlijk, niet met zinspelingen, niet met verhullingen: - en het geheele farizeërdom der aarde heeft met een kreet van verontwaardiging geantwoord.

'Nur die Verderbnis ist decent', zegt Schiller. Voor den

reinen mensch zijn paring en geboorte eenvoudige en verhevene verschijnsels, vol rijke symboliek, en geenszins iets, waar hij angstig blozend voorbijgaat, zooals een ongeschikte schoolvos, wanneer in eenen klassieker eene naïeve en gewaagde plaats voorkomt, waarbij hij in steê van rustige klaarheid het onnoozel en geile ginnegabben der jongens wekt, en beiden zich schuldig voelen staan voor den onschuldige. Dat is de zondeval der menschen, dat ze voor de natuur buiten hen en nog meer voor de natuur in hen schuw zijn, het naakte vreezen en hun eigen oogen, decent in hun bedorvenheid. Bijna alle onzedelijkheid en vooral de diepe onwaarachtigheid van onzen socialen toestand hangt met deze valsche zedelijkheid samen. Het is het slechte geweten, dat uit hen spreekt, en men zal het den onreinen, en dien wiens blik door het heerschende vooroordeel verdoft is, moeielijk doen begrijpen, wat voor iedereen klaar en duidelijk moet zijn, dat het volkomen natuurlijke ook zedelijk is, of ten minste nooit onzedelijk zijn kan. Alles wat onzedelijk is, is onnatuurlijk. De prostitutie is onnatuurlijk en onzedelijk, een geldhuwelijk, dat toch maar eene burgerlijke soort van prostitutie is, is onzedelijk, alles wat tegen de natuur ingaat is onzedelijk - maar liefdebetrekkingen kunnen op zich zelf niet onzedelijk zijn, zij kunnen het alleen worden, door omstandigheden die buiten die betrekkingen zelf liggen; de zinnelijkheid is, op zich zelf, niet onzedelijk, evenmin als de naaktheid op zich zelf onzedelijk, of de kleêren op zich zelf iets zedelijks zijn; het vijgenblad is het teeken van den val, en zij schijnen me zeer verdacht, de lieden die het teeken van hunne onreinheid overal aanbrengen willen. Wie de zinnelijkheid op zich zelf voor onzedelijk houdt, die moet konsekwent aannemen, dat ook de geboorte van ieder kind en het bestaan van ieder mensch iets onzedelijks is. Wel zijn er theologen, die de geheele natuur en alle stof in haar wezen zelf voor zondig houden, maar met hen twisten wij niet. Zij zijn de uiterste

idealisten eener verderfelijke wereldbeschouwing. Dit noodlottige dualisme is van al dit ellendige de oorsprong.

‘Alle liefde is geslachtsdrift, hoe etherisch zij ook gebare,’ schreef Schopenhauer en meende daardoor de liefde te verlagen, terwijl hij het standpunt innam van Mephistopheles die Faust's liefde bespot met de woorden: ‘Die ganze hohe Intuition, ich darf nicht sagen, wie zu schliessen.’ Wie in de natuur en in de handelingen des geslachts alleen wonderbare verschijningen en hooge symbolen en geenszins iets onreins ziet, wie niet door eene verkeerde opvoeding gewoon werd gemaakt voor zijn eigen lichamelijke te schrikken en er zich voor te schamen, die aanziet den geslachtsdrift even hoog als die ‘liefde’ (die volgens sociale conventies van hem afgezonderd zou moeten bestaan?), en voor hem besluit de hooge intuïtie, wanneer zij voor hem ooit hoog geweest is, niet minder hoog dan zij begonnen was.

Het is hoogst kenmerkend, dat Walt Whitman, die door engelsche en amerikaansche bladen met al de schimp- en smaadwoorden overladen werd waarover hun verontruste zedelijkheid beschikte, zich nooit een dubbelzinnige scherts veroorloofde, nooit in zijn aanwezigheid het vertellen eener schuine aardigheid duldde. Het thema was hem te ernstig en te verheven opdat hij het met onreine scherts zoude bezoedelen, hij, een reine en natuurlijke mensch, die voor het passende woord niet terugdeinsde. In denzelfden cyclus ‘Adam's Kinderen’ komt de heerlijke plaats:

‘Als er iets heilig is, dan is het menschelijk lichaam heilig,
En het roemrijke en zachte eens mans is het teeken van onbesmette mannelijkheid,
En in man en vrouw is een zuiver, struisch, vast-vezelig lichaam schooner dan het
schoonste gezicht.
Hebt ge den dwaas gezien, die zijn eigen levendig lijf verdierf? of de dwaze die haar
eigen levendig lijf verdierf?
Want zij verbergen zich, en kunnen zich niet verbergen.’

Wie in deze gedichten wellicht eene pikante lectuur hoopt te vinden, zal zeer bedrogen uitkomen. Zij alleen, die natuur en leven met zuivere oogen kunnen beschouwen, zullen er verheuging in vinden, de onreinen zullen zich vervelen, en de onzekeren zullen zich 'zedelijk verontrusten'.

Het beste staat immer op het scherp van het mes. Tusschen de onzedelijkheid der preutschheid en de onnatuur der askese aan de eene, en de onzedelijkheid der grofheid en de onnatuur der ondeugd aan de andere zijde, leidt een weg, smal als een graat, van het natuurlijke en het zedelijke. Hij die daar gaat wordt van wederzijden verdacht, omdat niemand zoozeer als hij de moraalhuichelarij en de gemakzucht der conventie bedreigt, en daarom is het zoo moeilijk over dit thema ernstig en oprecht te schrijven en te spreken.

Het is tijd dat eens opgeruimd worde met deze stumperige beschouwingen, met deze bedorven discussie en vóoral met dat erbarmelijke geheime gekonkel, dat in de opvoeding zulke onmetelijke lichamelijke en zedelijke schade aanbrengt. Teekens zijn zichtbaar van een langzame omwenteling in de opvattingen, die waarder en beter werden, misschien juist omdat - hoofdzakelijk in literatuur en kunst - in het midden dezer eeuw de preutschheid een nooit vermoede hoogtepunt bereikt had, nergens zoo zeer als in Amerika en in Engeland. De koloniën werden gesticht door de puriteinen, deze merkwaardige, zoo strakke en toch zoo begeesterde menschen, die ongehoorde dingen volbrachten, omhooggehouden door een tot het onmenselijke opgedreven vroomheid. Hunne nakomelingen erfden hiervan een rijk deel, dat steeds meer en meer uiterlijk en huichelachtig geworden is; onder den drang der nieuwe tijden en den invloed van mannen als Emerson en Whitman, beginnen zij zich allengs vrij te maken, niet zonder zich eerst, zooals altijd, tegen de aanvoerders te verweren.

Tegen Whitman beperkte men zich niet tot de kritiek. In 1865, toen hij beambte was bij het Ministerie van het Inwendige, werd hij door den minister Harlan, een gewezen geestelijke, uit den dienst ontslagen. De dwaze man bereikte daardoor niets anders dan wat staatslieden die zoo handelen steeds bereiken: de brandmerking van zijn eigen naam. Whitman, die juist toen, wegens zijne werkzaamheid tijdens den oorlog, als mensch met de hoogste vereering omringd werd, ontving terstond eene plaats bij het hooger staatsbestuur der Unie - een prijzenswaarde daad welke de amerikaansche bureaucratie voordeelig kenmerkt - en O'Connor schreef een hartstochtelijk en voortreffelijk pamflet over de aangelegenheid, 'The good gray poet', hetwelk niet in geringe mate tot de uitbreiding van Whitman's roem bijdroeg. Met recht betoonde O'Connor dat alle groote dichters der aarde evenzeer dienden bemaatregeld en verboden te worden, de groote antieke literatuur in elk geval, alsook de geheele literatuur van het Oosten, met den Bijbel aan de spits, dan Dante en de gezamenlijke literatuur der Renaissance, om niet eens van Shakespeare, Rabelais en Goethe te spreken! Wij vernemen bij deze gelegenheid, dat er van Homeros en Moses tot Goethe en Byron geen enkele groote schrijver is van wien in de engelsche taal geen dusgenaamde 'gezuiverde' uitgaven bestaan. Dan mogen wij toch waarlijk zeggen: in politiek zijn misschien de Angelsaksen rijper dan wij, maar op 't gebied der kunst zijn wij toch niet alleen vrijer, maar ook zedelijker; wij bezitten gelukkigerwijze nog niet zulke gelubden-literatuur, ofschoon in deze eeuw der preutschheid - want nooit heeft er, vóór de aera der burgerlijke salonmoraal, iets dergelijks bestaan - ook bij ons dappere pogingen in deze richting gedaan werden.

'Een ding is vreeselijk', meende O'Connor, 'wij hebben weliswaar reeds eenen "family-Shakespeare" enz., maar een "family-menschdom" en een "family-heelal" nog altijd niet,

doch wees onbeducht, ook Gods werk zal wel eens zedelijk gemaakt worden. Half werd het reeds volbracht: Gods tweede openbaring, het genie is reeds "gezuiverd", nu zullen wij eens met de natuur gaan beginnen. Ja, mijnheeren, wij zullen deze schepping wel eens zedelijkheid leeren.'

In 1882 nog wilde de staatsprocureur van Boston op eene nieuwe uitgave van Whitman's Gedichten die aldaar ging verschijnen beslag leggen - eigenlijk, beslag leggen kan in Amerika geen mensch, al was hij nog zoo zeer staatsprocureur; hij kan alleen een proces inspannen, en de gezworenen beslissen of zijn voorstel aan te nemen of te verwerpen is. De uitgevers hebben het proces niet afgewacht, zij verbraken hun contract en schorsten den verkoop op - een feit dat op den literairen glans van Boston een zware vlek werpt.

In het algemeen hadden de gedichten tijdens Whitman's leven in Amerika slechts een zeer geringen aftrek. Van de eerste uitgave, die in 1855 verscheen, werd schier niets verkocht, voor de tweede was langen tijd geen uitgever te vinden.

Verscheidenen boden hem later groote sommen aan, indien hij zijne werken met weglating dier 'storende' gedichten wilde laten uitkomen, maar om niets ter wereld stemde hij daarin toe. In Engeland was hij veel eerder beroemd dan in zijn geboorteland. De heerlijke ode: 'Gij moeder met 't gelijk gebroed!', waarin hij Amerika verheerlijkt had, zooals alleen de Hellenen hun vaderland konden bezingen, heeft in het jaar 1872 geenen koper gevonden.

Hem krenkte dat niet. Hij zag gelaten en vriendelijk toe, liet elken aanval onbeantwoord en maakte zich tegen niet één zijner tegenstrevers boos. 'Indien mijn werk deze aanvallen niet overleven kan, verdient het teniet te gaan', meende hij, en hij dichtte:

'Ik stoor mijn geest niet, al zorgend dat hij zich rechtvaardige of begrepen worde,
Ik zie, dat de elementaire wetten zich nooit verontschuldigen.'

Hij gaf om geen roem, schoon hij hem voorzag:
 'En al weêrklonk mijn naam in drieduizend talen,
 Wat zouden lucht, aarde, vuur en water van mijnen naam weten?'

De grootsten en besten sloten zich geheel bij hem aan. Emerson wenschte hem geluk dadelijk na zijn eerste optreden om 'zijne vrije en koene gedachte' en bezocht hem herhaaldelijk. Later liet hij zich nochtans misleiden en gispte veel, zonder dat intusschen het vriendelijke verkeer tusschen beiden eenige wijziging had ondergaan. In waarheid behooren zij beiden bijeen en volledigen elkaar. Zij vertegenwoordigen dezelfde wereldbeschouwing, Emerson wijsgeerig, koel en etherisch, Whitman met een hartstochtelijk temperament en doorgloeid van het vuur der aarde. Zij zijn de Dioskuren der amerikaansche letterkunst.

Alcott, Thoreau, John Burroughs waren geestdriftige vereerders van Whitman, evenzoo in Engeland Alfred Tennyson en Dante Gabriël Rossetti. Niet het minst weze echter de edeldenkende engelsche geestelijke, W.J. Fox, herdacht, die openlijk uitsprak dat in Whitman's gedichten 'een klaarder begrip van mannelijke eerbaarheid en zedelijkheid gegeven wordt, dan in alle bekende overeengekomen vormen en regelen der wereld.'

Maar door de meesten werd hij eerst in het geheel niet begrepen. De vorm was hun vreemd en nieuw. De menschen waren te zeer gewend, driemaal en viermaal gefiltreerde poëtische gevoelens te genieten; Whitman's onmiddellijkheid ging voor hen te loor. Meer nog zijn 'mystische ondoorgrondelijke gedachte', de 'kosmische stroom', die Freiligrath reeds waarnam. Evenals Emerson, evenals de meeste groote Amerikanen, was ook Whitman een leerling der duitsche wijsbegeerte; Kant en Fichte, Schelling en Hegel erkent hij uitdrukkelijk als zijne leermeesters; zijne wereldbeschouwing is geheel die van het transcendentalisme. Doch de amerikaansche transcendentalisten vermeden den dwaalweg dien de duitsche filosofen opgingen. Zij verklaarden de

wereld als dichters en waanden niet, op 't gebied der natuurwetenschap te moeten wroetelen, zij namen ze veeleer op als moderne menschen en zullen daarom ook niet door haar ontworteld worden.

‘Ik wil de gedichten der stof maken, want ik denk dat ze de meest geestelijke gedichten zijn zullen.’ -

Ik poog in deze bladzijden een overzicht op Whitman's dichten te geven, maar zijn dichten is de wereld, is het hedendaagsche leven, is Amerika. Wie zou in eene korte schets den overvloed des inhouds kunnen uitputten? - Eene gebeurtenis echter moet aangeroerd worden, omdat zij te diep in zijn werk verweefd is en hij ze zelfs beschouwd heeft als het centrale fornuis, door welks opflakkerende vlammen zijn geest ontvlamde. Ieder mensch is de vrucht van zijn tijd en zijn werk de vrucht zijns levens. De geschiedenis van Amerika in deze eeuw is beheerscht door den kamp en de afschaffing der slavernij en de eenheid der Unie, en de Secessie-oorlog was slechts de eindkatastrofe van een meer dan dertigjarig drama. Nooit is een oorlog door de voornaamste en liefderijkste zielen met zulke geestdrift begroet geworden. Juichend sprak Walt Whitman zijne vaderstad toe, die het eerst naar de wapens greep, en in geweldige veldslag-gezangen, wier gelijke men in geen literatuur vinden kan, heeft hij den krijg gevierd. Een denkbeeld geven van deze liederen valt niet licht. De cyclus heet ‘Drum-Taps’. Evenals Whitman in zijn prozaschetsen meer dan een ander dezen oorlog in momentbeelden afgemaald heeft, zoo wordt in deze zangen, in den ‘Song of the Banner at Daybreak’, in het wilde lied ‘Stijgt o dagen uit uw onpeilbare diepten, tot ge hooger, woester voorbij vliegt...’, in het bevende, korte gedicht: ‘Jaar dat beefde en tuimelde onder mij...’, in de kleine schetsen ‘Cavallerie eenen stroom doorwadend’, of ‘Bij des bivouaks grillige vlam’ of in het smartelijk schoone gedicht van het eenzame soldatengraf in Virginia's wouden, de krijg voor altijd gebeeld. Het brommende tromgeroffel dreunt en trekt door

deze liederen, de heete middagmarschen en de schemerlichte zalen der gasthuizen stijgen vóór ons op, het angstvolle vreeselijke gevecht sleurt ons mede. 'Il nous fait respirer le parfum de la guerre', schreef een fransch criticus, die Whitman's overige werken geenszins al te gunstig beoordeelt. Maar het is niet de oorlog alleen. 'Hij laat ons iets meer dan menscheijk voorgevoelen', zeide Thoreau van hem, dat geldt ook hier. Hij ziet dát, 'wat de kogel niet dooden kan', en hij bekroont het geheel met het gedicht 'Verzoening':

'Woord boven alle woorden, schoon als de hemel,
Hoe schoon, dat oorlog en al zijn slachtingsdaden later geheel zal zijn verloren,
Dat de handen van Dood en Nacht gedurig zacht, en weder, en weêr eens deze
bemorste wereld wasschen;
Want mijn vijand is dood, een man goddelijk als ikzelf is dood,
Ik kijk, hoe hij ligt met wit gezicht en stil in de kist - ik kom dichtër,
Buig neer en raak met mijn lippen het witte gezicht in de kist.'

Deze gedichten kwamen niet aan de schrijftafel tot stand. Whitman heeft den oorlog zelf op de schoonste wijze meêgemaakt die men denken kan; hij is voor geen gevaar, geen vermoeyenis teruggeweken, maar heeft zelf geen wapen gevoerd. Hij was op het slagveld en in de ziekenhuizen, als verpleger der gekwetsten, niet slechts als verpleger, maar als de teervoelende vriend van allen, hij bracht hun ijs en lekkernij, hij verschaftte hun rookgerief, schreef hunne brieven en liet hen vertellen, nachten lang zat hij bij de zieltogenden, niet wjl hij helpen kon, maar opdat de stervende zou voelen, dat een liefdevolle mensch aan zijne zijde stond. Vier jaren bracht hij zoo in rusteloozen arbeid door, vereerd en vergood door de soldaten, tot zijne reuzenkracht instortte, en hij, die tot zijn vier en zestigste jaar niet de geringste onpasselijkheid gekend had, door een gasthuiskoorts aangegrepen werd,

welke hem niet meer losliet en eindelijk een beroerte voor gevolg had, die hem verlamde en waarvan hij nimmer ten volle genas.

Maar nu gebeurde dit wonderbare, dat deze mensch, oud, ziek, verlamd en arm, nog vreugdiger, nog geestdriftiger gedichten schreef, dat zijn dagboek uit dien tijd, welken hij aan den rolstoel gekluisterd moest slijten, een boek vol woudgeur en zonneshijn en vreugde is. En steeds verhevener werd de toon, hoe meer hij zijn einde naderde. Reeds in zijne jeugd had hij den dood zoo zeer als het leven geprezen, de gedichten van zijn ouden tijd, de cyclus 'Gefluister des hemelschen doods' zijn onvergelykbaar. Heiliger, vromer is nooit een mensch gestorven. Eenige deelen slechts uit een gedicht 'Zoo lang', dat hij, toen hij het schreef, voor zijn laatste hield:

'Ik heb mijn griffel aan iedereen aangeboden, ik heb gereisd met vertrouwenden stap;
Terwijl mijn genot nog vol is fluister ik: "Zoo lang!"
En neem de hand der jonge vrouw en de hand des jongen mans voor de laatste maal.'

Nu volgt eene reeks wondere voorzeggingen, dan:

'... o Gedrang te dicht op mij,
Ik voorzie te veel, het beteekent meer dan ik dacht,
Ik voel het, ik ben aan 't sterven...

...Mijne zangen houden op, ik verlaat ze,
Van achter het scherm dat me verborg, treed ik persoonlijk alleen op u toe.

Kameraad, dit is geen boek,
Wie dit aanraakt, raakt een man,
(Is het nacht? zijn wij hier samen alleen?)
Ik ben het, dien ge houdt en die u houdt,
Ik spring van de bladzijden in uw armen, - de dood roept me.

o Hoe uw vingers me in slaap sussen,
Uw adem valt rond mij als dauw, uw pols wiegt mijn ooren in slaap,

Ik voel me ingedompeld van hoofd tot voet,
Wellustig, genoeg.

Genoeg, o spontane en geheime daad,
Genoeg, o glijdend tegenwoordige - genoeg o opgesomd verleden.

Lieve vriend, wie gij ook zijt, neem dezen kus,
Ik geef hem bijzonder aan u, vergeet mij niet,
Ik voel als een die zijn dagwerk gedaan heeft om zich een poos terug te trekken,
Ik ontvang nu ééne weêr van mijn vele verplaatsingen, uit mijne avataras opstijgend,
daar anderen zeker mij verwachten,
Een onbekende sfeer werkelijker dan ik droomde, directer, schiet opwekkende stralen
op mij, - *Zoo lang!*

Herinner u mijn woorden, 'k zou kunnen terugkomen,
Ik heb u lief, ik vertrek uit het stoffelijke,
Ik ben als een verontlichaamde, triomfeerend, dood.'

Hij stierf den 26ⁿ Maart 1892 te Camden in New-Jersey.

Velen, die hem heden ter hand nemen, zal hij bij de eerste lezing, dikwijls vreemd,
zelfs afstootend toeschijnen. Het zal eenigen tijd duren, eer zijne gedichten ons
geheel eigen zullen worden. Hij zegde zelf:

'Maar deze bladzijden leerend leert ge op uw gevaar,
Want deze bladzijden en mij zult ge niet begrijpen.'

Zeker is de vorm in menigen zin onvolmaakt, veel dunkt ons smaakloos; maar
ontmoeten wij zoo niet veel in den Bijbel, veel in de Edda, zoo veel bij de groote
Grieken; het zijn wellicht

maar schijnbare vormgebreken, die tot een hooger en echteren vorm behooren en daarin gerechtvaardigd zijn. Men hoede zich van vormeloosheid te spreken. Walt Whitman's gedichten zijn volstrekt rhythmisch en dikwijls vol muziek, en wie poogt, zijne gedichten in louter proza om te zetten, zooals Knortz en Rolleston gedaan hebben, doet als een die ons door het tekstboekje alleen het genot eener opera zou willen verschaffen. Freiligrath, die het eerst in Duitschland van hem bericht heeft gegeven⁽¹⁾ en enkele gedichten, ongelukkig niet goed, vertaald heeft, erkende: 'Wanneer wij naar deze ernstige stemmen geluisterd hebben, wanneer het diepe voltonige bruisen dezer als zeebaren voortduriglijk op ons toestormende rhapsodische volzinnen ons vertrouwd is geworden, dan is het, of ons huidig verzenmaken, ons dwingen om de gedachten in overgenomen vormen te prangen, ons spelen met klink en klank, ons silbentellen en silbenmeten, ons sonnetten vijlen en strofen- en stanzenbouwen, ons bijna als een kinderspel gaan voorkomen.' Whitman zelf trouwens, die in de cyklen 'De zang van hem die antwoord geeft' en 'Aan des blauwen Ontario's strand' een zoo machtig visioen heeft van den Dichter en Verzoener, hield zich voor dengene die een komenden grooten tijd voorafgaat, en riep de zangers, dichters en redenaars der toekomst op hem te verrechtvaardigen. Maar hij bezit een geheim dat het diepste des dichters is, het geheim onweerstaanbaar de eigen stemming herop te wekken. Wij worden door hem opgenomen, tot in de sferen zijner gewaarwording gedragen, wij moeten met hem jubelen, met hem treuren. Wij lezen het klaaglied bij Lincoln's dood; 'Waar vlierbloesem laatstmaal omrankte de poort', en nog vóór wij begrijpen waarover het handelt, moeten wij als bij een requiem, reeds door de treurmuziek der woorden, door den wilden smartelijken rhythmus het leed om den

(1) In de Augsburger (Münchener) *Allgemeine Zeitung* van 10ⁿ Mei 1868 (*Werke*, 4 Bd. Bd. 75 en vlg.).

dood van een geliefden mensch gevoelen. Er komen ruwe en onduidelijke verzen in zijne gedichten, maar geen vers dat niet geniaal is.

Het laatste en misschien het gewichtigste wat over Whitman te zeggen is, is dit: hij is volstrekt een religieuze verschijning, en meer nog: hij is de verkondiger eener religie zonder dogma's, eener religie vervuld van vreugde en eerbied en scheppende geestdrift. De moderne mensch, die alle traditie verzaakte, smachtte naar een hooger levensidee, naar een gevoel, dat de bedroefden en de verschrikten als in de armen zou wiegen en het scheppend vernuft in zijne werkzaamheid bemoedigen, en hij gaf daaraan vervulling. En dat meende hij ook toen hij uitsprak:

‘Zie, ik geef geene predikaties of een kleine aalmoes,
Als ik geef, geef ik mezelf.’

In den ‘Zang van Mijzelf’ luidt het:

‘En ik zeg tot het menschmod: wees niet nieuwsgierig naar God,
Want ik die nieuwsgierig naar iedereen ben, ben niet nieuwsgierig naar God.’

en in den ‘Tocht naar Indië’:

‘Ach meer dan eenig priester, mijn ziel, gelooven we in God,
Maar met Gods geheimenis durven we niet spelen.’

en klaar in de vroegere liederen ‘Komend van den vischvormigen Paumanok’:

‘Hier is, wat onbegrensd geloof zingt...
Niets is daar om zijnentwille,
Ik zeg, de geheele aarde en al de starren in den hemel zijn om de religie daar.’

en verder:

‘Weet ge, alleen om in aarde de kiemen te steken van een grooteren godsdienst,
Zing ik de volgende zangen.’

En inderdaad, of Whitman een kunstenaar genoemd moet worden of niet, dit is een geringe vraag; hij is vóoral een profeet en zijn werk een Evangelie voor onzen en voor den komenden tijd, en zoo aanzag hij het zelf. Zijn plaats is, zooals zijn biograaf Bucke schreef, naast Zarathustra, Mozes en Buddha en andere stichters. ‘Wat de Veda's voor de Brahmanen waren, wat de Profeten voor de Joden, de Zend-Avesta voor de Parsen, het Evangelie en Paulus' Brieven voor het Christendom, de Koran voor den Islam, dat zullen Whitman's Grashalmen zijn voor Amerika's komende kultuur. Alle brachten zij de menschen eene blijde boodschap en werden eerst als de ergste ketters verstooten.’ Zoo Dr. Bucke. Dit klinkt overdreven? Wij hebben nauwelijks drieduizend jaar kultuur achter ons; de tijd zal komen dat ook onze tijd een half mythische oer-tijd zijn zal. En elke tijd van groote onwentelingen - en in zulk een leven wij - heeft vele zieners; wie van hen, gezien in 't licht der verre tijden, als stichter aan de spits van hun levensinrichting zal gesteld worden, schijnt de zaak des toevals te zijn. De invloed, welken dit boek bestemd is op de komende geslachten der beide werelddeelen uit te oefenen, schijnt onmeetbaar. En de strijd die daarrond gevoerd wordt spreekt daarvoor. Hijzelf zag rustig dezen strijd te gemoet en vond daarvoor alleen de wonderbare, weder zoo profetisch klinkende woorden:

‘Wie me verloochent, het zal me niet storen,
Wie me aanneemt, hij of zij zal gezegend zijn en me zegenen.’

Ook het duitsche volk zal met hem moeten afrekenen, zoodra

hem eenmaal een bruikbare vertolking aangeboden zal worden, want die thans bestaan zijn slecht. Hier ook zal hij opgenomen worden - niet zonder harden kamp en verbitterden tegenstand. Voorloopig staat hij voor ons nog verre aan den westelijken horizon, door de ondergaande zon beglansd, een titanische blankharige reuzengestalte, en als van verre over de baren galmt het tot ons:

‘Eenzaam, zingend in 't Westen, hef ik mijn zang aan voor een Nieuwe Wereld.’

In der Oed, Zomer 1897.

DR. KARL FEDERN.

Starkadd

Drama in vijf bedrijven

Personen.

Koning FROTH.

INGEL, zijn zoon, later koning.

SAEMUND, vroeger goudsmid, nu kamerheer van den koning.

STARKADD.

WOLF, een van zijn mannen.

HILDE, gade van Ingel, later koningin.

HELGA, Froth's dochter.

Een zanger.

Twee wachters.

Twee visschers.

Mannen en vrouwen aan het hof van Froth en van Ingel.

Het stuk speelt aan de westkust van Denemarken.

Eerste Bedrijf.

Het tooneel stelt de troonhal voor in Froth's burcht. Bedienden schikken zetels en banken.

Wat vlugger, haast u, - daar, rechts, naast den troon,
De zetel voor den vorst; aan dien kant, twee
Voor de vorstin en voor de koningsdochter.
Laat maar die banken waar ze zijn, wij hoeven
Ze heden niet, - 't is wel nu, ge moogt gaan.

(De bedienden vertrekken.)

Zoo dienend, diende Saemund weer zichzelf.

(Ingel komt rechts op.)

Mijn vorst, weldra is aan uw wensch voldaan;
Nog heden avond neemt de koning afscheid
Van Starkadd; - dan, vaarwel naar friesche kusten
Waarheen zoo menig trotsche held reeds trok;
Maar nog is geen van daar ooit zegevierend
Teruggekomen; daar ook kan de skald
Met zang en zwaard om koningskronen werven.
Zwijg, Saemund, zwijg, gij hebt mijn brein vergiftigd.
Sinds gij vóór mij dat beeld van Starkadd koning
Getooverd hebt, sinds heb ik rust bij dag
Noch nacht gevonden voor dat hoonend spook.
Zie, droomen en gedachten spannen saam,
Ik kan niet anders meer, ik moet dat beeld
Steeds vóór me zien; ik kan 't niet meer ontgaan.
O Saemund, zeg, kunt ge 't niet van me nemen?
- Die droomen, o wat zijn ze vreeslijk klaar. -

Ja, Saemund, hij is groot als 'k hem zoo zie,
 Het purper dat om zijne schouders hangt,
 Hij draagt het met eens konings majesteit,
 En dan die blik die eerst vol eedle hoogheid
 En dan met medelijden op me neervalt!
 Hoort gij het, Saemund, medelijden voor
 Een koningszoon die ook wil koning zijn!
 En ik, ik zink in 't stof; - hoort gij het, Saemund,
 Mijn eigen spot en schande droom ik met
 Mijn eigen brein, - en met de tanden kners ik,
 Maar van mijn laffe leden roert er geen
 Om 't valsche purper hem van 't lijf te rijten.
 En dan bij dag in elk gezicht dien hoon,
 In elken blik 't verlangen naar mijn schande.
 - Ja, ja ook uit ùw oog glanst soms wel iets,
 Dat als triomf schijnt over mijne zwakheid. -
 Slechts één, hij, Starkadd zelf, heeft in zijn blik
 Iets liefdrijks dat me onwillekeurig aantrekt
 En 'k moet tot hem dan spreken als een vriend;
 Wantrouwend volg ik wel hetgeen hij zegt,
 Ik weeg elk van zijn woorden, géen ontgaat me,
 Tot hij dan schielijk ophoudt en bevreemd,
 Maar toch deelnemend, vraagt wat ik toch heb.
 Iets van dat medelijden uit den droom
 Ligt in zijn stem, en woedend schiet ik op.
 Maar als mijn oog zijn vrankten blik dan treft,
 Dan kan ik hem niet zeggen dat hij liegt,
 Want dan geloof ik 't zelf niet meer, en 'k zwijg
 Beschaamd, en 'k ga. - Saemund, laat mij zijn vriend zijn? -
 Ofwel geef mij het recht hem meer te haten.
 Mijn vorst, 'k dacht dat mijn plicht als dienaar was

U het gevaar te toonen dat u dreigt
En dat ik reeds sinds maanden wassen zag.
Ik had nu juist nog dingen te vermelden
Waarvan uw oog nog purperder zou droomen,
Maar ook uw handen bloedig zouden slaan,
Want 'k had gedacht dat ik mijn vorst moest helpen
Hem kroon en troon te waren tot zijn eer!
Maar 'k moet nu zwijgen daar mijn heer 't gebiedt.
Spreek, spreek, 'k beveel 't u, is 't nog erger nieuws?
Ziet gij dan niet dat ik naar daden haak
Die van mezelfen me verlossen zouden?
Als wilde wiking kwam hij hier aan land
En bood den koning zijne diensten aan;
In grootschen kamp streed hij ons kusten vrij:
- Dat moet hem zelf zijn ergste vijand laten
Dat grooter held nooit opdaagde in den kamp -
Daarna tracht hij des konings gunst nog meer
Te winnen; hoe hij 't deed, moet ik niet zeggen,
Zijn wondre zang...
Maar toe, maar toe, zijn zang,
Zijn daden... O kon ik ze maar vergeten.
Maar zóo er steeds aan denken, steeds er aan
Herinnerd worden... Ga toch voort, zeg 'k u.
Die gunst viel hem ook rijkelijk ten deel,
Want koning Froth, door dankbaarheid vervoerd,

Weet niet hoe hij zijn skald beloonen kan;
 Van 't hoogste spreekt men al, des konings dochter,
 Uw zuster Helga, geeft hem Froth tot vrouw.
 Wat, Helga, zijne vrouw, Helga, mijn zuster?
 Ziet gij hem dan als broeder naast u rijzen,
 Dan staat hij bij den troon zoo dicht als gij;
 Nog zoeter klinken dan zijn woorden u
 In 't oor; en zachter nog gaan zijn gebaren:
 Een vriend zult gij zoo hebben tot den stond
 Van 's konings dood; dan strekt hij naar de kroon
 De handen uit en zet die kroon op 't hoofd,
 En legt des konings purperen mantel om,
 En zóo, met majesteit, treedt hij voorbij
 Vorst Ingel, die hem braaf en needrig dient.
 Mijn droom, mijn droom, spraakt gij dan waar, zoo ver is 't?
 Maar neen, nog sta 'k vóór hem, des konings zoon,
 En ik alleen ben 't, Starkadd mag 't nooit worden!
 Voor mij moet Starkadd buigen in het stof,
 Hij zal niet meer als vriend de hand me biên;
 Als heerscher wil ik hem mijn trots doen voelen!
 Het was bijna te laat; dank, Saemund, u,
 Dat gij me vroeg genoeg 't gevaar nog zien deedt
 Waarin mijn koningskroon verloren ging.
 Waarom zou ik nog leven zonder kroon,
 En eer en macht; het trachten van mijn ziel,
 Welk doel zou 't vinden? Wee, vermetele, u,

Indien ge mij de hoop op hen ontnemt;
 Mijn leven heb ik op die kroon gezet;
 Wacht u, mijn leven is het uwe waard.
 Bedaar, mijn vorst, nog is hij niet geslaagd;
 Eerst gaat zijn weg naar verre, onzeekre streken,
 Waarvan men eens terugkeert - of wel niet -
 Na langen, langen tijd; - wat in dien tijd
 Gebeuren kan, wie weet het; koning Froth
 Is oud en hij kan sterven...
 Dood, mijn vader!
 Ja, vader, 't is uw schuld, indien 'k niet ijs
 Voor die gedachte; - Saemund, waarom spreekt gij
 Dat woord zoo koud, zoo vastberaden uit?
 Het is of in uw stem bedoeling lag...
 Hebt gij bedacht indien vóór 's konings dood
 Starkadd terugkeert, met nieuwe eer belaân,
 Hij machtiger dan ooit te voren optreedt
 En eischen kan waar hij nu vleien moet?
 - Bedenk het wel, mijn vorst, eerst heeft hij 't land
 Gered; heeft hij de Friezen nog verwonnen,
 Dan schonk hij niet alleen het leven ons,
 Maar wijl hij eer en macht ons wederbrengt,
 Zijn wij gedwongen tot ootmoedgen dank,
 En koning Froth geeft hem zijn dochter dan,
 En Ingel, in de schaduw weggeduwd
 Door Starkadd's glans, mag ook een zang dan zingen
 Ter eer van Starkadd, van den sterken vorst

Die door zijn daden wist een kroon te winnen
 Die andrer zwakheid niet meer dragen kon.
 Zwiġg, zwiġg, ge maakt me razend! Mijn hoofd duizelt
 Van al dien spot! Wie zijt ge die mij hoont
 Met zulke driestheid?
 Ik, uw dienaar, heer.
 Wat windt, o Saemund, uwe koude taal
 Mijn arme, radelooze hersens op!
 Ik kan die groote dingen niet meer denken,
 Zij zijn te groot, en mijn gedachte woelt
 In hen en kan hun grenzen niet bereiken.
 Uw kroon, heer, red uw kroon; - keert Starkadd weer
 Vóor 's konings dood, dan gaat uw kroon verloren
 En gij en uw geslacht dient koning Starkadd.
 Een woord klonk mij met vreemden klank in 't oor,
 Reeds driemaal was 't. - Hoe was 't nog: dood, dood, dood!
 Het klinkt zoo vreemd, alsof 't een redding bergde.

(Plots opziende, zijne hand op Saemund's arm leggend).

Zeg, waarom spraakt gij toch dat woord zoo vreemd?
 Nog eens, vorst Ingel, waak op uwe kroon.
 Sterft koning Froth niet door der goden hand
 Vóor Starkadd keert, dan moet hij sterven...

(heeft zijne woorden met spanning gevolgd; bij den laatsten zin heeft hij Saemund hevig teruggestooten, en met den kreet:)

Neen, neen!

(stormt hij weg).

Ga zwakkeling, het was bijna te veel
 Voor u, nu gaat uw arm brein weer doorpeinzen
 Wat kwaad en goed is in die slechte daad.
 Een slechte daad, - waarom een slechte daad?
 Wat kan wel slecht zijn als 't een krone geldt?
 En de arme, hij wil koning zijn, en hij
 Heeft een geweten, en 't spreekt hem niet vrij
 Van goed en kwaad, - 't is een armzalig ding
 Zoo een geweten voor wie koning zijn wil.
 En toch zal dat gedacht van hem niet wijken,
 Uit zwakheid zal hij 't kwade doen en 't weten
 En 't zal hem neerslaan en voor steeds vernielen,
 - En de' afgetobde heb ik in mijn hand; -
 Waarom is zij voor hem dan slecht, die daad,
 Waarom moet hij daardoor ten ondergaan?
 Het moet toch zoo; zoo heb ik 't ook voorzien,
 Wijn 't mij als eene deugd verheffen zal,
 Tot haar, mijn doel, die gouden koningskroon.
 Het is zijn vader, ware 't nu mijn vader!
 - Hoe zonderling daaraan kan ik niet denken -
 Nochtans, hij is mijn koning, die met eer
 Mij overladen heeft, en ik voel niets
 Dat als een wroeging mij iets wijten komt;
 Hoe komt die zaak me zoo eenvoudig voor?
 Kalm, met noodwendigheid groeide in mij op

Die daad, die moord, jawel die moord, dat is 't toch -
't Woord heeft een ruwen klank. (*Hij lacht.*)

Ga ik nu siddren
Omdat een woord toevallig holler klinkt?
Weg van mij, sprookjes uit den kindertijd,
Ik heb mijn doel en daar ligt mijn geweten,
En alles wat mij nader er toe brengt
Is goed, en zal zich ook ten goede wenden.
De koningskroon moet eenen koning sieren
En wie mag koning zijn, hij die de macht
Slechts met het purper om het makke lijf hangt
En 's avonds ze met 't purper ook weer aflegt,
Of hij die ze gebiedend in zich hoort
Tot volken spreken, die gedwee hem hooren?
O 'k ben u allen meester, ik, uw dienaar,
Vorst Ingel, u, te zwak voor goed of kwaad,
U, koning Froth, te zachte en tamme heerscher,
En u ook, Starkadd, die slechts zingen kunt
En met het zwaard slaan, en u leven laten.
Ik houd de draden van uw aller handlen
En mijn gedachte zal uw noodlot zijn.
Daar komt de koning; achteruit, mijn trots,
En dien, zoolang gij nog niet heerschen moogt.

Koning Froth komt op met gevolg. Starkadd in volle wapenrusting aan zijn zijde leidt hem; Ingel volgt. Helga en de vorstin onmiddellijk daarna. Mannen van Starkadd en van Froth in wapenrusting of in feestgewaad.

Froth bestijgt den troonzetel in den achtergrond; aan de linkerzijde (van den toeschouwer) zijn de vorstin, Helga en de vrouwen, aan de rechterzijde, de mannen.

Starkadd aan de zijde van zijn mannen staat wat op den voorgrond. Saemund, achter de rij der vrouwen, verborgen.

Ik riep u, mannen al, in deze halle,
Dat helden Starkadd uitgeleide doen;
Reeds ligt zijn schip voor zwaren tocht gereed,
Na al den roem van twintig grootsche daden
Wil nu zijn arm de sterke Friezen slaan;
Voorwaar, de zwaarste wel van alle tochten
Die hij ooit ondernam, wij weten 't wel,
Wij, die den smaad nog brandend op ons voelen
Der laatste slagen, waar de besten sneefden;
Gij kwaamt te goeder ure, Starkadd; ik
Was aan 't vertwijflen in den grooten nood,
Want onze zwakheid kennend, drong de roover
Van uit de zee tot in ons vaste woning.
Toen hebt gij tweemaal hem teruggedrongen
Met harde slagen, en hem zoo vernield
Dat van zijn gansche trotsche macht misschien
Een enkel brandzwart wrak drijft op de baren;
U, Starkadd, dank ik 't, dat ik in dees land
Nog heersch en dat weer weelde en rijkdom
Stroomen in onzen burcht uit land en zee.
Dan, of uw plicht nog niet ten einde was,
Bood balsem voor de wonden nog uw lied;
Het wekte weer den moed in onze harten,
Die te vergeefs een steun nog in zich zochten.
Heldhaftge vreugd klonk uit uw zang ons tegen
En daden, zoo heldhaftig als gij zongt,
Ontsprongen wrekend weer aan aller armen.
Dat was uw werk, o held; 't rijk stortte neer,
Met uwe hand hebt gij 't weer opgericht.
Mijn hart moest in het bittre van dees stond
De milde stem van zijne dankbaarheid

Aanhooren; eens, moest ik het toch bekennen
Voor u en allen, wat mijn borst sinds lang
Beweegt.

O koning, uwe woorden bruischen
Als zuiderwijn door mijne gloeiende aderen
En scheppen rond mijn ziel een lichte waas
Waardoor 'k de wereld nu met de oogen van
Een dronken man aanschouw; vergeef 't mij, koning,
Indien mijn mond nu woorden spreken moet
Die uwen koninklijken zin wel konden
Krenken; maar ik en kan niet anders meer;
Een macht die ik niet langer kan bedwingen
Welt nu uit mij.

Spreek luid, mijn skald, voor allen:
Met heel mijn hart kom ik u te gemoet.
Veel groote werken had ik reeds verricht
Waarvan de skalden in hun liedren zingen,
En menig sterke held werd bleek van nijd
Bij 't hooren van de daad, terwijl 'k mezelf
Steeds eenzamer en zelfverlaten voelde.
O ja, de roem van de eerste daad verhief
Mijn jeugdig hart tot aan Walhalla's poorten.
Maar ook die vreugde was van korten duur
En het genot mij uit dat éene werk
Ontsproten, zooveel grooter daden brachten
Het niet terug; toen heb ik wel gevoeld
Hoe nietig alle lof uit vreemden mond is;

Wat menig skald van mijnen roem vermeldde,
 Hoe ik 't aanhooren kon of 't mij niet gold,
 Slechts grievender nog voelde ik dan de leegheid
 Waarin 't vertrouwen al verloren ging.
 Uit beter daden wilde ik het herwinnen,
 Maar ijdel was mijn doen voor de eigen redding,
 En hielp ik toch nog menig volk, 't was maar
 Omdat 'k een zwaard had en een arm die slaan wou.
 Mijn koning, laat me nu verhalen, hoe
 Gij, die in mij uw redder hebt geprezen,
 Mij hebt verlost uit een ellende die
 'k Met al de macht mijns wils niet wenden kon.
 'k Stond op een zachten avond aan den steven
 Verzonken in die zelfde mijmeringen
 Waarin 'k zoo hopeloos verloren ging;
 Mijn mannen wisten dat zij ongestoord
 Mij moesten laten in die oogenblikken,
 Want, of het nog zoo pijnlijk was, ik minde
 Dat wroeten in mijn eigen leege borst.
 Ik staarde in de opgewoelde zee en voelde
 Mij half wellustig op en neer gaan met
 De kiel die, stijgend, door de baren boorde.
 'k Was weggezonden in een stomp nietdenken;
 Als uit de verte kwam tot mij de stem
 Eens deenschen zangers, dien wij gastvrijheid
 Aan boord geschonken hadden en wiens zang
 Mijn volk vermaakte door zijn vreemde wijs.
 En ik verstond zijn lied: van koning Froth
 Ging hoog zijn zang en zijn begeestering.
 Hij zong hoe na den roem der jeugdige daden
 Ge uw volk te binden zocht door 't milde hart,
 Hoe in uw daden en uw deugden, steeds

Het milde hart het eerste en laatste woord sprak;
 O koningslied, hoe hadt ge een heldren klank!
 En toen 'k vernam hoe 't noodlot u vervolgde,
 Hoe ramp na ramp u dreigde te verdelgen,
 Toen brieschte de oude moed weer in mijn borst.
 Terstond wendde ik den steven naar dit strand,
 Want eenen vriend, een vader moest ik redden.
 Ik vond u en het lied had waargezegd:
 Een vriend, een vader heb ik mij gered.
 Nu viel het woord, mijn koning, wees genadig.
 Vriend, stelp den vloed niet die u 't hart ontwelt,
 Ik heb sinds lang reeds deze bron gemist,
 Mijn hart staat open voor uw jeugd, en klopt
 Het uwe te gemoet als in den tijd
 Toen het nog open stond voor gansch een wereld
 Gulheid. Nu lost uw spraak mijn oude tong
 Tot ongewone taal van hartigheid,
 En 't oude menschenhart verlangt een stond
 Te rusten van 't hardvochtig koningschap
 Aan uwe borst, mijn vriend, mijn zoon.

(Hij omarmt Starkadd.)

O koning,
 Nu is mijn arm zoo sterk, mijn hart zoo rijk
 Van 't woord dat eedler nog heeft waar gemaakt
 Wat in het stilste van mijn hart ik nauw
 Met woorden durfde aan 't eigen hart bekennen!
 Ik dank u voor dit oogenblik van jeugd,

En over 't oogenblik sluit ik mijn borst
 Tot gij terugkeert, en met u onze eer;
 Dan zal ik met het beste wat ik heb
 Ook met den held het skaldenhart beloonen.
 Maar zie, reeds ligt de zon rood op de zee,
 't Is tijd tot afscheid nemen; ga, mijn vriend,
 Ik wil de laatste zijn die u aan 't hart drukt.
 Ingel, uw vriendschap was me waarborg dat
 Ik niet te veel geverg'd heb van uw goedheid
 Toen ik gedurfd heb u als vriend te groeten.
 Soms docht mij wel - meer in den laatsten tijd -
 Alsof uw blik mijn durven me verweet;
 Heb ik u dan gekrenkt? - O 'k wilde 't niet,
 Het was onwetens dan. - Ik wilde nu,
 Dat ik voor langen tijd ga afscheid nemen,
 Mijn borst verlichten met een vriendlijk woord
 Van u.

Hoort gij zijn woorden zoet zich buigen
 Gelijk een lied dat hij van buiten kent?
 Denkt gij dat ik sinds lang niet klaar gezien
 Heb in uw spel? - uw woord is zoet als honig,
 Maar de gedachten die het zorgzaam dekt
 Spuwen me gif en gal in 't bloed en 'k moet
 U nu doorschouwen doen van die verblinden.
 Een vriend, een vader! Ja, waarom ook niet!
 Noem mij uw broeder toch, indien 'k die eer
 Genieten mag; 't is immers veel voor iemand
 Die slechts uw dienaar zijn mag, Starkadd koning!
 Ge twijfelt nog, zijt ge dan blind, gij allen,

Ziet gij den hoogmoed in zijn oog niet blinken?
 Mij, mij wil hij de kroon mijns vaders nemen
 Die hem toch beter voegt; is 't niet zoo? - hem,
 Starkadd, den held, Starkadd, den skald, neen, neen,
 Starkadd, verrader, Starkadd, onderkruiper.

(is opgestaan en nadert ras tot Starkadd die spreken wil).

Zwijg, Starkadd, zwijg, mij hoort uw antwoord toe.

(Tot Ingel.)

Uw woorden hebben eenen zwaren last
 Op mijne koningsschouders opgetast;
 Armzalig kind, door welke daad wilt gij
 Uw bloedige belediging vergoeden?
 Indien gij hem zelf om vergeving smeektet,
 Wat baat het hem, van u die nooit een daad
 In 't strijdperk uitgestreden, de uwe noemdet?
 Ga heen, mijn zoon, ga weenen als een wijf.
 Zie, Starkadd, 'k buig ootmoedig 't hoofd voor u,
 Ik, mijn verleden en mijn voorgeslacht
 Smeeken ootmoedig om vergiffenis.
 - Starkadd, geen woord, het waar te veel voor mij -
 En nu betaalt de koning voor zijn schuld
 De boete die hij zelf bepalen wil.
 Helga, wilt gij dien man gelukkig maken,
 Dan geef me uw hand, en 'k leg haar in de zijne.
 Vader, vader, waarom doet gij me dat? *(Snel af.)*

(alsof hij niet gehoord had, legt de hand van Helga in die van Starkadd).

Starkadd, 't geschenk dat ik thans doe, is klein;
 Het deel van haar wat ik u geven kan
 Is weinig bij hetgeen zij u reeds gaf,
 'k Heb in haar oog en in haar hart gelezen
 En, wat wellicht zij zelf niet weet, 't hoort u;
 Dit alles wilde ik eerst bij uw terugkomst
 Zeggen en doen; spreek, ben ik nog in schuld?
 Koning, geef me ook een taal om u te danken,
 De woorden die ik zoek zijn al te zwak
 En de innigheid, die me verstikt, smooit ze allen
 Vóór ze in mijn keel tot klank zich kunnen vormen.

(Tot Helga.)

Dit handjen, och wat is het klein; zoo zacht,
 Zoo wit, met teere vingertjes die beven;
 In mijne hand houd ik 't; is 't mogelijk,
 Die arm! Zeg, Helga, zijt gij 't werkelijk,
 Gij heilig beeld dat ik zoo innig minde
 Maar dat ik slechts in stilte dorst aanbidden,
 Nu mijn, mijn bruid! - O, ik begrijp niet meer;
 Kom, rust een oogenblik in bei mijn armen,
 Schouw met uw oog in 't mijne en spreek niet meer.

(Hij kust haar op het voorhoofd.)

'k Heb u gekust - lief beeld, ge zijt niet boos
 Op mij?
 Wel vriend, wat praat ge zonderling
 En ook uw oogen zien als in zichzelf,

Ge zijt alsof ge zingen woudt. - Ik spreek;
 Hoort gij het niet? Ontwaak, ik ben het, Helga!
 Voor mij die woorden, 'k voel hun zoete vlucht
 Als witte vlinders mijne ziel omstoeien;
 't Is alles blank rond mij; o 't al vergeten!
 In dien zoo milden liefdedroom vergeten
 Al wat eens was en alles wat nog zijn moet.
 En ginds dat schip, dat wacht!

(Hij omarmt Helga en kust haar lang en innig.)

Het is voorbij!
 Mijn bruid, weldra keer ik terug en sluit
 Mijn armen dan voor immer rond uw lijf,
 Helga, hebt gij me lief? Neen, antwoord niet,
 Het woord dat ik u zeggen hoor, ge kunt
 Het niet uitspreken lijk ik 't hoor. Vaarwel,
 De tijd, die me van u scheidt, zal ik weten
 Zoo kort te maken, dat geen vijand meer
 Ons deren durft.
 'k Verheug me er nu reeds over;
 Maar ach, gij gaat, wie speelt er nu met mij,
 Wie loopt met mij nog door de duinen en
 Wie zoekt daar plekjes waar het eenzaam is;
 Wie haalt mijn bal nu uit de zee als 'k hem
 Te ver eens werp? Gij spat er zoo maar door;
 Hoe moest ik lachen toen gij druipend weerkwaamt,
 Zoo'n gek figuur; gij zelf, gij hebt gelachen,
 Ach Starkadd, geen kan lachen zooals gij!
 Maar nu gaat gij vertrekken voor zoo lang
 En morgen ga ik aan het strand en 'k zal

Geen Starkadd zien, en ver, heel ver, ver achter
De hooge zee zal ik uw schip vermoeden
En verder steeds zal 't van me gaan.

Maar Helga,

Ik kom terug; uw woorden jagen mij
Naar 't schip; weldra ben ik dan weer bij u,
En alles wat ik ben, en alles wat
Ik heb is dan voor u, voor u, mijn lief!
Ja, zoo is 't goed, weldra, een korten tijd,
Dan ben ik grooter en wellicht ook schooner.
Ik ook zal trotsch zijn over uwe zege!
En 't goud en de edelsteen en die ge meebrengt!
De boosaards, 't schoonste hebben ze me ontstolen.
Breng veel sieraad mee, veel breed goud en zilver,
Zie eens, hoe dunnetjes die ring zich rond
Mijn arm spant, zilver is 't; van 't goud bleef niet
Veel over voor ons, vrouwen; ook een ring
Om rond den arm te spannen en ook gordels
Met gouden gesp en zij met zilverwerk;
Breng veel, heel veel, o 'k wou zoo gaarne mooi zijn,
Voor u, dat gij me meer nog zoudt beminnen.
Al, alles wat ge wenschen kunt, nog meer,
Ik wil u tooien als een koningin
Met goud en steenen en met innig minnen,
Rijk als de liefde zal ons leven zijn!
En ook het mijne? Ik kan het niet begrijpen!
Koning, vergeef me, 't overweldigde

Me in eens. Ik kon niet danken, doch de woorden
 Die mij ontwellen kan ik niet weerhouden
 Want ik voel ze ook als diepen dank voor u!

(Tot Helga.)

Kom, ik heb haast, leid mij tot de vorstin,
 Want zie, ze staat daar treurig, 't hoofd gebogen,
 Als vreemd; ga mee bij haar en spreek voor mij,
 Ze is boos op mij misschien, voor 't geen er voorviel.
 Mijn lieve Hilde, wees niet treurig heden,
 Het doet me pijn, nu ik gelukkig zijn moet;
 Zie, 'k breng u Starkadd, wees niet boos op hem,
 Hij heeft me lief, gij zult hem ook dus lief zijn,
 Daar gij mijn lieve, lieve zuster zijt.
 Hij zal voor u ook veel sieraden brengen,
 Ja, ja, nog meer! een gouden diadeem
 Vol edelsteenen, groen en rood, zoo groote!
 Starkadd, niet waar? Beloof het, ook voor Hilde.
 Vorstin, een stomme taal breekt uit uw oogen,
 Ik zie niet meer die stille goedheid die
 Me uit uwen blik als een geluk vervolgde;
 Een treurigheid omsluiert thans uw oog;
 Of is 't verwijt? Ben ik dan schuldig toch?
 'k Voel als een wroeging, als ik denk dat gij
 Me schuldig vinden zoudt. Nochtans, ik weet
 Noch woord, noch daad van mij, die aan vorst Ingel
 Recht konden geven tot beschuldiging.
 Vriend, staak uw woorden, ik verwijt u niets,

'k Voel slechts een matheid die mij hulploos maakt,
Sinds Ingel's uitval mij mijn liefste hoop
Vernietigd heeft. Ik voel me maar een vrouw
Die noch voor Ingel, noch voor 't rijk iets doen kan.
Wees op uw tocht gelukkig zooals steeds
En breng vooral een langen vrede meê.
Misschien verricht de tijd wat ik niet kon.
Ik dank u voor uw mildheid; 't zal den Fries
Maar weinig naar de deensche kusten lusten
Als hij in 't eigen land bedwongen wordt.
Maar een nog ligt me zwaar op 't hart; slechts gij
Kunt aan vorst Ingel 't onrecht doen beseffen
Dat hij zichzelf en mij heeft aangedaan.
Zeg hem wat ik hem niet meer zeggen kan,
En toch zoo graag hem zeggen wou, dat ik
Met zwaard en zang zoo trouw hem dienen zal
Als koning Froth, mijn heer, die niet alleen
Me 't leven schiep, maar nog 't geluk me schonk.
O gij zijt goed; ik was voor u gekwetst;
Heb dank, heb dank, uw woorden hebben weer
De hoop gewekt voor 't geen mijn zwakke hand
Ontsnappen liet als iets onmogelijks.
Als gij en Ingel 't eens weer zijt dan vrees ik
Geen slechten raad voor hem, geen erg voor 't rijk.
Laat het mijn zorg zijn, Ingel te overtuigen.
Vaarwel, vorstin, en dat uw vrome wenschen
Zoo hoog vervuld eens wezen als ze hoog
Gevoed zijn; mij reeds vliegen ze vooruit,

Ik voel de vrucht reeds in hun vreugd, en kamp
 En zege en vree tot een geluk verbinden,
 Dat slechts me wacht om over ons te schijnen.
 Starkadd, het is hoog tijd, de zon is onder.
 Een oogenblik, mijn koning, en ik volg u.

(Tot Wolf, ietwat ter zijde.)

Wolf, gij blijft hier, 'k draag u een eedle taak op,
 Wat ook gebeuren moog, waak over Helga,
 Het liefste wat ik heb vertrouw 'k u toe,
 En met uw leven staat gij voor haar in.

*(Hij wendt zich tot Froth die hem wacht; de koning gaat voorop, Starkadd volgt hem; bij de deur ontmoet hij Saemund, hij blijft een oogenblik staan; beide mannen in trotsche houding meten elkander met de oogen; dan volgt Starkadd den koning, daarna Helga en de vorstin met de vrouwen, en eindelijk de mannen.)
 Saemund blijft alleen op het tooneel. De deur blijft open staan.*

Saemund, wat is er nog gebeurd sinds ik
 Wegging?

Ziedaar, mijn vorst, het slottooneel.
 Hij spreekt met Helga, zie - hij vat haar hand
 En zij nikt ja, zij lacht alsof 't van vreugd waar.
 Ja wel, van vreugd, 't is meer dan ik voorzien had,

't Gevaar is groot; 't spel heeft zijn kansen, maar
Zoo 'n vogel is niet moeielijk te vangen.
Hij kust haar nu, - nu spreekt hij met den koning -
Die ook omarmt hem! God, hoelang dat duurt!
Het teeder afscheid is 't van bruid en vader.
Wat nu gedaan, Saemund? een laatste maal
Zeg 't mij!

Ik zegde 't reeds, het was te veel!
Ga voort, ga voort!

Het moet zooals ik 't zegde;
Mijn vorst, het oogenblik der daad is daar,
Laat gij 't voorbijgaan, 't is met u gedaan!
Gij hebt nu zelf gezien dat Starkadd zich
Niet heeft verdedigd toen gij hem zijn schuld
In 't aanzicht smeed; voorwaar een moedge daad!
Geen woord ter verontschuldiging liet hij
Maar vallen, slechts met eenen blik van hoogmoed
Antwoordde hij. - Hebt gij 't verachtingsvolle
Gemerkt in toon en houding van den koning
Toen hij tot u sprak?
O, ik haat hem!

Hebt ge 't
 Gezien hoe hij ootmoedig voor den skald boog,
 Hij, zijn verleden en zijn voorgeslacht;
 Van 't nageslacht rept hij geen woord, 't bestaat
 Immers voor hem niet!

'k Haat hem! o ik haat hem!
 En dan, toen gij gegaan waart, 't lief tooneel,
 Aandoenlijk was 't om zien, hoe zoet de skald
 Zijn liefde koosde en haar veel goud beloofde
 En ze zijn mooie koninginne noemde.
 Hoe, koningin, dat heeft hij zóo gezegd?
 Een trouwe dienaar heeft ook ooren voor
 Den smaad die op zijn heer valt.

Koningin!
 En hij dus koning. - Ingel is te laf!
 O 'k zal me wreken! Froth, gij wildet 't zoo,
 Eén daad zal ik toch nog de mijne noemen
 Nu het zijn moet, een koning voor den andre.
 Ha, 'k wist het wel dat 't bloed van 't voorgeslacht
 Nog in u stormt, tot groote daad bereid!
 Breng nu, mijn koning, dat laatste offer, dan
 Zijt gij bevrijd van nood en wij, wij juichen
 Dan koning Ingel in zijn glorie toe.

Ja, sterven zal hij, ik wil koning zijn.
Heil, heil, mijn koning, sterk is hart en ziel,
Een echte koningsziel die ons beheerscht,
En ik, buig voor u en kus uw kleed,
Beveel uw dienaar in mijns konings hulde!
O koning zijn, het ligt zoo na, 'k hoef maar
Te grijpen.

Zeker, slechts één snelle daad,
En morgen zijt ge koning.

Morgen, hoe?

Ja, vorst, die daad moet dezen nacht geschieden.

Nog dezen nacht zou ik...

...zult gij hem dooden.

Dooden... 't heeft weer denzelfden toon van even.

O, móet het dan zoo snel zijn?

Ja, het moet.

De slimme skald heeft ons een wachter hier

Gelaten, zijn getrouwen Wolf; haast gij

U niet, dan merkt de sluwe kerel iets,

En ras wordt Starkadd het gewaar en komt
Terug, en alles is voor u verloren!
En nog, uw zuster mint hem en hij haar;
Hebt gij bedacht hoe snel zijn tocht zal zijn?
Hoe hij met eer en buit beladen weerkeert?
Dan is 't voorbij voor immer, en geen wroeging
Brengt ooit 't juist oogenblik terug; voorbij,
Dat blijft voorbij voor eeuwig. En de liefde
Vergeet die niet! Zij vliegt en slaat zoo wel
Dat eer we er ons nog aan verwachten zullen
Hij zegepralend hier is; dan wordt koning
Vorst Ingel niet, maar Starkadd, skald en held.
Genoeg, genoeg, 'k zal 't doen. - Wat moet ik doen?
Van avond ben ik in des konings kamer,
En als ik hem vóór 't slapengaan ontkleed heb,
Dan wacht ik u; dan, Ingel, wees een held.
Ja, ja, een held, ja, vader, 'k wil een held zijn!

Het doek valt.

Tweede Bedrijf.

Vertrek vóór de slaapkamer van den koning. De deur tot deze links. Eene deur rechts. Twee lampen verlichten de plaats. Links op den achtergrond eene zware kast met ijzer beslagen. Bij het opgaan van het doek ziet men Froth, wat op den achtergrond, in 't midden van 't tooneel, in eenen leunstoel gezeten. Hij schijnt in diepe gepeinzen verzonken. Eenige oogenblikken stilte. Dan komen uit de achterdeur Helga en de vorstin, in eenvoudig gewaad.

Zoo, kinderen, ge komt me nog bezoeken;
Dat's lief van u.

Ja, vader, wat gebeurd is
Het drukt nog zwaar op mij, en 'k vrees, op u ook.

(Hilde leunt achter op de leuning van den stoel en blijft daar staan gedurende het begin van het tooneel. Terwijl Hilde spreekt, heeft Helga zich op een bankje aan de voeten van haar vader neergelaten en leunt het hoofd tegen zijn knie.)

Ge spreekt van Ingel, kind, ik moet bekennen
Dat het gedrag van Ingel me geschokt heeft;
Wat kon hem wel tot zulk een taal verleiden!
'k Herkende hem niet meer; van waar die woede
Waarmee hij Starkadd die beschuldiging

Naar't hoofd Wierp, hij, toch anders zwak en schuw;
Van waar vooral ook die beschuldiging?
Ach, vader, laat dat; zeg me, dat ge 't hem
Vergeeft; ge zegt het zelf, hij is zoo zwak,
Hij was een willig werktuig steeds; wellicht
Sprak hij ook ditmaal niet uit eigen mond!
Wat wilt ge zeggen, dat hij 't niet alleen deed
Omdat een ander 't hem verzinnen hielp?
Neen, kind, dat is geen verontschuldiging
Voor eenen man; heeft hij de daad begaan,
Dan staat hij er voor in met lijf en ziel.
Ge hebt gelijk, 't moet wel zoo zijn, daar gij
Het zegt; maar ik, ik kan het niet verstaan!
Hij is geen man als Starkadd en als andren!
O ja, van hen begrijp ik dat ge 't vergt,
Omdat ge daar zelfs niet te vergen hebt,
Zij zijn van zelf zoo, kunnen anders niet,
Maar Ingel weet niet en hij kan niet willen.
Maar dat is 't schrikkelijke wat ik vrees!
'k Heb heden aan mijn dood gedacht als nooit,
Voor de eerste maal heb ik er voor gesidderd,
Want als ik denk dat hij moet koning zijn
Na mij, dan krimpt mij 't hart ineen van zorg.
Een koning zonder wil en die niet weet!
Wie weet en wil voor hem dan? Koning zijn
Is geen geluk voor wie het dragen moet,

O neen; het zijn de schouders niet die 't zwaarste
Torschen, maar 't hart dat in het plichtgareel
Geslagen wordt, 't hart dat slechts minnen wilde.
Ik zie ze vóór me staan, den strengen blik
Op mij gericht, gerechtigheid verlangend,
En hij, de schuldige, hem dien ik liefheb,
Hij siddert voor het oordeel van den vriend,
O, waar ik onder hen die recht verlangen,
Ik wist wel hoe ik mijn recht gelden deed;
'k Sprong nevens hem en 'k daagde ze uit; en 'k zou
Den wellust voelen zijne schuld te deelen
En ook zijn straf; o, mensch zijn en geen koning!
Maar neen, ik ben van een geslacht dat koning
Zijn moet; zij schreeuwen 't woord: de Wet, en ik
Moet zwijgen; 'k moet mijn hart doen zwijgen, want
Ik ben een koning, 'k heb een voorgeslacht.
O, al die woorden, plicht en wet en recht,
Zij warren rond me heen als doodsgedachten
Voor al waarheen het hart met vreugde streeft.
Geloof me, 'k ben de onvrijste van mijn mannen.
Het is de wilde strijd daarbuiten niet
Die 't hoofd gerimpeld en het haar gebleekt heeft,
O neen, dan was ik weer een man als zij,
Niet min, niet meer, zooveel waard als mijn zwaard;
Wat was het een geluk een oogenblik
Niet meer in 't koningsambt eenzaam te staan,
En in den slag een mannenoog te ontmoeten,
Dat van den zelfden lust als 't mijne blaakte!
Maar de andre kampen, daar van binnen, met
Het eigen hart; 't meedoogenloos neervellen,
En steeds, en steeds; dat, kind, maakt oud en moe.
En Ingel, waar haalt hij de kracht voor zulk

Een kamp? Éen wist ik nog; maar heden heeft
Hij dien van zich gestooten.

Niet voor immer!..

Ja vader, ik ook eens had zoo gehoopt;
Maar denkt gij niet dat alles weer eens goed
Zou kunnen worden? Starkadd wordt zijn broer;
En hij verzocht me hem met Ingel te
Verzoenen; 'k spreek van avond nog met Ingel
Over die zaak; hij weet dat ik hem liefheb
En daarom luistert hij wel eens naar mij,
En eerder nog dan gij het hebt vermoed,
Zijn zij weer vrienden en ik heb 't gedaan!
Het doet me pijn dat ik uw schoonen waan
Met harde woorden moet vernietigen.
Neen, kind, wat tusschen beiden voorviel, laat
Zich door de schoonste woorden niet vergoeden!
En Starkadd zou verzoening tienmaal wenschen
En Ingel honderdmaal zijn doen berouwen,
Zij zouden 't menigmaal elkaar betuigen,
Toch zou in 't diepste van eenieders hart
't Wantrouwen waken, om dan weer ineens
Tot lickterlaaien gloed hun haat te ontvlammen;
Ik heb het heden maar te klaar gevoeld,
Zij zijn niet voor malkander; zij verstaan
Malkander niet; de werelden van hun
Gevoelens wentlen meer en meer uiteen.
Maar gij spreekt ook alsof ge Starkadd liever
Dan Ingel had.

(Froth glimlacht treurig.)

Ach, vader, wees niet boos:
 'k Versta den harden zin der mannen niet.
 Kan men en móet men alles niet vergeven?
 En kan enkel woord twee harten scheiden
 Voor eeuwig? O, wat is de wereld leelijk
 Als alle kwaad daarin als een ondelgbre
 Droesem gaat zinken op den bodem van
 De menschenharten!

Ja, vergeven kàn het,
 Maar niet vergeten måg een mannenhart.
 Verbeten is verlies aan levenskennis.
 Wiens hart niet groot voelt en wiens geest niet sterk denkt
 Moet zwichten voor die taak; en hij loopt mak
 Tusschen vergeven en vergeten in
 Met laf gedoen van steeds toegevend zijn;
 En ik ken Starkadd; hij zal nooit vergeten,
 Al heeft hij 't ook gewild in zijn geluk.
 Maar gij, gij moet vergeven, ja, gij moet,
 Of Saemund mee verdoemen, den verleider!
 Saemund? Wat heeft hij in dees zaak te doen?
 't Duurt al sinds lang; als Ingel hem gezien heeft
 Keert, somber, hij terug en spreekt niet meer
 Alsof hij vreesde dat in zijne woorden
 Het booze denkbeeld luid wierd.

Dat is alles,
 En daarop bouwt gij uw beschuldiging?

Maar 'k voel het, 'k voel het, hier van binnen weet ik het,
Dat Saemund hem de boosheid in den geest giet.

- Zijn blikken zijn gelijk een stalen zwaardspits,
Ik ril ervan alsof er gif in was. -

Ge zult het zien, verwijder maar dien man,
En Ingel wordt wat hij ons vroeger was.

Zoo zijt gij, vrouwen, steeds; wat zijn bewijzen?

Ge voelt het en het oordeel is geveld.

'k Zou Saemund ook van Ingel nog verwijderen,

Hem nog dien stut ontnemen, hem en ons;

Ge weet, onmisbaar is hij in het huis,

Tot dees volkomenheid heeft hij 't gebracht,

En hij, die ons sinds jaren trouw gediend heeft,

Zou tweedracht zaaien in ditzelfde huis,

Als 't zijn genot is alles op zijn plaats

Te zien, dat 't een zich schoon in 't ander schik?

Uw liefde voor den vorst maakt u wantrouwig.

(komt van achter den stoel naar voren en stelt zich smeekend vóór Froth).

Ach vader, ik wil niets meer zeggen, maar

Ik smeek u, wees weer vriendelijk met Ingel;

Doe 't dan voor mij; hij kan zoo hard zijn als

Hij haat rond zich voelt, en 't is alles haat

Wat enkel hem onvriendelijk bejegent.

'k Wou 't hem zoo gaarne zeggen, nog van avond,

Dat gij weer goed zijt en vergeven hebt.

Doe het toch, vaderlief, ik smeek u ook.

Ik ben toch Starkadd's bruid, heb ook een recht
Tot vragen; Starkadd immers heeft het zelf
Gevraagd, en zijne wenschen mogen ook
De mijne zijn; - zie, Hilde, vader lacht reeds!
Wat een geluk, dat ik u helpen kon!
Kind, kind, uw woorden halen me uit de borst
Wat ik er voor mezelf verbergen wil,
Ga maar bij hem, en zeg hem wat ge wilt,
Dat ik vergeven, ja, vergeten heb.
Wat is dit voor een dag; ten tweeden maal
Waait heden frissche, geurge jeugd om mij;
Ja, ik geloof, 'k zou wel vergeten kunnen!
Gij meisjes doet me dwepen als een jongeling:
De wereld is zoo goed en brave menschen
Wandlen er rond, in helle feestdagskleeren!
Helga, mijn kind, gij brengt uw moeder weer
Bij mij; dat is 't wat zij me voelen deed,
Als 'k uit de hal verbitterd tot haar kwam.
O kind, haar stem, haar blik, o gansch haar wezen,
Hoe losten ze al die harde zorgen op.
Dan was ik zwak, maar welk een lieve zwakheid,
En hoeveel kracht gaf ik niet voor die zwakheid!
Het beste was 't, een rustpunt in mijn leven,
Van waar ik alles weer in evenwicht
Aanschouwen kon; en in haar armen dan
Die liefde, neen die liefde; 'k voelde ze
Rond me, zij overstroomde me, zij drong
Zoo warm in 't hart, dat 't er van tintelde.
O, o, 't geluk, toen waart ge, ik hield u toen.
Maar hoor eens, Hilde, vader spreekt lijk Starkadd,

Maar vader, waart gij ook verliefd op moeder,
 En hebt gij ook zoo zonderlinge dingen
 Tot haar gezegd, als Starkadd deed tot mij,
 Gij die zoo ernstig zijt? 'k Moet er om lachen;
 Hebt gij haar hand genomen en haar ook
 Gezeid: Gij zijt een beeld en 'k heb u lief,
 Maar 'k durf u uit de verte slechts aanbidden?

(Zij lacht hartelijk.)

Kind, spot niet met 't geen Starkadd zei, het is
 Het staamlen slechts van 't eenge dat hij voelt,
 En dat geen man begrijpt zoolang hij 't voelt,
 En ook wellicht niet als 't sinds lang vergaan is.
 Een bron van wijsheid is de liefde voor
 Den man; zij breekt uit diepten niet vermoed,
 Met bangheid hoort hij 't dondren van haar naadren,
 Een dreigen schijnt het op zijn levensbaan,
 Maar onafweerbaar stijgt ze, en stijgt en klimt
 Ten trans, en gloeit en gloriet in den hemel,
 En nijgt tot zinken; in 't namiddagstralen
 Laait zij hem nog de starende oogen uit;
 Zij zinkt; ginds in een nooit beseft mysterie
 Van zee en lucht zinkt zij, nog eens opgloeiend
 In haren dood; en blind een stond, droomt hij
 Hem na, den onbegrepen meteor!
 Een glans draalt nog, eilaas, een schemerglans.
 En heeft zij hem het leven leeggebrand,
 Verschroeid, onwederbrengbaar, zoo veel bloesems,
 Toch blijft een diepe weemoed om haar dood.
 Een glans drijft nog, eilaas, een schemerglans!
 Maar in dit dralend, eeuwig drijvend licht,
 Ziet hij met blikken, licht en lichter wordend,

Een tuin met bloemen goud, met bloemen wit,
 Een tuin rond zich vol nooit geziene bloemen,
 Ontloken in den dag die even stierf.
 Met nieuwe vormingen roept hem het leven;
 Naar gindsche kimmten, waar het henenzwond,
 Lukt hem het wonder, lichtend steeds in hem.
 Met vasten tred gaat hij zijn toekomst in;
 Nu eerst staalt hij zijn daad met al zijn kracht,
 Gerijpte kracht van weten te allen stond,
 En daar die weg, dat is zijn levensweg.

(Froth houdt een poos in.)

Gij lachtet, Helga, toen ik straks zoo sprak;
 O ik verwijt u niets; ik weet dat gij
 De macht niet kent die 't oude hart op hol brengt.
 Gij vrouwen maakt iets eeuwigs in ons gaande,
 Het eeuwig jeugdige waaraan de tijd
 Niet wrikken en niet knagen kan en dat
 Zoo licht in mij nog trilt als in mijn jeugd.
 Sluit Starkadd's woorden in uw hart, mijn lieveling,
 Zij zullen u een heul zijn als ge eens waandet
 Dat hij u niet zoo lief heeft als gij dacht.
 Hilde, is het zóo niet?
 Ik..., ik weet niet, vader,
 Geen sprak tot mij zooals ik 't heb gedroomd.
 Nu weet ik welk geluk ik missen moest,
 Ik heb mijn leven lang voor twee bemind.
 Maar, vader, zeg, wanneer keert Starkadd weer,
 Hoe lang duurt zoo een tocht? de mannen zeggen,
 Die Friezen zijn zoo sterk als wilde beren,
 En zoo zij eens ook Starkadd konden slaan!

Voor Starkadd vrees ik niets, hij is van hen
 Die nooit getwijfeld hebben aan de zege,
 En hij is sterk genoeg het lot te dwingen
 Om voor zijn eigen sterkren wil te buigen.
 Veel sterker is hij zelfs dan hij het weet.
 Een goddelijke jeugd heeft zich in hem
 Geopenbaard.

Dan keert hij weer, weldra,
 Gelijk hij 't heeft beloofd? En zijn ze rijk,
 Die Friezen; zal hij veel meebrengen?

(Slaat plotseling den blik neer, voor zich.)

Doch...
 Mint hij me niet veel meer dan ik hem min?
 Ik denk zooveel aan goud als 'k van hem spreek.
 Wat was het dat zijn blik zoo plots ontvonkte
 Toen even mijne hand de zijne aanroerde?
 En was het niet een glans die om hem lag,
 En sprak hij niet tot mij als uit een droom?
 Ben ik het die hem dwepen doe? Ei mij;
 Een poos was ik niet zeker van mezelfen!
 Me docht, dat wat hij zei voor mij niet was.
 Vader, 'k geloof, ik had toch ongelijk,
 Te lachen met hetgeen me Starkadd zegde;
 Zal hij daarover nu niet gaan nadenken
 Dat mijne vreugd zoo klein was bij de zijne,
 En dat ik naar zooveel sieraad gevraagd heb?...
 Och neen, waarom zou ik daarvoor nu zorgen,
 Ik heb hem lief; als hij terugkomt zal 'k hem
 Wel zeggen dat hij beter is dan ik.

(Staat op.)

Wat zullen wij een weeldrig leven hebben,
 Ingel, gij, Starkadd, ik en vader Froth!
 Ja, wij alleen, dan wordt weer alles goed,
 Nietwaar, en zonder Saemund, wij alleen?
 Weer die beschuldiging, kind, laat dat toch.
 Daar is hij, hoor nu zelf, hoe zonder grond
 Gij hem beschuldigt.

(Saemund komt binnen.)

Saemund, is 't zoo laat reeds,
 Dat gij moet komen mij tot rust te manen?
 Is alles klaar in huis? Zijn onze gasten
 Verzorgd, en allen reeds ter rust gegaan?
 Ik hoor niets meer; het is zoo stil in huis.
 Er kwam geen leven na het avondmaal
 Onder de mannen; zelfs de wijn kon geen
 Tot geestdrift wekken; er woog iets op allen;
 En zwijgend trok eenieder zich terug.
 Ja, ja, 'k begrijp, na zulk een dag; mij hielp
 Dees lieve jeugd een avond door te brengen,
 Veel lichter dan 'k na zulk een dag verwacht had.
 Kindren, 't is nu ook tijd voor u.

Maar, vader,
 Ge wildet immers...

Ja, 'k wilde u nog vragen,

Saemund, wat denkt gij van vorst Ingel's doen?
 Heeft het u niet bevreemd dat hij zoo plotseling
 En zoo geweldig opsprong tegen Starkadd?
 Mijn koning, niet bevreemd heeft mij zijn doen,
 - Ook niet verheugd, dat weze ver van mij,
 Want 'k weet hoe hoog gij Starkadd's vriendschap stelt -
 Maar toen ik zag dat hij daar opstond en
 Zijn wenschen luid vernemen deed aan allen,
 Hij die toch anders ingetogen stil is,
 Toen dacht ik in mezelf: eindelijk
 Dringt ook vorst Ingel met zijn wil naar buiten,
 Zooals 't een man betaamt; - o 'k wist het wel
 Dat hij van uw geslacht was en de held
 Uit hem ook groeien zou; hij wachtte alleen
 Naar 't oogenblik om allen te bewijzen
 Dat hij ook ijverde voor zijn geslacht,
 En dat hij niets ducht om zijn eer te wreken;
 Of 't juist nu 't oogenblik was, laat ik daar, -
 Maar dat hij eenen wil heeft, dien durft werpen
 Onder de mannen als zijn vorstenwil,
 Dát heeft mij in vorst Ingel's doen verheugd,
 En diep getroost; mijn koning, vrees niets meer,
 Hij ook zal ons een echte koning zijn.
 Die geestdrift staat u waarlijk wel, vriend Saemund,
 Zoo, zoo, 't is Ingel's willen dat u zoo
 Vervoert; doch allen zijn niet overtuigd;
 De vorstin meent dat gij hem tegen Starkadd
 Hebt opgehitst, en dat die vorstenwil
 Slechts van ùw haat de zwakke weerklank is.

Vorstin, mijn koning, neen...

Gij aarzelt... zoo!

- Me dunkt dat vrouwenoogen ditmaal trouwer
 Hebben gezien dan wij met al ons denken -
 Maar 't is genoeg daarvan voor heden nacht;
 Ik ben te moe om over zulke dingen
 Nu nog te twisten. - Lieve kindren, komt,
 Hebt dank voor het geluk van dezen avond;
 Gij, Helga, voor uw frissche jeugd, en gij,
 Hilde, voor uw trouw hart en stille ziel;
 En bei, voor 't beste wat ge geven kondt,
 Voor 't zoet herinnren aan mijn liefst geluk.
 Gaat heen, slaapt zoet, en droomt van goede menschen.

(Helga en Hilde af.)

Ontkleed me, Saemund, - dank - en denk dees nacht
 Aan 't antwoord dat gij morgen geven zult.
 Mijn vorst...

Genoeg, het andre hoor ik morgen.

(Froth af naar het slaapvertrek. Saemund blijft alleen terug.)

Morgen? Maar weet gij, waar gij morgen zijn zult?
 Veel vroeger wordt u 't antwoord toegediend.
 Mijn oordeel is voltrokken eer ge 't uwe
 Geveld hebt. Arme poppen, stribbelt maar,
 Maar toe, ik houd u toch! - Maar waar blijft Ingel?

(Hij gaat luisteren aan de deur van den gang.)

En de vorstin? Tot heden toe hield ik
 Geen rekenschap met haar; hoe kon dat toch!
 Wantrouwen immers sprak steeds uit haar oogen,
 Zwakhoofd, ik, zoo me maar bedwingen laten
 Door dien blik, dat ik niet meer liegen kon!
 Te laat, ongeluksraaf! De tijd ging sneller
 Dan uw gedacht! - Maar waar blijft toch die Ingel!

(Hij gaat weer luisteren aan de deur. - Na een poos:)

Daar komt mijn popje nummer drie gegaan!

(Ingel treedt aarzelend binnen.)

Mijn vorst, nu wordt het groote werk volbracht,
 Dat gij zoo manlijk heden hebt begonnen.
 Het uur is best. - Een slaapdrank wiegt de mannen
 In vasten slaap; geen zou ons kunnen storen!
 Hebt ge uwen dolk?

Ja hier; - maar moet het nú zijn?
 Ik ben zoo moe; mijn armen zijn zoo lam.

(gaat luisteren aan de deur van het slaapvertrek).

De koning slaapt; - zoo, neem den dolk; - de deur
 Is niet op slot, ge hoeft ze maar te duwen.

(Hij is middelerwijl Ingel genaderd en duwt hem zachtjes vooruit de slaapkamer binnen; dan blijft hij aandachtig luisteren nevens de deur die halfopen gebleven is; hij geeft herhaaldelijk blijken van ongeduld. Ingel komt weer binnen, bleek en sidderend, den dolk in de hand.)

Wel?

Neen, ik kon niet, mijn arm wilde niet;
Hij sliep zoo stil; o Saemund, laat me, laat me!

(Onmiddellijk na de eerste woorden van Ingel heeft hij diens arm gevat en zijn post bij de deur weer ingenomen; hij luistert ingespannen; nu Ingel de stem wat verheft, bijt hij hem toe:)

Spreek stiller. *(Hij herneemt zijne vorige houding.)*

Maar ik kan niet, zeg ik u;
Het maanlicht valt zoo wit op zijn gelaat,
Zijn baard ligt op zijn borst; - en dàardoor steken -
O ik kan niet.

Stil! Stil!

Hij slaapt zoo vredig
En zijn gelaat is kalm en vriendelijk
Als vroeger, vóór 'k u kende, - ja, toen, toen,
Vóór ik u kende!

Stil! stil, zeg ik u!

Kom, 'k zal den weg u toonen naar zijn hart!

(Hij trekt Ingel achter zich de kamer binnen; na eenige oogenblikken, gerucht. - Ingel den dolk in de hand, snelt naar buiten, dan wendt hij zich even om, en gaat rugwaarts achteruit, den blik op de deur gericht; als hij iets over het midden van het tooneel gekomen is, verschijnt in de deur Froth, het bovenlijf voorovergebogen, den blik strak op Ingel gericht; deze blijft, als gekluisterd, een oogenblik staan.)

Ingel!

(Ingel slaakt een gil, laat den dolk vallen en stormt weg. Froth heeft de oogen gesloten en leunt tegen de deur; - na eenige oogenblikken:)

Ingel, o, - pijn, o laat een poos.
Een poos nog, laat me denken, ik móet denken.

(De linkerhand op de zij, gaat hij struikelend naar den leunstoel waarin hij zich laat vallen; een oogenblik is hij bedwelmd; - Saemund komt zacht achter hem binnen en verbergt zich in den achtergrond.)

Neen, neen, kind, - alles kan nog goed eens worden,
- Ingel, hij is 't, en nog een ander, - de andere -
- Waarom spraakt gij niet eerder - alles goed -
O pijn, nog niet, dood me nu niet, nog niet -
Ik moet nog denken - Ingel - dood - een moordenaar,
Ingel, een moordenaar, een moordenaar;
Een moordenaar, Ingel, een moordenaar!
O - o - nog niet, nog niet, ik moet nog denken -
Ingel, een moordenaar - dood, - Ingel, koning,
Een koning, moordenaar, neen, neen, weg, weg!
En allen schreeuwen: Ingel, moordenaar!
Neen, neen, dat niet! Maar die dolk daar, zal 't zeggen -
Neen, neen, dat niet! een stond nog, dood, een stond.

(Bij de laatste woorden is hij opgestaan; den blik op den dolk gericht, gaat hij wankelend op dezen toe, als hij er dicht bij is, laat hij zich op de knieën vallen; hij neemt den dolk op.)

Een koning doodt den koning! Ik, ik! ik!

(Hij tracht den dolk zich in de borst te stooten, maar hij stort voorover dood neer.)

(komt langzaam naar voren tot bij het lijk en schouwt het een poos roerloos aan).

Ja, dood, - een koning stierf, en stierf als koning;
 Wroeging, waar blijft gij; - alles stil in mij -
 En toch - en zulk een koning moest zoo sterven;
 Wat is nu al het ander bij dit één?
 Triomf, stijg op in mij, wij zijn alleen!
 - Een oogenblik nog wacht; hoe staat het nu?
 Thans, nummer twee, Helga, hoort ge me toe,
 Of gij het wilt of niet; 'k weet u te lokken!
 Starkadd? och, die is ver en gij zijt jong;
 En dan, hij ziet zijn eigen niet en loopt
 In 't net dat ik hem later spannen zal.
 Voor de vorstin, een nummer? Neen, niet noodig! -
 Alles is klaar; zoo, in uw kast weer, poppen,
 Uw meester wil alleen zijn met zijn vreugd! -

(Hij gaat naar de kast, opent ze, en de koninklijke juweelen worden zichtbaar; hij blijft een poos opgetogen ervoor staan; hij neemt de kroon.)

Kom, kroon, keer weer tot mij, geen heeft u lief
 Als ik, die u gebeeld heb naar mijn ziel;
 Ik smeedde in u veel spreuken, die aan mij
 U binden of aan geen; kom, op mijn hoofd;
 En, met u, macht en aanzien voor de menschen!
 Glans, goud, en brand hun de oogen uit, dat ze
 Voor mij de nijdge blikken laten zinken!
 Kom gij ook, purper; 'k leg u om mijn schouders,
 Zinbeeld van macht die 'k over leven heb
 En dood der menschen; bloedrood is uw kleur,
 Wee hem die mij weerstaat; nog rooder prijkt

Ge van zijn bloed; kom, schepter, in mijn hand,
 Ik zwaai u als geen koning 't deê voor mij,
 Het volk den weg te toonen als een kudde
 Waar het geschoren wordt, of heeft te sterven;
 Al voor mijn glorie, voor het schittren van mijn leven!
 Komaan, valt op de knie, een nieuwe koning komt
 Te heerschen over u tot aan zijn koningseinde.

(Middelerwijl is hij statig naar voren getreden en zijn blik valt op het lijk van Froth.)

Froth, kóning Froth ligt daar, hij was een koning;
 Hij stierf als koning; ook zoo wou 'k eens sterven,
 Zoo voor alle oogen en bij aller smart;
 Na zulk een leven, zulk een dood; - o, kon ik;
 Froth, Froth, o leer me sterven zooals gij!

(Hij valt op de knieën bij het lijk.)

Het doek valt.

Derde Bedrijf.

De voorplaats van den burcht rechts omtrent in 't midden van het tooneel; - een terras van waar een trap naar voren afdaalt; - in 't midden de poort; links, in de verte de zee, van voren links en rechts, bosschage.

Op het terras, twee wachters, met wapens; de eene gaat op en af; de andere hurkt tegen den ingang en schijnt ingedommeld; van uit den burcht hoort men nu en dan muziek.

EERSTE WACHTER

(stapt eenige malen op en af en kijkt van tijd tot tijd naar de zee; dan treedt hij op zijnen makker toe).

God! wat verveel ik me hier; en zeggen dat ze daarboven nu aan 't drinken en aan 't smullen zijn!

(Daar hij geen antwoord krijgt van zijnen makker, kijkt hij verbaasd toe en schudt hem wakker.)

He, kameraad, wat is dat, ge slaapt! Dat 's tegen de afspraak! Toe, sta op!

TWEEDE WACHTER (*half droomend*).

Ja, geef me nog van dien wijn, 'k heb dorst, ik heb nog altijd dorst!

EERSTE WACHTER.

Niksmendalle te drinken, sta op! Denkt ge dat het zoo plezierig is hier op en af te stappen en altijd uit te kijken op dat vervelend water!

TWEEDE WACHTER

(nog altijd half ingedommeld).

Geen water, dat's te koud in mijn maag!

EERSTE WACHTER.

Word toch wakker, luiaard, dat 's tegen de afspraak; ik heb u wel gezegd dat ge wat mocht gaan zitten omdat de wijn van dezen morgen u zoo in den kop is geslagen. Hm, was die fijn? - Verdoemde kerel, hij dut weer in! - He, kameraad, hier is nog van dien goeien wijn!

TWEEDE WACHTER (*schielijk wakker*).

Geef me ervan, gauw, hm... waar is hij? kerel, met zulk een woord kunt ge mij uit den dood wekken! Waar is hij?

(Eerste Wachter schudt van lachen.)

Verdoemde leelijke babbelkous, kunt ge een eerlijk mensch niet laten slapen?

EERSTE WACHTER.

Maar wat denkt ge wel! 't Is hier schrikkelijk vervelend en ik zou wel met wat praten den tijd willen korten! He, was die goed, die wijn, uit dat vat in den kelder, waar ze niet meer van wisten van waar het kwam! Hebt ge 'm wel geproefd? Eerst zoo 'n vaste sterke smaak van 'n gezonden wijn en dan zoo 'n zoet, *(hij klapt met de tong)* en zoo 'n geurig, hm... en zoo 'n vurig nasmaakje dat u oogen, neus en mond vol van zon uit ver in 't zuiden waren. Die ouwe vrek van Froth, die dronk wel water maar hij wist toch ook wat goed was! God, wat zijn de tijden veranderd; nu altijd feest en altijd feest! Ik ben van m'n leven nog niet zoo weinig nuchter geweest als in dit jaar. Morgen kunnen anderen zich hier komen vervelen, dan zijn we er toch weer bij. Ha, ha, ha, gij waart al dronken dezen morgen; wat hebben we gelachen toen ge zoo stillekens, stillekens onder de

tafel gingt schuiven; maar dat wijntje, dat wijntje, 't is 'n verdom-melijk goed wijntje! Zijt ge al weer aan 't ronken! He, he!

(Schudt hem hevig.)

TWEDE WACHTER (*schiet woedend uit*).

Verdoemde labbekak, laat me gerust of ik vecht tegen u! - Laat me slapen of geef me te drinken; buiten dat, ken ik niks! -

EERSTE WACHTER

Waat heeft die wijn z'n bloed razend gemaakt! Hoe die kerel toch veranderd is!

(Hij gaat weer op en af en neuriet. Nu en dan werpt hij een blik onverschillig over de zee en stapt dan weer voort; maar plots blijft hij staan, kijkt scherp uit, houdt de hand boven de oogen, buigt het lichaam over de leuning en blijft een oogenblik in die houding strak naar de zee uitzien. Dan komt hij rap tot zijn makker, schudt hem kort en heftig en schreeuwt:)

Zeil in zicht!

TWEDE WACHTER

(schielijk op, grijpt naar zijn wapens en schiet naar voren).

Waar?

EERSTE WACHTER.

Daar, recht uit, juist in 't westen klimt een zeil uit de zee!

TWEDE WACHTER (*wrijft de oogen*).

Maar 'k zie niks; 't is zeker weer 'n streek van u om me wakker te maken; maar pas op, zulle!

EERSTE WACHTER.

Zwijg, zeg 'k u; zie toch daar; de wijn benevelt nog uw oogen. Daar, daar, recht uit.

TWEDE WACHTER.

Nu zie 'k het ook. (*Kijkt scherp uit:*) Zie, daar achter nog één!

EERSTE WACHTER.

En nog één daar links! - Neen twee! - 'k Ga 't gauw aan den koning zeggen; blijf hier, ik ga in de hal!

MANNEN EN VROUWEN

(komen uit den burcht op het terras, eerst een voor een, dan meer te zamen; zij vragen:)

Waar? Wat is 't? - Wat is er gebeurd? - *(Tweede Wachter wijst naar de zee. Hier en daar hoort men roepen:)* Er zijn er zes. - Neen acht. - Zie eens, hoe groot het zeil van het eerste schip! - Ze hebben den wind tegen! - *(Hier en daar loopt er weer een den burcht binnen en komt met anderen terug. De nieuw aangekomenen vragen:)* - Zijn 't vijanden of vrienden? - *(Anderen:)* - Men kan de kleur van hun zeilen nog niet onderscheiden! - Ik wel, zie, rood en wit. - Neen, 't is niet rood! - Ja zeker, rood en wif.

(Ondertusschen treedt Ingel buiten, gevolgd door Saemund en mannen. - De anderen maken eerbiedig voor hem plaats. - Hij treedt tot aan de leuning en ziet ook uit.)

Ik ken die booten niet! Verspert de deuren,
Loopt, wapent u, ontvangt ze naar verdiensten.

(Hij trekt zich wat terug met Saemund. Op zijn bevel zijn eenige mannen den burcht snel ingegaan; anderen blijven nog uitkijken.)

MANNEN.

Zie 'ns den steven van 't eerste schip; o hoe hij blinkt, hij is heel van goud! *(Een ander uit den achtergrond, roept luid:)* Maar 't is de boot van Starkadd! - *(Beweging.)* - Starkadd! Wat vertelt die nu! Starkadd is verzonken met zijn schip! - *(Algemeen geroep:)* De boot van Starkadd! - *(Te gelijker tijd: De mannen die reeds weggetrokken waren of gingen vertrekken, keeren ijlings terug. - Op het geroep treden Ingel en Saemund*

weer naar voren en kijken uit. *Altijd geroep:*) De boot van Starkadd! - (*Eenigen lopen schreeuwende den burcht binnen:*) De boot van Starkadd is daar! - (*Een man die uitkijkt roept:*) Zie, daar staat iemand met de vlag in den steven, hij zwaait ze in vriendschap! (*Een ander:*) Maar 't is Starkadd zelf, zie heel z'n gestalte, zie, z'n gouden helm! (*Weer geroep:*) Starkadd is daar!

(*Ingel en Saemund trekken zich weer achter de mannen terug. - Onder het volgende gesprek tusschen Ingel en Saemund altijd geroep:*) Starkadd! 't Is Starkadd!

- Zie, hij is het. - Hoe sterk hij de vlag zwaait!

Wat nu? Met zegepralen keert hij weer,
En al de praatjes die we in 't volk verspreiden
Zij wenden zich nu rechtstreeks tegen ons!
Wat weifelt gij nu nog? Vertel hem wat
We hem toch moeten zeggen. Heeft hij iets
Te vorderen? Zijt gij zijn koning niet?
Treed op als meester en vergeet het niet
Dat hij u schande aandeed voor alleman.
Gij rakelt de'ouden haat weer op, en 'k heb
Bijna geen kracht meer om hem nog te voeden.
Ik wilde liefst hem weer als vriend begroeten
En hem doen voelen dat 'k vergeten heb!

EEN MAN.

Ik ga 't aan m'n vrouw zeggen, wat zal die 'n vreugde hebben! (*Hij loopt de trappen af; rechts af.*)

Nu gaat hij de haven binnen lopen, komt, we gaan hem tegemoet!

We gaan hem te gemoel!

(Zij gaan allen rechts af).

Hoor, hoor maar 't volk, hoe hij het heeft bekoord;
Hij is al meester in hun harten en
Als ge u niet wacht, wordt hij 't in werkelijkheid.
Juublen ze hem niet toe als een verwachten
Redder, die hen verlossen moet; van wat?
Ik weet het niet, maar 't volk dat mompelt iets
Van Froth en ook van moord. Niets duidelijks
Kwam mij aan de ooren; 't is maar zoo'n gerucht.
Zoo ver is 't reeds; ik heb het lang verwacht;
Wat moet ik niet verwachten na die daad?
Een eeuwge roes benevelt mijne zinnen,
En dat gelaat, die oogen in die deur,
Zij spoken steeds vóór mij, en zie 'k ze niet
Dan voel ik o dien angst in hun ontsteltenis;
Nu weer, ze zijn weer daar! O Saemund, red
Me van mezelfen; feesten, geef veel feesten
Dat ik dat alles onderdrukken kan
In 't groot gerucht van vele menschen rond me!
Mijn koning droom nu niet, de tijd is kostbaar
En alles is gewonnen als gij Starkadd
Ten onder krijgt: hij brengt de zegepraal
En grooten dank verlangt hij van zijn koning;
Geef eer hem, geef hem goud en macht en aanzien,
Maar nog eens, geef hem Helga niet tot vrouw.

Saemund, gij eischt steeds meer van mij; in doodslag
Heb ik het erf mijns vaders opgenomen,
Nu zou ik zijn belofte nog vermoorden?
Zijn woord, dat trouwe woord zou leugen worden
Aan Starkadd dien hij toch zoo zeer beminde?
Wat is dat alles bij uw koningskroon?
Vergeef het uwen dienaar, heer, indien
Hij spreekt met alle kracht zelfs tegen u,
Nu waar het geldt u lijf en eer te redden.
Een koning gaat zijn weg en ziet niet om!
Starkadd is in uw weg, stap over Starkadd!
't Volk is met hem; hoort gij 't gejubel ginds!
Verneemt hij eens wat hier te wreken valt,
En is hij dan Froth's zoon, dan eischt de plicht
Dat hij den moordenaar zijns vaders doode,
En hem, uw broeder, valt de kroon dan toe.
De moordenaar mijns vaders! Dat ben ik;
Gij spreekt het zoo gelaten uit; en dan
Dit woord van u, het is mijn hardste straf!
Vloek over u, gij die me daartoe dreeft;
Maar hoor: één was de daad, één zal de straf zijn.
Neen heer, nog niet, nog is geen spraak van straf,
Zoolang uw koningswil in 't rijk nog geldt;
Één was de daad, één moet het loon ook zijn,
En Helga, die niet Starkadd's vrouw mag worden,

Ik smeeek u, koning, geef ze mij tot bruid;
 Dan zal geen Starkadd naar uw kroon meer trachten.
 Boos is 't gedacht en slecht is ook de daad,
 Maar recht, ja al te recht is steeds uw weg!
 Ik heb hem ingeslaan, nu moet ik volgen.
 Wat heeft mijn dienaar verder nog besloten?
 Niet zoo, mijn koning, spreek zoo niet tot mij.
 Voor ù is 't alles, voor uw koningseer!
 Starkadd moet weg, niets moet hem hier nog binden,
 En dan is alles goed, verzoend, vergeten,
 En zonder zorgen heerscht mijn koning eenig.
 Alles vergeten? ja, als 't daarmee uit was!...
 Moe ben ik, Saemund, moe tot stervens toe!
 Handel voor mij, en wat u goeëdunkt, doe 't.
 Heil Starkadd.
 En Helga?
 'k Doe wat Helga wil, kunt gij
 Verkrijgen dat ze zich van Starkadd afzegt,
 En de uwe worden wil, dan stem ik toe.
 Voor allen dan verkondigt gij dat zij
 Mijn gade wordt? Van avond nog, breng ik
 Haar woord, nog heden? - O mijn koning, 'k dank u!

(’t Gejuich achter de schermen wordt immer luider en bij de laatste woorden van Saemund is Ingel eenige treden afgedaald,

Starkadd te gemoet. Deze in volle wapenrusting, gelijk in 't eerste bedrijf, omringd van de menigte en van zijn mannen, komt op, rechts.

Bij 't zien van Ingel blijft hij staan, maakt eene beweging, stilte gebiedend, en buigt eerbiedig vóór hem. Boven op het terras, uit den burcht komend, Helga en Hilde. Zij dalen de trap af en blijven achter Ingel staan.)

Wees welkom, o held, in onze landen,
 Uw aanschijn reeds voorspelt ons uwe daden;
 Laat hooren wat een zegepraal ge ons bracht.
 Gegroet, mijn vorst, vorstin en gij, mijn Helga,
 Ik breng de tijding die gij hebt verwacht;
 Twee duizend Friezen boetten met hun bloed
 Den hoon u aangedaan; hun koning is
 Schatplichtig aan den heerscher van dit land.
 Maar ik zie koning Froth niet; ik heb haast
 Hem ook de goede mare te verkondigen.
 Leid me tot hem, ik bid u, - maar, gij zwijgt?
 Ziek... is hij ziek? Spreek...

(Daar allen zwijgen wendt hij zich tot Helga.)

Helga, waar is vader?

(Helga wendt zich weenende om.)

Mijn vader stierf...

Stierf? - Koning Froth is dood!...

(Allen zwijgen. Starkadd, hevig ontroerd wendt zich naar voren linksom, met half verstikte stem.)

Mijn oogen, wordt niet nat; beef niet, mijn lijf;
 Krimp niet ineen, mijn hart, zij zien uw pijn;
 Bedwing u, smart, gij zijt voor andren niet.

(Hij wendt zich weer tot Ingel:)

En hoe... hoe stierf hij?
 's Avonds was hij als
 Altijd ter rust gegaan, en 's andren morgens
 Vonden wij... Saemund, zeg hem wat ge weet.

(Ingel wendt zich af.)

Des avonds vond 'k den koning in gesprek
 Met de vorstin en Helga; hij nam afscheid
 Van haar, heel vriendelijk en zoo bedaard
 Dat niets zijn inzicht liet vermoeden; maar
 Toen ik met hem alleen was, uitte hij
 In spijtgen toon hoe hem dien dag op 't hart lag,
 Hoe nu uw vriendschap voor vorst Ingel zou
 Verloren gaan; hoe hij voor 't rijk nu vreesde,
 En zijn geslacht wel best nu mocht verdwijnen;
 Hij treurde er om dat hij en de andren niet
 Gesneuveld waren in den laatsten kamp,
 Dan leefde hij thans heerlijk in Walhalla,
 Terwijl hij nu, een oude, ellendig sterven
 Ging in een bed, en met die zorg op 't hart.
 Toen ik vertrekken wilde vroeg hij nog
 Of wel zijn dolk op de oude plaats nog hing;
 O had ik toen begrepen wat hij vroeg!
 Des nachts was alles stil; wij hoorden niets;
 Maar 's morgens, toen ik ging om hem te kleeden,
 Vond ik hem in de voorplaats neergestort,

Voorover, met den dolk nog in de hand.
 Ik riep om hulp, eilaas geen hulp kon baten;
 Met zeekre hand had hij het hart getroffen!
 Zoo vond hij de Walhalla die hij wenschte.
 O vader, ik dus ook draag van uw dood
 De schuld!

Laat die gedachten varen, Starkadd,
 Het is voorbij, het is sinds lang voorbij!
 Kom, en verhaal ons van uw nieuwen tocht,
 Want zie, 't is feest bij ons; en te uwer eer
 Wordt het nu voortgezet met meerder pracht,
 Brengt wijn, meer wijn, roept om muziek en dans.
 Kom, Starkadd, kom, ik voer u in de hal
 En nevens uwen koning zult ge zeetlen.

(Ingel legt Starkadd de hand op de schouder en leidt hem den burcht binnen. - Als allen binnen zijn hoort men eenigen tijd feestelijke muziek; - knechten loopten de trap op en af met vaten. Na eenige oogenblikken komt van rechts Helga snel naar voren, onmiddellijk gevolgd van Saemund; omtrent op het midden van het tooneel haalt hij ze in.)

Helga, waarom ontvlucht ge?

Laat me, laat me,
 Starkadd is daar; 't was slecht naar u te luistren.
 Waarom toch vreest ge mij, mijn zoete Helga,

Wijl ik voor de andren mijn genoote u noemde?
Gij deinst terug alsof iets ergs daarin lag!
Waarom schrikt gij daarvoor? Zegt het te veel?
Wat is een woord? Een klank die lieflijk klinkt
In zinnen mooi gedreven in 't metaal
Der spraak; dus neem 't niet kwalijk en beschouw
Het als een vers, dat u een dichter toezwaait.
Geloof me, 't klinkt veel hooger dan zijn oorsprong;
Doch lieflijk streelt het zoet geluid uw oor.
Wij speelden samen toch als goede vrienden
En niemand zag een erg in onze vriendschap.
Wat is er dan veranderd en wat vreest ge?
Ben ik u niets meer, nu weer Starkadd daar is?
Bindt dan het woord uws vaders enkel u
Aan hem?
 Spreek niet van Starkadd!
 't Is voorbij.
Hij 's uitgedroomd, mijn droom van goede vriendschap,
Nu komen nieuwe vrienden in uw leven
En de ouden mogen gaan, wie weet, tot later...
Heb 'k iets verlangd dat gij niet geven moogt:
Maar neen, wat vraag ik nog, 'k ben 't oude speelgoed
Dat weggeworpen wordt voor 't betere.
Vaarwel, vorstin, heb dank voor het verleden
Dat uwe vriendschap mij zoo lieflijk kleurde.
Maar, Saemund, neen... wat wil dat alles zeggen?
Ach, 'k weet niet meer wat ik nog denken mag...
Wilde ik u werkelijk verstooten, zeg?

En u, die steeds zoo vriendlijk waart voor mij.
 Wel neen, hoe zoo? Zoo heb ik 't nooit gemeend
 Met u; neen, Saemund, gij ook blijft mijn vriend.
 O dank, vorstin, gij schenkt 't geluk me weer!
 Waarom, 'vorstin', zeg 'Helga', zooals vroeger
 Ik ben dezelfde die ik was en 'k blijf het.
 O Helga, nu is alles goed en ik
 Ben nog gelukkiger dan ooit te voren. -
 Neen, neen, gij zijt voor mij nog niet verloren
 En ik ook mag uw schoonheid nog bewondren.
 Zie, Starkadd zwerft zoo graag op alle zeeën,
 En laat zijn bruidje thuis als eene weeuw;
 Moet zij zich dan verkruipen en gaan klagen,
 Moet zij haar schoonheid laten stil verdorren?
 En schoon zijt gij, lief kind, schoon als de roze
 Die even openbloeit en de aarde toelacht.
 Mag u geen ander man in 't oog meer zien?
 En andre menschen mogen u niet minnen?
 Gelukkig is de ruwe tijd voorbij
 Toen slechts de vrouw één meester kende op aarde
 En al haar zin voor andren moest versmachten!
 Versmaad dan ook het trouwe hart niet dat
 U mint; gij glimlacht weer, mijn goede Helga;
 Mijn woorden roerden dus uw harte toch?
 Dan is 't geen erg dat ik u hier aanhoor,

En nevens Starkadd mag ik andre menschen
Ook nog lief hebben; o, wat is de wereld
Heerlijk en goed dat men zóo leven kan,
En alle goede menschen lief mag hebben!
Neen, Starkadd zal niet boos zijn als 'k hem zeg
Hoe ik gelukkig ben sinds ik dat weet,
Hijzelf is toch zoo goed voor alle menschen.
Neen, Helga, zeg hem niets, hij is zoo stuur
En wild, en weet van fijner zeden niets.
Hij kan slechts slaan en wilde liedren zingen.
Want in zijn land in 't noorden drongen niet
De zeden uit het zuiden die verzachten.
Sprak hij tot u met woorden fijn gekozen?
Tracht hij voor vrouwenoor zijn spraak te sieren?
Neen, ruig en recht zegt hij zijn ruw gevoelen
En woest zou hij zijn wild gevoel ook uiten!
Waarom spreekt gij van hem met die minachting?
Ik heb hem lief, meer lief dan u nog, meen ik.
Minachting? neen, voor zulk een sterken held,
Hij bracht ons nieuwe macht en de eer van vroeger.
Minachten hem? Wel neen; 'k zei slechts wat waar is,
Wat hij bij al zijn sterkte toch moet missen,
En wat hij aan ons zwakkeren moet laten!
Zie, zooals ik mijn woorden sierlijk kies
Om u met aangenaam geluid te omvangen,
Zoo maak ik ook met de eigen hand sieraad
Dat uwe weeke schoonheid licht verhoogt;

Met ingetogen blik tracht ik te vatten
 De rondheid van uw arm, het effen voorhoofd,
 Hoe licht uw boezem 't blanke linnen vult;
 Ik kies het puurste goud en de eelste steenen,
 'k Roep uw gestalte vóór mijn geest en graag
 Doomt zij vóór mij, met al haar zoete vormen!
 'k Aanbid en werk en 'k pas den gouden band
 Om uwen arm, op hoofd, op borst, op hals,
 En 'k smeed en buig en 'k werp hem spijtig weg
 Wijl 't hard metaal den lieven plooi niet neemt.
 En nachten, nachten gaat het voort tot eindelijk
 Ik juichend dé eedlen vorm in handen houd,
 Zoo schoon dat ik er zelf niet aan geloof;
 De steenen met hun flonkren roepen mij:
 'Neem mij, - en mij, ik overstraal heur haar,
 Ik pink er blauw uit als een starrenoog,
 'k Werp stralen rond bij 't zwellen van haar boezem,
 Ik brand als gloed op 't blanke van haar armen!
 Ik kies en pas, opnieuw begint het werk
 Tot 's morgens toe; en eindelijk is het klaar,
 En 't glanst en gloeit in de eerste zonnestralen.

(Hij neemt uit den boezem eenige sieraden.)

Laat zien, laat zien, hoe schoon! Dat is voor mij?
 Voor wien zou 't zijn; wie anders kan het sieren
 Dan u, die ziel en vorm gaaft aan 't gewrocht:
 Kom, Helga, zie de zon is aan 't verdwijnen;
 In 't bosch, bij 't beekje, smuk ik u daarmee,
 En in de beek kunt gij het beeld aanschouwen,
 Omgloord van roode en gouden avondzon,

En die u lief heeft zal uw vreugde loonen.
 Dan gaan we samen naar de groote hal
 Waar ieder blik bewondring spreken zal.

(Hij leidt ze zacht rechtsaf.)

(Van uit de zee wordt het licht der zon steeds rooder. - Starkadd komt uit den burcht, blijft een oogenblik staan, wendt zich naar den burcht.)

Dood, koning Froth, en zij, zij vierden feest!

(Hij gaat langzaam de trap af, beneden blijft hij staan en leunt met zijn armen tegen de leuning van de trap, het gezicht naar de zee gewend; eenige oogenblikken blijft hij als droomend staan.)

Wat zijn de menschen hier zoo vreemd geworden!
 In vriend- en vijandsoog een zelfde schuwheid;
 Helga is weg en de vorstin ontwijkt me,
 Géén blik me in 't oog en géén spreekt gaarn van Froth.
 Of heeft de tijd zoo ingewrocht op mij
 Dat ik een ander werd, 'k niet meer begrijp,
 En zij slechts droefheid voelen waar ik smart zoek?
 O zee en zon, ik ken uw grooten schijn,
 Uw adem, steeds de zelfde, waait me tegen!
 Goed waart gij, ik herken die zelfde goedheid,
 Ik heb u nog, als vroeger voel 'k u; troostend
 Steunt mij uw arm en leidt me door mijn leed.
 - Vader, vader, waarom gingt gij zoo vroeg,
 Voeldet gij niet wat ik u zeggen moest?
 Zoo moe reeds waart ge dat ge uw kind niet meer
 Verwachten kondt? - Wat schrikkelijke rouw
 Heeft uw groot hart verpletterd dat het mij
 Vergeten kon; ach vader, neen ge moest niet!
 Ik voelde in mij oneindgen troost voor u:

Zoo veel werd stil in mij geboren dat
 Voor u, voor u alléén was stil gerijpt,
 Gekoesterd aan de zon van mijn hart en
 Van 't uwe. - 't Uwe ook voelde ik in mijn borst,
 En 't mijne luisterde naar zijnen kloep
 Zoo graag, zoo innig en zoo warm sloeg 't uw;
 Gij voelt niet wat ik u zeggen mōest?
 Het was nu rijp en 'k ging het u aanbieden,
 Ik zag uw mild gezicht in vreugde stralen,
 Gelukkig om het worden van uw zoon!
 Trotsch was 'k erom, want in mij was ùw trots.
 En nu, en nu, nu zijt ge dood, niet meer,
 Ik tast in 't ronde en zoek vergeefs te grijpen
 Naar uw gestalte die zoo eeuwig, zoo
 Onwrikbaar levend stond in mijne borst,
 Leeg is de plaats waar ik mij tot u wend!
 Wien zal ik nu het voelen openbaren,
 Dat in mijn ziel zoo zalig is geworden
 Voor u, voor u alleen? Terug moet ik
 Het dwingen, het dood stampen met mijn smart.
 O vader, vader, zoo mocht gij niet gaan!

(Hij bergt het hoofd tusschen de handen.)

(Van uit den burcht hoort men muziek. - De avond is allengs gevallen. Van rechts komen op Saemund en Helga, deze met sieraden opgesmukt.)

't Wordt donker reeds, ik wil terug in huis.
 Toef nog een oogenblik, 'k wou u aanschouwen
 Nog eens alleen, alsof ge alleen voor mij waart;
 Uw schoonheid straalt nog feller in het donker

't Is als een glans der zon die op u bleef!

(dien de anderen niet bemerkt hebben, heeft bij de woorden van Helga het hoofd opgeheven, met halve stem:)

Helga?...

(Bij de woorden van Saemund wendt hij zich heftig om.)

Gij, Helga, met dien man; - dat is
Uw dood, boef.

(Hij wil het zwaard trekken.)

Starkadd, Starkadd, doe het niet!
't Komt vroeger dan ik dacht, maar zóo ook goed.

(Komt weer naar voren, tot Starkadd:)

Tracht zoo de skald der vrouwen gunst te winnen?
Leert hij in 't noorden zoo om 't bruidje vrijen
Dat hem toch immers minnen mòet: waarachtig,
Ik dacht niet dat het zoo eenvoudig was!
Heeft hij geen macht meer over vrouwenharten
Door lied en harpespel, heeft 't lied geen klank
Voor edeler gevoelens waar 't noch kamp
Noch doodslaan geldt? - Wel, is het dan mijn schuld
Indien een vrouw naar mijn taal liever luistert
Dan naar uw wilde spraak?

(nog altijd aan de borst van Starkadd en zijn aandoeningen volgend).

Uw borst hijgt zwaar,
'k Voel 't bonzen van uw hart, uw oog schiet vlammen,
Luister naar mij, zie in mijn oogen, Starkadd,
Mijn arm houdt u omvangen; 'k laat u niet
Totdat uw oog weer zacht in 't mijne ziet;

Wees niet meer boos; o, ik ben bang als ik
 Uw lijf zoo beven voel; wees niet meer boos;
 Die vijandschap rond mij, ze maakt mij angstig,
 'k Smeek u, laat de eerste bee niet ongehoord;
 Gij haat te snel, hij is uw vijand niet,
 Hij sprak geen enkel woord ooit tegen u;
 Wat hij u zei, 't zijn immers geen verwijten,
 Kunt gij 't hem euvel duiden dat hij liever
 Uw lied en harpspel hoort dan woeste spraak?
 Hij meent het goed met mij, hij zegt dat ik
 Naast u nog andere menschen lief mag hebben,
 Dus hem een weinig ook.

(Starkadd grijpt weer naar het zwaard: Helga legt haar hand weer snel op zijn arm).

Niet,... neen, doe 't niet!
 Is dat niet wel? Ach Starkadd, 'k weet het niet,
 Maar hij was immers altijd goed voor mij!
 Hij weet dat ik uw bruid ben en hij ziet
 Me gaarne schoon, die hoofdband en dees armband
 Heeft hij voor mij gemaakt opdat ik in
 De hal de schoonste zij! Ben ik het zoo?
 Hij gaf u dat? Gij naamt het? - weg van mij!
 Starkadd... waarom toch? Ben ik zoo niet schoon!
 Ik dacht dat ik u meer bevallen zou!

(Vleierend.)

Hebt gij noch schooner meegebracht voor mij?
 Ik, goud voor u, neen, neen!

Laat van hem, Helga!
 Zegde ik u niet dat hij slechts wild en ruw is,
 Dat hij van hoofsche zeden nog niets weet!
 Hij schouwt u zelfs niet aan; hij vindt u toch
 Niet schoon! - Vorstin, ge wildet in de hal,
 Daar zullen andre blikken u wel troosten!
 Kom, Starkadd, laat me niet zoo gaan, alleen,
 Kom mee met mij, 'k zal naar geen goud meer vragen.
 'k Geef ook aan Saemund zijn geschenk terug....
 Ga, ga, blijf van me!
 Het wordt laat, vorstin,
 Wellicht vermist men u reeds in de hal?
 Starkadd, moet ik nu gaan?
 (Na een poos:) En zonder u?

(Daar Starkadd onbeweeglijk afgewend staan blijft, volgt zij, na eenige oogenblikken, aarzelend Saemund, op een wenk van dezen. - Boven bij de deur wendt zij zich nog eens tot Starkadd.)

Starkadd, 'k ga in de hal; komt gij ook straks?

(Starkadd verroert niet; Helga gaat in huis.)

Een diepe nacht trekt over mijn gedachten...

(Uitvallend).

'k Heb u verloren, Helga, u door woorden
 Verloren!... Maar, waarom sloeg 'k hem niet neer?

(Snel rechts af.)

Het doek valt.

Vierde Bedrijf.

Duinen rechts; links de zee.

Bij het opgaan van het doek zit Starkadd aan de helling van het duin, het aangezicht naar de zee gekeerd.

Gij ook, mijn harp, gij hebt geen stem voor 't leed
 Dat me verteert; gij ook, de laatste, ontzegt
 Den treurige den dienst; ga, zoek 't geluk
 Bij anderen, bij mij vindt gij het nimmermeer!

(Hij legt de harp neer.)

Waarom klopt gij nog, hart, in mijne borst?
 Is dan het leven nog het leven waard
 Als heel zijn inhoud uitvloeit, nutteloos!
 Zoo moeten leven met voor mij die leegheid,
 O hoe die leegheid mijnen geest afmartelt!
 Niets kan tot mij; alles verslindt ze, en ik
 Blijf overal alleen, ik en mijn smart.
 En ik ben Starkadd, Starkadd de zeeghaftige,
 Ik sloeg de Friezen, ik, de sterke held!
 Waarom springt gij niet op, mijn trots; waarom
 Verstikt gij niet die liefde die u hoont!
 Stil is 't in mij; die woorden zijn voor niemand.
 Wat is me dan dat meisje dat mijn lot
 In handen houdt, het opweegt tegen heel
 Mijn vorig leven en het spelend knakt!
 Mijn vorig leven? - Was ik het die 't leefde? *(Staat op.)*

U, zee, had ik eens lief; thans zijt ge niets
 Voor mij; o, neem me toch weer aan uw boezem
 Dat ik dat barsten in mijn borst niet voel,
 In de enge ruimte die niet springen wil!
 Maar gij verstaat me niet meer, zielloos wezen,
 O gij zijt dood, gij zijt gelukkig dood,
 Ik leef en drijf, ik heb geen moed tot sterven
 En lafheid is de ballast van mijn leven!

*(Hij gaat weer zitten. Helga verschijnt achter het duin, komt boven op en daalt
 langzaam tot Starkadd, zij raakt hem licht den schouder.)*

Starkadd, vind ik u toch? 'k Heb u zoolang
 Niet meer gezien; gij doolt zoo ver van huis steeds.

(ontwaakt uit zijn mijmering en springt op).

Gij Helga, wat wilt gij van mij?
 Maar vriend,
 Waarom ontstelt ge zoo? - Mijn broeder Ingel
 Zendt me tot u om u te noodigen
 Op 't feest van heden avond.
 Feest, en feest!
 Wat doe ik op dat feest?
 Wees niet mismoedig;
 Ik ook, ik smeeek u, kom weer onder ons;
 Het leven is zoo koortsig op den burcht
 Sinds vader stierf, elk haast zich naar den avond

En drinkt en drinkt tot hij den dag vergeet.
Ingel is 's avonds steeds het meest luidruchtig,
Maar somber in den korten dag die volgt;
Schuw gaat hij me uit den weg met angst in de oogen.
Doch soms zoekt hij mij op en dan zoo teeder,
Gelijk een heel zacht kind spreekt hij van vader,
En hij blikt weer zooals hij 't vroeger deê;
Heel zoet zegt hij mijn naam en ook van u
Spreekt hij met droeve stem als van een broer
Dien hij heeft liefgehad en die nu dood is.
Verwonderd keek hij op als ik hem gisteren
Kwam zeggen dat gij hier waart en dat hij,
Die u toch zooveel dank verschuldigd is,
U eens tot zich kon roepen en u toonen
Dat hij u steeds nog liefheeft en u dank weet.
Hij staarde me aan, ontsteld, dan viel hij uit:
'Ja, zeg hem, dat hij morgen komen moet,
Wien kan ik beter boodschappen dan u!'
Een plotse schijn ging over zijn gelaat,
Dan liep hij weg, en bergde 't aangezicht.
Zeg, Starkadd, zult gij komen?
 Spreek nog, Helga,
Dat leed van anderen met uwe stem
Valt als een roes op mijn geblinddoekt wee.
Ook Hilde is niet gelijk zij vroeger was.
Zoo troostloos, zoo oneindig troostloos schouwt
Zij Ingel na, en blijft in 't leege staren.
En eens, toen zij me niet had hooren komen,
Vloog ze op hem toe en sloot hem in haar armen;

En over hem barstte ze in tranen uit.
En zonderling, hij, Ingel ook, hij weende.
Zoo troostloos, zoo oneindig troosteloos!
Die arme Hilde, wat kon haar wel breken?
Zijn er nog anderen die lijden, Helga?
Gij spreekt zoo lijdzaam en uw stem is slepend,
Gij ook zijt anders dan ge waart; uw stem
Was hel, en zulk een zon lag in uw blik
Dat ik van vreugde sidderde als 'k u zag;
Thans staart uw oog ontgensterd in de verte
En als een floers hangt vóór uw blik; ge ontvlucht
Me altijd en overal waar ik u zie
Onttrekt ge u dadelijk aan mijne blikken!
Nu heb ik u gevonden; 'k laat u niet
Of gij spreekt weer zoo goed tot mij als eertijds.
Ik heb u niets te zeggen, Helga.

Niets?

'k Lees in uw oogen gansch een andre taal,
Berg het verwijt niet achter trots.

Waarom

Dringt gij in mij, 'k verwijt u immers niets?
Starkadd, ge zijt zoo stil. - Maar ik verdraag
Niet de onrust die me dag en nacht vervolgt.

't Is me of ik niet had wel gedaan en 'k weet
Toch niet wat ik me wel verwijten zou.
Ik wil uw liefde weer, ge ziet het, Starkadd,
Ik heb ze nodig; help me!

Nar, die 'k ben,
Waarom denk ik u anders dan ge zijt?
O God, wat minder liefde kon me zoo
Gelukkig maken: - Weer als eertijds, kind?
Ik kan 't niet dempen wat me van u scheidt!
Helga, het is voor u niet wat ik spreek.
Kon ik u helpen! Maar ik kan tot u
Niet reiken, 'k sta mezelf in den weg,
Maar toch, waarom toch kunt ge niet? Gij kunt
Toch alles wat ge wilt; maar neen, ik weet het,
Gij wilt niet, want gij denkt nog steeds aan 't andre;
Ach, wees niet boos om 't geen met Saemund voorviel,
Mijn handelen snelt soms mijn wil voorbij.
Ik heb u immers toch niet willen krenken.
Of denkt ge dan dat ik hem lief zou hebben
En u niet?

Helga, Helga, gij zijt wreed!
Maar 'k gaf hem zijn sieraden reeds terug,
Onmiddlijk, 's andren morgens, toen ik zag
Dat gij met mij niet meer als anders waart.
Maar Saemund smeekt zoo needrig om wat vriendschap,
Zeg, moet ik hem die ook nog weigeren?
Hij was zoo goed voor mij steeds toen ge weg waart,

En toen ze zegden dat ge dood waart en
Ik schreide, was hij het die tot mij kwam
Om me met goede woorden over u
Te troosten.

Kind, ge spraakt dien mensch zijn dood.
Maar ik begrijp u niet, waarom dien haat?
Waarom zijt gij voor mij niet meer als vroeger?
Is het te veel? Geef maar een weinig van
Die liefde toch die se eens zoo gul me schonkt!
Heb ik nu alles niet weer goed gemaakt?
Gij hebt gelijk, ge kunt me niet begrijpen.
Wat is er dan veranderd tusschen u
En mij? Toen vader me met u verloofde
Was ik vol vreugde, want ik had u lief;
Gij waart toch steeds zoo goed en lief voor mij;
Zoo dikwijls dacht ik aan de vroeger dagen;
Straks nog toen ik u door de duinen zocht,
Daar waar ik eens met u ging spelemeien,
Viel er een schemer van dat stil geluk
Op de angst van nu, en door mij ging een stond
't Gevoel als moest ik weer als toen heel zacht
Gaan sluipen achter u, zacht mijne handen
Op uw bei oogen leggen en u vragen
Wie zoo den held durft overrumpelen?
Maar als ik zag op uw gezonken hoofd,
Hoe niet als toen, verrukt uw oogen glansden,

Geboeid door 't barenspeel, toen durfde ik niet.
 Het was zoo zoet, het leven dat ik droomde.
 O leven naast den man die alles zoo
 Vervulde met zijn daden en zijn zang;
 Hoe was ik fier dat ik uw bruid mocht zijn;
 Er zou een afglans van uw roem op mij
 Ook vallen en ik zou gelukkig zijn!
 Ik dacht dat ik nu eindelijk den held
 Gevonden had, dien ik in Ingel lang
 Reeds had gemist; o Starkadd, het is waar,
 Ik minde u innig toen als eene zuster!
 En nu, nu nog; maar nu wilt gij niet meer.

(Zij legt de handen vóór de oogen en weent stil.)

Gelijk een zuster, Helga, mint ge mij;
 Hoe is uw onschuld wreed, het woord zoo tergend!
 Mijn zuster, gij? - Rijt me de borst dan open
 En zie hoe 't hart er me van binnen uitziet!
 Zie, daar, die zee, die heb ik liefgehad:
 O toen mijn schip haar krakende doorvloog,
 Haar baren hoog en hooger tegenzweepten,
 Toen boog ik me over boord, wijd tegen haar,
 En breidde tegen haar mijn armen uit;
 En dan, o dan ontving ik haren kus
 Dien zij, in eene enkle, wilde baar
 In 't aangezicht me smeed met 't witte schuim!
 En ook die zon, die heb ik liefgehad;
 Als in mijn vaderland, zij top na top
 De bergen met haar schijnen overtrok,
 Toen was mijn hart vol grootsche vreugde en ik
 Vloog op den berg, haar stralen te gemoet;
 En als haar eerste straal dan op me viel,

Dan voelde ik hoe een warme kus mij lippen
 En hart doordrong en toen - aanbad ik haar.
 En als zij 's middags hoog ten hemel steeg
 En zij zelf koningin was van de zee,
 Toen lag ik uitgestrekt op 't dek, en zij
 En ik, wij waren slechts een enkele laai!
 En wist ik of het niet mijn hart was dat
 Met gutsend vuur de wereld overstroomde?
 Gij mint me als zuster, - o hoe liefderijk!
 Zie, zie die zelfde zon die ik zoo minde
 Ze is mat nu, en ik voel geen warmte meer,
 En daar, die zee, - eens was zij mij zoo dierbaar -
 Zij ligt, een log gevaart daar, levenloos.
 En gij, mijn zuster, hebt mij bei ontstolen!
 Mijn zuster? Broeder, ik? Maar dringt de gloed
 Die mij verteert, maar niets, niets buiten mij?
 Voelt gij dan niet wat gij voor mij moet zijn,
 Mijn zee, mijn zon, mijn alles, meer, nog meer.
 Mijn zuster (*hij lacht*); kom, ik prang u op mijn borst,
 'k Omarm u, ik wil u ten hemel tillen,
 U mijn verlangen en genot toejuichen,
 Dat gij ervan ontzield aan mijn borst zinkt,
 En ik u weer met kussen wekken moet!
 Weg, zuster, vlucht, mijn gloed verschroeit u!

(Hij gaat op haar toe.)

Starkadd, (Af.)
 Gij zijt waanzinnig!

(nog een stap achterna, blijft dan staan en slaat de handen vóór het gelaat).

Wat heb ik gezegd?
En dat heb ik gezegd? o waar, waanzinnig,
Mijn hersens vatten mijnen drift niet meer!

(Snel links af.)

(Van rechts komen twee visschers.)

EERSTE VISSCHER.

Daar ligt weer die wolkenbank in 't westen; als nu de wind nog opsteekt van de zee dan hebben we van avond weer het ergste onweer te verwachten. Dan is van nacht weer aan geen uitvaren te denken. En dat duurt, dat duurt. 'k Ga eens even naar mijne boot zien of zij nog vastligt. Maar zie, gaat daar Starkadd niet? Die loopt ook met een onweer in zich; ofwel droomt hij, ofwel gaan zijn armen en zijn handen alsof hij tegen zichzelf vocht. Wat heeft die toch in zijn lijf? Zie eens, hij heeft zijn harp daar laten liggen!

(Hij buigt zich over de harp en wil ze opnemen.)

TWEDE VISSCHER (*houdt hem tegen*).

Laat dat, zoo 'n harp is 'n raar ding; dat kan ook meer dan 'n mensch vermoedt.

EERSTE VISSCHER.

Ja, 't is 'n raar ding: drie gebogen staafjes, snaren er tusschen getrokken en ge hebt iets dat u de ziel uit het lijf zingt. Ik zou toch eens willen zien of ik het ook kan?

TWEDE VISSCHER.

Doe het liever niet, zeg 'k u. Weet gij dan wat daarin steekt en zingt? Dat is niet voor eenvoudige menschen als wij. Kunt gij ook zingen en liederen maken gelijk Starkadd? Neen? Blijf dan maar stillekens van zijn harp af. - Zie toch, de wolken komen op!

EERSTE VISSCHER.

Nu ga 'k naar mijne boot!

TWEEDE VISSCHER.

Ge hebt nog tijd, man 't kan nog beteren.

EERSTE VISSCHER.

Gij, ge spreekt voor u. 't Is u wel gelijk wat met de boot van uwen meester gebeurt; maar de mijne is de mijne, en als ik die verlies, dan kan ik me met vrouw en kinderen in de zee werpen en met handen en tanden de visschen vangen, of de visschen ons.

TWEEDE VISSCHER.

Wel, dan doet ge zooals ik, dan neemt ge een boot in pacht bij Saemund.

EERSTE VISSCHER.

Bij dien bloedzuiger! Liever laat ik me van de visschen zelf opvreten dan ze voor hem te vangen. Denkt ge dat ik hem daarom mijn boot niet verkocht heb, om ten langen laatste toch zijn knecht te worden? O, de kerel is slim. Hij wil de vrije visschers ook nog kapot maken. 't Is waar, ik ben mijn eigen baas, maar godweet, waartoe me die wassende ellende nog leiden zal! En daaraan hebt gij zelf de schuld, domme kerels. Hadt ge met ons gehouden tegen hem, dan waart ge nu geen knechten. Maar goud en wijn hebben u ten onder gekregen.

TWEEDE VISSCHER.

Och man, ge verspilt uwe woorden; uw verwijten roeren me toch niet. Wat helpt het al? sinds dat gebeurd is, wordt me alles zoo onverschillig. Ik voel me dikwijls als 'n hond en 'k heb lust aan den eersten den besten te vragen: geef me toch 'n schop, als 't u belieft?

EERSTE VISSCHER.

En dat zijn mannen!

TWEEDE VISSCHER.

Ja, die duivel heeft ons zoo gemaakt. Sinds hij hier gekomen is, zonder 'n duit zeg ik u, is hij allengskens in de gunst gestegen van koning Froth en nu is hij meester heel en al. De koning die ons tegen dien vreemdeling zou moeten bijstaan, is 'n natte schotelvodde in zijn hand. En nu dit jaar die stormen nog! 't Is alsof we ook nog moesten boeten voor de zonden van dien slechten kerel!

EERSTE VISSCHER.

Wat voor zonden? Dat hij u zoo gemaakt heeft? Dat is uw eigen schuld. Of wat bedoelt ge daarmee?

TWEEDE VISSCHER.

Bedoelen, ik; wel neen, ik zei maar zoo; wat voor een bedoeling?

EERSTE VISSCHER.

Ge hebt geen vertrouwen in mij, man, ge durft het niet zeggen. Ik weet meer dan ge denkt en wel, op zijn minst zooveel als gij. Maar hoe weet gij het?

TWEEDE VISSCHER.

Ik, van mijn vrouw; ze helpt bij den wasch in den burcht en heeft het daar hooren vertellen. Maar van wien weet gij het?

EERSTE VISSCHER.

Wel, man, uit den zelfden spreekhoren als gij. Mij heeft het ook mijn vrouw verteld. 't Geheim in vrouwenmond, dat gaat de wereld rond. Maar, zeg eens, weet gij dat misschien, wie heeft het toch gedaan, Saemund of Ingel?

TWEEDE VISSCHER.

Daarover zijn ze 't niet eens. Ze zeggen dat de eene zoo laf is als de andere slecht, en dat het niet te verwonderen zou zijn, indien Ingel er aan meegeholpen had. Liggen ze niet altijd samen alsof ze een en de zelfde slechtheid begaan hadden?

EERSTE VISSCHER.

Maar 't is toch haast niet mogelijk! Een zoon zijn vader vermoorden, en nog zulk een vader! En zoo iets blijft ongestraft. Dat zou zoo niet afgeloopen zijn indien Starkadd hier was geweest.

TWEDE VISSCHER.

Ja wel, Starkadd, wat doet hij? Ik heb hem dezen morgen nog in de duinen ontmoet; hij was anders altijd vriendelijk met mij en vroeg dan: Hoe gaat het met de vrouw en met de kleintjes? En naar de vangst ook vroeg hij. Zonderling, hoe die veranderd is! Zou die nu ook te fier zijn om met eenvoudige menschen te verkeerren?

EERSTE VISSCHER.

Neen, dat zeker niet.

TWEDE VISSCHER.

Dat geloof ik ook niet; want ge hadt hem moeten zien. Hij ging mij voorbij alsof hij me nooit gezien had en toch waren zijn oogen strak op mij gericht. Wat mag hem toch wel schelen? Op den burcht leeft hij geheel voor zich alleen en mijne vrouw zegt dat men er vertelt dat de dood van Froth hem in de hersens is geslagen.

EERSTE VISSCHER.

Maar waarom wreekt hij Froth dan niet? Ik begrijp er niets van. 't Is zonderling hoe ge u in de menschen kunt bedriegen. Wij hadden verwacht dat wanneer hij terugkeerde hij den heelen boel 't onderste boven had gekeerd en ons ook van dien bloedezuiger Saemund had afgeholpen. Hij kon hem immers nooit lijden. Dat schijnen die op den burcht ook gevreesd te hebben. Waarom zouden ze anders iemand bij de vrouwen gestuurd hebben om te zeggen dat Starkadd gesneuveld was? Ik tracht niet meer te begrijpen; de wereld is veranderd en Starkadd

ook. - Maar nu is 't hoog tijd dat ik naar mijn boot ga kijken; voelt ge dat koeltje? -
Wie komt daar?

TWEDE VISSCHER.

Indien ik het voor mogelijk hield, 'k zou zeggen dat het Wolf is.

EERSTE VISSCHER.

Maar ja, 't is Wolf; van waar komt die zoo plotseling!

Sa, menschen, hebt ge Starkadd niet gezien,
Ze zeggen op den burcht dat hij hier in
De duinen loopt en 'k vind geen spoor van hem.
Wat is gebeurd dat hij de menschen vlucht?
Welk plan mag hij in de eenzaamheid beramen?
Gij ook zijt zoo bedeesd als 'k van hem spreek;
Zoo deden ze op den burcht ook; wat gebeurt er?

EERSTE VISSCHER.

Wij weten er ook niets van; maar zeker is 't, dat Starkadd niet meer is als vroeger;
hij kijkt zoo raar soms dat 'n mensch niet weet wat hij ervan denken moet.

Ze zeggen zelfs dat hij ziek is, ziek in 't hoofd.
Starkadd, in 't hoofd? 'k Geloof dat heel de wereld
En ik er bij, met ijlend hoofde ronddoelt
Eer hij de minste zwakte in 't hoofd bespeurt.
Zoo 'n klaar gedacht als hij, heeft geen van ons.
Neen menschen, dat is enkel ijdlle praat.
Kijk, daar komt hij, zie nu zelf hoe zonderling hij doet.

(komt links op, mompelend zonder op te kijken; hij zoekt).

Mijn harp, mijn harp.... liet ik mijn harp hier liggen,
Of was het elders....

Starkadd, 'k ben weer hier.

(loopt op hem toe, de armen uitgestrekt).

Wolf, vriend. *(Houdt plotseling in, tot zichzelf.)*

Brak hij den eed niet, dien hij zwoer?

Verliet hij niet wat ik hem toevertrouwde?

Stond hij niet met zijn leven voor haar in?

Trek 't zwaard, verrader, 't leven is verbeurd!

(Trekt het zwaard.)

Maar Starkadd, laat mij u verklaren hoe

Ze u dood....

Zwijg, lafaard, redeneer nu niet,

't Verraad laat ik me niet wegcijferen.

Zwijg, lafaard, vecht.

Ik, lafaard, dat van u? *(Houdt in.)*

Maar neen, gij hebt het mis....

De wolf wordt hond,

't Zwaard is te goed; kom hier, 'k geef u een schop!

Nu is 't genoeg, dat zult ge mij betalen!

(Zij vechten; in den beginne vecht Starkadd als woedend, maar laat spoedig af; een oogenblik stelt hij zich gansch bloot aan de slagen van Wolf; deze houdt in.)

Is 't hondje moe?

(Wolf valt opnieuw aan, maar voorzichtiger dan de eerste maal; hij houdt Starkadd scherp in 't oog. Starkadd stelt zich nogmaals bloot aan een slag van Wolf. - Wolf werp zijn zwaard weg en valt Starkadd in de armen.)

Gij, Starkadd, gij wilt sterven?
 Gij hebt dus niets te doen meer op deze aarde?
 De zanger zwijgt en 't zwaard blijft in de schee,
 En 't roekeloost geslacht leeft en geniet? -
 Gaat dan de liefde voor de meid zoo ver,
 Dat gij den vader niet durft wreken, wijl
 Ook zij tot het geslacht der moorders hoort?
 O, met welk recht keer ik uw eigen woorden
 Tegen u!
 Moorders van den... vader, wat
 Is dat?
 Loopt gij hier blind en doof door 't land?
 Schreeuwt u dan duin en zee en volk niet toe.
 Ingel en Saemund hebben Froth vermoord!
 Kan ik niet meer begrijpen? - 'k Hoor wel woorden,

Akelig, schrikkelijk, verbijsterend,
Ik hoor wel woorden; maar hun zin, dien vat
Ik niet! - In-gel en Sae-mund heb-hen Froth ver....

(Schreeuwend:)

Neen, 't is niet waar, het kan niet, kan niet, neen,
Neen, neen!
Dat is het, ja, dat is het toch,
En gij, gij de eenige, gij wist het niet?
Niet dat zij 's nachts bij hem geslopen zijn,
Dat zij den dolk hem stieten in de borst?
Wie deed dat? Ingel, Ingel, zijn zoon Ingel?
En Saemund. - 'k Wist het gauw, want ik vermoedde iets.
Vorst Ingel's taal en handlen sinds dien nacht
Versterkten nog mijn argwaan, tot ik eens
Een woordenwissling tusschen hen beluisterde,
En schrikkelijk werd mijn argwaan zekerheid.
Ik hield het op den burcht niet langer uit;
Zij zegden dat ge dood waart, maar ik wist
Dat zij zulks wenschten, en maar al te graag;
En twijfels stegen dan ook op in mij
Om de echtheid van dat nieuws; 'k vertrok naar Friesland,
Maar langs den landweg is het ver tot ginds,
En toen ik daar kwam, waart gij lang reeds weg.
O koning, 'k heb zulk medelij met u,
Oneindig medelij heb ik met u;
Uw weinge dagen hebben ze gemoord,
Uw oog doen breken en met 't eigen bloed

Uw zachte hand besmeurd; uw zachte hand
 Die liefderijk me streefde 't hoofd en aaide
 O de gedachten in het heete hoofd!
 Dan werd zij langzaam stijf, en kil en dood!
 O, in dat lichaam hebben ze gestoken;
 Mij was 't zoo lief, zoo heilig, dat ik 't nooit
 Aanroerde zonder innerlijke beving.

(Uitvarend tegen Wolf:)

En gij, gij wist het en gij liet het toe,
 Gij staakt hun beiden 't zwaard niet door de keel,
 - Een zwak zoenoffer voor zoo groot een doode.
 Waarom deedt gij dat niet?
 Ik wist niet of 'k
 't Recht had te rechten over eenen koning.
 Recht, - vraag naar recht. - Die kerel spreekt van recht,
 Bij zulk een daad die razend 't menschedom scheurt,
 Aan bloedge, reddelooze flarden. Voelt gij
 Dan niet 't onweerbaar dwingen in uw borst?

(Tot de visschers:)

Maar gij, zijn volk, het zoo geliefde volk,
 Gij ook, gij wist het en gij stondt niet op,
 Gij liept niet in een woede naar dien burcht,
 Staakt hem in brand en wierpt de moordenaars
 Terug in 't vuur, toen zij ontvluchten wilden?
 Ik wilde wel, maar 'k wist niet of de anderen waren meegegaan.
 Dan sta ik nog alleen voor deze daad.

De wereld ging uiteen, ik houd de brokken
 En met dees hand smeed ik ze weer aaneen.
 O noodlot, dank, dat gij op mij liet vallen
 Die daad, op mijn geweten, op mijn leven!
 Nu in mijn schouders streeft een kracht naar boven
 Veel grooter dan de taak op hen getast.
 Op mij rust heden 't zijn van god- en menscheid,
 Op mij, de laatste, - o goden 'k voel me wassen,
 Mijn geest ontwaakt en helder wordt de zin
 Der dingen weer voor mij. - (*Tot Wolf.*)

Ga naar den burcht
 En zeg hun dat ik komen zal van avond;
 Verwittig nog de mannen en dat zij
 Nog dezen nacht de schepen schikken voor
 't Vertrekken. - Als 't gedaan is, komt ge 't me
 Zeggen, terstond.

Maar 't onweer dat daar opkomt?
 Hoe wilder 't raast, hoe beter het me past.
 Welk onweer heeft nog macht thans over mij!

(Wolf en de visschers rechts af.)

O lang, zoo lang gemist genot in mij,
 'k Hoor 't grommen reeds en plettren in mijn boezem,
 En 't wilde vlammen van mijn haat doorklieft
 Toch niet het overwegen van mijn geest;
 Het oogenblik schikt zich naar mijnen wil
 En effen kan mijn arm nu gaan langs 't zwaard;
 Heb dank, o wraak, voor 't geen gij hebt gered!
 Nu koning Froth, ben ik tot uwen dienst
 Gewijd, en eindelijk weer uwer waardig. -

Verliefd was ik, geloof ik, en zwaarmoedig,
Zuchten zelfs kon ik als een vrouwenzanger,
Een zielloos speelgoed van een dolle drift!
Hoe kon ik toch, en hij, die moord, was rond me
En 'k voelde 't niet, verblinde die ik was!
Maar neen, nog kwam het weten niet te laat,
Nu zie 'k hem overal; hij dringt door mij
Als gif waarvan gij sterven zult of ik.

(Dreigend in de richting van den burcht:)

O gij zult zien hoe diep ik heb mijn haat geplant.

Het doek valt.

Vijfde Bedrijf

(Groote feesthal in den burcht. Links, aan eene lange tafel, zitten Ingel, aan zijne rechterzijde Saemund, de vorstin en de vrouwen, aan zijne linkerzijde, de mannen. Bekers op de tafel. In den achtergrond eene groote deur. Muziek. - Helga, in den achtergrond, ontvangt van bedienden vaten met wijn en schenkt in.)

Waarom altijd die slepende muziek?
 Wanneer zij lang reeds uitgezongen heeft
 Waart zij nog rond in mij, en woelt en wekt
 Het treurige dat ik begraven waande.
 Ga, zeg de muzikanten dat de koning
 Andre muziek verlangt, levendig, vroolijk -
 Opwekkende muziek!

(Bediende af.)

En toch hield ik
 Zooveel eens van die slepende muziek.
 Zij was niet treurig toen; zij slingerde in me,
 Heel langzaam heen en dan heel langzaam weer,
 En halfbewuste, stille, zwellende
 Gevoelens stegen met een zachten zwaai
 En kwamen drijven één voor één, blank op
 De vlakke van een zee, die deinde en deinde,
 En zalig was ik toen in die oneindigheid!

(De muziek wordt plotseling vroolijker en meer luidruchtig.)

Neen, neen, dat is het ook niet; ik vergeet niet,
 Het vreeslijke wordt hol, en leeger wordt het,
 En die muziek stort met een val die op
 Geen rotsen stuit, en daar, daar is het donker
 En niets dan donkerheid, geen wanden meer!
 O God, mijn hoofd, het duizelt van die holheid!

(Ondertusschen is Helga tot Ingel genaderd en schenkt hem in. Ingel drinkt in eenen teug den beker uit.)

Helga, komt Starkadd nog van avond?
 'k Weet niet,
 Hij zei noch ja, noch neen, maar hoe hij 't zei
 Doet me vermoeden dat hij niet zal komen.
 't Is uit met het vermoeden; even kwam
 Zijn Wolf, en zei op zeer hoogmoedigen toon,
 Dat Starkadd uw uitnoodiging voor heden
 Aannam, en dat hij in den loop des avonds,
 Dus, dra, aan uwen disch verschijnen zou!
 Wolf is terug en Starkadd komt van avond!
 Wolf is terug? Waarom komt die zoo plots?
 Weer slaagt me de angst voor 't onverwachte in 't hart,
 Nooit komt het uit wat ik ook reeknen moge!
 Vorstin, gij droomt, ginds zie ik onze vrouwen,
 Wier bekers rinkelen van dorst! Geef haar
 Te drinken, veel te drinken, want haar zinnen

Zijn best beneveld, wanneer zulk een onweer
Boven ons hangt!

(Helga gaat rechts bij de vrouwen voor wie zij wijn inschenkt.)

Mijn koning, wees nu sterk,
Ik hoorde 't huilen van den wolf, er dreigt
Een ongeluk en wij, wij moeten 't weren!

(Hij leidt Ingel langzaam naar voren.)

En weet gij wat hij wil, ik zelf heb hem
Toch uitgenoodigd; 't was me toch te doen
Hem weer als vriend te ontvangen in mijn huis!
Mijn vorst, zoo wordt wel 't leven eens gespeeld,
Maar Starkadd is voor 't oogenblik geen spel
Voor ons, maar allerwiste werkelijkheid!
Want hij weet alles en hij komt te wreken;
Hier geldt het: gij of hij - of weet ge beter?
Denkt gij dat hij de hand aanvaarden zal
Van hem die Froth sloeg?

O, gij weet zoo naarstig
In 't gif der vleierij dat van 't verwijt
Te mengen; ik ben koning immers, dus,
Wat onafscheidbaar ervan is, een held,
Niet waar, weer is 't een oogenblik van slaan,
Weer staat mijn gouden koningskroon op 't spel;
Ge ziet, ik ken het lesje reeds van buiten.
Ben ik geen vlijtig leerling, o mijn meester?...
Nu moet ik ook den vriend van vroeger treffen!

Mijn koning, 'k draag geduldig uw verwijt
 En 'k wensch van ganscher harte dat 't u helpe
 't Leed te verlichten van die eeuwge wroeging.
 Dit is het oogenblik, het zwaarst van allen;
 Froth uit den weg, was het geen meesterstuk
 't Volk met beloften en geschenken paaien;
 Maar Starkadd is een dweper en hij ziet
 Het doel vóór zich; en uit dat doel slechts schept
 De kracht hij om het te bereiken en
 Hij ziet niet om naar 't geen er tusschen ligt;
 Maar hier ligt tusschen hem en zijne wraak
 Saemund's koel overleg en Ingel's zwaard!
 Ik eisch uw zwaard op voor dees laatste daad,
 't Zal alles doen beslissen en de rust
 U geven voor altijd.

De laatste daad!

Welk kan de laatste daad zijn die mij rust
 Kan geven? - 'k Weet slechts één; - gij trekt mij aan,
 O dood, sinds ik mijn vader sterven zag!
 Wat heb ik nog te doen voor al die rust?
 Ik houd den skald den avond door in 't oog,
 En 'k zal hem dwingen mijnen tijd te kiezen!
 Ik pas op 't gunstigst oogenblik; wanneer
 Hij er het minst zich op verwacht... Maar stil,
 Daar nadert Helga, en gewis, aan tafel
 Hebben zij ons reeds lang vermist; kom, zet
 Een koninklijk gezicht dat niemand iets

Vermoede; aan tafel fluister ik u dan
 Bij pozen toe, hoe ik 't heb uitgedacht!

(Zij gaan beiden terug naar hunne zetels. Middelerwijl is Helga tot bij Hilde genaderd en schenkt haar in.)

Zeg, hebt gij hem gezien; wat zegde hij?
 Heeft hij zich uitgesproken, eindelijk?
 Ik weet niet wat ik ervan denken moet,
 't Is alles zoo geweldig onverwachts
 Bij hem, zoo anders dan bij andre menschen;
 Eerst somber schuw als een gevangen dier,
 Bruischt hij dan op als 't meer dat stormen gaat,
 En 't is alsof een innerlijke woede
 Een vloed van woorden in 't gezicht me zweepte;
 En 't is niet woede alleen; siddrenden angst ook
 Hoorde ik, dien hij niet overschreeuwen kon;
 Ik voel het, maar ik kan tot hem niet dringen!
 O Hilde, help, ik ben zoo ongelukkig
 Voor hem en ook voor mij; wat moet ik hem
 Toch zeggen dat hij mij begrijpen kan?

(Saemund spreekt met den koning, maar volgt het gesprek der twee vrouwen.)

Sa, mannen, drinkt, en roept den koning heil!
 Heil den koning!
 Wend u wat van de tafel, 't razen gaat
 Reeds aan; kom, zet u hier, zeg me nu alles;

Ge weet niet, Helga, hoe uw beider liefde
 Me kostbaar is voor 't leven dat ik hoop
 Hoe kwam het, was hij boos op u, onmiddlijk?
 Wel neen, hij was heel stil in den beginne,
 De woorden vielen moe van zijne lippen!
 'k Weet niet waarom, maar 'k durf tot hem niet spreken
 Als vroeger, iets wat vreemd is ligt om hem,
 Het maakt me schuw, ik durf het niet beroeren,
 Daarom sprak ik van u, en dat gij droef waart,
 En dat mijn broeder ook zoo treurig was,
 Toen vroeg hij steeds naar andren die ook lijdten,
 En lijdten was zijn eenig woord? Zou dan
 De dood van vader hem zoo'n smart nog aandoen?
 Sprak hij van Froth, zeg, sprak hij van zijn dood?...
 Neen, kind, neen, neen, dat is zijn lijdten niet!
 Maar zegdet gij hem niet dat gij hem liefhebt?
 Wel zeker, toen ik zag dat hij zoo week was,
 Zegde ik dat ik ook niet gelukkig was;
 En dat ik zeer naar de'ouden vriend verlangde,
 Dat hij nu weer met mij moest zijn als vroeger.
 Toen zei hij iets, alsof dat nimmer kon,
 Ook weer zoo vreemd, dat ik niet wist of het
 Mij gold, of iets dat hij aan 't droomen was,
 Zoo gleed zijn blik voorbij me naar het ijle.
 Maar hoor nu, toen ik zei dat Saemund mij
 Eens heeft getroost, toen sprak hij van diens dood!

(Saemund volgt steeds halveling het gesprek en keert zich nu naar de tafel.)

Ha, ha, ha, mannen, nog een beker voor
Den koning: Onze koning leve lang!
Onze koning leve lang!
Wat heeft die Saemund toch in zich van avond?
Zijn booze geest wordt meer en meer luidruchtig.
Maar zegdet gij hem niet: Ik heb u lief?
Ik min u als een zuster, zegde ik hem,
Was dat niet veel, en mocht ik verder gaan?
Toen barstte hij eerst los, en sprak in wilde
En wilder woorden; wat hij zei 'k begreep
Het bijna niet, gelijk een stroom kwam 't neer;
Ten laatste, ja, toen werd hij zelf ook wild,
Snel kwam hij op me toe! Hij sprak van me
Te tillen, hoog omhoog, tot ik zou stikken,
En aan zijn borst me dan weer wakker kussen!
Dat was de liefde, kind, maar gij, gij hebt
Het niet geweten; Helga, gij, onzalige,
't Grootste geluk heeft over u gezweefd,
Doch, gij, gij hadt geen vleuglen het te volgen!
Wat is die liefde die 'k niet vatten kan
Ach, Hilde, leer het mij, 'k en weet het niet!
Ik dacht dat hij me zacht omvatten zou,
En zoete woorden spreken in mijn oor,
Ik ook zou hem dan zeggen dat 'k hem liefheb,

'k Zou in zijn armen zinken en zijn kus
 Ontvangen met die allerzoetste woorden,
 Maar Starkadd spreekt een taal die 'k niet versta,
 Van zon en zee die hij heeft liefgehad,
 Dat ik zijn zon, zijn zee, nog meer moest zijn.
 En dat zoo stormend, dat het mij verwart
 Als wen een wervelwind mijn oog verduistert.
 Dat is de liefde van een man als Starkadd,
 Ik wist het wel dat hij zoo minnen moest,
 O ja, ik weet: als een herinnring doomt het,
 Omdat ik ze gezocht heb met een hart
 Zoo vol, dat vlammen wou en 't vuur niet vond.
 O Ingel, mijn gemaal, gij wist het niet
 Wat ik verwacht heb, te vergeefs verwacht heb,
 Die woorden juublend als een brand op schip
 En een omarming die me breken wilde; -
 O met dien laai door 't leven gaan! Maar zwijg
 Mijn hart, uw asch heeft lang reeds uitgeglommen!...
 'k Heb Starkadd nu nog liever om zijn smart,
 Hij ook is een van die onzaalge zaligen,
 Wier wezen veel te wijd is voor dees wereld
 En wier geluk slechts op het lijden bloeit.
 Maar Helga, gij, wat hebt gij toen gedaan?
 'k Ging vluchten; ik was bang van hem; - maar
 Gij ook, gij spreekt in zoo heel andre woorden?
 Zij komen ook uit een zoo andre wereld. -
 En daarom gingt gij vluchten; toen u Starkadd

Zijn ziel ontvouwde in al haar sterke schoonheid!
 Schokte het lot de menschen niet zoo blindlings
 Samen, 'k zou boos op u zijn, nu ben ik
 Slechts armer om een laatste hoop; - maar moest
 Hij niet van avond komen; zal hij komen?
 Mij docht hij sloeg het mij af; en nu liet hij
 Door Wolf aanmelden dat hij komen zou.
 Wolf? En eerst sloeg hij 't af? Nu wil hij komen?
 O God, geef kracht voor 't onheil dat nu nadert.

(Starkadd komt langzaam binnen en zet zich aan het uiterste einde van de tafel.)

Zie, daar komt Starkadd, somber dwaalt zijn oog.
 Het onvermijdelijke werd toch rijp,
 Ik kon 't niet wenden, Ingel, God bescherm u!

(Bij de intrede van Starkadd is hij opgestaan en heeft hem eenige oogenblikken nieuwsgierig nagegaan; - luidkeels:)

Mannen, gij eerlijke, gij wakkre, sterke
 Mannen, wie trouw is, spreek dees spreuk me na:
 Lang leef de koning, ja, hij leve lang
 En schandelijken dood zijn vijanden!
 Lang leef de koning, ja, hij leve lang
 En schandelijken dood zijn vijanden!

Hebt dank, gij allen, voor den hellen groet,
 In uwe hoede heerscht uw koning veilig;
 Gelukkig voelt hij zich in het geluk
 Der mannen die zoo trouw zijn troon omringen.
 Maar ginds zit een die onze vreugd niet deelt,
 Wees welkom, Starkadd, aan des konings disch!
 Vul mij den beker, Helga, dat ik drinke
 Het heil des helden die de Friezen sloeg;
 Schenk hem ook wijn, dat zijn geest ook opheldre.

(stoot den beker, dien Helga gevuld heeft, terug).

De wijn is bloed in 't huis van koning Froth.

(Algemeene stilte; uit de verte hoort men den donder grommen.)

De vroolijkste waart gij aan's konings disch,
 Kom, drink en laat die zwarte grillen varen;
 Hef aan uw lied; nieuw leven breng, gelijk
 Ge 't eens ten tijd mijns vaders deed.

Uw vader!...

Wat uit me barstte bij Froth's godlijk aanschijn,
 Dat kan geen roep des zoons nog ooit weer wekken.
 Uw woorden klinken bitter, Starkadd!

En

Nog naar meer bitterheden staat mijn zin!
 Mijn koning, laat den skald zijn grillen vangen,

Nog zijn er zang en zangers buiten hem.
 Een uwer roep' den zanger in de hal!
 Nu zal mijn vorst wel milder klanken hooren.
 Gegroet, mijn lieve dichter, zeg, wat brengt ge ons?

Weledele vrouwen en heeren,
 Met welk lied mag ik u eeren,
 Van liefde lief, van liefde leed,
 Van helle vreugd, van wanhoop wreed,
 Kan ik een lied u zingen.
 Kan sterven in een vers zoo wrang,
 Van hartesmart en zielsverlangen,
 En kussen weer mijn liefjes wang
 In 't volgende, en verliefd omvangen.
 Zoo breng ik niemand uit zijn zinnen,
 En ieders lof tracht ik te winnen!

Mijn edel vorst, hier hoeft ge niet te vreezen
 Dat hij u overstelpe met zijn smart.
 Wat leed wel en wat smart, gauw is 't voorbij
 En 't prikkelt zelfs de vreugd tot meer genot.
 Zing ons een lied, waarin zich bei verzoenen:
 Wat wanhoop eerst, en eindelijk den troost,
 Dat geeft aan 't hart een lieve kranke stemming.

Lief, mijn zieltje is moe van zuchten,
 Die ik zucht voor u,
 Lief, waar zal ik mijn zieltje leggen,
 Dat zoo moe is nu.
 'k Zoek een plaats waar 't stil en goed is,
 En zijn leed een droom die zoet is.

'k Zond het over straat en wegel,
 't Was zoo guur en laat,
 'k Zond het met een beê ten hemel,
 Maar geen bidden baat.
 Rustloos dwaalt het in het ronde.
 En niet een sust zijne wonde.

O, ik weet wel een zoet plekje
 Waar het stil wou zijn,
 Waar het niets meer zou verlangen.
 Zalig met zijn pijn;
 'k Weet een plekje dat stil en goed is,
 En een droom die sust en zoet is.

Hul het in uw blank gewaad,
 Als ge slapen gaat,
 Berg het tusschen het duivenpaar,
 Waar het harte slaat.
 Daar, daar zou het stil en goed zijn
 En zijn leed een droom zoo zoet zijn.
 De koning dankt u voor betgeen gij boodt,
 En schenkt dees beker u, èn wijn èn goud,
 't Zijn vreemde wijzen die gij ons liet hooren,
 't Is veeleer honig, veeleer zoete melk
 Die wij inslurpen, zonder 't minste toedoen.
 Vindt ook mijn koning niet dat dit iets hoogers
 Dan wilde skaldenzangen is, waarbij
 U 't lijf geschud wordt als door ruwe kracht?
 't Is anders, zeker, maar of 't beter is
 Dat kan ons Starkadd zelf het best bewijzen.
 Dat hij nu ook de harp eens neme tot
 Een lied.

Ziet gij, er zijn ook zangers voor
Hetgeen 'k als liefde voel; zoo zacht, zoo mild,
Zoo smeltend dringt in 't hart die zoete taal,
En maakt het hart zoo week, zoo minneziek.
Zwijg kind, 't is alles maar gedroomd; schriklijke
Werkelijkheid is wordend reeds in allen!
Zoo ver reeds kwam het in uw huis, o Froth,
Dat zulke taal er bijval vond; u, zanger,
Vergeef ik, want gij zijt niet meer melaatsch
Dan 't merg der hoorders die u bijval schenken.
Een dichter zijt ge, laat me toch eens zien
Hoe zoo'n bijzonder mensch er uitziet; - kijk,
Het kleed is van fluweel, dat 's voor de vrouwen,
Dat beetje triestge zinlijkheid in 't lied,
Dat is 't fluweel voor een geslacht van mannen,
Zielszwak en mak, en die uw lied bedriegt.
Waar zal uw zieltje wonen? - in uw lijf, mensch,
En dieper, berg ze er naar het leven stijgt,
Word zelf eerst man, en zing dan wat ge zijt.
Maar hebt gij ooit geleefd, - zoo'n lekker zoontje,
Waarachtig? Zeg, hebt gij de vreugd beleefd
Den vijand in het gloeiend oog te zien?
Waart ge ooit verbrijzeld door het schroevendst wee!
Zeg, hebt gij ooit een haat gevoeld, een haat
Die niet gezoend is door 'n geslacht, verdelgd?
Och arme, wat komt dan in u terug
In 't dichten, in de uitzinnigheid van 't dichten!

Niets van dien geest; maar waarom dicht ge dan?...
 Maar 't woord sluit zich aan 't woord zoo graag tot vers,
 En zoete klanken klinken altijd zoet!
 Er blijft muziek, wie vraagt daar naar den zin?...
 Hij wandelt in den tuin van zijn gedachten
 's Morgens in 't lange slaapkleed, plukt een bloempje
 Hoort het gekweel der vogeltjes, en thuis
 Wordt het een lied; - 't wordt immers steeds een lied!
 Kerel, indien het lied slechts dát kon zijn,
 Ik zou het haten en ik wong 't den hals af!
 Ga heen, keer naar uw vaderland terug,
 Nog is 't uw tijd niet in de hal van Froth;
 De dingen die hier gaan gebeuren, konden
 Uw zoeterig gesnap verstommen doen,
 Wie weet, wellicht zou 't menig meisje krenken.

(De zanger af.)

Nooit sprak hij zoo, zoo sterk is hij geworden.
 De skald voert hier een zeer besliste spraak
 In 't huis van koning Ingel; doch wat gaat
 Ons zijn gehekel aan; wij minnen 't zoo
 Het lied, het zoete, en dat is ons voldoende!
 Hij late toch zijn eigen zang eens hooren,
 De bijval dien hij oogsten zal, zal hem
 Wel leeren hoe de tijd gevorderd is.
 Mijn koning Froth is dood, en in zijn huis
 Ben ik nu de eenige erfgenaam van 't beste
 Dat hij op aarde liet; 't is aan den tijd

Dat gij het weten zult; ga, man, en haal
 Mijn harp, ik liet haar in de voorhal staan.
 Hebt gij 't nu zelf gehoord? Froth's erfgenaam!
 Wat is het beste dat Froth achterliet?
 Ja, geef het teeken en ik volg u snel.
 O Ingel, vlucht, wacht u voor Starkadd.

Zoo,

De koning zou gaan vluchten; ei, vrouw Helga,
 Waarlijk, dat waar geen koninklijke vlucht,
 Wij zijn op onze hoede en. vreezen niemand.

(Een bediende brengt Starkadd de harp; hij gaat zitten.)

De dingen gaan, slaan samen over mij.
 Mijn harp, uw stem was stom een langen tijd,
 'k Herneem u thans voor 't vroomst van alle werken.
 Breek uit, breek uit, en dien mijn heilgen haat;
 Ik zing den zang van koning Froth zijn dood.

(Hij zingt.)

Er barst uit mijn binnenst een bittere zang,
 En vlijmend doorflitst mij een vliegende vlam
 Wanneer ik denk aan u, o Froth;
 En sidderend zoekt mijne ziele den dag
 Als schielijk doorschiet haar in scheemrenden nacht,
 De droom van uw dood, o Froth.

O daal, omhuld met uw daden, op de aard;
 En, koning, kom met uw koninklijk hart,
 O Froth, goed als een god,
 Aanschouw met uw schitterend oog nu de schand,
 Van 't kroost, gekromd onder kreupele hand,
 O Froth, groot als een god.

Zie, 't feesten aan tafel is 't felle gewroet
 Der jichtige jeugd die eens zeeën doorjoeg
 Met u, o frissche Froth,
 Ze plengen den wijn moedwillig ter aard,
 Den wijn die eens weten en willen gebaard
 Heeft bij u, o edele Froth.

Zij luistren naar 't lied dat verlamdend lekt
 Aan de zwijmende zenuw die vettig zwicht
 In 't luie lijf dat zich rekt,
 Ik hoor reeds den horen uit 's vijands hand
 Hoe hij luchtig lacht om het lokkende land
 En om uw veste, o verre Froth.

Eens ging uw geest door dees glanzende gouw
 En veilig, heeft rijpend de vrucht zich ontvouwd
 In uwen vrede, o Froth,
 En trotsche mannen omtraden den troon
 En, een schemer, weerglansde op hun aanschijn het schoon
 Van uw wonnige zon, o Froth.

En een vriend naamt ge, een vriend die nu eerst bevroedt
 Wat een wijding vermeestert zijn willenden moed
 Uit uw gulle goedheid, mijn Froth.
 En als hij tot u kwam, met ootmoedig hart
 Met een daad uit te drukken den dringenden dank,
 Toen waart gij vermoord, o mijn Froth.

(Hij houdt een poos in. - Donder nader bij.)

Dat lied heeft een vervelend referein!

(Mannen en vrouwen lachen gedrukt.)

Ontferm u mijner, Starkadd, spaar hem, Ingel.
 Wie heeft geheven de hand naar zijn hart?
 Welk slaaf was 't die sloeg den slapenden held,
 Mijn Froth, in zijn heiligen slaap?
 't Was een nijldige nietling genomen uit niets,
 En Ingel, de onzalige zoon zonder ziel,
 Die u sloegen, slapende held!

(gaat op eenigen afstand van Starkadd staan).

Kom, skald, uw laatste stroof, hier staat uw man!
 De tijd, de trage, komt nu met drift
 Waar het bloed uwer bleeke moordenaars bluscht
 Mijnen haat, o heilige Froth.
 Er breekt door mijn aadren een bruischende gloed
 En blakerend briescht mijne ziel om het bloed
 Van uw martlende moordenaars, Froth.

(Onder de laatste stroof, donder naderbij. Bij de laatste woorden vliegt de deur open, Wolf treedt haastig op en sluit snel de deur achter zich.)

Starkadd, 't is tijd, 't onweer wordt vreeslijk.
 Verraad, vorst Ingel, snel nu!

(Hij trekt het zwaard, dringt op Starkadd in, die naar Wolf gewend is.)

Wacht u, Starkadd!

(Starkadd springt ter zij en ontwijkt zoo den stoot van Saemund; hij slaat hem met de harp op 't hoofd; Saemund tuimelt neer.

Ingel volgt onmiddellijk met getogen zwaard. Wolf springt toe, weert den slag van Ingel af, en doorsteekt hem. Ingel valt ruggewaarts dood. - Hilde zinkt op de knieën over hem.)

(trekken de zwaarden, komen toegesneld en dringen op Wolf in, - dooreen).

Hij sloeg den koning!

Tref hem!

Sla hem dood! -

Terug, gij lafaards, allen wist ge van

Froth's moord, en allen wist ge wie 't gedaan had;

Maar geen van allen trok het zwaard den koning

Te wreken; dagelijks hebt gij vermoord

In u zijn nagedachtenis, vermoord

De grootheid die voor u hij heeft verworven

Met bloed, met 't edel bloed, zijn bloed voor u!

Terug en dat geen een het zwaard nog heffe

Naar dezen man, geheiligd door de wraak;

Wacht u, mijn heete haat is niet verzadigd!

Wat zijn die laffe, twee ellendige offers

Voor zulk een grooten doode als Froth; dat ik

U nu niet uitroei tot den laatsten man

Hebt gij te danken slechts aan deze vrouw.
 Dient haar getrouw, mijn oog waakt over haar.
 O Starkadd, vloek mijn Ingel niet; hij was
 Een werktuig in de hand van dezen booze,
 Hij maakte hem wantrouwig tegen u
 En tegen Froth; hij kende zijne zwakheid.
 Hij wilde zelf hier meester zijn door haar!
 O vloek hem niet, hij heeft geboet; het leven
 Was hem een last en hij was bang van sterven.
 Gij weet niet hoe hij u gemind heeft en
 Gevreesd, bang wanklend tusschen goed en kwaad!
 Neen, Starkadd, spreek niet over hem, vergeet hem!
 Zoo stil, geen schaduw meer op zijn gelaat,
 Zoo was hij eens, zoo had ik hem zoo lief;
 Nu heeft zijn ziel de rust die hij begeerde
 En 't booze viel van hem als boozen waan.
 Ik weet een eenzaam oord waar gij moogt slapen
 Daar berg ik u, daar volg ik u weldra,
 En uwe zonde, opdat geen een ze wete,
 Dek ik met mijne liefde toe!
 Vrouw, wees
 Gerust, met uwen doode heb ik vreê!

(richt zich half op en wendt zich tot Ingel).

Die kroon, zij is nu mijn, kom, kom, mijn kind,
 Sier nu mijn hoofd; weet gij het nog? 'k heb u
 Daarop gepast - en nu - nu ben ik koning.
 Dat nu mijn oogen toch zoo duister zijn;

Ik kan mijn droomen nu met handen tasten
En 'k voel de vreugde niet van dezen stond.

(Op het oogenblik dat hij de kroon bereiken gaat, neemt Helga ze snel van het hoofd van Ingel en biedt ze Starkadd aan.)

Starkadd, neem gij die kroon, gij de eenige
Die ons uit dezen nood nog redden kan.
Wat weegt gij, kroon, zoo licht in mijne hand,
Ik zet u op mijn hoofd, en ben dan koning
En heel dees land en heerlijkheid is mijn;
O neen, o neen, gij kunt me niet bekoren,
Wat kunt gij geven dat ik niet bezit,
Of wat wel eens ik nog verlangen kon?
Gij ligt niet op mijn weg; een zonneklaarheid
Licht voor mijn willen op een wondre baan!
Ik vrees en ik veracht u, zielloos goud,
Gij schittert met den zelfden glans om 't hoofd
Des helden en des zwakkelings, en nu,
Nu wilt ge mij en mijn geluk ook dienen
En niets spreekt van 't verraad dat mij ook wacht.
En toch, eens docht me een schijn van 't hemellicht
Uw glans, toen gij den eedlen Froth nog sierdet!
Het hoogste waart ge, en ik die thans u houd,
Die over uwe schande rechten kan,
Ik knielde ootmoedig voor uw majesteit!
O wraak, gij lievlingswerk der goden, dank,
Verbleek voor 't zienersoog, goud, waan der menschen,
De dood zijt gij, en 't leven borrelt eeuwig!
Wat bleeft ge klaar, geen spoor van 't vaderbloed
Kleeft nog op u; gij glanst verraderlijk,

En trekt de menschen aan als huu geluk.
 Mijn leven en mijn liefd hebt gij vergald,
 Hier, waar ik zoo gelukkig was, waan ik
 Vergif in alle harten; eerst speelt gij
 Met alles wat ons menschen dierbaar is,
 En plots valt op ons leven de oude vloek.
 Van uit mijn haat hernieuw ik thans dien vloek:
 In tijd en eeuwigheid wees al uw macht
 En al 't geweld uit u ontstaan, een vloek
 Voor hem die ze begeert, een vloek voor hem
 Die 't willig draagt. - O, met een enklen wrong
 Wilde ik uw macht vernietigen lijk u, kroon!

(Hij breekt de kroon en smijt de stukken op den grond; Saemund die zijn woorden gevolgd heeft, richt zich thans op, doet eene beweging als of hij Starkadd weerhouden wilde en valt met een kreet voorover, de handen krampachtig uitgestrekt naar het goud.

Bliksem en hevige donder.

De mannen en de vrouwen verdwijnen de een na de ander door de zijdeur).

Kom Wolf, de storm wordt razend; - hoort gij, Wolf,
 Hij fluit een huwelijksliedje, de oude maat;
 Waarachtig, hij is heden stapelgek
 Van weelde, o wij verstaan malkander best!

(den afgaanden Starkadd na; na de eerste woorden steunt hij ze in zijne armen).

O, Starkadd, Starkadd, neem me mee, 't wordt hier
 Zoo stil en eenzaam, 'k ben zoo bang alleen,
 Starkadd, ach, laat me niet; zie, Hilde blijft

Nu treuren tot haar dood, ik kan niet helpen,
 't Wordt koud en droever nog dan vroeger en
 Ik kan alleen niet leven in die droefheid;
 O nu zoo veilig ben ik weer geborgen,
 Nu leef ik weer, nu gij me in de armen houdt,
 O 'k voel het wel hoe mij uw kracht beschermt,
 Hoe zalig 't leven opengaat bij u!

(Starkadd laat haar zijn rechterarm over, maar blijft half afgewend naar rechts.)

Ik weet niet hoe ik 't zeggen moet, maar 'k heb
 U noodig, gij mijn steun, mijn eenige,
 Is dat de liefde, Starkadd, die gij wilt?...
 Het was mijn vader, Starkadd, die me u gaf,
 't Is Froth die me in uw armen heeft gelegd;
 O Starkadd, neem uw bruid mee op uw schip!

(De storm werpt de deur met geweld open; de lichten waaien uit. Geloei van den storm. - Men ziet door de deur de stormige zee door langdurende bliksems verlicht. - Zeer hevige plotselinge donderslag.)

O Helga, 't kwam te laat! *(Springt naar de deur.)*
 Gij roept, o zee,
 Mijn bruid, ik kom! O stormig hart der zee,
 Uw liefde waait me schier den adem uit!
 Ik kom, ik kom, mijn lief!

HELGA (snelt hem achterna; bliksem en hevige lang rollende donder. Met een half verstikten kreet: Starkadd! stort zij op den dorpel achterover neer.)

Het doek valt snel.

Nachtlied

Geen enkel ver- gerucht
en komt tot mij gedreven;
De boomen van de dreven
en loozen zelfs geen zucht.

Geen late muggenvlucht
zie 'k vóór mijn oogen zweven;
De nacht heeft saamgeweven
zoo innig, aarde en lucht.

Mijn hart dat 'k waande dood
Door 's werelds drukte omgeven
Voel 'k nu geweldig gaan!

Geneuchte wondergroot:
Zijn hart te hooren slaan
Wen dood is alle leven.

Verwantschap

Het is een vreemd en zoet genucht
In eenen frisschen dag - als dezen -
Met lijf en ziel, met 't gansche wezen
Te smelten in d'omzijnde lucht!

Zijn stem herkennen in den zucht
Der boomen als in 't lied der meezen;
Zich voelen drijven zonder vreezen
Door alles met den wind die vlucht.

Zijn eigen weemoed hooren loeien
Door 't vee, smal-grazend langs een baan.
- En hooge rijzen met de hooge abeelen! -

O gansch in de natuur vervloeien,
Met al heur leven medegaan
En heur geheimen alle deelen!

FERNAND TOUSSAINT.